

İSLAM'DA ŞÛRA

Ali M. Muhammed Sallabi

Genel Yayın Yönetmeni

Mustafa Kasadar

Tercüme

Harun Ünal, Bahaddin Sağlam

Ravza Yayınları: 343

© Ravza Yayınları

Sertifika No: 16480

İç Tasarım

İrfan Güngörür

Kapak Tasarım

İrfan Kahramanoğlu

1. Baskı

İstanbul, 2010

Baskı/Cilt

Ravza Yayıncılık ve Matbaacılık

Kale İş Merkezi No: 51-52

Davutpaşa / İstanbul

Büyük Reşitpaşa Cad. No:22/42

Vezneciler - Eminönü / İstanbul

Tel. 0212 528 46 17

Fax. 0212 514 27 31

www.ravzayayinlari.com

bilgi@ravzayayinlari.com

İSLAM'DA ŞÛRA

Ali M. Muhammed Sallabi

Tercüme:

Harun Ünal, Bahaddin Sağlam

İstanbul 2010

İÇİNDEKİLER

Mukaddime	9
-----------------	---

Birinci Bölüm

KUR'AN-I KERİM'DE VE İSLAM TARİHİNDE ŞÛRA

Birinci Olarak:

KURAN-I KERİM'DE ŞÛRA	23
1- İslam'ın ta başında şûra vardı:	23
2- Hz. İbrahim'de Şûra:	25
3- Ailede Şûra:	26
4- İhtilaf ve Çekişmede Şûra:	28
5- Hz. Peygamber (sav), Hanımlarını, Aileleri İle Meşveret Yapmaya Teşvik Ediyor:	28

İkinci Olarak:

KUR'AN-I KERİM'DE GENEL ŞÛRA	29
------------------------------------	----

Üçüncü Olarak:

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE ŞÛRA	31
1- Bedir Gününde Şûra	32
2- Uhud Savaşı'nda Şûra	39
3- Ahzap Gazvesi'nde Şûra	43
4- Hudeybiye Barışında Şûra	49
5- Tebûk Savaşı'nda Şûra	51

Dördüncü Olarak:

HZ. EBU BEKİR ES-SİDDİK (RA) DÖNEMİNDE ŞÛRA	54
1- Ebu Bekir es-Siddik'a (ra) Biat Edilmesi:	56
2- Zekât Vermeyenlerle ve Mürtedlerle Savaşmak Hakkında Şûra	66

3- Kur'an'ın Derlenmesinde Şûra	70
4- Yargıda Şûra	72
5- Cihad Konusunda Şûra	72

Beşinci Olarak:

ÖMER EL-FARUK (RA) DÖNEMİNDE ŞÛRA	74
1- Ömer İbn Hattab'a (ra) Biat edilmesi.....	74
2- Haraç Arazisi Konusunda Şûra.....	80
3- Hicrî Tarih'in Kabulü Konusunda Şûra	89
4- Emirülmüminin Unvanı	91
5- Valilerin Seçimi Konusunda Şûra	91
6- Divanların Yazılması.....	93
7- Sağlık İçin Karantina Kararı.....	94
8- Ömer İbn Hattab (ra) Dönemi'nde Şûra Çerçevesinin Genişlemesi	96

Altıncı Olarak:

HZ. OSMAN (RA) DÖNEMİNDE ŞÛRA.....	101
1- Hz. Osman'a Biat Edilmesi:.....	101
2- Osman'ın Başına Gelen İlk Sorun, Ölüm Sorunudur:	113
3- Afrika Fethinde Şûra:.....	114
4- Hz. Osman (ra) Döneminde Yapılan Kur'an Derlenmesinde Şûra:	114
5- Fitne Olaylarında Şûra:.....	117
6- Hz. Osman'ın (ra) Valilerle Yaptığı Meşveret	120
7- Hz. Osman (ra) Dönemindeki Muhaliplerle Direkt Diyalog.....	123

Yedinci Olarak:

EMİRÜLMÜMİNİN ALİ İBN EBU TALİB (RA) DÖNEMİNDE ŞÛRA.....	128
1. Hz. Ali'ye (ra) Biat Konusunda Ümmetin İcmaı Vardır!	133

2- Hz. Ali'nin (ra) Biati Konusunda Yapılan Şûranın Gerçekliği	135
3- Hz. Ali'nin (ra) Şûra Hakkındaki Sözleri	136
Sekizinci Olarak:	
HZ. HASAN İBN ALİ İBN EBU TALİB (RA)	
DÖNEMİNDE ŞÛRA:	138
1- Hz. Hasan'a (ra) Biat Edilmesi	138
2- Hz. Hasan'ın (ra) Halife Seçildiğine Dair Olan Nassın Batıllığı	139
Dokuzuncu Olarak:	
ÖMER İBN ABDÜLAZİZ DEVLETİNDE ŞÛRA	141
Onuncu Olarak:	
NUREDDİN ZENGİ DÖNEMİNDE ŞÛRA	147
1- Zengi Devletinde Genel Konularda Şûra	149
2- İhtisas Meclisleri	152

İkinci Bölüm

ŞÛRANIN FAYDALARI, AHKÂMI VE ALANLARI

Birinci Olarak:	
ŞÛRANIN FAYDALARI	155
İkinci Olarak:	
ŞÛRANIN ŞER'İ HÜKMÜ	163
Üçüncü Olarak:	
EĞİTİCİ ŞÛRA VE ZORUNLU ŞÛRA	167
Dördüncü Olarak:	
ŞÛRANIN ALANLARI	175
Beşinci Olarak:	
KADIN VE ŞÛRA	179
Altıncı Olarak:	
ŞÛRA VE AZINLIKLAR	185

Yedinci Olarak:

EHL-İ ŞÛRANIN NİTELİKLERİ VE SEÇİLMELERİ.....	191
1- Ehl-i Şûranın Nitelikleri:	191
2- Ehl-i Şûranın Seçimi.....	196
3- Şûra, İstişare Edilen Konu ve Danışman	200
Buradan çıkan dersler:	201
Şûra ve Şûra Kurumları:	202
1- Şûra idaresinde fikhî ve yasal boşluk:	205
2- Şûra Meclisinin Yetki ve Görevleri:	216
3- Kurulacak olan Şûra kurumunun kuralları:	217
4- Çağdaş Şûra Kurumları:	217
5- Şûranın bir görevi de yasalar çerçevesinde icra faaliyetini yürütmektir:	218
6- Şûra kurumunu takviye edecek olan şer'i usul ve kurallar:	219
7- Şûra ile Demokrasi arasındaki farklar:	231
8- Şûra ile Demokrasi arasındaki ittifak yönleri:	238
9- Demokrasi de bir uygulama sistemidir:	243
10- Şûrada İnsani Değerler:	248
11- Şûra ve İslah (Reform) Meselesi:	262
12- Şûra İslam Dininin bir parçasıdır:	265

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Mukaddime

Bütün kemalât, olgunluk ve kusursuzluk Allah'a mahsus-tur. Biz de O'nu öyle biliyoruz; O'ndan yardım diliyoruz; kusurlarımızın bağışlanmasını rica ediyoruz. Biz nefsimizin eksiklerinden, kötülüklerinden Allah'a sığınıyoruz. Yaptığımız kötü amellerimizde yine O'na sığınıyoruz. Allah kimi doğru yöne yönlendirirse, hiç kimse onu saptıramaz. Kimi de kusurlarından dolayı saptırırsa, başka hiç kimse onu hidayete, başarıya yönlendiremez. Ben bütün her şeyde Allah'ın birliğine, hiçbir şeyde hiçbir başka gücün O'nun ortağı olamayacağına şehâdet ediyorum. Yine Hz. Muhammed'in (sav) her şeyde O'na bağlı olduğuna (kulu olarak yaşadığına) ve bütün insanlığa sorumlu bir elçi olarak gönderildiğine şehâdet ediyorum.

Allah (cc) şöyle buyuruyor: *"Ey iman edenler, Allah'ın yasalarını çiğnemekten gereği gibi korunun ve ancak Müslüman olarak vefat edin!"* (Al-i İmran, 102)

Yine Cenab-ı Hakk, şöyle buyuruyor: *"Ey bütün insanlar, sizi bir nefisten (tür birliği içinde) yaratan, eşini de ondan (onun türünden) yaratan, o dışı ve erkekten nice*

*rical ve nisayı yeryüzüne yerleştiren (onları dünyaya ege-
men kılan) Rabbinizin geliştirici yasalarını çiğnemekten
korunun (O'na karşı yanlışlık yapmayın!). Ve O Allah'tan
sakının ki, O'nun ismi hürmetine sizler birbirinizden bir
şeyler istiyorsunuz! Ayrıca aile ve akrabaların haklarını
çiğnemekten de sakının!" (Nisa, 1)*

Allah (cc) yine şöyle buyuruyor: *"Ey iman edenler;
Allah'ın yasalarını çiğnemekten sakının. Ve yerli yerinde
söz söyleyin. Allah da yaptıklarınızı yararlı kılar, günah-
larınızı affeder. Evet, kim Allah'ın sonsuz düzenine itaat
ederse ve bu konuda O'nun elçisini örnek alırsa, o çok
büyük bir kazanç elde etmiştir."* (Ahzap, 70-71)

Ey Rabbim, yüce varlığının ve büyük Rububiyetinin gerek-
tirdiği gibi bütün hamd, kemalât ve nimetlerin Sen'in olduğuna
inanıyorum. Ya Rabbi, Sen razı oluncaya kadar, Sana hamd
ediyorum. Razi olduğunda da Sana hamd ediyorum; razı ol-
duktan sonra da Sana hamd edeceğim. [Yani her halükârda
Sen'in kemalâtını kabul edip, benim için yegâne kapı oldu-
ğunu itiraf ediyorum (çev.)]

Bu itiraftan sonra, açıklıyorum ki, bu kitabın yazılması şöyle
oldu: Kardeşim, Dr. Seyful-İslam Muammer El-Kazzafi, ben-
den Kur'an-ı Kerim'in "Şûra" ile ilgili ayetlerini araştırmamı is-
tedi. Onunla olan diyalog esnasında, bu araştırma düşüncesi,
"Tarihte Şûra" kavramını da kapsadı. "İslam Ümmetinin Ta-
rihinde Şûranın Değeri ve Fikri Boyutları" nı da içine aldı. İşte
bu kitap böylece ortaya çıktı.

Evet, şûra, (dini değeri yanında) insani bir değerdir aynı
zamanda... Bütün cemaatler, kabile ve aşiretler, toplum ve
devletler uzun tarihleri boyunca bu güzel ve sağlıklı değeri
kullanmışlardır. Fakat bunlardan her birisi, kendi yöntemine,

kültür ve inancına, örf ve geleneğine göre bu insani değeri kullanmıştır. Sibirya'nın düzlüklerinden, Afrika'nın ormanlarına kadar, Arabistan çöllerinden, Asya bozkırlarına ve Avrupa yamaçlarına kadar, dünyanın bütün engin bölgelerinde bu insani değer ve özellik daima kullanılmıştır. Bunların yanında İslam, buna taabbüd (ibadet niyetiyle uygulama) ve kutsallık değerini de katmıştır. Onu insanlığın yüce kutsal değerleri içine sokmuştur. Onu dinin en büyük konularından biri olarak kabul etmiştir. Onu uygulayana sevap, terk edene de ceza vadetmiştir. Şûra, insanın yaradılıştan ve medeniyetin kurulma gününden itibaren var olmuştur; Cenab-ı Hakk şöyle buyuruyor:

“Bir vakit (ezeli olarak) Rabbin, meleklere “Ben yeryüzünde bir Halife (işlerimi icra edecek biri) yapacağım” dedi. Melekler, yeryüzünü bozacak, kan dökecek birini mi? yapacaksın. Hâlbuki biz daima Sana hamd ve tesbih ediyoruz. (Görevimizi tam yapıyoruz; hiçbir kusur da işlemiyoruz) ve Sen’in kutsallığını daima görüyoruz. (O ise seni inkâr edecek, sana kusurlar isnad edecektir) dediler. Allah da cevaben; Ben sizin bilmediğiniz şeyleri biliyorum.” (İnsan öyle bir ilim ortaya koyacaktır ki, onun bu kusurları bu ilmin karşısında ehven görünecekti.)

“Ve Allah, Âdem’e (insanoğluna) bütün isimleri (her şeyin mahiyet ve ismini veya her şeyin öz hakikati olan Allah’ın isimlerini) öğretti. Sonra onları meleklere arz etti: Eğer doğru iseniz, bunların isimlerini Bana söyleyin” dedi.”

“Melekler: “Ey Rabbimiz! Sen’i tenzih ederiz. Bize öğrettiğinden başka bilgimiz yoktur. Gerçek ilim ve hikmet sahibi yalnız Sen’sin!” dediler”

“Allah: “Ey Âdem! O eşyanın isimlerini onlara bildir” dedi. Âdem bildirince, Allah: “Demedim mi? Ben göklerin ve yerin gizlisini bilirim, sizin açıkladığınızı da gizlediğinizi de bilirim” dedi.” (Bakara, 30-33)

İşte bu kutsal diyalog, şûranın bir çeşidini içine alıyor. Yani yaradılışın başında şûra uygulanmış ki, yaradılış boyunca insanlık için zorunlu bir ilke ve inanç olsun. Bu ilahi istişare aynı zamanda meleklerle karşı bir yüceltmedir. Bu yüceltme ve ikram kalıbı içinde insanlığa sunulan bir derstir. Melekler açısından uygulamaları gereken bir istişare değildir. Demek şûra insanlık tarihinde ilk sefer uygulanan sosyal ilahi bir yasadır. Allah bunu fiilen yasalaştırmış ki, Allah'ın mahlûkat ve kulları Allah'ı örnek alsın; şûra ile doğru yolu ve başarıyı bulsunlar.¹

Bu kitapta değerli okuyucular, meşveret ile ilgili ayetlerin tefsiri olarak Hz. İbrahim'de Şûra, Ailevî Şûra, Genel Şûra gibi özel alan araştırmalarını bulacaktır.

Allah genel şûra hakkında şöyle buyuruyor: *“Onların yönetim biçimi aralarında yapılan şûra iledir.”* (Şûra, 36) Bakın bu ayet-i kerime ismi “Şûra” olan bir surede geçiyor. Kur'an-ı Kerim'de bir surenin “Şûra” kelimesi ile isimlendirilmesi, bizzat Şûra kavramını yüceltmek, ehemmiyetini ve makamını bildirmektir. Bu surede Şûra, müminlerin temel sıfatlarından biri olarak zikredilmiştir. Bu şûra sıfatının, müminlerin iman, tevekkül, namazı tam kılmak, büyük günahlardan kaçınmak, Allah'ın emrine itaat gibi temel vasıflar içinde zikredilmesi, şûranın değeri ve esası hakkında başlı başına bir ispat ve açık bir delildir.

Bu ayet Mekke'de nazil olmuştur: Bu da açıkça gösterir ki; şûra, İslam'ın her sahasında kullanılan bir hükümdür. Sa-

¹ Eş-Şura Fi Ma'reketil-Bina Şura, s. 15.

dece devlet işlerinde değil. Çünkü eğer böyle olsaydı, bu şûra ayeti Medine’de nazil olur ve ona siyasi bir değer olarak bakılırdı. Demek şûra, her yer ve her zamanda bütün Müslümanların en temel vasıflarından biridir. Sadece acil durumlarda veya geçici süreçlerde kullanılan bir şey değildir. Cenab-ı Hakk, şûrayı müminlerin ve imanın en değerli bir hasleti ve sıfatı saymıştır.² Allah şöyle buyuruyor:

“Burada size verilen, şu dünyada yaşamak içindir. Ebedi ahiret âlemi ise daha hayırlıdır. Ve sonsuz bir şekilde ebedidir. İman edip Allah’a tevekkül edenler için... Onlar ki günahların büyüklerinden ve fuhuştan kaçınırlar; kızdıklarında, karşıdakini bağışlıyorlar. Onlar ki Allah’ın emrine itaat ederler; namazı ikame ederler; yönetim biçimleri aralarında şûra iledir. Ve onlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan infak ederler.” (Şûra, 36-38)

Bu mukaddimeden sonra kitap birkaç bölüm olarak yazıldı. Birinci Bölümde, Hz. Peygamber, Raşit Halifeler, Ömer İbn Abdülaziz ve Nureddin Zengi dönemlerindeki şûra incelendi. İkinci Bölümde, şûranın faydalarına, hükümlerine, sahalarına işaret ettim. En önemli faydalarını özetledim. Onlar da şunlardır: Şûra, hakkı ve gerçeği kazanmak için tam bir isabettir; Allah’a ibadet ve yakınlıktır; fikir ve görüşlerin birbirini geliştirmesidir; uzmanlık sahalarının takasıdır; bilinmedik bilgilere ulaşmaktır. İnsanlık ve sosyal olarak topluma güç ve kuvvet katmaktır. Şûraya katılan bütün taraflara sorumluluklarını hatırlatmaktır. Devlet ve halk arasında bir güvenlik bağıdır.

Başka bir açıdan şûranın faydaları içinde şunları da sayabiliriz. Şûra, istibdattan korunmaktır. Devlete yetkin ve seçkin güçler verir. Şûra ile kişisel kararlardaki eksiklikler,

² Ahmed El-İman, Şûra, s. 15.

giderilir. Onunla başkan ile vatandaşlar arasındaki fark ve uzaklık sıfıra yakın daralır. Şûra ile şiddet ve aşırı eğilimler, söndürülür. Şûra, değişik sahalarda gizli kalan enerjileri fışkırtır. Şûra ile bireysel düşünceyi felç eden ideolojilerin zararları aşılır.

Şûranın hükmü ise ben onun vacip ve gerekli olduğunu göstermiş oldum. Evet İslam'daki yönetimin tabiatına iyice bakılsa, şûranın vacip olduğu anlaşılacaktır. Ayrıca şariat ve şariat yönetiminin, bireysel görüş ile olmadığını herkes biliyor. Özellikle bütün Müslümanları ilgilendiren konularda. Ayrıca çok mühim bir meseleye daha değindim: Şûra sadece tavsiye ve bilgi alışverişi midir? Yoksa uyulması gereken bir emir midir?! Ben şûranın emir ve zorunlu olduğu tarafı destekledim. Bu konuda ümmetin âlimlerinin meşhur görüşleriyle delil getirdim. Evet, şûranın gerekliliği görüşü, bizim Allah'a itaatte yaşadığımız görüştür. Biz bu görüşün zarureti ve faydalarını gözlerimizle görüyoruz. Şûraya böyle temel ve yasal bir özellik vermezsek, anayasal seviyede millet içinde şûrayı işletemeyiz. Hâlbuki İslam devleti, medeni bir devlettir. Kurumların aslılığını ve güçler ayrılığını kabul eder. Eğer bu güçlerin merci İslam ise... Demek İslam devleti, gizemli, kapalı, sadece din adamlarının yönettiği teokratik bir devlet değildir. İslam devleti milletin egemenliğini esas alır. En küçük vatandaş dahi burada sorumludur. Ve sorumluluğunu yerine getirmek için koşutur. Dolayısıyla, fikrini ve iyi projelerini açıklamakta, onları devlet ile paylaşmakta herkese fırsat tanınmalı. Devlet adamları en azından çoğunluğun görüşünden sorumlu olmalı. Evet çoğunluğun görüşü şûranın temel bir boyutudur. Ve şûranın uygulanması zorunlu bir iş olduğunu gösterir. Şûranın devlet için ne kadar önemli ve yüce bir ilke olduğunu bildirir. Demek, İslam devletinde, herhangi ciddi bir girişim ve projeye

başlanmadan önce, çoğunluk tarafından bilinmesi ve rızalarının alınması gereklidir.

Şûranın sahaları çoktur: 1) Siyasette, özellikle dünya siyasetinde. 2) Yargıda. 3) Kesin şeri ahkâmın tespitinde. 4) Nazari ve ihtilaflı, içtihadî ahkâmın tespitinde. 5) Şûranın düzenlenmesinde...

Bu gibi konuların yanında, kadınların da oy haklarının olduğuna değindim. Ve Kur'an-ı Kerim'in kadınların görüşü ile ilgili ayetlerini açıkladım. Evet Kur'an'da danışan kadın bahsi de var; danışılan kadın bahsi de var. Bu konuda uyarı, ikrar ve rıza gösterme tarzında değişik fikir beyanlarını görüyoruz.

Cenab-ı Hakk, Sebe' Kraliçesini şöyle anlatır:

"Kraliçe: "Ey meclis! Şüphesiz bana çok güzel bir mektup atıldı" "Süleyman'dan gelme ve "Bismillahirrahmanirrahim" ile başlıyor." "Bana karşı üstünlük taslamayın ve Müslüman olarak bana geldin!" diyor, dedi." "Ve (şöyle) devam etti: 'Ey meclis! Bu işimde bana bir görüş bildirin. Siz şahit olmadan ben hiçbir işi kesinleştirmiş olmadım.'" "Meclis: "Biz kuvvet sahibi ve iyi savaşçı bir milletiz. Emir senindir. Artık ne buyuracağını sen düşün" dediler." "Kraliçe: "Şüphesiz, krallar bir şehre girdiklerinde orayı bozarlar ve oranın eşrafını rezil, zelil ederler. (Herhalde) onlar da böyle yapacaklardır." "Ben şimdi bir hediye göndereceğim. Bakalım elçiler ne ile geri dönecekler." dedi." (Neml, 29-35)

İkinci örnek, Hz. Musa (as) hakkında babasına fikir veren kızın durumunu görüyoruz:

"O kızlardan biri: "Ey babacığım! Bu adamı ücretli olarak tut. Çünkü ücretle çalıştırmak istediğin en iyi, güçlü ve güvenilir olan bu adamdır" dedi." (Kasas, 26)

İşte bu kızın babasıyla paylaştığı bu mübarek meşveretten Hz. Musa (as) güven ve istikrar hissetmiştir; rahat bulmuştur.

Bu kitapta kamunun menfaatine dokunan her iş için bütün vatandaşların şûrada, şûranın temel bir hak oluşunda hakları vardır, diye izah ettim. Demek Müslüman vatandaşların, gayrimüslim vatandaşları ilgilendiren konularda söz hakkı olmaz. Evet Müslümanların gayrimüslimlerin inanç ve dini meselelerine karışma hakkı olmadığı gibi, gayrimüslimler de Müslümanların inanç ve dinlerine karışma hakkına sahip değiller. Bu alanlar özel olduğu için genel bir hak olan şûraya katılma özgürlüğü burada geçerli sayılmaz. Fakat idari, teknik, ahlakî ve insanî noktalar genel haklar olduğundan, evrensel bir hak olan şûrada müslim gayrimüslim ayrımı olmaz.

Şûraya katılacak kişilerin kimler olabileceğine, onların temel niteliklerine ve nasıl seçileceklerine de değindim. Bu niteliklerin başında ilim, güvenilirlik ve tecrübe sıfatları gelir. Bunun yanında şûra meclisinin yetki ve görevlerini özetledim. Şûra müessesesinin gelişmesi için şer'i metot ve kuralları dile getirdim: Koruyucu önlemler almak, maslahat-ı mürsele (belirsiz yararlar), başka ümmetlerden yararlı âdet ve bilgileri almak kuralları gibi.

Bu arada “Biz Müslümanlar, demokrasiden istifade edebilir miyiz?” diye sordum. “Demokrasinin zararları nelerdir? Şûra ve demokrasi arasında farklar var mıdır? Biz demokrasiye uyum gösterebilir miyiz?” diye araştırdım. Ve “Reform ile şûranın yeni kararları arasında bir ilişki olabilir mi?” diye yoğunlaştım.

Evet Arap İslam âleminde liderlerin, kurumların, örgütlerin, devletlerin ve partilerin sürekli olarak söylediği reform projeleri, temelinde şûra ilkesine bağlıdır.

İşte bakın dahilde reform, bizzat ümmetin inancından, kültüründen, medeni yapısından, kalkınma gücünden kaynaklanıyor. Böyle bir ıslah eğer toplum, ona inanırsa, onunla amel ederse, ona cesaret edip projeye katılabilirse, ancak gerçekleşir. En azından millet böyle toplumsal projeleri tam kabul etmese de reddetmemeli; göreceli de olsa onlara cevap vermeli ki, o sosyal projeler gerçekleşsin.

Bu kitapta şûra ve seçimin son derece özgür bir ortamda olmasının zorluğuna da değindim. Şûranın ancak özgürlük gölgesinde ve özgür bir ortamda başarılı olup istikrar bulacağını söyledim. Evet, şûra ancak gönül, fikir ve ifade özgürlüğü çerçevesinde yeşerebilir. Hürriyetsiz, şûra ölü doğmuş siyasi bir projedir. Sağlam doğsa da sağlıklı olarak yaşama şansı yoktur. Sadece isimden, şekilden ve resimden ibaret kalan, istibdadın şûra postuna büründüğü bir durum olur.³

Bütün bunlara ilaveten, İslam toplumlarında şûranın hakikatini çalıştırmanın ehemmiyetine dokundum. Şûranın bir daha İslam milletlerine geri dönmesi için araç ve gereçlerin en önemlilerini anlattım. Medeni yöntemleri, milli kurumları çalıştırmak, liderlerin kutsallığını ve dokunulmazlığını kaldırmak; İslam'ın devlet biçiminin medeni ve sivil olduğunu, askeri olmadığını göstermek yanında, şu gelen önemli noktaları da hatırlattım:

1- Çağdaş medeni istilaları önlemek. 2- Öğrenme özgürlüğünü ve ilmî araştırmaları sağlamak. 3- Halkların isteklerini karşılamak. 4- Toplumda ve dinde olması gereken yeniliklere cevap verebilmek. 5- Şûra kültürünü ailede ve okulda; dernek, vakıf, sendika ve üniversitelerde yaymak. 6- Despotizm ile savaşmak gibi konuları bu kitapta işledim.

³ Raysuni, Şûra, s. 175.

Evet despotizm asla kendini İslam'a dayandıramaz. O yüzde yüz şûra hakikatine aykındır. Despotizmde bulunan nitelik ve davranışların hepsi, küçük-büyük her işte şûranın düşmanıdır... Abdurrahman El-Kevakibi'nin tarif ettiği gibi istibdat şudur:

“Eğer istibdat ailevî makamını ve nesebini söyleyebilirse şöyle der: Şer benim ismidir; zulüm benim babamdır. Kötülük benim anamdır. Hainlik benim kardeşimdir; miskinlik benim kız kardeşimdir; zarar benim amcamdır; zillet benim dayımdır; fakirlik benim oğlumdur; işsizlik benim kızımdır; yıkım benim vatanımdır; cehalet benim aşiretimdir.”⁴

Ben de derim: Eğer şûra, aile ve asaletini anlatsa söyleyecektir: *“İyilik benim ismidir; adalet benim babamdır; güzellik benim anamdır; vefa benim kardeşimdir; izzet benim kız kardeşimdir; fayda benim amcamdır; şeref benim dayımdır; zenginlik benim oğlumdur; iş benim kızımdır; bayındırlık benim vatanımdır; ilim benim aşiretimdir.”*

Evet milletlerin kalkınması, çağdaş cereyanlara ve medeni yeni iktisadi akımlara karşı koyabilmeleri ancak toplumun bütün birey ve cemaatlerine adaleti yaymak ve onların siyasi haklarının bütün çeşitlerini tanımakla olur. İslam ümmeti, bu hakları kabul edip, herkesin hakkını avucuna teslim ettiği zaman, medeniyet ve kalkınmanın zirvesini yaşamıştır. O hakları çiğnediğinde ise sönüp yere yıkılmıştır.

Evet, İslamiyet'i esas alan çağdaş medeni bir devletin yönetim felsefesi tamamıyla şûraya bağlıdır. O şûra ki, Kur'an'da önemle zikredilmiş, Hz. Peygamber ve Raşit Halifeler onu

⁴ Tabaiul- İstibdad ve Mesariul- İsti'bad, s. 71.

yüzde yüz uygulamıştır. Bu kitapta “Şûranın nasıl siyasi hayatın içinde bir ruh olduğunu, hatta Asr-ı Saadet’te İslam devletinin en güçlü temeli haline geldiğini” göreceksiniz.

Evet, burada öyle şer’i kurallar ve usuller var ki, şûrayı İslamî esas ve bir ilke olarak gösteriyorlar. Bu kuralların en önemlilerinden şunlar var:

- Din ve şeriat, İslam devletinin idare ve siyasetinden ayrı olarak, insanî bir yaşam için şûrayı bir yöntem olarak kabul ediyor.

- Hz. Peygamber (sav) peygamber olduğu halde, çağların en iyisi olan kendi çağında, devlet işlerinde daima şûrayı esas almıştır. İşte gerek Hz. Peygamber (sav) ve gerek Dört Halife, sahabe büyükleri oldukları halde şûrayı yönetimlerinin en doğal bir özelliği olarak kabul edip onu kullanmışlar.

- Şûra, yasama özelliğini *def-i şerr, celb-i menafi*’ ilkesinden alır. Bu temel ilke ise şûra ve şûra yönetiminden daha geniş bir alanı kapsar. Evet İslamî bütün mezhep ve şeriatlar bu köklü ilkeye dayanırlar. İzz İbn Abdusselam şöyle demiştir: “Şeriatın her şeyi faydalı, samimi bir nasihattir. Çünkü şeriatın bütün maddeleri, ya kötülükleri gidermek veya menfaatleri celbetmek içindir.”⁵

Şûra, şeriatın temel maksatlarıyla beslenir ve onların rengini alır. Şûranın, şeriatın beş temel ve zorunlu ilkesi ile çok sağlam bir bağı vardır. O temel ilkeler ki, usulcüler uzun uzun onları tahlil edip araştırmışlar, sonra açıklamışlardır. Çünkü şûraya dayanan bütün devlet düzenleri, bu beş ilkeyi yaşamak, onların devamlılığını sağlamak zorundadır Bu sadece Müslümanların beş temel kanunu değildir. Belki bütün insanlığın temel zorunlu ilkeleridir; İzz İbn Abdusselam’ın dediği gibi.

⁵ Kavaidul- Ahkam Fi Islahil- Enam, c. 1, s. 8.

Evet, bütün şeraitler can, mal, namus ve neslin korunmasının gerekliliği konusunda müttefiktirler. Söz ve işlerde daima daha iyisini tercih etmekte de müttefiktirler.⁶

Hiç şüphesiz diktatör, işgal edici ve istibdatçı düzenler, insanın bu beş temel ve zorunlu hakkını çiğner. Veya bu haklar, o karanlık düzenlerin ufunetli gölgesi altında zayi olurlar. Tarih buna şahittir.

Kesin olarak bilinir ki, bu beş zorunlu haklar, nezih ve adil bir ortam içinde ancak korunabilirler. Kuvvetler ayrılığı, yöneticinin halkına hesap vermesi ile ancak gerçekleşebilirler. Toplumda değişik özgürlüklerin var olması, devlet başkanının yaptıklarını ve harcamalarını kontrol etmek ve genel eşitliği kazanmak içindir. Demek gerçek egemenlik, ancak din ve şeriatin ve herkesin vicdanında tesir bırakan kutsal kanunlarındır. Ve bu egemenlik ancak toplumun her sahasında adaletin uygulanması ile olur.

Fakat diktatör düzenlerde şûra kaybolur. Çünkü böylelerde ifade özgürlüğüne müsamaha edilmez. Devlet başkanı kendine göre harcamalar yapar. Hesap vermediği gibi; muhaliflerini ya öldürür veya hapse atar. Devlet başkanının veya oğullarının veya hanedanının yanlışlarını söylemek (ki, her vatandaşın en tabi hakkıdır) canını tehlikeye atmak demektir. Böyle devletlerde halkın genelinde de özgürlük, adalet, eşitlik gibi güzellikler tamıyla kaybolur. Adeta herkes ötekine zulmetmek ister. Evet böyle zalim düzenlerde nice kanlar dökülmüştür, nice ırlara geçilmiştir, nice mallar gasp edilmiştir. Nice âlimler öldürüldüğü gibi; fikir ve kültür adamları da hapsedilmiştir. Böyle yerlerde ne din, ne can, ne mal, ne akıl ve nesil sağlıklı yaşama şansını bulabilirler. Yaşama şansını bula-

⁶ a.g.e., c. 1, s. 8.

madıkları gibi, bu müstebit ve köktenci düzenler, onların kökünün bile kazırlar.

Ben bu kitabımı (İslam'da Şûra) 24 Şevval, 1430 Salı gününün sabahında bitirdim. Bu da Miladi olarak 13 Ekim 2009'a denk geliyor.

Başında da sonunda da üstünlük ve fazilet Allah'ındır. Ben O'ndan (cc) bu kitabı kabul etmesini, onu anlamak ve ondan faydalanmak için insanların gönüllerini açmasını umuyorum. İhsan, ikram ve cömertliği ile bu kitabı bereketli kılmasına dua ediyorum. Allah (cc) şöyle buyuruyor: *“Allah insanlar için bir rahmet kapısını açtı mı, hiç kimse o rahmete engel olamaz. Eğer o rahmeti tutsa, vermezse ondan sonra hiç kimse onu indiremez. O Aziz ve Hâkim'dir.”*

Bu kitabın sonunda, ben kendimi ve halimi ancak böyle anlatabilirim: “Ben yüce Yaradan'ımın, Kerim İlah'ımın huzurunda huşu içinde O'na yalvıyorum; O'nun fazlını, keremini, cömertliğini itiraf ve kabul ediyorum. Kendi şahsî güç ve imkânımdan teberri ediyorum. Bütün hareket ve sekenatımda, hayat ve ölümümde ona sığınıyorum. Beni yaratan, fazlıyla besleyen, başarılı kılan sadece Allah'tır; yardımcım sadece kerim olan Rabbimdir. Beni muvaffak eden sadece yüce olan Allah'ımdır. Eğer beni akıl ve nefsim bıraksa, aklım uçar, hafızam kaybolur; parmaklarım kurur; duygularım söner, hissiyatım donar; kalemim yazamaz olur.

Ey Allah'ım, Sen, razı olacağın durumu bana göster. Ona yönelik kalbimi aç. Ey Allah'ım Sen'in rızana sebep olmayacak şeyden beni uzaklaştır. Kalbimi ve fikrimi ondan kaydır.

Ey Allah'ım! Ben esma-ı hüsnan ile yüce sıfatların ile senden istiyorum ki, benim bu kitabımı Sen'in rızan için halis kullarına faydalı kıl; her harfine mukabil bana bir sevap ver, onu

iyiliklerimin terazisine kat; bana bu kitapta, bu gayrette yardımcı olan dost ve kardeşlerime de sevap ve iyilikler ver. O kitap ki, eğer sen olmasaydın ne vücut bulurdu; ne de insanlar arasında neşrolurdu.

Bu kitabımı mütalaa eden her Müslüman'dan da rica ediyorum ki, Rabbimin afv ve mağfiretine, rahmet ve rızasına muhtaç olan bu kardeşlerini duadan mahrum etmesinler. Cenab-ı Hakk şöyle buyuruyor: *“Ey Rabbim bana ve ana babama ettiğin nimetlere şükretmem ve razı olacağın işleri yapabilmem için bana düzenli bir imkân ver. Ve rahmetinle beni salih kullarının içine kat”* (Neml, 19)

Ben bu kitabımı Allah'ın şu sözü ile bitiriyorum: *“Ey Rabbimiz bizi ve iman etmekte bizden önce olanları bağışla! Ey Rabbimiz iman etmiş olanlara karşı kalbimize bir kin koyma. Şüphesiz Sen, çok şefkat eden ve çok acıyasın.”* (Haşır,10)

Allah'ım, Sana hamd ve Sen'i tesbih ederim. Sen'den başka ilah olmadığına şahitlik ediyorum. Sen'den bağışlama dileyerek Sana yöneliyorum.

Allah'ın rahmetine muhtaç

Ali M. Muhammed Sallabi

Birinci Bölüm

KUR'AN-I KERİM'DE VE İSLAM TARİHİNDE ŞÛRA

Evet, şûra, (dinî değeri yanında) insanî bir değerdir aynı zamanda... Bütün cemaatler, kabile ve aşiretler, toplum ve devletler uzun tarihleri boyunca bu güzel ve sağlıklı değeri kullanmışlardır. Fakat bunlardan her birisi, kendi yöntemine, kültür ve inancına, örf ve geleneğine göre bu insanî değeri istimal etmiştir. Sibiryâ'nın düzlüklerinden, Afrika'nın ormanlarına kadar, Arabistan çöllerinden, Asya bozkırlarına ve Avrupa yamaçlarına kadar, dünyanın bütün engin bölgelerinde bu insanî değer ve özellik daima kullanılmıştır. Bunların yanında İslam, buna taabbüd ve kutsallık değerini de katmıştır. Onu insanlığın yüce kutsal değerleri içine sokmuştur. Onu dinin en büyük konularından biri olarak kabul etmiştir. Onu uygulayana sevap, terk edene de vadetmiştir.

Birinci Olarak:

KURAN-I KERİM'DE ŞÛRA

1- İslam'ın ta başında şûra vardı:

Âlim ve araştırmacılar şûradan ve şûranın şer'i delillerinden söz ederken, Âl-i İmran ve Şûra Sûrelerindeki iki ayet üzerinde yoğunlaşmayı âdet edinmişlerdir. Evet bu iki ayet fiilen, bu konuda iki asıl belgedirler. Daha sonra bu iki ayete değineceğim, onları açıklayacağım. Onları hemen vurgulamak istemiyorum.⁷

⁷ Eş-Şura Fi Ma'reketil- Bina, s.15.

Şûra konusunda Kur'an'ın şu ayetleri ile başlıyorum:

“Bir vakit Rabbin meleklerle: ‘Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım’ dedi. Melekler: ‘Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yapacaksın?’ Halbuki Biz, Sen’in kusursuzluğunu ve mükemmelliğini bildiriyor, kendimizi senin (hizmetin) için temiz tutuyoruz.’ dediler. Allah: ‘Ben sizin bilmediğinizi bilirim’ dedi.” (Bakara, 30)

“Ve Allah Âdem’e bütün isimleri öğretti. Sonra onları meleklerle arz etti: Eğer doğru iseniz, bunların isimlerini bana söyleyin” dedi.” (Bakara, 31)

“Melekler: ‘Ey Rabbimiz! Seni tenzih ederiz. Bize öğrettiğinden başka bilgimiz yoktur. Gerçek ilim ve hikmet sahibi Sensin!’ dediler.” (Bakara, 32)

“Allah: ‘Ey Âdem! O eşyanın isimlerini onlara bildir’ dedi. Âdem bildirince, Allah: ‘Demedim mi? Ben göklerin ve yerin gizlisini bilirim, sizin açıkladığınızı da gizlediğinizi de bildiririm’ dedi.” (Bakara, 33)

Bu diyalog, meşveretin bir nevini kapsıyor. Yaradılışın başında bir meşveret, bütün benîâdem için bütün hayat boyunca, zorunlu olarak uyulması gereken bir hidayet ve irşattır.⁸ Meleklerle istişare gibi. Cereyan eden bu diyalog, aslında melekleri bir yüceltmedir. Bu yüceltme kalıbı, insanlar için bir taimindir. Bu hâşâ, Allah bilmediği işlerde istişare ediyor, demek değildir. Müfessirlerin anlattığı gibi⁹ meleklerle Âdem’in yaratılışında olan gizli hikmetleri anlatmak da değildir. Bu sadece ilahi, sosyal bir sünnettir. Allah onu uygulamış ki, mahlûkatı ve kulları için bir model olsun. Bu probleminden anlaşılıyor ki,

⁸ a.g.e, s.15.

⁹ M. Tahir El- Aşur, Tahrir ve Tenvir tefsiri, s.16.

şûra, malum ve somut konularda da sünnettir. Bundan anlıyoruz ki Şûra, bazen talim (karşıdakine bildirmek), bazen yüceltme ve ikram işareti, bazen de teşvik ve edep ifadesi olarak kullanılır.¹⁰

2- Hz. İbrahim’de Şûra:

“O çocuk babasıyla beraber, çalışma çağına erişince, babası: ‘Ey oğulcuğum! Hiç şüphesiz, ben rüyamda seni boğazladığımı görüyorum. Bak da ne düşüneceksin?’ dedi. O: ‘Ey babacığım! Emredildiğini yap! İnşallah, beni sabredenlerden bulacaksın’ dedi.” (Saffât, 102)

İşte görüyoruz: Bu kurban edilme, kesin emredilmiş ve elle tutulur, gözle görülür bir şeydir. Bununla beraber Hz. İbrahim oğluyla istişare ediyor: “Ey oğulcuğum! Hiç şüphesiz, ben rüyamda seni boğazladığımı görüyorum. Bak da ne düşüneceksin?”

Bu ayetler bize gösteriyor ki, işi yapmak için kesin karar ve cevabın açık olması, istişareye aykırı değildir. İşte görüyoruz İbrahim, oğlunu kurban etmek için kesin emir aldığı ve böyle emirlerde istişarenin tesiri olmadığını bildiği halde, güzel davranışı, şefkat ve insanlara karşı hakimane konumu, onu meşverete yönlendirmiştir. Oğluna şöyle demiştir: “Ey Oğulcuğum, ben rüyamda seni kurban ettiğimi görüyorum. Bakalım sen nasıl karşılayacaksın.”¹¹

Açık ve bedihi konularda bile şûrayı adet edinenler, gizli ve derin konularda şûradan kaçınmamaları gerekir. Çünkü somut, kesin konularda bile istişare sünnettir, övülmüştür ve faydalıdır. Bunun böyle olması, çok çok ihtimalli, müşkil ve çe-

¹⁰ Dr. Ahmet Raysuni, Eş-Şura Fi Ma’reketil- Bina, s.16.

¹¹ Tartusi, Siracu’l- Muluk, s.132.

lişkili konularda şûranın zorunluluğuna, gereğine ve öncelikli olduğuna açık bir delildir.¹²

3- Ailede Şûra:

Cenab-ı Allah şöyle buyuruyor: *“Kadınları boşayıp id-detlerini bitirdikleri zaman, kocalarına geri dönmeleri için onları zorlamayın. Eğer kendi aralarında (boşanmak için) karşılıklı rıza gösterirlerse. Sizden Allah’a ve ahiret gününe inananlar için bu bir öğüttür. Bu (yol) sizin için daha temiz ve daha paktır. Allah’ın bilgisi sonsuzdur. Sizininki ise sınırlıdır.”* (Bakara, 232)

“(Boşanmış) analar, süt emzirme süresini bitirmek isteyenler için tam iki sene süt emzirirler. Evladın sahibi olan babaya da, örfe uygun olarak, o anaların rızkını ve giyimini temin etmeleri gerek. Hiçbir kimse kapasitesinden fazlasıyla mükellef kılınmaz. Anne veledinden dolayı zarar görmemelidir. Varise de aynı şeyler geçerlidir. Eğer ana ve baba danışarak, anlaşarak çocuğu sütten kesmek isterlerse, onlara bir günah yoktur. Eğer çocuklarınızı başka bir anneye emzirtmek isterseniz, yine size bir günah yoktur. Örfe uygun olarak karşılığını verdiğiniz müddetçe... Allah’tan sakının ve bilin ki; Allah, yaptıklarınızı çok iyi görendir. (Bakara, 233)

İşte bu ayete göre; ana baba, küçük çocuklarının konumu, çeşit, süreç, sürecin kesilmesi, eğitim, ikamet, yolculuk ve diğer haklarıyla ilgili karar vermede söz sahibidirler. Bu kararların bir kısmı kabul edilebilir, bir kısmı da kabul edilemeyebilir. Burada ölçü ve mihenk ebeveynlerin karşılıklı meşve-ret ve nzalandır.

¹² Dr. Ahmet Raysuni, Eş-Şura Fi Ma’reketil- Bina, .s.17.

Birinci ayetten anlaşılan hüküm şudur: Boşanan eşler arasında, geri dönüş ve yeniden aileyi kurmaları için karşılıklı anlaşma ve rıza olursa, kadının velisinin bunu engellemesi caiz değildir.

İkinci ayetten anlaşılan hüküm de şudur: İki yıl ile belirlenen emzirme süresinin durdurulması veya uzatılması caizdir. Eğer bu konuda boşanan eşler, aralarında anlaşılırsa. Demek ki, ebeveynlerden herhangi birinin tek taraflı fikri geçerli olamaz. Bu da bize çocuğun ve çocuk bakımının ebeveynler arasında ortak bir hak olduğunu söyler. Karşılıklı rıza ve meşveret ile gerçekleşmesinin gerekliliğini gösterir. Evet, ana baba, çocukları için mümkün mertebe en yararlı ve en faydalı yolu seçebilirler.

Burada kadına düşen emzirme görevidir. Ve bu işte sü-tün kesilmesinde veya uzatılmasında tek başına karar veremez. Koca da nafakayı ben veriyorum, işin sahibi benim, diye kendi başına karar veremez. Boşanmış hanımının ve çocuklarının doğal haklarına saldıramaz. Çünkü ana da bu konuda onunla ortaktır. Demek ki, çocuk hakkında olacak her iş karşılıklı rıza ve meşveret ile olmalıdır.¹³

Hatta çocukların meslek seçimi, evlendirilmeleri de ana baba arasında veya onlarla ebeveynleri arasında yapılacak istişare ile olur. Eğer çocuklar, iyi ile kötüyü ayırabilecek yaşa gelmişlerse... Küçük çocuklarla dahi meşveret etmek müstehabtır. Çünkü onları bu şekilde eğitmiş olursun, edep ve davranış bilgisini vermiş olursun.¹⁴

Evet, kız çocuklarını evliliğe alıştırmak, onların fikirlerini almak konusunda birçok Hz. Peygamber'in (sav) birçok ha-

¹³ a.g.e., s. 17-18.

¹⁴ a.g.e., s. 19.

disi vardır. Bunlardan biri Hz. Aişe'den (r. anha) rivayet edilen şu hadistir: *“Peygamber’e, ailesi tarafından evlendiren kızın durumunu sordum; izni alınır mı, diye. O (sav): ‘Evet izni alınır, diye buyurdu.’”*

4- İhtilaf ve Çekişmede Şûra:

Cenab-ı Hak şöyle buyurmuştur: *“Eğer aralarının açılmasından endişe ederseniz, biri erkek ailesinden, diğeri kadın ailesinden iki hakem gönderin. Eğer yapıcı olmak isterlerse, Allah onları muvaffak eder. Muhakkak Allah, her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olandır.”* (Nisa, 35)

İşte bu ayet, şûra için zımni bir emirdir; çünkü iki ihtimal içeren her işte, bir ihtimali sağlıklı olarak seçmek, çözüm getirmek ancak şûra ile olur. Şûra önce iki tarafa fikir hakkı tanır; sonra ittifak ve rıza ile bir taraf seçilir; bir çıkış bulunmuş olur.

5- Hz. Peygamber (sav), Hanımlarını, Aileleri İle Meşveret Yapmaya Teşvik Ediyor:

Hanımları nafaka hususunda Hz. Peygamber'i (sav) sıkıştırdıklarında, onlar ile Hz. Peygamber'in (sav) arası açıldı. Hz. Peygamber (sav), onlara ailenize danışın, dedi. Bu konuda şu ayet-i kerimeler nazil olmuştur:

“Ey Peygamber! Hanımlarına de ki: ‘Eğer dünya hayatını ve süsünü istiyorsanız, gelin sizi faydalandırayım ve güzel bir şekilde salıvereyim.’”

“Yok eğer Allah’ı ve Resulünü ve ahiret yurdunu istiyorsanız, bilin ki Allah, sizden iyilik ve güzel ameller yapanlar için büyük bir ücret hazırlamıştır.” (Ahzâb, 28-29)

İşte bu ayetlerde görüyoruz; Hz. Peygamber (sav), boşanma konusunu dahi hanımlarına bırakıyor. Hz. Aişe'ye (r.

anha) “Ailenin iznini almadan, boşanmak için acele etme,” diyor.¹⁵ Başka bir rivayette ise “Ana babanla meşveret etmeden boşanmada acele etmemeni isterim” diye buyurmuştur. Hz. Aişe (r. anha) de cevaben: “Ben senin hakkında nasıl istişare edebilirim; ben Allah’ı, Resulünü ve ahireti seçiyorum,” demiştir.¹⁶

İkinci Olarak:

KUR’AN-I KERİM’DE GENEL ŞÛRA

İşte eğer, hayatın özel alanlarında, özel sorunlarında, kişi ile kendi arasında, kişi ile arkadaşı arasında, kişi ile eşi arasında, baba ile oğul arasında şûra böyle önemli ise ve hayat için adeta bir ruh gibi ise genel kamu işlerinde ve büyük sorunlarda Şûranın ne kadar zorunlu ve önemli olduğunu siz düşünün?

Bunun cevabı, konunun iki direği olan şu iki ayette vardır.¹⁷

1. Ayet: “Müminlerin yönetim biçimi aralarında yapılan şûra ile dir.” Bu ayet-i kerimenin şu gelen ayetler içinde nazil olması, çok önemli bir mesaj veriyor:

“İşte size verilenler, dünya hayatının (geçici) fayda ve yaşamıdır. Rabbinin katında (ahirette) olan ise inanıp Rablerine tevekkül edenler için, daha yararlı ve süreklidir.”

“O Müminler ki, büyük günahlardan ve fahiş şeylerden kaçınırlar, kızdıkları zaman da bağışlarlar.”

“Onlar ki, Rablerinin çağrısına icabet ederler, namazı doğruca kılarlar ve idareleri, aralarında şûra ile dir. Ve bizim onlara verdiğimiz rızıktan nafaka verirler.” (Şûrâ, 36-38)

¹⁵ Buharî K. Tefsir, Ahzab Sûresi.

¹⁶ Müslim, Talak Kitabı.

¹⁷ Dr. Ahmet Raysuni, Eş-Şura Fi Ma’reketil- Bina, s. 20.

Bu ayetin tefsiri ışığında denilebilir ki, İslam'da şûranın değeri için çok ince delalet ve işaretler vardır. Şöyle ki: Bakın bu ayet-i kerime ismi “Şûra” olan bir sûrede geçiyor. Kur'an-ı Kerim'de bir surenin “Şûra” kelimesi ile isimlendirilmesi, bizzat şûra kavramını yüceltmek, ehemmiyetini ve makamını bildirmektir. Bu surede şûra, müminlerin temel sıfatlarından biri olarak zikredilmiştir. Bu meşveret vasfının, müminlerin iman, tevekkül, namazı tam kılmak, büyük günahlardan kaçınmak, Allah'ın emrine itaat gibi temel vasıflar içinde zikredilmesi, şûranın değeri ve esaslığı hakkında başlı başına bir ispat ve açık bir delildir.¹⁸

Bu ayet Mekke'de nazil olmuştur: Bu da açıkça gösterir ki; şûra, İslam'ın her sahasında kullanılan bir hükümdür. Sadece devlet işlerinde değil. Çünkü eğer böyle olsaydı, bu şûra ayeti Medine'de nazil olur ve ona siyasi bir değer olarak bakılırdı. Demek şûra, her yer ve her zamanda bütün Müslümanların en temel vasıflarından biridir. Sadece acil durumlarda veya geçici süreçlerde kullanılan bir şey değildir.¹⁹

2. Ayet: *“İşlerin yönetiminde onlarla meşveret et!”* Bu önemli ilahi emir cümlesi, Resulullah'a hitaben söylenmiştir. Şu gelen uzun ayet çerçevesinde nazil olmuştur. *“Sen ey Muhammed, Allah'tan bir rahmet ile o sahabeler için yumuşadın. Eğer kaba, kalbi katı biri olsaydın onlar senin etrafından tesbih taneleri gibi döküleceklerdi. Artık onları affet; onlar için bağışlanma dile ve yönetimde onlarla istişare et. Bir şeye azmettiğin zaman, Allah'a tevekkül et; Allah tevekkül edenleri sever. (Onları başarılı kılar.)”* (Al-i İmran, 159)

¹⁸ Dr. Ahmed El-İmam, Eş-Şura, s. 15.

¹⁹ Cessas, Ahkamul-Kur'an, s. 21.

Bu ayet, Resulullah'a (sav) hitaben inmiştir. Hitap onun beşeri şahsiyeti yanında, insanları hakka çağıran, onları doğruya yönlendiren, irşad edip terbiye eden, komutan ve devlet başkanı olarak da ona hitaptır. Bu emir, Hz. Peygamber'den (sav), onun insanlara karşı şefkatle, yumuşaklık ve lütufla muamele etmesini istiyor. Ondan insanlara karşı müsamahalı, affedici, hatta yanlış ve hataları için bağışlanma dileyici olmasını emrediyor. Onlarla meşveret edip görüşlerini de esas almasını buyuruyor. Resulullah'a yönelik olan bu emirler, O'nun gibi lider olan, reis ve devlet başkanı olan herkese de hitap ediyor. Hatta ulema ve müfessirler, bu gibi makamlarda olup da peygamber olmayanlar, daha öncelikli olarak bu emirlere muhataptırlar. Ve denilebilir ki, bu insanlar, peygamberden çok daha fazla bu ayetin emirlerine muhtaçtırlar, diye bilgi vermişler.

İşte durum bu olduğu için; bu ayet-i kerime, halk ile devlet ilişkilerinde, yönetimde, devlet başkanlığında büyük bir kural olarak sayılmıştır. Evet, şûra, şeriatın kaidelerindendir; ahkâmın en azimetlilerindendir. Demek ki, devlet adamlarından kim, ilim ve din ehliyle, ihtisas ve fen ehliyle istişare etmezse, onun azledilmesi vaciptir. Bu hükümde asla ihtilaf yoktur.²⁰

Üçüncü Olarak:

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE ŞÛRA

Peygamberin bütün sünneti ve sireti, bütün boyutları ile şûranın numunelerini yaşattırıyor. Hz. Peygamber (sav) birçok işte sahabeleriyle istişare etmiştir. Bu istişare alanları içinde devlet işleri olduğu gibi; şahsî ve sosyal sorunlar da olmuştur. İfk hadisesinin çözümünde önce özel olarak Hz. Ali (ra) ve Hz.

²⁰ İbn Atiye, El-Muharrer El-Veciz, c. 3, s. 397.

Üsame (ra) ile istişare yapmıştır. Sonra umumi olarak bütün sahabeleri ile istişare etmiştir.²¹

Evet, Hz. Peygamber (sav), şûra için uygulanabilir bir düzen getirdi. Şûraya örnek olsun, diye pratik misalleri gösterdi. Dolayısıyla bu konuda sahabelerine tam bir numune oldu.

Ebu Hureyre diyor: “Ben hiç kimsenin, Resulullah’ın (sav) sahabeleriyle yaptığı meşveret kadar meşveret yaptığını görmedim.”²²

Yine Hz. Peygamber’den (sav) merfuan rivayet edildiğine göre: “Ebu Bekir ve Ömer ona: “İnsanlar, seni güzel elbiseler ve iyi yaşayan biri olarak görürlerse, daha çok İslam’a sarılırlar,” dediler. O (sav) Allah’a yemin ederim; ikiniz bir işte ittifak ederseniz, sizin fikir ve meşveretinize asla muhalefet etmem.” dedi.²³

Resulullah kadınlarla da istişare ederdi. Ve kadının söylediği fikri de esas alırdı.²⁴

Çok sağlam rivayetlerle sabittir ki, Resulullah, farklı konularda sahabeleriyle istişare ederdi. Bunların başında şu önemli istişareler gelir:

1- Bedir Gününde Şûra

a) Bedir Savaşı’na Çıkmak Hakkında Meşveret

Şam’dan dönen Kureyş kervanının yakalanmadan kurtulduğu haberi Hz. Peygamber’e (sav) ulaşınca; Kureyş liderlerinin Hz. Peygamber’i (sav) öldürmek için ısrar ettikleri ha-

²¹ Gamidî, Fıkhuşşûra, s. 121.

²² Dr. Ahmed El-İman, Şûra, s. 21; Tirmizî, Hadis No: 1636.

²³ Fethul-Bari, c. 13, s. 341.

²⁴ Dr. Ahmed El-İmam, Şûra, s. 201.

beri iştirilince, Peygamber (sav) işi çözmek ve bir çare bulmak için Sahabeleriyle istişare etti.²⁵ Buna karşı bazı Sahabeler, Kureyş'le yapılacak bir savaştan dolayı rahatsızlıklarını dile getirdiler. Çünkü onlar böyle bir şey ummuyorlardı, böyle bir şey için hazırlıkları yoktu. Kendi görüşleri müvacehesinde, savaşmamak için Hz. Peygamber'i (sav) ikna etmeye giriştiler. Kur'an-ı Kerim özel olarak bunların konumunu ve genel olarak müminlerin halini şöyle tasvir ediyor:

“Rabbin cihad için seni evinden çıkardı. Müminlerden bir grup ise bunu istemiyordu. Doğru ve hak olan görüş onlara görüldüğü halde, seninle mücadele ediyorlardı. Onlar cihada değil de, sanki göz göre göre ölüme sevk ediliyorlardı. Hatırlayın ki, Allah ya kervan taifesini veya asker taifesini size vaat ediyordu. Siz ise silahsız olanı istiyordunuz; malları kendinize almayı düşünüyordunuz. Allah ise, sizi silahlı taife ile karşı karşıya getirip, emir ve yasaları ile hakkı gerçekleştirmek ve kafirlerin kökünü kazımak istiyordu. Allah böyle istiyor ki, hakkı gerçekleştirsin; batılı iptal etsin. Mücrimler istemese de...” (Enfal, 5-8)

Bedir Savaşı'na gidip gitmeme sorunu tartışılırken, Muhacirlerin büyükleri, düşmanla karşılaşma fikrini desteklemekte icma ettiler.²⁶ Hz. Ebu Bekir (ra) kalktı ve güzelce kararını açıkladı. Sonra Hz. Ömer (ra) kalktı ve güzelce kararını açıkladı. Sonra Mikdad İbn Amr kalktı ve şöyle dedi: “Ya Resulullah, Allah sana neyi güzel gösteriyorsa; onu yap; biz seninle beraberiz. Allah'a andolsun, Benî İsrail'in Musa'ya 'Git! Sen ve Rabbin savaşın!' (Maide, 24) dedikleri gibi demeyiz. Biz her yönden ve her açıdan Sen'in yanında savaşırız.” Bu söz

²⁵ Buharî, Hadis No: 3952.

²⁶ Nazratunnaim Ansiklopedisi, c. 1, s. 288.

üzerine Resulullah'ın yüzünün parladığını, sevinç ile dolduğunu gördüm.²⁷

Başka bir rivayete göre ise; Mikdad şöyle demiştir: “Ya Resulullah, biz Beni İsrail'in dediği gibi demeyiz: ‘Onlar, ey Musa, biz asla bu şehre girmeyiz! Onlar orada oldukça... Git Sen ve Rabbin savaşın. Biz burada oturacağız!’ dediler.” (Maide, 24) Mikdad, “Ya Resulullah, sen istediğini yap; biz seninle beraberiz.” deyince, sanki Resulullah (sav) sevinç ile doldu.²⁸

Bu sözlerden sonra, Resulullah (sav): Ey insanlar, siz de bana fikrinizi söyleyin, dedi. “Ey insanlar” ifadesi ile Ensar'ı kast ediyordu. Çünkü Ensar İslam ordusunun çoğunluğunu oluşturuyordu. Ve çünkü İkinci Akabe Biati, zahiren Medine'nin dışında Hz. Peygamber'in korunmasını zorunlu kılıyordu. Tam bu arada sahabe ve Ensar'ın Lideri Saad İbn Muaz, Hz. Peygamberin (sav) ne demek istediğini anladı. Kalktı ve: “Ya Resulullah sanki sen, biz Ensar'ı kast ediyorsun.” deyince; Resulullah, “Evet” dedi. Saad: “Biz Sana inandık, seni doğruladık. Senin getirdiğin vahyin hak olduğuna şahitlik ettik. Bunlar için canı gönülden söz verdik, anlaşmalar yaptık. Ya Resulullah, istediğini yap; biz seninle beraberiz. Seni hak ile gönderen Allah'a andolsun; eğer Sen bize bu denizi göstersen ve Sen ona dalsan, biz de Sen'in arkanda ona dalarız. Bizden bir tek kişi bile geri kalmaz. Biz Sen'in bizi, öz düşmanımızla karşılaştırmadan kaçmayız. Biz savaşta çok sabırlıyız; karşılamada tam isabet ederiz. Umarım; Allah bizimle Sen'in gözlerini aydınlatır (Sen'i başarıya ulaştırır.) Sen Allah'ın bereketi üzerinde yürü!”²⁹

²⁷ Buharî, Hadis No: 3952.

²⁸ Buharî, Hadis No: 4609.

²⁹ Müslim, Hadis No: 1179.

Peygamber, Saad İbn Muaz'ın bu sözlerinden çok sevinç duydu; coştı. "Yürüyün ve müjdelenin! Çünkü Allah, silahlı veya silahsız iki kafileden birini bana vaat etti. Allah'a and olsun! Ben elan sanki onların ölüp düşeceği yerleri görüyorum." dedi.³⁰

Evet, Sa'd'ın sözleri, Hz. Peygamber (sav) için bir teşci olduğu gibi, sahabenin duygularını da alevlendirdi. Bu sözler, sahabenin maneviyatını yükseltti, onları savaşıma teşvik etti. Hz. Peygamber'in (sav) en çok savaşlarda istişareye başvurmaması, bu gibi alanlarda şûranın önemine delalet eder. Çünkü savaşlar, milletlerin hayatını şekillendirir: Ya yükseklerle veya toprak altına.³¹

b) Bedir'de Hubab İbn Munzir ile Yapılan Şûra:

Hz. Peygamber (sav), Kureyş'in savaş güçleri hakkında çok derin bilgi toplayınca, sahabeleri ile beraber hızlı bir şekilde Bedir'e doğru yola çıktı ki, müşriklerden önce Bedir su kaynaklarını ele geçirsinler. Müşriklerin bütün suları istila etmelerine engel olsunlar. Müslüman ordu, Bedir kuyularından en birincisinin üzerine kondular. İşte burada Hubab İbn Münzir kalktı; "Ya Resulullah, bu kuyuya konmayı bilerek mi seçtin? Bu tercihin, bizim asla bir adım bile muhalefet edemeyeceğimiz ilahi bir karar mı? Yoksa bir görüş, savaş taktiği ve savaş tuzağı mı?" dedi. Peygamber, hayır sadece bir görüş, savaş taktiği ve savaş tuzağıdır, dedi. Hubab, "Öyle ise burası konmaya uygun değildir. Orduyu kaldır da müşriklere en yakın kuyuyu tutuncaya kadar gitsinler. Biz orada konaklar ve arkamızda kalan kuyuları tıkarız. Kendi kuyumuz yanında da

³⁰ Siret-i İbn-i Hişam, c. 2, s. 267.

³¹ Büyük Bedir Savaşı, Ebu Faris, s. 37.

bir havuz yaparız, onu su ile doldururuz. Biz su içebilirken, onlar sudan mahrum kalır.” deyince; Resulullah orduyu müşriklere en yakın kuyuya indirdi. Müslümanlar, kuyunun etrafında havuzlar yaptılar. Ve oradaki kuyudan başka diğer kuyuları kapattılar.³²

İşte Bedir'deki bu meşveret Hz. Peygamber'in (sav) sahabeleriyle yaşadığı hayattan ideal bir örnektir. Bakın birçok büyük insan içinde en küçük bir asker, korkmadan ve korku ihtimali hatırına bile gelmeden en riskli ve tehlikeli bir meselede kendi görüşünü rahatlıkla sunabiliyor. Çünkü böyle yerlerde komutanın kızma ihtimali var. Bakın Hz. Peygamber'in (sav) kendi ashabını onunla beslediği ve yetiştirdiği bu özgürlük hali, Müslümanların ve Müslüman toplumun, bütün sağlıklı ve kararlı fikir ve düşüncelerden istifade etmelerine sebep oluyor. İşte böyle bir toplumda komutan, genç de olsa, çok büyük bir başarı elde eder. Çünkü bu özgür ve özgürlükçü komutan, sadece kendi fikrine göre veya ona hâkim olan ve kendi özel menfaatlerini toplumun menfaatlerine tercih edebilen başka büyük güçlerin görüşüne göre karar vermiyor. Bu komutan, ordusunun bütün efradının görüşleriyle düşünüyor. Hiç meşhur olmayan, görevi en aşağı işler olan bir erinin görüşünü bile tercih edebiliyor. Çünkü komutan ile ordunun hiçbir ferdi arasında hiçbir engel bulunmuyor. İsteyen istediği zaman komutana kavuşabiliyor. Ve rahatlıkla görüşünü söyleyebiliyor.³³

İşte Hubab'ın şahsında “Nebevi Terbiye”nin büyüklüğünü görüyoruz. Bu terbiye Hubab'ı özgürce fakat edeplince Hz. Peygamber'in huzuruna götürüyor. Israr etmeden kendinde

³² Siret-i İbn Hişam, c. 2, s. 272.

³³ İslam Tarihi, Humeydi, c. 4, s.110.

olan planı sunabiliyor. Fakat çok kökten ve evrensel bir soru sorduktan sonra: “Ya Resulullah, bu karar, bir adım bile muhalefet edemeyeceğimiz ilahi bir karar mı? Yoksa, şahsî görüş, savaş taktiği ve savaş tuzağı mı?”

Bu soru aynı zamanda bir komutanlık örneğidir. Burada asker, büyük komutanın yanında ne zaman ve nasıl konuşabileceğini gösterir. Şöyle ki: “Eğer bu görüş, ilahi bir tercih ise burada boynu vurulsa bile, bir adım ileri veya geri gitmek yok. Eğer beşerî bir görüş ise işte askerin yanında yeni stratejik mükemmel bir plan var.”

Evet, rütbe olarak küçük; fakat kişilik ve ruh olarak büyük olan bir asker, meşveret ve istişarenin usullerini, görüş beyan etme adabını, itaat kavramını, tartışma yöntemini biliyor. Bütün Benî Âdem’in Efendisi’ne karşı farklı bir görüşü sunabilme cesaretini gösterebiliyor.

Biz burada Hz. Peygamber’in (sav) komutanlığının ve askeri dehasının büyüklüğünü de açıkça görebiliyoruz. Çünkü o Hz. Peygamber (sav) olduğu halde, yeni görüşleri dinleyebiliyor ve en küçük askerinden gelen bir planı en büyük komutanından gelmiş gibi kabul edebiliyor.³⁴

c) Hz. Peygamber’in (sav) Bedir Esirleri Hakkında Meşveret Etmesi:

İbn Abbas dedi ki; Bedir Savaşı’nda esirler yakalanınca, Resulullah (sav), Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer için, siz bu esirler hakkında ne dersiniz? Diye sordu. Hz. Ebu Bekir “Bunlar amcaoğullarımız ve aşiretimizdendirler. Ben bunlardan fidye alıp onları serbest bırakmayı uygun görüyorum. Biz bunlardan alınan fidye ile kâfirlere karşı kuvvet kazanırız. Belki Al-

³⁴ Münir Gadban, Etterbiyetül-Kıyadiye, c. 3, s. 3.

lah bunlara da İslam'a girmeyi nasip eder.” dedi. Sonra Resulullah, “Ya Ömer, sen ne dersin?” diye sordu. Hz. Ömer, ya Resulullah, ben Ebu Bekir'in görüşünde değilim. Ben, “Sen bu esirleri bize bırak, biz onların boynunu vuralım. Ali, Akil'i eline geçirsin, onun boynunu vursun, ben filan akrabamı elime geçireyim; onun boynunu vurayım; çünkü bunlar küfrün ileri gelenleridir. Ve küfür namına kahramanlık yaptılar.” dedi. Hz. Ömer anlatıyor: “Benim bu sözüme karşı, Resulullah, Ebu Bekir'in görüşüne meyletti; benim sözümü tercih etmedi. Sonra sabahleyin ben çıkıp gittim, baktım; Resulullah ve Ebu Bekir oturmuş, ağlıyorlar. Ben ya Resulullah, bana söyle, Sen ve arkadaşın neden ağlıyorsunuz? Eğer ben de ağlayabilirsem ağlarım; eğer ağlayamazsam, sizin ağlamanıza ağlarım.”

Resulullah, Ömer'e cevaben: Ben senin arkadaşlarının aldığı fidyenin başıma getirdiklerinden dolayı ağlıyorum, dedi. Bu ağaca yakın bir yerde ben, onların başına gelecek azabı gördüm. Resulullah'ın oturduğu yere yakın bir ağaç vardı. İşte Cenab-ı Hakk, bu fidye meselesi ile ilgili şu ayet-i kerimeyi indirdi: *“Yeryüzünde tam egemenlik kurmadan hiçbir Peygamberin esir alarak fidyeleri ile zengin olması, hiç olmamıştır. Siz bu fidye isteme meselesinde dünya malını istediniz; Allah ise ahireti istiyor. Allah, sonsuz izzet ve güç sahibidir, ganimetlere ihtiyacı yok. Fakat imtihan sırrı için hikmetle iş görüyor.”* (Enfal, 67-68)³⁵

Bu ayet-i kerime oluşum ve hazırlık safhasında iken İslam devleti binasının temelinde çok önemli bir kural koyuyor. İslam devleti bu aşamada fidye alıp yumuşak görünme şansına sahip değildir. Bu dönemde caydırıcılık esastır. Külli ev-

³⁵ Müslim, Hadis No: 1763.

rensel ilkeler esastır. İhtiyaç varsa da fidyeye gibi cüzi meselelerle uğraşmaz.³⁶

Demek bu probleme karşı, Hz. Peygamber (sav), sahabelerin çoğunluğunun görüşünü esas almıştır. Onun için kınama sadece Hz. Peygamber'e (sav) değil de bütün sahabelere karşı olmuştur: Allah şöyle buyuruyor: *“Eğer ganimetler alınabilir, diye ilahi bir yasa olmasaydı, siz daha yeryüzünde düzen kurmadan fidyeye almanızdan dolayı, size büyük bir azap dokunacaktı. İşte eğer düzen kurabilirseniz, aldığınız ganimetleri helal ve hoş olarak yiyin; fakat aşırı gitmemek için Allah'ın yasalarını çiğnemekten sakının. Ve bilin ki Allah Gafur ve Rahimdir.”* (Enfal, 66-69)

“Siz dünya malını istiyorsunuz?” ifadesi, fidyeyi alan sahabelere karşı bir kınamadır; Hz. Peygamber'in (sav) şahsına karşı bir kınama değildir. Çünkü Hz. Peygamber (sav) şahsı için hiçbir şey almadığı gibi, çoğunluğun görüşünü esas almıştı.³⁷ Rivayete göre bu çoğunluk içinde bazı sahabeler, mala tama etmişlerdi.³⁸ Ve asıl kınama işte bu tama duygusuna yönelik gelmişti. Ayet, çoğunluğun fikrine göre amel edildi ve ganimet alındı, diye ganimetler hakkında helal olan durumu eleştirmiyor. Demek *“Siz dünya malını istiyordunuz?!”* şeklindeki kınama, sadece mala karşı tama gösteren sahabeler içindir.³⁹

2- Uhud Savaşı'nda Şûra

Hz. Resulullah (sav), Kureyş kâfirlerinin ordusu hakkında yeteri kadar malumat topladıktan sonra bütün sahabeleri topladı. Medine'de kalıp şehirde korunmak ile düşman ordusuna

³⁶ Salih Eş-Şamî, Min Mainil-Sire, s. 209.

³⁷ Tahir İbn Asur, Tahrir ve Tenvir, c. 10, s. 75.

³⁸ Eş-Şura Fi Ma'reketil- Bina, Dr. Ahmet Raysuni, s. 88.

³⁹ a.g.e., s. 900.

karşı çıkmak arasında onlarla meşveret etti. Hz. Peygamber'in (sav) görüşü Medine'de kalmak idi. "Biz çok sağlam bir kalkan içindeyiz; işte siz ey Müslümanlar, Medine'de kalmakla, onların indikleri yere gidip onları savaşmaya çağırmak arasında serbestsiniz. Eğer onlar indikleri yerde kalırlarsa, çok kötü bir yerde kalmış olurlar. Eğer Medine'ye girerlerse, biz şehir içinde onlarla savaşırız."⁴⁰ Abdullah İbn Selül de Resulullah (sav) gibi düşünüyordu.⁴¹ Fakat Müslümanlardan Bedir Savaşı'na katılmayan bazı adamlar "Ya Resulullah, bizi düşmanımızın karşısına çıkar," dediler. Müslümanların çoğu da bu görüşten başka bir görüşü kabul etmedi. Resulullah'ın görüşüyle yetinmediler. Eğer Hz. Peygamber'in görüşünü benimseselerdi, çok güzel bir sonuç çıkacaktı. Fakat kader dediğini dedi; Müslümanların çoğu savaşın ve fiilen cihadın faziletini kazanmak istiyorlardı.⁴²

Savaşı isteyen bu sahabeler, Hz. Peygamber (sav) evine girinceye kadar onu bırakmadılar. Resulullah evinde zırhını giyinceye kadar; insanlar, dışarıda birbirini kınamaya başladı. Bir grup ötekilerine "Siz Resulullah'ın görüşüne muhalif bir görüş ortaya attınız: Ya Hamza çık Resulullah'a bildir, sen ne emredersen, bir burada sana tabiyiz, de;" Hamza gitti; "Ya Resulullah, millet birbirini kınıyor; biz Peygamberin emrindeyiz, diyorlar." dedi. Resulullah (sav) cevaben: "Bir Peygamber zırhını giyerse, savaşmadan onu çıkarması caiz değildir" dedi.⁴³

Medine dışına çıkmayı öngören fikir şu noktalara dayanıyordu:

- Ensar, İkinci Akabe Biati'nde Resulullah'a yardım için söz vermişlerdi. Ensar'ın çoğu da Medine'de kalmayı bu ant-

⁴⁰ Taberi Tarihi, c. 2, s. 60.

⁴¹ Muhammed Atiye, Davet Açısından Uhud Savaşı, s. 82.

⁴² El-Bidaye Ve'n-Nihaye, c. 4, s. 14.

⁴³ Abdurrezzak, Musannaf, s. 364-365.

laşmaya muhalif ve Hz. Peygamber'e (sav) karşı vefasızlık olarak görüyorlardı.

- Muhacirlerden bir grup da Medine'yi korumak, Kureys ordusunun gelişini önlemek, Ensar'ın bağ ve bahçelerini çiğnenmekten korumak için kendilerini daha öncelikli görüyorlardı. Kendilerinde daha çok sorumluluk hissediyorlardı.

- Bedir Gazvesine katılamayanlar, düşmanla savaşmak, şehit olabilmek için adeta tutuşmuşlardı.

- Sahabelerin çoğu Kureys'in Medine'yi muhasara etmesini onlar için bir zafer gibi görüyorlardı. Onlara böyle bir zafer tadı yaşatılmamalı, diye düşünüyorlardı. Bazı Sahabeler de muhasara olursa, çok uzayabilir, Müslümanlar, ihtiyaçlarının temininde tehdit altında kalabilirler, diye düşünüyorlardı.⁴⁴

Medine'de kalmayı düşünenlerin fikri de şu noktaları esas alıyordu:

- Mekke'den gelen müşrik ordu, tam bir birliğe sahip değildi. Muhasarada veya Medine etrafında konaklamada uzun bir zamana dayanamazlardı. Mutlaka aralarında ihtilaf çıkardı. Ya hemen veya daha sonra...

- Medine gibi savunma sistemlerini iyi kuran, bağ ve bahçelerini ona göre düzenleyen şehirleri ele geçirmek çok uzak bir ihtimaldi. Özellikle eğer saldıran ve savunan orduların silah denkliliği varsa ki; Uhud Savaşı'nda silah açısından iki ordu denkti.

- Ev sahibi ne kadar zayıf de olsa, evini, ailesini, çoluk çocuğunu korumakta bire on daha fazla kahramanlık gösterirler.

- Şehirde kadın ve çocuklar da savaşır, adeta bir seferberlik ilan edilmiş olur.⁴⁵

⁴⁴ Ahmed İzzeddin, Uhud Savaşı, s. 51-52.

⁴⁵ Reşid, El-Kıyadetül-Askeriyye, s. 374.

Çok açıkça anlaşıyor ki, onların fikirleri kendi fikrine aykırı da olsa, Resulullah (sav) sahabeleri istişare ve meşverete alıştıyordu. Vahiy olmayan bütün konularda onlarla meşveret ediyordu. Onları bu şekilde işlerin mahiyetini ve kamu yönetimini öğrenmeye yönlendirmiş oluyordu.

Evet, fikirler söylenmeden, tartışılmadan şûra ve meşveretin bir önemi yoktur. Ve Resulullah meşveret etmekte karar verildikten sonra, hiç kimseyi fikri ve görüşü yanlış çıktı diye kınamış değildir.

Demek şûrayı zorunlu bir ilke olarak esas almak, şûradan çıkan sonuç ile amel etmek, devlet başkanı için farzdır. İşte bakan Kur'an Hz. Peygamber'i (sav) şöyle yönlendiriyor;

“Sen Allah’tan bir rahmet ile onlar için yumuşadın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, tesbih taneleri gibi etrafından dağılırlardı. Sen onları affet; onlar için bağışlanma dile. Bir işe karar verdiğin zaman Allah’a tevekkül et. Allah tevekkül edenleri sever, onları muvaffak eder.” (Al-i İmran, 159)

Ayet, Hz. Peygamber'e (sav) bunları derken, aslında sahabeleri, şûra ve meşverete alıştıyor. Burada sahabedeki siyasi anlayış ortaya çıkıyor. Bazıları, sahabe sadece görüşünü söylüyordu. Kararı komutana bırakıyorlardı, diyorlarsa da işte görüyoruz, Hz. Peygamber (sav) şahsi fikrini bırakıyor, onların görüşüyle amel ediyor. Hatta onlar fiilen kendi fikirlerinden vazgeçtiler. Fakat Hz. Peygamber (sav) onların gönlü de rahat olsun diye, onların önceki ilk fikirlerini esas aldı. Ve onlara önemli bir komutanlık dersini verdi: *“Bir şeye karar verildiyse geri dönmek iyi değil. Tevekkül edip baştaki azme devam etmek daha hayırlıdır.”* İşte bu azim ve kararlılık başarı için vazgeçilmez bir şarttır. Ka-

rar ve fikir doğru da olsa, tereddütlü, kargaşalı işler, başarısızlığa mahkûmdurlar.⁴⁶

Burada bakıyoruz: Hz. Peygamber (sav), savaşa çıkmak için karar vermiş, acil durum ilan etmiş; herkes savaş için hazırlık yapmış, gece boyunca teyakkuzda kalınmış, herkes silahını hatta uykuda bile elinden bırakmamış; Hz. Peygamber, (sav) Medine etrafında nöbetçiler dikmiş; bu iş için, Muhammed İbn Mesleme komutasında elli savaşçı Müslüman'ı seçmiş, bir kısım sahabeler de Resulullah'ın nöbetini tutmuşlardır. Bu nöbetçiler içinde Saad İbn Muaz, Useyd İbn Hudayr, Saad İbn Ubade ve birkaç sahabe daha mescidin kapısında cuma gecesi sabaha kadar Hz. Peygamberi (sav) korumuşlardır.⁴⁷

Diyebiliriz ki, Uhud'da savaşa çıkma kararı, gayet açık ve hızlı bir zafere sebep olmuştur. Bu zafer siyer ve hadis kitaplarında açıkça anlatılmıştır. Fakat bir kısım Müslüman'ın yanlış yüzünden durum tersine döndü. Yani birkaç okçunun savaşın mukadderatında ve zafere yönelik sonuçta gayet önemli ve stratejik bir yerdeki nöbetlerini bırakması yüzünden işler, tersine döndü. Ben bütün bunları "Uhud Savaşı" adlı kitabımda açıkladığımdan burada sözü uzatmak istemiyorum.⁴⁸

3- Ahzap Gazvesi'nde Şûra

a) Hendek Kazma Konusunda

Hz. Resulullah (sav) Medine'yi kuşatan Ahzaba karşı (12 kabileden birleşik düşman gücüne karşı), nasıl davranacağı konusunda sahabeleri ile meşveret etti. Hz. Selman-ı Farisi'nin (ra) görüşü, düşmana karşı Medine'nin etrafında bir hende-

⁴⁶ Dr. Ekrem El-Ömerî, Es-Siretül En-Nebeviyye Es-Sahiha, c. 2, s. 380.

⁴⁷ Sallabi, Siret-i Nebevi, c. 2, s. 79.

⁴⁸ a.g.e., c. 2, s. 279; Eş-Şura Fi Ma'reketil- Bina, s. 92.

ğın kazılması idi. Hz. Peygamber (sav) onun görüşünü tuttu. Hendeğin kazılmasını emretti. Bunun için uygun bir yer de seçti. O da Medine'nin kuzeyinde kalan düzlükler idi. Çünkü düşmanın önünde tek açık taraf burası idi. Hendek kazılması çok zorluklar ile oldu. Çünkü hava çok soğuk idi; rüzgâr fırtınalıydı, geçim ve gıda çok zor temin ediliyordu. Bunlara ilaveten her an başlayabilecek olan düşman saldırılarından korkuluyordu.

Bütün bu kıntılara ve zorluklara ilaveten, sahabeler hendeği elleriyle kazıyorlardı, toprağı sırtlarında taşıyorlardı. Hiç şüphesiz bu ortam, işin tabiatı gereği, çok büyük bir ciddiyet ve kararlılık gerektiriyordu... İşte böyle bir ortam içinde Hz. Peygamber (sav) bu Müslüman askerlerin de diğerleri gibi insan olduklarını, işin zorluğuna oranla istirahata ihtiyaçları olduğunu, teselliye ve manevi takviyeye muhtaç olduklarını biliyordu. İşin normal zorluğuna ilaveten, bu psikolojik acıları giderecek tesellilere ne kadar muhtaç olduklarını görüyordu. İşte bu gibi durumlar için, görüyoruz Hz. Peygamber (sav) toprak taşırken İbn Revaha'nın şu sözlerini de terennüm ediyordu.

*“Allah'ım, Sen olmasaydın biz hidayet bulmazdık.
Zekât verip, namaz kılmazdık.
Sen üzerimize bir sükûn ve huzur indir.
Ve eğer düşmanla karşılaşırsak sen bize direnç ver.
Bu düşmanlar bize büyük zulüm ettiler.
Eğer bizi dinimizden caydırmak isterlerse kesinlikle reddederiz.”*

Sonra bu beyitlerin son cümlesiyle sesini uzatırdı.⁴⁹

Hz. Enes'den (ra) rivayet edildiğine göre; Hz. Peygamberin (sav) sahabeleri, Hendek Günü şöyle diyorlardı: “Biz

⁴⁹ Buharî, Hadis No: 2834.

Muhammed'e biat eden insanlarız. Yaşadıkça, asla İslam'dan ayrılmayız."

İşte böyle bir zamanda bu gibi açılımlar ve terennümler, sahabelerin yaşadığı o zor şartların sıkıntısını hafifletmekte etkili oluyordu. Düşman gelmeden önce bitirmekle mükellef oldukları işin icrasında, sahabelerin gayret ve himmetini canlandırıyordu.⁵⁰

Hendek fikri sahipleri, büyük manevi bir şan ve şeref kazandılar. Çağlar üstü bir şekilde bu şan baki kaldı. Zamanın engelleri, çağların surları onu koparamadı. Zaten, Hendek günü Muhacirler: "Selman bizdendir" dediler. Ardından Ensar "Selman bizdendir." dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav) "Selman biz Ehl-i Beyt'tendir" dedi.⁵¹ Peygamberin bu ebedi madalyası, Selman'ın Muhacir'inden olduğuna işaret ediyor. Çünkü Ehl-i Beyt Muhacirlerden idi.⁵²

b) Gatafan ile Barış Girişiminde Şûra

Hz. Peygamber, (sav) Ahzab'ın Medine'yi sert bir şekilde kuşatmalarını hafifletmek için, Gatafan Kabilesi ile bizzat barış yapmaya girişti. Hz. Peygamberle savaşmamak ve memleketlerine geri dönmek üzere, onlara belli bir mal ödenecekti... Çünkü Hz. Peygamber (sav) Gatafan ve başkanlarının Ahzap Savaşı'na katılmaları, gerçekleştirmek istedikleri herhangi siyasî bir amaç ve uğruna ölecekleri bir inanç için değildir, diye biliyordu. Onların bu büyük savaşa katılmalarının tek amacı, Medine'yi istila etmekle oranın gelir ve kaynaklarına el koymaktı. İşte bunun içindir ki, Hz. Peygamber (sav) Ahzab'ın Yahudi komutanlarından Huyey İbn Ahtap ve Ki-

⁵⁰ El-Kıyadetül Askeriyye Fi Ahd-Er-Resul, s. 48.

⁵¹ Müstederekül-Hakim, c. 3, s. 598.

⁵² Humeydi, İslam Tarihi, c. 6, s. 125.

nane İbn Rabi' ve Kureyş komutanlarından Ebu Süfyan İbn Harb ile görüşmek istemedi. Çünkü bunların birinci hedefi mal değildi. Onların amacı siyasi idi. İnanç ile ilgili idi. Bunların gerçekleşmesi ve elde edilmesi ise İslamî yapının kökünden kaldırılmasına mütavakkıf idi. Onun için Hz. Peygamber (sav) fiilen sadece Gatafan başkanları ile görüştü ki, onlar, Hz. Peygamber'in (sav) teklif ettiği malı kabul etmekte asla tereddüt etmediler. Evet iki Gatafan başkanı Uyeyne İbn Hısn ve Haris İbn Avf Hz. Peygamber'in (sav) isteğine olumlu cevap verdiler.⁵³ Bazı yardımcılarıyla Hz. Peygamber'in (sav) karargâhına geldiler. Kimse bilmeden, gizlice, Hendeğin önünde O'nunla bir araya geldiler. Hz. Peygamber (sav) onlarla görüşmeye başladı. Bu görüşmenin eksenini Hz. Peygamber'in (sav) onlara vereceği mal ve Gatafan'ın O'nunla yapacağı barış antlaşması idi. Ortaya atılan bu barış antlaşmasının en önemli maddeleri şunlardır:

- Müslümanların, sadece Ahzabın içinde olan Gatafan ile barış yapmaları.
- Gatafan'ın Müslümanlarla savaşı bırakması (Medine kuşatmasından ayrılması). Müslümanlara karşı olacak herhangi bir savaştan geri durması.
- Buna mukabil, Müslümanlar, Gatafan'a Medine'nin değişik meyvelerinin, 1/3 vermesi.

Fakat bu barış antlaşması tam kurulmadan, Hz. Peygamber (sav) sahabeleri ile meşveret etti. Onların görüşü ise Gatafan'a hiçbir meyvenin verilmemesi idi. İki Saad, Saad İbn Muaz ve Saad İbn Ubade: *"Ya Resulullah, bu senin bırakabileceğin, fakat yapmayı sevdiğin bir iş mi? Yoksa bizim yapmamız gereken ve Allah'ın sana emrettiği, bir emir*

⁵³ Sallabi, Siret-i Nebevi, c. 2, s. 185.

mi? Veya senin bizim iyiliğimiz için kurduğun bir plan mı?” diye sordular.

Resulullah: “Hayır sadece yükünüzü hafifletmek için yaptığım bir durumdur.” dedi. Allah’a and olsun, ben bunu sadece şunun için yaptım. Baktım bütün Araplar aleyhinizde birleşmişler, her taraftan sizi sıkıyorlar. İstedim ki, onların aleyhinize olan baskısını bir derece kırayım. Bunun üzerine Saad İbn Muaz dedi ki: “Ya Resulullah biz ve bunlar, şirk ve putperestlik üzere idik. Ne Allah’a ibadet ediyor; ne de O’nu tanıyorduk. İşte böyle bir dönemde Gatafan’ın, misafirlik ve alışveriş dışında Medine’nin hiçbir meyvesinde gözleri olmadı!! Acaba Allah’ın bize İslam’ı ikram etmesinden, bize bu hidayeti nasip ettikten, bizi seninle ve İslam dini ile aziz kıldıktan sonra mı, mallarımızı onlara yedireceğiz? Bizim böyle bir şeye ihtiyacımız asla yoktur. Allah’a yemin ederiz, onlara kılıçtan başka bir şey vermeyiz; Allah ya bizi, ya onları yok edinceye kadar onlarla savaşınız. Bunun üzerine Peygamber Sa’d’e “Sen tercih yapmakta serbestsin!” dedi. Bu söz üstüne Saad antlaşma sayfasını eline aldı, sözleşme maddelerini sildi. Ve “Bunlar, aleyhinize ne yaparsa yapsın”⁵⁴ dedi.

Ensar’ın iki lideri olan Saad İbn Muaz ve Saad İbn Ubade’nin bu antlaşmayı reddetmeleri, Allah’a karşı gayet teslimiyet ve Hz. Peygamber’e karşı gayet edep ve itaat içinde oldu.

Demek sahabe, Gatafan ile yapılan görüşmenin niteliklerini üç kısma ayırdılar:

Birincisi: Böyle bir işin Allah katından gelen bir emir olması... Böyle bir durumda asla görüş değişikliğine gidilmez. Tam tersine teslim ve rıza lazım.

⁵⁴ Siret-i İbn Hişam, c. 3, s. 234.

İkincisi: Böyle bir şeyin Hz. Peygamberin (sav) tercihi görüşü olması... Çünkü O'nun (sav) görüşü önceliklidir. Ve ona itaat edilmesi gerekir.

Üçüncüsü: Peygamberin böyle bir işi Müslümanların maslahatı için ve onlara olan şefkatinden dolayı yapması... İşte bu üçüncü şık, görüş ileri sürme alanıdır.

İki Saad, Hz. Peygamber'in cevabından O'nun (sav) üçüncü yolu tuttuğunu anlayınca, Saad İbn Muaz, öyle güçlü bir şekilde cevap verdi ki, Gatafan komutanlarının başını eğdirdi. Çünkü açıkça: Ensar Cahiliyet Dönemi'nde bu azgınlara asla boyun eğmediler. "Allah'ın onları İslam ile aziz kıldıktan sonra mı onlara boyun eğecekler?!" demeye getirdi. Hz. Peygamber (sav), Saad'ın cevabını çok beğendi. Ve bundan Ensar'ın maneviyatının çok yüksek olduğunu; yüce, manevi bir ruh ile korunduklarını anladı. Sonuçta ortaya atılan Gatafan ile barış maddelerini iptal etti.⁵⁵

Hz. Peygamber'in (sav) "*Ben gördüm, Araplar aleyhinizde birleşmişler.*"⁵⁶ sözünden de şöyle bir sonuç çıkartılabilir: Peygamber, bütün düşmanların onun aleyhinde birleşmelerini istemiyor. İşte onun bu isteği, Müslümanlar için şu iki irşadî dersi içeriyor.

- Müslümanlar, düşman güçlerde delik açmak için sürekli gözetim yapmalıdırlar.

- İslami yönetim için stratejik hedef, gücünü kırabilecekleri düşman güce karşı gelmek. Fakat fetvayı, şûrayı, ani maslahatları ve İslam'ın geleceği için olan maslahatları da unutmamaları gerekir.⁵⁷

⁵⁵ Humeydi, İslam Tarihi, c. 6, s. 125.

⁵⁶ Siret-i İbn Hişam, c. 3, s. 234.

⁵⁷ Said Hava, El-Esas Fi's- Sünne, c. 2, s. 687.

Hız. Peygamber'in (sav) sahabelerle meşveret yapmasından; onun yönetimdeki tarzı, üslubu ve cemaati ilgilendiren bütün askeri işlerde şûranın farz olduğuna olan vurgusu net olarak görünüyor. Demek yönetim, ancak şûra ve meşveret ile olur. Kesin bir vahiy olmadıkça⁵⁸ ve iş içtihat çerçevesinde olduğu müddetçe Hız. Peygamber (sav) dahi olsa hiç kimse tek başına işi götüremez. Hız. Peygamber'in (sav) bu barış antlaşmasını red konusunda sahabenin görüşünü kabul etmesi gösteriyor ki, başarılı komutan ancak odur ki, ordusuna güvenir, ordusu ona güvenir. O, orduyu takdir eder, ordu O'nun kadriğini bilir. O, onların görüşüne saygı duyar; onlar, O'nun görüşüne saygı duyarlar.

Hız. Peygamber'in (sav), Gatafan başkanları ile yaptığı barış antlaşması, şer'î siyaset kısmına girer. Şer'î siyasette milletlerin bilinçli yöneticileri⁵⁹ kâr-zarar, fayda ve fesad muhasebesini gözetirler: İşte bu mertebede görüyoruz ki, Hız. Peygamber (sav) düşünüp-taşınmış, Müslümanların yükünü hafifletecek bir çözüm hazırlamıştır: Gatafan liderleri ile görüşmüş, onlarla ittifak kurmuştur. Fakat O, bu antlaşmayı uygulamadan ve geçerli kılmadan önce onu şûraya arz etmiştir. Sonuçta, kendi şahsi görüşünden ve tedbirinden vazgeçerek, Medine'deki Müslümanların çoğunluğunu temsil eden iki müsteşarının görüşünü esas almıştır.⁶⁰

4- Hudeybiye Barışında Şûra

Hız. Peygamber (sav), umre için Kâbe'ye gitmek konusunda sahabeleri ile istişare etti. Eğer Kureyş kabilesi onları geri çevirirse onlarla savaşacaklarına karar verdi. Sahabeler

⁵⁸ Sallabi, Siret-i Nebevi, s. 2, c. 271.

⁵⁹ a.g.e., c. 2, s. 271.

⁶⁰ Eş-Şûra Fi Ma'reketil- Bina, s. 93

umreye çıkmayı tercih ettiler. Ve Kâbe'yi görecekler diye sevindiler. Fakat Allah onlar için daha hayırlı olan bir yolu seçti. Kureyşle sahabeler arasında Hudeybiye'de uzun görüşmeler başladı. Nihayet, Resulullah ile Süheyl İbn Amr'ın temsil ettiği Kureyş arasında barış antlaşması yazıldı. Bu barış antlaşması Müslümanların yararınaydı. Allah onlara bunun sayesinde çok yakında olacak bir fetih nasip etti. Fakat sahabeler Kureyş kabilesinin onları umreden men etmelerinden ve bu sene dönüp seneye ancak kaza umresi yapabilecekleri kararından etkilendiler. Hz. Peygamber (sav) antlaşma yazması meselesini bitirince, sahabelerine "Kalkın, kurbanınızı kesin, sonra traş olun" dedi. Ve bu sözünü üç kere tekrar etti. Fakat hiç kimse kalkmadı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav) Ümmü Seleme'nin çadırına girdi. İnsanlardan karşılaştığı bu durumu ona anlattı. Ümmü Seleme (r. anha) dedi ki: "Ey Allah'ın Peygamberi! Sen bu insanların bunu yapmasını mı istiyorsun? Çık sonra hiçbirisiyle hiçbir şey konuşma; tek başına kurbanını kes, berberini çağır, kafanı traş etsin." Hz. Peygamber (sav) çıktı, bunları yapıncaya kadar kimseyle konuşmadı: Tek başına kurbanını kesti, berberini çağırdı. Sahabeler bu durumu görünce hep beraber kalktılar; kurbanlarını kestiler; birbirlerini traş ettiler. Neredeyse üzüntülerinden bazıları bazısını öldürecekti. Fakat bu Hudeybiye günü sahabelerin bir kısmı traş olurken, bazıları sadece saçlarını kısalttı. Peygamber buyurdu ki: "Allah saçını traş edenlere merhamet etsin." Sahabeler "Ya Resulullah saçını kısaltanlara da merhamet eder mi?" diye sordular. Hz. Peygamber (sav) "Allah saçını traş edenlere merhamet etsin." dedi. Sahabeler "Saçını kısaltanlara da mı ya Resulullah?" dediler. Peygamber "Evet, saçını kısaltanlara da" dedi.⁶¹

⁶¹ Buharî, Hadis No: 1727.

İşte Ümmü Seleme'nin (r. anha) görüşü çok yerinde ve mübarek bir görüş oldu. Çünkü sahabelerin durumundan şunu anlamıştı: Sahabelerin, Hz. Peygamber (sav) azimet ile amel edip ihramdan çıkmadan, kendileri ruhsat ile amel edip ihramdan çıkabilmeleri onlara dokunmuştu. Demek Ümmü Seleme, onların bu etkilenmesini gidermek için bu görüşünü Hz. Peygamber'e (sav) açmış, Hz. Peygamber (sav) onun bu görüşünün isabetini anlamış ve uygulamıştır. Sahabe de bu durumu görünce Hz. Peygamber'in (sav) onlara emrettiğini yapmaya koşmuşlar. Ve başka bir beklenti kalmamıştır. Demek bu görüş çok yerinde bir görüş olmuş, çok bereketli bir meşveret olmuştur. Bundan anlıyoruz ki isabetli olduktan sonra üstün kadınlarla meşveret etmek sünnettir. Ve yerinde bir iştir.⁶² Ve bu konuda İslam dinine göre erkek kadın arasında fark yoktur. Meşveret usulünce yapıldığı müddetçe. Bu durum kadına karşı yapılan bir saygıdır. İslam kadının hakkını görmemiştir, varlığını inkâr etmiştir, diyen İslam düşmanlarına karşı bir cevaptır. Acaba gönderilmiş bir peygamberin, kadın görüşüne saygı duymasından, karşılaştığı ve kendisini kızdıran bir problem için kadın görüşünü esas almasından ve uygulamasından daha büyük bir kabul ve itiraf olabilir mi?⁶³

5- Tebûk Savaşı'nda Şûra

Hz. Peygamber (sav) bu savaşın her noktasında meşverete başvurdu. Bu savaşta ortaya çıkan bazı sorunlar konusunda Hz. Ebu Bekir es-Siddık (ra) ve Ömer El-Faruk'un (ra) görüşlerini kabul etti.

⁶² Adnan En-Nahvi, Melamihul Şura, s. 281.

⁶³ Sallabi, Siret-i Nebeviye, c. 2, s. 382.

**a) Dua Konusunda Ebu Bekir es-Sıddık'ın
(ra) Görüşünü Kabul Etmesi:**

H. Ömer (ra) dedi ki: “Biz çok şiddetli sıcak bir ortamda yazın sonunda Tebûk’a çıktık. Bir yere vardık. Bize öyle bir susuzluk isabet etti ki, boyunlarımızın düşeceğini sandık. Hatta bazı adamlar devesini keser, işkembesindeki suyu sıkarak içerdi. Sonra geri kalanı yerde bırakırdı. Bu durum üzerine Ebu Bekir es-Sıddık: “Ya Resulullah, Allah senin duanı daima hayırla kabul ediyor. Su için Allah’a dua et.” dedi. Hz. Peygamber (sav): “Böyle bir durumu çok mu seviyorsun?” dedi. Hz. Ebu Bekir: “Evet” dedi. Ardından Hz. Peygamber (sav) ellerini kaldırdı, ellerini daha indirmeden etrafa bulutlar doldu. Sonra gökyüzünü kapladı. Ordu kaplarını dolduruncaya kadar yağmur yağmaya devam etti. Sonra yürüdük. Ordunun dışındaki bölgelerde hiç bulut görmedik.⁶⁴

**b) Devenin Kesilmesini Bırakma
Konusunda Ömer İbn El-Hattab'ın (ra)
Meşveretini Kabul Etmesi:**

Ordu Tebûk’a giderken açlıktan dolayı çok sıkıntı çektiler; develerini kesmek için Hz. Peygamber’den (sav) izin istediler ki, açlıklarını kapatsınlar. Hz. Peygamber (sav) izin verince Hz. Ömer (ra) ona geldi. Bu konuda kendi görüşünü açıkladı. O da şuydu: “Ordu böyle bir şey yaparsa binekleri biter. Hâlbuki bu uzun yolda bineklere çok muhtaç olacaklar” dedi. Sonra bu problemin çözümünü için şunu anlattı: “Millet azıklarını toplansın, Peygamber onlara bereket için dua etsin.” Hz. Peygamber (sav) bu meşveret ile amel etti. Ordu kaplarını doldurduktan ve doyduktan sonra bu

⁶⁴ Heysemi, Mecma’ Ez-Zevaid, c. 6, s. 194, 195; Sireti Nebevi, c. 2, s. 633.

ortadaki bakiye yemeği aynen bıraktılar. (Yani hiçbir şey eksilmemişti.)⁶⁵

c) Şam (Suriye) Sınırlarını Geçmemek ve Medine'ye Geri Dönmek Konusunda Hz. Ömer'in (ra) Meşveretini Kabul Etmesi:

Hız. Peygamber (sav) Tebûk bölgesine ulaşınca, Bizans ordusunun korkularından firar ettiklerini görünce, Şam sınırlarını geçip geçmeme konusunda sahabeleri ile meşveret etti. Hız. Ömer (ra) Medine'ye geri dönme fikrini söyledi. Ve görüşünü şöyle gerekçelendirdi: Rumlar çok büyük bir nüfusa sahiptirler. Hiç kimse de içlerinde Müslüman değildir. İşte bu çok bereketli bir meşveret oldu. Çünkü Bizans şehirleri içinde savaşmak çok zor olurdu. Çünkü böyle bir yerde savaşmak çok özel bir taktik gerektiriyordu. Yani çöldeki savaş, tabiatı gereği şehirlerdeki savaştan çok farklı idi. Bunun yanında iki yüz elli bin insan Şam'da yaşıyordu. Hiç şüphesiz böyle bir nüfusun toplanması ve şehir içinde korunması Müslüman ordu için çok büyük tehlike idi.⁶⁶ Demek İslam Ümmeti tarihinde siyasi, askeri, sosyal bütün işlerinde şûraya başvurmak çok güzel, eğitici bir metottur. Hız. Peygamber (sav) hayatı boyunca bundan hiç ayrılmamıştır.⁶⁷

Kendisine salât ve selam olsun! Nebevi Şûra'nın en temel öğeleri şunlardır:

- Teknik görüşlerde isabetli görüşe uymak:

Ekseriyetin görüşünü terk etmek. Bedir'de Habab İbn El-Munzir görüşünü esas aldığı gibi. Çünkü onun bu görüşü, gerçek bir görüş, önemli bir savaş taktiği ve ciddi bir tuzak idi. Habab ihtisas sahibi ve işin ehliinden idi.

⁶⁵ Sallabi, Sireti Nebevi, c. 2, s. 633.

⁶⁶ a.g.e, c. 2, s. 634.

⁶⁷ Dr. Ahmet El-İmam, Şûra, s. 31.

Ayrıca bilge idi.⁶⁸

- Alternatifli ihtimaller olduğunda çoğunluğun görüşünü esas almak: Uhud Savaşı'nı tercih gününde olduğu gibi; her ne kadar çoğunluğun görüşü, yönetimin görüşünden farklı ise de. Buna göre meşveret, eğer şer'i konularda ise tercih delilin güçlülüğüne göredir. Eğer teknik konularda ise tercih ihtisas ve deneyime göredir. Bir başkan veya vali seçimi veya bir proje kararı gibi büyük işlerde ise, çoğunluğun görüşü esas alınır. Çünkü çoğunluğa göre tercihteki isabet ruhu gerçekleşmiş olur. İşte bu maddelerde olduğu gibi; Siret-i Nebevi, Rabbani bir emir olarak şûra'nın köşe taşlarını bize sunuyor. Rabbani bir emir yanında şûra, Nebevi bir sünnettir. Ahlaki bir değerdir. Ümmetin ve devletin idaresinde yetkin bir bilgeliktir. Şûra yöneticiyi bağlar. Kapısı herkese açıktır. Şûra'da teknik deneyim ve uzmanlık için özel bir mevki vardır. Şûra'nın değeri diğer insani bütün çalışma sahalarına kadar uzanır. Hz. Peygamber (sav) başta da sonda da daima meşverete bağlı kaldı.⁶⁹ Bizim Siret en-Nebevi kitabında anlattıklarımız, denizden bir damla, selden bir taktır.

Dördüncü Olarak:

HZ. EBU BEKİR ES-SİDDİK (RA)

DÖNEMİNDE ŞÛRA

Bu dönemde şûra çok yoğun bir şekilde icra edildi. Büyük küçük hiç ayırım yapılmadan, her işte şûra'ya başvuruldu. Savaş ve barış, hilafet ve genel yaşamadan tut; bireylerin evliliklerinde, boşanmalarında, miraslarında hatta bir kuyu, bir hurma ağacı ve bir deve uğruna kavgalarında oluşan bütün sorunlarının çözümünde şûraya başvuruldu. Bu yoğun meşve-

⁶⁸ a.g.e, s. 33.

⁶⁹ Dr. Ahmed El-İmam, Şûra, s. 33.

retlerde en önemli şey, bu şûraların, özünü ruhunu ve amacını en mükemmel şekilde gerçekleştirmesidir. Bu özün dışında başka şeylere iltifat edilmemesidir. Bu meşveretlerin özelliğini şöylece özetleyebiliriz: Şûra amaçlarına göre gerçekleşiyordu. Şekil ve biçimlerine bakılmıyordu. İstişare edilenler ve edilmeyenler, hazır olanlar ve olmayanlara göre ayırım yapılmıyordu. Meşveret için ehil olduktan sonra; hazır olmayanın hazır olması bir zarar vermedikten sonra ve bilinçli bir şekilde onun orada olmaması ayarlanmadıktan sonra. Evet bu dönemdeki şûralarda müsteşarların çokluğuna ve azlığına, onlar veya yüzler olduklarına bakılmıyordu. Eğer o müsteşarlar başkalarının yerini dolduruyorlarsa. Ve orada olmayanların görüşlerini ve maslahatlarını dikkate alıyorlarsa.

Eğer kamuoyu açıkça belli olmuşsa veya muhalif taraf razı edilmişse veya birbirlerine müsamahada bulunulmuşsa, meşveret edilenlerin sayısal niteliğine bakılmıyordu. Eğer büyük bir cemaate tek bir kişi muhalefet ettiyse, ardından büyük cemaat o kişinin sözünde doğruluk ve delilinde güçlülük ve güven gördüyse, hiç durmadan onun doğruluğuna, bilgisine ve onda gördükleri deneyime ve ferasete teslim oluyorlardı. Dolayısıyla bir tek görüş, icma veya şibh-i icma dönüşüyordu.

Meşveretler gayet özgür, güven ve cesaret verici bir atmosferde yürüyordu. Kimse kimseyi ezmiyordu; kimse kimseyi kandırmıyordu. Kimse kimseden korkmuyordu. Hiç kimse başkasını satın almayı düşünmüyordu.

İşte böyle atmosferlerde ve böyle olan özelliklerde gerçekleşen Sahabe meşveretleri, zor kanunlara ve ince ince kurallara, tazminatlarla ve güvencelere muhtaç olmuyordu. Demek eğer zorunlu olmazsa, idari zorlamalar, anlamsız ve engelleyici olur. En azından külfeti faydasından daha çok olur. Evet,

ilk İslami deneyimde şûranın düzenlenmesi ve icra yolları gayet kolay ve hafif idi. Fakat ciddiyet ve ahlakilik açısından gayet ağır idi.⁷⁰ İşte sana, Ebu Bekir es-Sıddık dönemindeki şûra tecrübesinin, bazı özellikleri ve işaretleri:

1- Ebu Bekir es-Sıddık'a (ra) Biat Edilmesi:

Sahabe (r. anhüm) Hz. Peygamberin (sav) vefatını öğrenince, aynı gün Ensar Benî Said'e Sakifesi'nde toplandı. Tarih Hicret'in on birinci senesi, Rebiyülevvel'in on ikinci günü idi. Hz. Peygamber'den Rebiyülevvel'in sonra hilafete gelecek kişinin seçimini konuşuyorlardı.⁷¹ Ensar Hazreç lideri olan Saad İbn Übade'nin (ra) etrafını sarmışlardı. Ensar'ın Benî Said'e Sakifesi'nde toplanma haberi Muhacirlere ulaşınca ki, onlar da hilafet adayı konusunda Ebu Bekir es-Sıddık etrafında toplanmışlardı.⁷² Muhacirler birbirine "Bırakın biz kardeşlerimiz Ensar'a çıkalım, çünkü onlarında bu hakta bir payı vardır." dediler. Hz. Ömer (ra) dedi "Biz Ensar'a varmak için çıktık. Onlara yaklaştığımızda onlardan iki salih adam bizi karşıladı. Ömer, Ensar'ın ne için toplandığını, sordu. O ikisi beraber "Ey Muhacir topluluğu siz nereye gitmek istiyorsunuz?" dediler. "Biz bu Ensar kardeşlerimize varmak istiyoruz" dedik. Onlar: Sakın onlara yaklaşmayınız, işinizi burada bitirin dediler. Ben de dedim ki "Allah'a and olsun biz onlara gideceğiz."⁷³ Hz. Ömer diyor: "Biz çıktık; nihayet Sakife'ye vardık; baktık önlerinde elbiselere sarılmış bir adam, dedim: "Kim bu?" Dediler: "Saad İbn Ubade" dir. Dedim: "Ne olmuş ona?" Dediler: "Ateşi yükselmiştir." Bir miktar oturduğumuzda sözcüleri

⁷⁰ Eş-Şura Fi Ma'reketil- Bina, s. 107.

⁷¹ Humeydi, İslam Tarihi, c. 9, s. 21.

⁷² El-Ömeri, Asrul Hilafe Er-Raşıde, s. 40.

⁷³ Ensar'dan bu iki adam Uveyym İbn Saide ve Maan İbn Adiy idi.

konuşmaya başladı. Allah’a layık bir şekilde övgüler söyledi. Sonra şöyle dedi “Biz Allah’ın Ensarıyız ve İslam’ın tuğlasıyız. Siz Muhacirler ise sadece bir kabilesiniz. Kavminizin sizi kovmasından kaçan az bir grupsunuz. şimdi gelmişler, bizi yerimizden etmek istiyorlar, bizi yönetimden ayırmak istiyorlar.” O sözcü susunca ben konuşmak istedim. Ebu Bekir’in önünde söylemeyi sevmediğim bir nutku içimde kurgulamıştım. Ben bir miktar sert konuşmak istiyordum. Ben konuşmak istediğimde Ebu Bekir “Yavaş ya Ömer” dedi. Ben onu kızdırmak istemedim. O, konuşmaya başladı. O benden daha halim ve selim idi. Konuşmasına şöyle devam etti: “Ey Ensar! Sizin için andığım iyilikler hiç şüphesiz siz ona layıksınız. Fakat bu yönetimin (hilafetin) ancak Kureyş’in bu Muhacir grubuna ait olduğu biliniyor. Kureyş neseb ve yurt olarak Arapların en vasatıdırlar. Ben sizin için bu iki adamdan birine biat etmenize razıyım; siz istediğinize biat edebilirsiniz, dedi. Benim elimi ve Ubeyde İbn Cerrah’ın elini tuttu. Ubeyde ikimizin ortasında oturuyordu. Ben Ebu Bekir’in bu son cümlesinden başka onun hiçbir sözünden iğrenmedim. Allah’a kasem ederim öne sürölüp günahsız bir şekilde boynumun vurulması, içlerinde Ebu Bekir’in olduğu bir topluma emir olmaktan benim içim daha sevimli idi. Sekeratta şimdi bilmediğim bir şeyin bana söylettilmesi hariç.

Bunun üzerine Ensar’dan biri dedi: “Ben bu Hilafet ihtilafının orta direği olurum; bu sorunu çözerim. Bizden bir başkan; siz Kureyş’ten de bir başkan olsun.” Bu teklif üzerine güşültü çoğaldı; sesler yükseldi. Nihayet ben bu tartışmalardan vazgeçtim. “Ya Eba Bekir elini uzat!” dedim. O elini uzattı; ben ona biat ettim. Muhacirler de ona biat ettiler. Sonra Ensar da ona biat ettiler.

Bir rivayette Hz. Ebu Bekir (ra) konuşmaya başladı. Ensar'ın bütün güzel meziyetlerini anlattı. Resulullah'ın (sav) Ensar hakkında söylediği bütün iyi sözleri zikretti ve devamla "Ey Ensar! Resulullah'ın "Allah'a yemin ederim; bütün insanlar bir tarafa, Ensar da diğer tarafa gitse, ben Ensar'ın tarafına giderim!" diye söylediğini biliyorsunuz! Ey Saad, sen oturup dinlerken Resulullah'ın şöyle dediğini biliyorsun:⁷⁴ *"Kureyş bu yönetimin sahipleridirler. İnsanların iyileri onların iyilerine tabi olur. İnsanların kötüler de onların kötülerine tabi olur."*

Hz. Ömer, anlatıyor: "Bu söz üzerine Saad, Ebu Bekir'e dedi: "Doğru söyledin! Siz emir ve başkansınsınız. Biz Ensar da vezir ve bakanlarız!"⁷⁵ İşte biz bu davranışlardan, birçok ders, bilgi ve ibretler alıyoruz:

a) Ebu Bekir es-Sıddık'ın İnsanlara Karşı Muamelesi ve İkna Gücü:

Ebu Bekir es-Sıddık, Ensar'ın gönüllerine girmeyi başarmış; Kitap ve sünnetten onların faziletleri hakkında olan ifadelerle onları övmüştür. Demek muhalifleri övmek, onları takdir etmek, İslamî bir metottur; muhalifi insafa getirir, onun kızgınlığını söndürür, onun nefsinde oluşan bencillik ve kendini üstün görme sebeplerini siler. Nihayet doğru ve hak olan görüş ona görününce, o görüşü kabul etmeye hazırlanmış olur. Hz. Peygamber'in (sav) yönteminde bunu açıkça gösteren birçok misal vardır.

Hz. Ebu Bekir (ra), Hz. Peygamber'in (sav) bu gibi sözlerinden Ensar'ın faziletleri çok büyük de olsalar, onların Hi-

⁷⁴ Buharî, Hadis No: 6830.

⁷⁵ Müsned, Ahmed İbn Hanbel, c. 1, s. 5; El-Behnesavi, El-Hılafe Vel-Hulefa, s. 50

lafete daha layık olduklarına delil olamayacağını anlıyordu. Çünkü Hz. Peygamber'in (sav) *"Kureyş'ten olan Muhacirler, Hilafet konusunda önceliklidirler."* olan kesin sözünü biliyordu.⁷⁶

Ayrıca Hz. Ebu Bekir (ra), Hz. Peygamber'in (sav) *"Ensar'a iyi davranılmasını, iyilerinin iyiliğini kabul edip; kötülerinin affedilmesini tavsiye edilmesi"* nden de Hilafetin Kureyş'te olacağını anlıyordu. Ensar'a karşı da şu delili getiriyordu: *"Allah size isim olarak 'kurtulanlar' demiştir."* Şu ayete işaret ederek: *"Zekât ve ganimet, yurtlarından ve mallarından mahrum bırakılan Muhacirlerin fakirleri içindir. O Muhacirler ki, Allah'ın fazlını ve rızasını arıyorlar. Allah'a ve Peygamberine yardım ediyorlar. İşte asıl doğru olanlar bunlardır."*

"Onlar ki, Muhacirlerden önce, yer, yurt ve iman edinmişler; ve o Muhacirleri severler, verdiklerinden dolayı gönüllerinde bir sıkıntı hissetmiyorlar. Kendileri daha çok muhtaç oldukları halde başkasını kendilerine tercih ediyorlar; nefislerinin cimriliğinden ve bencilliğinden korunuyorlar. İşte bunlar kurtuluşu erenlerdir." (Haşir, 8-9)

Hz. Ebu Bekir (ra), devamında bakın Allah size, daima bizimle beraber olmanızı emrediyor. O şöyle buyurmuştur: *"Ey iman edenler, Allah'ın azabından sakının ve doğru olanlarla beraber olun."* (Tevbe, 119) Hz. Ebu Bekir (ra) bu ve benzeri isabetli sözler ve güçlü deliller ortaya koyunca, Ensar, bunları hatırladı ve ona boyun eğdiler.⁷⁷ Hz. Ebu Bekir (ra) konuşmasında açıkça anlaşılıyor ki: *"Hilafete aday olacak kavmin somut bir liyakati de bütün Arap kabilelerinin onlara*

⁷⁶ Humeydi, İslam Tarihi, c. 9, s. 24.

⁷⁷ İbn Arabi El-Maliki, El-Avasım Minel-Kavasım, s. 10.

itaat edebileceği gerçeğidir ki, başkasının Hilafete geçmesinden dolayı fitneler ortaya çıkmasın.”

Açıkça “Araplar, Müslüman Kureyşlilerden başkasının hilafetine razı olmazlar. Çünkü Hz. Peygamber (sav) onlardandır. Ve çok eskiden beri bütün Araplar Kureyş’in liderliğini kabul etmişler.” diye söyledi.

İşte bu parlak ve güçlü sözlerle Ensar ikna oldular, Kureyş’in yönetiminde yardımcı bakanlar ve halis bir ordu olmayı tercih ettiler. Tıpkı Hz. Peygamber (sav) döneminde olduğu gibi. Ve bu şekilde İslam saflarının birliği sağlanmış oldu.⁷⁸

b) Herkesin Ümmet Birliği İçin Kenetlenmesi:

Beni Saide Sakîfesi’nde geçen karşılıklı konuşmalar, İslam çağrısının geleceği için Ensar’ın ne kadar tutkun olduklarını ve İslam uğruna her zaman kurban olabileceklerini açıkça gösteriyor. Yani ne zaman bu konuda emin oldular, hemen süratle Hz. Ebu Bekir’e (ra) biat etmeye koştular. O Ebu Bekir ki, sadece İslam geleceği ve fitnenin olmaması için biat edilmeyi kabul etti. Yoksa kendini tercih etmiyordu. Evet, Sahabenin bakış açısı, bilimsel metoda ve akademik araştırmalara aykırı giden sonraki nesillerin bakış açısından çok farklı idi. Belki denilebilir ki, bugünkü araştırmacıların çalışmaları, o asrın ruhuna, sahabe olan Ensar’ın ve diğerlerinin beklentilerine ve amaçlarına yüzde yüz zıttır.⁷⁹ Eğer Sakife olayı, bazıların iddia ettiği gibi; Muhacirler ve Ensar’ın bölünmesine sebep olmuşsa, o zaman sormak gerek: “Neden Ensar bu sonucu kabul etti. Hâlbuki yurt onlarındı, sayıları ve güçleri saha çoktu? Eğer amaçları İslam’ın başarısı olmasaydı, neden yüzde yüz razı oldular?”⁸⁰

⁷⁸ Humeydi, İslam Tarihi, c. 9, s. 24.

⁷⁹ Muhammed Ammare, El-İslam Ve Usulül-Hüküm, 71-74.

⁸⁰ Dr. Hamid El-Halife, El-Ensar Fi-Ahdil Raşidi, s. 109.

Demek doğru olan görüş, Ensar'ın İslam Hilafetinin emirlerini yerine getirmesinden, mürtedlere karşı bütün güçleriyle savaşmasından ve istisnasız hepsinin Ebu Bekir hilafetine biat etmesinden açıkça ortaya çıkıyor. Evet, Ensar'ın ve Muhacirlerin kardeşliği, bazı gazezli rivayet ve yazılardan çok daha yüce bir hakikattir.⁸¹

Evet Ensar'ın lideri olan Saad İbn Ubade, Sakife'deki tartışmaların hemen ardında Hz. Ebu Bekir'e biat etmesi ve ilk şahsi iddiasından vazgeçmesi, Hz. Ebu Bekir'in Hilafete daha layık olduğunu bütün gücüyle kabul etmesi, Ensar'dan onun amcasının oğlu olan Beşir İbn Saad'ın ilk olarak Hz. Ebu Bekir'e biat etmesi, bu dediklerimizin açık güçlü delilleridir.⁸²

Müslümanlar için bir halifenin seçimi konusunda hem bireyler, hem küçük gruplar arasında, Ensar'ın ve Muhacirlerin kendi grupları arasında sonuna kadar meşveret ve şûra devam etti. Sonra hepsi, Beni Saide Sakifesi'nde bir araya geldiler. Büyük meşveret işlemeye başladı. Resulullah'ın (sav) Mescidinde Ensar ve Muhacirler arasında büyük tartışmalar cereyan etti. Ve bütün bunlar Ebu Bekir es-Sıddık'a biat ile sonuçlandı.⁸³

İlim ve araştırma ehli olanlar, burada Hz. Peygamber'in sahabelerine verdiği terbiyenin büyüklüğünü, onların büyük siyasî dehalar olduğunu açıkça görür. Hiç şüphesiz, Hz. Peygamber'in vefatı, büyük bir olay idi, İslam toplumunda büyük bir boşluk bıraktı. Bununla beraber, ehl-i hall ve akid olan yetkili zatlar, tam bir anlayış ve dikkat ile bu büyük badireyi atlatmayı becerdiler. Çok sağlıklı ve yerinde ve insanlık tarihinde daha iyisi olmayacak prensiplerle işi yönetebildiler.

⁸¹ Sallabi, Ebu Bekir Es-Sıddık, s. 128.

⁸² a.g.e., s. 128.

⁸³ Dr. Ahmet Raysuni, Eş-Şura Fi Ma'reketil- Bina, s. 109.

Evet Peygamberin yüce ahiret âlemine intikalinin bıraktığı zor ortamı soğukkanlılık ve beceri ile geçebilmek, süratle sorunlarının çözümü için karar vermek, bilgece ve beceri ile onları çözmek, ümmetin en önemli sorumluluğu idi. Yoksa bölünecekti, bundan da bireylerin kalbine birçok şüpheler sızacak. Veyahut ümmet çok zayıf düşüp, Resulullah'ın (sav) çok sağlamca kurduğu yapının temelleri sarsılacaktı.

c) Hilafet ve Halifenin Makamı

İslam ümmeti, yönetim için bir yol ve yöntem olarak İslamî Hilafeti seçmiştir. Bu hilafet çerçevesinde işlerini düzenler, maslahatlarını korur. Hilafet, İslam ümmetinin ona olan büyük ihtiyacından dolayı ona sarılmasından ortaya çıkmıştır. Onun için Müslümanlar, Hz. Peygamber'in (sav) yerine geçebilecek bir halifenin seçiminde çok süratli davranmışlardır.⁸⁴

Hilafet İslamî Yönetimin biçimi olduğundan elbette temel ilkelerini, Müslümanların anayasası olan Kur'an'dan ve Resulullah'ın (sav) sünnetinden almıştır.⁸⁵ İslam fakih ve müçtehitleri hilafetin ilkelerinden söz etmişlerdir: Bunlar da şûra ve biat prensipleridir. Bunlar değişmez asıl ilkelerdir. Kur'an'da bunlara işaret edilmiştir.⁸⁶ Hilafet makamına bazen imamet ve imaret isimleri de verilir. Hilafetin vacip olduğuna Müslümanların işlerini yönetecek, şeriati ikame edecek, İslam mesajını yayacak, İslam'ı ve Ümmeti cihad ile koruyacak, insan haklarını gözetecek, zulmü engelleyecek, zorunlu ihtiyaçları temin edecek bir halifenin seçimi, her Müslüman için farzdır.

Müslümanlar siyasi tarihlerinde halifeye “El-Halife, İmam, Emirül-Müminin” gibi lakaplar takmışlar. Bu gibi deyimler

⁸⁴ Sallabi, Ebu Bekir Es-Sıddık, 141.

⁸⁵ Fethiye Niravi, Asrul Hulefa Er-Raşidin, s. 23.

⁸⁶ a.g.e., s. 23.

taabbudî şeylerden değiller. Hz. Peygamber'den (sav) sonra ortaya çıkan, insanların terminoloji olarak kabullendiği şeylerdir. Son dönemlerde Müslümanlar, bu lakaplardan başka "El-Emir" gibi lakapları da kullanmışlardır. Endülü's Emevilerinde olduğu gibi. Aynı zamanda Müslümanlar, yöneticilerine "Sultan" ismini, lakap ve unvanını da kullanmışlardır. Çünkü bu alanda mühim olan, Müslümanların ve liderlerinin inanç ve meşruluk aracı olarak İslam dinine ve şeriatına boyun eğmeleridir. Önemli olan bu noktadır. Lakap, unvan ve diğer şekli biçimlere bakılmaz. İster devlet başkanı, ister cumhurbaşkanı denilsin fark etmez. Bunların tercihi, halkın kullanım ve kabulüne bağlıdır.⁸⁷

d) Beni Saide Sakifesi'nden Çıkartılan Bir Takım Siyasi İlkeler

Bu şûra ve toplantıdan çıkan ilkeler tek tek şöyledir:

- a) Ümmeti yönetmek ancak seçim sonucu ile olur.
- b) Oy vermek seçimin ve meşruiyetin vazgeçilmez bir esasıdır.
- c) Halifenin dini, idari yeterliliği esastır. Çünkü ilk halifenin seçimi İslamî, şahsi, ahlakî bir takım mesnetlere dayanmıştır.
- d) Hilafet babadan oğla ve kableden kabileye geçen bir miras değildir.
- e) Kureyş'in seçilmesi, liyakat ve bir takım sebeplerin sonucudur. Miras manasında değildir.
- f) İslam'a ters olmadıktan sonra bu gibi reel politik durumlar nazar-ı itibara alınır.

⁸⁷ Sallabi, Hz. Ali, 193.

g) Sakife'de yapılan seçimde tamamıyla özgüven ve serbest bir seçim ortamı olmuştur, hiçbir karmaşa, kavga ve terör hareketleri olmamıştır... Hiçbiri diğerlerini yalanlamamıştır. Hiçbir baskı grubu oluşturulmamıştır. Sadece dini emirler muvacehesinde ve şûranın kuralları çerçevesinde işler icra edilmiştir.⁸⁸

Bu Sakife toplantısının ilk kararı, *yönetim ancak özgür bir Şûra ile olur*, ilkesi olmuştur. Kur'an'ın şûra prensibine uygun olarak. Bu ilk ilkede hiç ihtilaf olmamıştır. Bu ilkenin asıl dayanağı da şûrayı emreden Kur'an'ın kesin ayetleridir. Yani “*Müslümanların yönetimi aralarında gerçekleşen şûra ile dir.*” ayetidir. Bu ilkeye zorunlu bir şekilde uyulması gerekir. Peygamberden sonra ilk uygulanan ve genel icma kabulüne mazhar olan bir ilkedir. Yani icma, şûrayı kesin emreden ayet ve hadislerin müeyyidesi olmuştur.

Bu toplantının ikinci siyasi ilkesi, özgür biat ve oy verme gerçeğidir. Bu gerçek, devletin ve yönetimin ve hükümetin yetkilerini, yapacakları işleri tayin eder. Bu tayin çağdaş anayasalarda temel bir ilkedir. İslam'da bu sosyal sözleşmeye “tevellî” denilir. Bu tevelli, şûra ve biat ilkelerine uygun olarak yapılır. Yani Beni Sakife toplantısı, şûrayı, biati esas aldı ve tevelliği Hz. Ebu Bekir'e verdiler;⁸⁹ onunla akid kurdular. Bunların yanında genel halk biati da gerekir. İkinci günde Resulullah'ın mescidinde, Hz. Ebu Bekir için genel biatın sağlandığı gibi. O da kalktı bu biattaki tevelli-nin sonucunda millete söz verdiği maddeleri, orada irad ettiği hutbede sundu.⁹⁰

⁸⁸ Abdurrahman Eş-Şucca', Peygamber ve Halifeler Dönemleriyle İlgili Araştırmalar, s. 256.

⁸⁹ Tevfik Şavi, Fıkhuş-Şura Vel-İstişare, s. 140.

⁹⁰ a.g.e., s. 142.

d) Genel Biat

Beni Saide Sakifesi'nde Hz. Ebu Bekir (ra) için özel biat tamamlandıktan sonra, ikinci günde Hz. Ömer'in (ra) onu teyid için önemli bir yeri ve tavsiyesi oldu. İkinci günde halk genel biat için toplanmışken, Hz. Ömer (ra) önemli şeyler söyledi: Söyledikleri içinde şu da vardı:

“... Allah, içinde Allah'ın ve Resulünün yolunun rehberliği olan Kitabını içinde baki bırakmıştır. Eğer o Kitaba tutunursanız, Allah'ın yolunda gitmiş olursunuz. Allah yönetiminizi en hayırlınız olan Peygamberin arkadaşı ve mağarada ikincinin ikincisi olan Ebu Bekir'e verdi; kalkın ona biat edin,” dedi.

Sakife'deki biatten ayrı olarak insanlar kalktı ona biat ettiler. Sonra Hz. Ebu Bekir (ra) konuştu. Allah'ı hak ettiği bir şekilde övdü. Sonra şöyle devam etti:

“Ey insanlar ben sizin yönetiminizi üzerime aldım. Ve fakat sizin en hayırlınız da değilim. Eğer güzel işler yaparsam, bana yardım edin. Eğer yanlış yaparsam beni doğruya yönlendirin. Doğruluk emanettir; yalan hıyanettir. Benim yanımda, zayıfınız onun hakkını ona verinceye kadar güçlüdür. (İnşallah) Güçlünüz, Allah'ın izniyle başkasının hakkını ondan alıncaya kadar, yanımda güçsüzdür.

Hiçbir millet Allah yolunda cihadı bırakmamış ki, zelil ve aşağı olmasınlar. Fuhuş hiçbir millette yayılmaz; illaki onlarda belalar yayılır. Ben Allah'a ve Resulüne itaat ettikçe bana itaat edin. Eğer Allah'a ve Resulüne itaat etmezsem siz de bana itaat etmeyin. Artık kalkın, namazınızı kılın; Allah hepinizi bağışlasın!”⁹¹

⁹¹ İbn Kesir, El-Bidaye Ve'n-Nihaye, c. 6, s. 305-6. Rivayetin senedi sahihtir.

Bu parlak ve güzel hutbe, vecizliğiyle beraber, İslam hutbelerinin en gözdelelerinden sayılır. Burada Hz. Sıddık bazı kaideleri tespit etmiştir: a) Yönetim ile yönetilen arasında adalet ve şefkat esastır. b) Yöneticiye itaat etmek, onun Allah ve Resulüne itaat etmesine bağlıdır. c) Cihad bir millet için izzet sebebidir. d) Namus toplum sağlığının vazgeçilmez direğidir. Yoksa o toplum yıkılır veya bozulur.⁹²

2- Zekât Vermeyenlerle ve Mürtedlerle Savaşmak Hakkında Şûra

Dinden dönmeler (irtidad) baş gösterince Hz. Ebu Bekir (ra) kalktı insanlara bir hutbe okudu. Allah'a hamdüsena ettikten sonra şöyle devam etti:

“Yol gösteren ve koruyan, verip de doyuran Allah'a hamd olsun! Allah Muhammed'i (sav) gönderdiğinde toplumda ilim yoktu. İslam ve din garip ve kovulmuştu. Dinin ipi dağılmış; esvabı çürümüş, ehli ondan ayrılmıştı. Allah ehli kitaba da kızmıştı. Yanlarındaki dini servetten dolayı onlara iyilik vermiyordu. Kötülüklerinden dolayı, kötülükleri onlardan engellemiyordu. Onlar kitaplarını değiştirmiş; onlarda olmayan şeyleri içlerine katmışlardı. Güvenli Araplar kendilerinin Allah'ın himayesinde olduklarını sanıyorlardı. Ne Allah'a tapıyorlardı, ne de O'na dua ediyorlardı. Allah onlara çok zor ve çetin bir geçim giysisini giydirdi; başlarına borç belasını yükledi. İçinde bulut olduğu halde, onları çok kıraç ve kuru bir araziye mahkûm etti. Bütün bunlardan sonra Allah Muhammedi (sav) başlarına getirdi. Onları orta bir ümmet yaptı. Onlara tabi olanlarla onları destekledi; onlar başkalarına üstün geldiler. Allah Peygamberini içlerinden alınca şeytan onların tepesine bindi; ellerini kilitledi. “Allah'ın Peygamberi nasıl ölür?” gibi kandırmalarla

⁹² Humeydi, İslam Tarihi, c. 9, s. 28.

onları helak etti. *“Hâlbuki, Muhammed Allah değildir. Sadece Peygamberlerden bir Peygamberdir. Ondan önce nice Peygamberler gelip öldüler. O ölür veya öldürülürse, din-sizliğe geri mi döneceksiniz? İşte kim dininden geri dönerse, O Allah’a asla bir zarar veremez. Allah ise şükredenleri mutlaka mükâfatlandıracaktır.”* (Al-i İmran, 144)

Etraftaki Araplar, koyun ve develerinin zekâtını vermek istemediler. Dinlerini bıraktılar. Eğer dinlerine geri dönerlerse, Allah onların bu yanlışını affedecektir. Yani eğer İslam’a dönerseniz, Hz. Peygamberin (sav) bereketli günlerinde olduğu gibi bugün sizden daha güçlü dindar hiç kimse olmayacaktır. Peygamber sizi, her şeye yeterli olan Mevla’ya emanet etmişti. O Mevla ki, Peygamberi dalaletten hidayete getirdi, fakirlikten zenginliğe vardi.

“Hepiniz Allah’ın ipine sımsıkı sarılın. Ve dağılmayın. Allah’ın üzerinize olan nimetini hatırlayın. Sizler birbirinize düşmanlar iken, Allah kalplerinizi birleştirdi, O’nun nimetiyle kardeşler oldunuz. Siz büyük bir ateş çukuru ucunda idiniz. Allah sizi kurtardı. Allah size ayetlerini açıklıyor ki doğru yolu bulasınız.” (Al-i İmran, 103)

“Allah’a yemin ederim. Allah, vaadini yerine getirinceye kadar, Allah’ın emrine göre savaşmayı bırakmam. Allah mutlaka ahdini yerine getirir. Bizden öldürülenler, cennetlik ve şehit olur. Hayatta kalanlar da, yeryüzünde Allah’ın halifeleri ve Allah’ın nesli olur. Allah’ın hükmü haktır, sözünde muhalefet olmaz:

“Allah, sizden iman edip amel-i salih işleyenlere vaad etmiş ki, daha öncekileri yeryüzüne halife yaptığı gibi; sizleri de halife yapacaktır. Allah’ın razı olduğu dinlerini yaşayabileceklerdir. Onların korkusunu emniyete dönüştü-

recektir. Onlar, bana (Allah'a) ibadet ederler, hiçbir şeyi bana eş koşmazlar. İşte bundan sonra kim kâfir olursa, iyi bilinsin ki onlar fasıklardır. (Kanundışıldır; yaşama hakları yoktur.)”⁹³ (Nur, 55)

İçlerinde Hz. Ömer'in de olduğu bazı sahabeler Hz. Ebu Bekir'e "Zekât vermeyenlerle savaşıma, onlarla dost ol; iman kalplerine girinceye kadar. Sonra onlar inanınca zekât vereceklerdir" diye fikir verdilerse de Hz. Ebu Bekir bu fikri kabul etmedi.⁹⁴

Ebu Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre; O şöyle demiştir: "Peygamber (sav) vefat ettiğinde Ebu Bekir, hilafete geçti. Araplardan birçok kişi yönetime karşı geldi. Ömer, Ebu Bekir'e: Sen bu insanlarla nasıl savaşırsın! Hâlbuki Resulullah (sav): "İnsanlar "lailahe illallah" deyinceye kadar onlarla savaş için emir aldım. İşte kim bunu söylese, haksızlık durumu hariç malını ve canını korumuş olur. Haksızlık etmişse onun hesabı Allah'a verilir."

Bunun üzerine Ebu Bekir: "Allah'a and olsun, ben namaz ve zekât arasını ayıranlarla savaşıcağım. Zekât malın içinden bir haktır. Onlar Resulullah'a verdikleri bir oğlağın zekâtı için dahi ben onlarla savaşıcağım. Zekâtı vermekten kaçındıkları zaman."

Bir rivayette ise: "Resulullah'a verdikleri bir yuların zekatı için dahi onlarla savaşıyorum" ifadesi var.

Bunun üzerine Ömer dedi ki: "Bu karar Allah'ın Ebu Bekir'in gönlüne açtığı bir manadır. Ben sonra bunun hak olduğunu anladım."⁹⁵ Devamında Ömer (ra) "İrtidad sava-

⁹³ El-Bidaye Ven-Nihaye, c. 6, s. 316.

⁹⁴ a.g.e., c. 6, s. 315.

⁹⁵ Buharî, Hadis No: 1400; Müslim, Hadis No: 20.

şında Allah Ebu Bekir'in imanını bütün ümmetin imanından üstün tuttu"⁹⁶ diye söylemiş. Allah'ın Ebu Bekir'in gönlüne açtığı fikhî bir mesele hakkında onunla münakaşa ederken, Ebu Bekir'in büyüklüğü Ömer'e inkişaf etmiştir. Ömer, anlatıldığı ve delil olarak getirdiği hadiste olan bir cümleyi atlıyordu. Bu cümle, şehadet getirse de zekât vermeyenlerle savaşılmasının vucubuna delildir. O cümle de şudur: *"Onlar 'lailahe illallah' dedikten sonra onlar canlarını ve mallarını korumuş olurlar. Hak olan kısım hariç."*⁹⁷

Evet, Hz. Ebu Bekir'in görüşü fiilen doğru idi. İslam ve Müslümanların konumunun gerektirdiği bir görüş idi. Başka şekilde karar verilmiş olsaydı, Müslümanlar dağılır, kayıp ve hezimet olurdu. Cahiliyet dönemine geri dönülürdü. Eğer Allah ve Ebu Bekir'in bu kesin kararı olmasaydı, tarihin akışı ve yapısı değişirdi. Saat milleri ters dönerdi. Cahiliyet cadısı yer yüzünü ifsad etmek için gerisin geriye iş başı yapardı.⁹⁸

Evet, Hz. Ebu Bekir'in İslam konusundaki ince anlayışı, din konusundaki keskin gayreti ve Hz. Peygamber dönemine olan sadakati tecelli etmişti. Dilinin söylediği, gönlünün tasdik ettiği sözünde, bu gibi meziyetler görünüyordu. O söz ki, uzun ve belîğ bir hutbeye ve kocaman bir kitaba denk gelir. Arap kabilelerinin çoğu, beytülmale zekât vermeyi reddediyorlardı veya tamamıyla engellemeyi düşünüyorlardı veya faziletini inkâr etmek istiyorlardı. İşte böyle bir konumda Ebu Bekir, *"Ben diri iken din tamamlandıktan ve vahiy kesildikten sonra nasıl eksilebilir?"* sözünü ve kararını tarih sayfasına yazdırmıştır.⁹⁹

⁹⁶ Muhammed Ahmed Başmil, Hurubur-Ridde, s. 24.

⁹⁷ Muslim, Hadis No: 21.

⁹⁸ Temimi, Eş-Şura Beynel-Asale Vel-Muasara, s.86.

⁹⁹ Ebu Hasan En-Nedvi, El-Murtaza, s. 70.

Bir rivayette ise şöyle denilmiştir: “Ömer: “Ya Resulullah'ın Halifesi insanları alıştır; onlara şefkatli davran” dedim. Bana cevaben Ebu Bekir: “Cahiliyet döneminde Cebbar, İslam döneminde korkak mı? Vahiy kesilmiş, din tamamlanmıştır. Ben diri iken bu din nasıl eksilebilir?”¹⁰⁰

Evet, Ebu Bekir, irtidat savaşında sahabelerin bakış açısını dinledi. Ve bütün bunları açıkça dinlemeden savaş bataklığına girme kararını vermedi. Fakat o (ra) çabuk karar veren, keskin görüşlü idi. Doğru fikir, ona göründükten sonra bir an bile tereddüt etmezdi. Tereddütsüzlük bu büyük halifenin, bütün hayatı boyunca en temel özelliği idi. Evet bütün Müslümanlar, onun doğru görüşünü canı gönülden kabul ettiler, onu desteklediler. Onu doğru çıkardılar. Demek Hz. Ebu Bekir (ra) böyle büyük bir kıyamette, böyle öldürücü bir fecaatte en uzak görüşlü, en isabetli, en anlayışlı, en cesur ve dirençli çıktı.¹⁰¹

3- Kur'an'ın Derlenmesinde Şûra

Yemame İrtidat Savaşı'nda şehit düşen Müslümanlar içinde birçok Kur'an hafızı vardı. Bu hafızların şehit düşmesi, Ebu Bekir'i Kur'an derlemesi konusunda Hz. Ömer ile meşverete sevk etti: Çünkü Kur'an dağınık olarak, deri parçalarına, kemiklere, hurma yapraklarına yazılmıştı. Bir kısmı da adamların ezberinde idi.¹⁰² Bütün bunların kaybolmaması için derlenmesi gerekiyordu. Ebu Bekir es-Sıddık bu derleme işini, büyük sahabe Zeyd İbn Sabit'e (ra) havale etti.

Zeyd rivayetinde diyor ki: “Yemame Savaşı¹⁰³ üzerine Ebu Bekir beni çağırırdı. Yanında Ömer de vardı. Ebu Bekir dedi: Bana

¹⁰⁰ Sallabi, Ebu Bekir Es-Sıddık.

¹⁰¹ Dr. Ali El-Genum, İrtidat Hareketi, s.165.

¹⁰² Ahmed Said, Hurubur-Ridde Ve Binaud-Devletil-İslamiyye, s.145.

¹⁰³ Müseylimetul-Kezzab'a Karşı Verilen Savaş.

Ömer geldi. “Bu büyük savaş birçok Kur’an hafızını götürdü. Başka yerlerdeki savaşların bütün hafızları götüreceğinden dolayı Kur’an’ın çoğunun kaybolmasından endişe ediyorum. Senin Kur’an’ı toplama emrini vermeyi uygun görüyorum.” dedi. Ebu Bekir Ömer’e cevaben: “Resulullah’ın (sav) yapmadığı bir şeyi ben nasıl yaparım? Dedi.¹⁰⁴ Ömer: Fakat bu çok hayırlı bir iştir, dedi. Ve bu iş bana da güzel görününceye kadar Ömer bana müracaatta ısrar etti. Sonra Ebu Bekir bana hitaben: “Sen genç, akıllı, güvenilir bir adamsın. Resulullah’ın (sav) vahiy kâtibi idin. Kur’an’ı araştır, onu topla” dedi.

Zeyd “Allah’a yemin ederim, büyük dağlardan bir dağın kaldırılması, bana teklif edilseydi, Kur’an’ın derlenmesi işi kadar bana ağır gelmezdi” dedi. Devamla Zeyd: Bunun üzerine ben Kur’an’ı hurma yapraklarından, düz taş parçalarından, insanların ezberinden, deri parçalarından ve deve kemiklerinden araştırdım. Nihayet Tevbe’nin son iki ayetini Ebu Huzeyme el-Ensari’de buldum: Başka kimse de bu iki ayeti bulamadım: Bunlar Tevbe’nin sonundaki bu iki ayettir:

“And olsun! Sizden olan öyle bir elçi size gelmiştir ki, sıkıntıya düşmeniz ona ağır gelir, üzerinize düşkün, müminler için şefkat ve rahmetle doludur.”

“(Bütün bu fedakârlığından sonra, ey Peygamber!) Eğer bu insanlar sırt çevirirlerse de ki: ‘Allah, bana yeter. O’ndan başka ilâh yoktur. Ben yalnızca O’na tevekkül ettim. O, (bütün kâinatın idare merkezi olan) büyük arşın sahibidir.”

Bu topladığım Mushaf, Ebu Bekir hayatta oldukça onda kaldı. Sonra Ömer’in kızı Hafsa’nın yanına verildi.¹⁰⁵ (Allah hepsinden razı olsun!)

¹⁰⁴ Sallabi, Ebu Bekir Es-Sıddık.

¹⁰⁵ Buharî, Hadis No: 4936.

İşte bu şekil üzere Kur'an'ın derlenmesi tamamlandı. Bu işte şûraya ve cemaat fikrine daima başvurulduğuna önemli pratik bir delil vardır. Demek bu büyük medeniyet ve kültür projesinin yerine getirilmesi için, oybirliğiyle büyük bir ikna çalışması¹⁰⁶ yapılmış ve bunun da olması için, çok geniş bir alanda meşveret, görüş alışverişi ve ilmi diyalog gerçekleşmiştir.

4- Yargıda Şûra

Ebu Bekir'in (ra) makamına bir hüküm bir yargı meselesi geldiğinde, önce Allah'ın kitabına bakar, eğer onda bir bilgi bulsa onunla amel ederdi. Eğer Allah'ın kitabında bir bilgi bulamazsa, Resulullah'ın (sav) sünnetine bakardı. Onda bir bilgi bulursa onunla amel ederdi. Eğer bu mesele ona zor geldiyse onu insanlara sorar; "Resulullah'ın bu konuda bir şeyi uyguladığını biliyor musunuz?" derdi. Bazen oradakiler kalkar, "Resulullah, bu konuda şöyle şöyle fetva verirdi" diye söylerlerdi. O da Resulullah'ın fetvasını esas alırdı ve o zaman "*Allah'a hamdolsun! İçimizde Allah'ın Peygamberinin sünnetini ezberleyenler var!*" derdi. Eğer bu iş yine ona zor geldiyse, Müslümanların büyüklerini ve âlimlerini çağırır, onlarla istişare ederdi. Eğer oy birliği sağlandıysa onunla amel ederdi.¹⁰⁷

Görüldüğü kadıyla Ebu Bekir es-Sıddık, eğer bir konuda icma olmuşsa, onda şûranın emrini gerekli görüyordu. Çünkü devlet başkanının icma ehline muhalefet etmesi caiz değildir.¹⁰⁸

5- Cihad Konusunda Şûra

Hiz. Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali, Talha, Zübeyr, Abdurrahman İbn Avf, Saad İbn Ebi Vakkas, Ebu Ubeyde İbn Cer-

¹⁰⁶ Ahmed El-İmam, Şura, s.40.

¹⁰⁷ Kalacı, Ebu Bekir Es-Sıddık, Fakihs Ansiklopedisi, s. 155.

¹⁰⁸ Sallabi, Ebu Bekir Es-Sıddık, s. 173.

rah ve Bedir Savaşı'na katılan Muhacir ve Ensar'ın seçkinleri ve başkanlarını çağırdı. Hepsi onun yanına girince Hz. Ebu Bekir (ra) onlara şöyle dedi:

“Allah Tebareke ve Teala'nın nimetleri sayılmaz. Hiçbir amel ona mukabil gelmez. Allah'a hamd olsun ki, sözünüzü bir; birliğinizi sağlam kıldı. Sizi İslam'a yönlendirdi, şeytanı sizden uzaklaştırdı. Artık sizin şirk koşacağınızdan ve Allah'tan başka bir ilah edineceğinizden umudunu kesmiştir. Bütün Araplar bir ümmettir, ana babaları birdir. Ben istiyorum ki, sizi Suriye'deki Rumlara karşı savaşa göndereyim. Sizden ölen şehit olarak ölür; ayrıca ahiretteki yaşam daha hayırlıdır. Kim de sağ kalırsa, o dini savunan bir mücahid olur. Allah'ın mücahitlere vadedtiği sevabı hak etmiş olur. Bu benim görüşümdür. Herkes son haddine kadar kendi görüşünü bana bildirsin.”¹⁰⁹

Bu hitabeden sonra, sahabeler Bizans Savaşı hakkında oybirliğiyle karar verdiler. Sadece Savaşın icra biçimiyle ilgili birkaç farklı görüş kaldı. Hz. Ömer'in görüşü; “Peş peşe birlikleri dalgalar olarak göndermek ki, düşmana karşı dayanabilsinler” şeklinde idi. Abdurrahman İbn Avf'ın görüşü; “Küçük birlikler gönderip Suriye'nin değişik yerlerine gitsinler, sonra bu birlikler Medine'ye geri dönsünler. Düşman zayıfladıktan ve korktuktan sonra, büyük ordu büyük taarruza geçer” şeklinde idi. Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer'in görüşünü esas aldı. Ve Arap kabilelerinden özellikle Yemen'den yapılacak takviye birliklerin temini konusunda Abdurrahman İbn Avf'ın görüşünden istifade etti.¹¹⁰

Suriye'ye Şam şehrinin fethi için giden ordunun komutanı Yezid İbn Ebu Sufyan'a olan vasiyetinde, Ebu Bekir es-Sıddık

¹⁰⁹ a.g.e., s. 370.

¹¹⁰ a.g.e., s. 372; Humeydi, İslam Tarihi, c. 9, s. 188.

cihad ve düşmana karşı başarı için önemli maddelere işaret etmiştir: Ebu Bekir (ra) Şam'a göndermek üzere orduyu hazırlarken, Yezid İbn Ebu Sufyan'a şöyle vasiyet etmiştir:

“Meşveret ettiğinde doğruyu söyle. O zaman meşveret doğru gerçekleşir. Görüşünü belli eden hiçbir şey yoksa ilk önce senin nefsin seni yener.”¹¹¹ Bu gibi tavsiyelerle Hz. Ebu Bekir Yezid'e, meşveretin şartlarına uymak, neticelerinden daha önemlidir, diye söylüyor. Çünkü müsteşar kişinin görüşü sönük de olsa, fikri keskin olur. Ve eğer istişare edenin durumunu tam bilmezse, ona görüşüyle faydalı olamaz. Demek istişare eden kişi, sorunun bazı yönlerini gizlerse, o kendine cinayet yapmış olur. Çünkü böyle bir meşveretten çok zarar görür.¹¹²

Ebu Bekir es-Sıddık, Amr İbn As'ı ordu komutanı olarak Filistin'e gönderirken ona şöyle vasiyette bulunmuştur: “Müslüman ordundan yararlı hiçbir meşvereti esirgeme! Çünkü savaşta nice mercuh meşveret olur ki, çok bereketli sonuçlar doğurur.”¹¹³

Beşinci Olarak:

ÖMER EL-FARUK (RA) DÖNEMİNDE ŞÛRA

1- Ömer İbn Hattab'a (ra) Biat edilmesi

Ebu Bekir es-Sıddık'ın hastalığı şiddetlendiğinde bütün insanları yanına topladı. Onlara dedi ki: “İşte gördüğünüz gibi başıma büyük bir hastalık konmuştur. Ben öleceğimden başka hiçbir ihtimal olacağını sanmıyorum. Artık Allah sizin bana olan biatinizdeki sorumluluğunuzu kaldırmıştır; bana olan bağ-

¹¹¹ İbn Esir, El-Kamil Fi't-Tarih, c.2, s. 64-65.

¹¹² Humeydi, İslam Tarihi, c. 9, s. 192-197.

¹¹³ Sallabi, Ebu Bekir Es-Sıddık, s. 382.

lılığını çözmüştür. İdare yetkisini size geri vermiştir. Artık istediğinizi başınıza başkan seçin. Çünkü ben sağ iken emirinizi seçerseniz, benden sonra ihtilafa düşmemeniz için çok daha uygundur.”¹¹⁴ Bunun ardından sahabeler birbiriyle meşveret ettiler. Her biri bu başkanlık işini kendinden savmak için çalışıyordu; diğer kardeşleri ondan daha elverişli ve ehliyetli olduklarından kendinden başkasına vermek istiyordu. İşte bunun için, Ebu Bekir’e (ra) geri döndüler, ona dediler ki: “Biz bu konuda senin görüşünü uygun görüyoruz. Ey Resulullah’ın Halifesi! O da “Bana mühlet verin. Ta bu konuda; Allah için, din için ve insanlar için hangisi en yararlıdır, düşüneyim!” dedi. Ve Abdurrahman İbn Avf’ı çağırdı. Ona “Ömer İbn Hattab hakkında bana bilgi ver!” dedi. Abdurrahman “Sorduğun meseleyi benden daha iyi biliyorsun!” dedi. Ebu Bekir “Eğer daha iyi bilmiyorsam; ne olur?” dedi. Abdurrahman: “Allah için, Ömer senin onun hakkında bildiklerinden de daha iyidir. Sonra eğer bir sorun olursa bunun sorumluluğu bana ait olsun; Ey Eba Abdillah!” dedi. Bunun üzerine Osman “Allah için, Ömer’in bilinmeyen yönü, onun bilinen yönünden çok daha iyidir; içimizde onun gibisi yoktur!” deyince, Ebu Bekir “Allah seni bağışlasın! Eğer Ömer’i arkamda vekil olarak bıraksam sana zulmetmiş olmam” dedi. Sonra Üseyd İbn Hudayr’ı çağırdı, ona da aynı soruları sordu. Useyd dedi ki; “Allah için, Ömer senden sonra en hayırlı ve seçkin insandır. İyiye razı olur; kötüye kızar. Gizlediği şey, açıkladığından yani bilinmeyen yönü bilinen yönünden daha iyidir. Hilafet için ondan daha güçlü kimse yoktur.” dedi. Ve bunun gibi, başta Said İbn Zeyd olmak üzere birçok Ensar ve Mühacirinin büyükleriyle meşveret etti. Hepsisi de Ömer hakkında takriben aynı görüşte oldular. Yalnız Talha İbn Ubeydullah Ömer’in şiddetinden korkuyordu. Ebu Bekir’e

¹¹⁴ El-Bidaye Ve’n-Nihaye, c. 7, s. 18; Taberi Tarihi, c. 4, s. 238.

şöyle sordu: “Rabbın senin bu gördüğün katı Ömer’i başımıza halife yapmanı sorsa, sen ne dersin?” Ebu Bekir “Beni otur-tun! Siz beni Allah ile mi korkutuyorsunuz? Size halife olup da zulmeden kişi kesinlikle kaybeder. Ben “Ya Rabbi, Müminlerin en iyisini bunlara Halife yap, diye dua ediyorum” dedi.¹¹⁵ Ve Ömer’in katılığının sebebini onlara açıkladı. Dedi ki; “Ömer, beni yufka yürekli görüyor. Eğer hilafet işini ona bıraksam, o bu gibi vasıflarının çoğunu bırakır” dedi.¹¹⁶ Sonra yazılı bir fer-man yayınladı. Medine’de ve diğer şehirlerde komutanlar ta-rafından insanlara okudu. Fermanın metni şudur:

“Bismillahirrahmanirrahim. Bu Ebu Bekir İbn Ebi Kuhafe’nin emridir. Ebu Bekir, dünyadaki son günlerini yaşıyor, ondan çıkmak üzeredir; yakında ahiretle tanışacak, oraya girecek-tir. Ahiret; kâfirin inanmak, facirin yakın getirmek, yalancı-nın yalanını bırakmak zorunda olduğu bir yerdir. Ben Allah’a, Resulü’ne, onun dinine, bana ve size iyilik esirgemiş olma-dım. İşte Ömer adil olursa bu benim onun hakkındaki zan-nım ve bilgimdir. Eğer başka bir yola girerse, bütün bunların sorumluluğu bana aittir. Ben sadece iyilik niyetiyle bu işi yap-tım. Ben, gaybı bilmem.

“İman edip amel-i salih işleyenler, çokça Allah’ı zik-redenler; zulmedildikten sonra Allah’ın yardımına maz-har olanlar hariç; zalimler, başlarına nasıl büyük belala-rın geleceğini, altüst olacaklarını kesinlikle bileceklerdir.”
(Şûra, 227)

Ebu Bekir es-Sıddık, bilinci ve anlayışı tam yerinde iken bu hilafet meselesini insanlara öz lisanıyla tebliğ etmek istedi

¹¹⁵ El-Kamil Fi’t-Tarih, c. 2, s. 79; Mahmud Şakir, İslam Tarihi, s. 101.

¹¹⁶ El-Kamil, c. 2, s. 79.

ki; daha sonra bir kanşıklık ortaya çıkmasın. Onun için bizzat kendisi insanların huzuruna çıktı; onlara şöyle hitap etti: “Siz benim size seçeceğim halifeye razı mısınız? Allah’a and olsun! Ben bu konuda bütün düşünce ve gayretimi ortaya koydum. Size akrabamı da seçmiş değilim. İşte size Ömer İbn Hattab’ı halife yapıyorum. Onu dinleyin ve itaat edin!” dedi. İnsanlar da dinler ve itaat ederiz, dediler.¹¹⁷

Sonra es-Sıddık (ra) dualarla Allah’a yöneldi. Ona yalványordu. Gönlünün gizli duygularını söyleniyordu. Ve şöyle diyordu:

“Allah’ım senin Peygamberinin bir emri olmadan ben Ömer’i onlara başkan yaptım. Bununla onların iyiliğinden başka hiçbir şey murat etmedim. Onların fitneye düşeceğinden korktum. Bütün düşünce ve ruhumla gayret ettim. Onların en hayırlısını onlara başkan yaptım. Bu insanların doğru yolda gitmeleri için en hırslılarını onlara Halife ettim. İşte senin ölüm emrin yaklaşmış; benden sonra iyi birini bana halef yap! Bu insanlar senin kullarıdır.”¹¹⁸

Bu ifadelerden sonra, Hz. Osman’ı bu metni okumakla ve kendi ölümünden önce Hz. Ömer için biat almakla görevlendirdi. Onu bu işin tam gerçekleşmesi ve herhangi olumsuz bir durumun ortaya çıkmaması için çok teşvik etti, ondan ilave güvenceler aldı. Hz. Osman da “Ey insanlar, siz bu mektupta adı yazılı olan zata biat ediyor musunuz?” dedi. Onlar “Evet” dediler. Hep beraber Hz. Ömer’in hilafetini kabul ettiler. Ona rıza gösterdiler.¹¹⁹ İşte ferman insanlara okununca ve insanlar buna razı olunca, döndüler; Hz. Ömer’e biat ettiler.¹²⁰ Hz.

¹¹⁷ Taberi Tarihi, c. 4, s. 248.

¹¹⁸ Tabakat İbn Sa’d, c. 3, s. 200.

¹¹⁹ a.g.e., c. 3, s. 200.

¹²⁰ Peygamber ve Halifeler Dönemlerinden Araştırmalar, s. 272.

Ebu Bekir Hz. Ömer ile baş başa kaldı. Ona bir takım tavsiyelerde bulundu ki, kendisini sorumluluktan kurtarsın. Sonra, bütün cehdini kullanan, sorumluluktan kurtulan¹²¹ Hz. Ebu Bekir, ruhunu teslim etti. Allah'ın huzuruna gitti. Hz. Ömer'e yaptığı vasiyet içinde şunlar varmış:

“Ey Ömer! Allah'ın azabından sakın! Bil ki, Allah için olan ve gündüz yapılması gereken işler var ki; Allah onları geceleyin kabul etmez. Geceleyin de öyle işleri var ki, gündüzleyin onları kabul etmez. Allah, farz yerine getirilmeden nafileyi kabul etmez. Günah terazileri kıyamette ağır basanların çoğu, yarın bu günahlar hafifler, diye olan batıl kanatları yüzünden batmışlar. Allah Teala, cennet ehlini anlatırken onları iyi amelleri ile zikrediyor. Onların kötülüklerini görmezlikten geliyor. Ben cennetlikleri anarken, onlara kötülük isnat etmekten korkarım. Ve Allah Teala cehennemlikleri anarken, onları kötü işleriyle anar; iyiliklerini, onlara bırakır. Ben onları anarken bunlarla beraber olmak istemeyi umarım. Allah böyle zikrediyor ki; kul korku ve ümit dengesini kaybetmesin. Allah'tan haksız temennilerde bulunmadığı gibi, Allah'ın rahmetinden de umut kesmesin. İşte ya Ömer, eğer vasiyetimi tutarsan, en çok ölüme karşı dikkat edersin; hep onunla ilgilenirsin. Ondan kurtulamayacağını bilirsin.”¹²²

İşte Ömer İbn Hattab, Ebu Bekir'den sonra Müslümanların halifesi sıfatı ile yapacağı işlere başladı.¹²³ Çünkü Ebu Bekir es-Sıddık'ın Ömer'i aday göstermesi ancak Müslümanların buna muvafakatinden sonra şer'i, geçerli bir iş sayıldı. O da Ebu Bekir, insanlara kendinize bir Halife seçin olan emri

¹²¹ a.g.e.

¹²² İbn Cevzi, Safvetu's-Safve, c. 2, s. 264-265.

¹²³ Peygamber ve Halifeler Dönemiyle İlgili Araştırmalar, s. 272.

üzerine onların yetkiyi Ebu Bekir'e vermesiyle gerçekleşti.¹²⁴ Ayrıca Ebu Bekir, sahabenin büyüklerinden tek tek her biriyle meşveret etmeden de Hz. Ömer'i aday göstermedi. Onların Hz. Ömer üzere ittifakları ağır basınca kendi kararını verdi. Demek Hz. Ebu Bekir'in aday göstermesi Müslümanların seçkinleri üzerinden bütün ümmetin görüşünü içeriyor ki, ümmet tarafından fiili bir kabul olmazsa bu şekilde aday göstermek meşruiyet kazanmaz. Çünkü devlet başkanı seçmek ümmetin hakkıdır. Başkan, ümmete vekalet yoluyla iş görür. Dolayısıyla vekilden önce asılın rızası daima gereklidir. Onun için Hz. Ebu Bekir "Siz ey Müslümanlar, benim seçeceğimi istiyor musunuz?" diye sordu. Allah için bütün düşünce ve ruh gücümü kullandım. Akrabamı seçmedim. Sizin için Ömer'i seçtim, artık onu dinleyin, ona itaat edin!" dedi. Onlar da dinler ve itaat ederiz dediler.¹²⁵ Hz. Ebu Bekir'in bu sözünden şu bilgi anlaşılıyor: *"Yetki, ümmetindir; halk ve devlet ilişkilerinin, başkan seçiminin sahibi ümmettir."*¹²⁶

Evet Hz. Ömer, ehl-i hall ve akadın ittifakı ve isteğiyle hilafeti üstlendi. Onlar Hz. Ebu Bekir'e halife seçim yetkisini verdiler, onu ümmetin vekili yaptılar. O da önce meşveret etti, sonra Hz. Ömer konusunu ümmete arz etti; mümet de kabul etti, onun görüşünü geçerli kıldı. Ona destek verdiler. Ehl-i hall ve akad, ümmetin doğal mebusları sayılırlar. Demek Hz. Ömer'in halife seçilmesi, şûra, meşveret ve halkın oyununun sağlam ve en adil biçimiyle olmuştur.¹²⁷

¹²⁴ Dr. Abdullah Geylani, El-Kuyudul-Varide Ala Sultatı'd-Devleti, s. 172.

¹²⁵ a.g.e.

¹²⁶ a.g.e.

¹²⁷ Sallabi, Ömer b. El-Hattab, s. 79.

Hız. Ebu Bekir es-Siddık'ın bu işte giriştiği bütün adımlar, hiçbir yönden şûra ve halkıoyu realitesine aykırı değildir. Her ne kadar bu seçimde uygulanan adımlar, Hız. Ebu Bekir'in seçimindeki şûra ve oy vermekten farklı ise de. Tarih Hız. Ömer'in hilafeti etrafında herhangi bir ihtilafı ortaya koymuş değildir. Hiç kimse onun on yıllık hilafetine karşı gelmiş değildir. Tam tersi Hız. Ömer'e itaat etmek konusunda önemli bir icma var. Adeta bütün ümmet bu konuda bir tek birlik olmuştı.¹²⁸

2- Haraç Arazisi Konusunda Şûra

Haraç kelimesinin iki manası vardır: Umumi mana ki, zekât dışında Müslümanların beytülmaline varan bütün gelirlerdir ki, genel manası ile bu kelime, ganimet ve öşür ve diğer gelirleri de içine alır. Bunun ikinci hususi bir manası vardır. O da Müslümanların savaşla elde ettikleri bölgenin arazilerinin Müslümanların halifesi tarafından eski sahipleri elinde bırakılması ve o arazilerden belli oranlarda vergi (haraç) alınmasıdır. Hız. Ömer'in (ra) Suriye ve Irak'ın arazilerinin çoğuna uyguladığı gibi. Haraç, kira veya fiyat kavramına kıyas edilmez. O başlı başına bir maddedir, başka şeye kıyas edilmez.¹²⁹

İslam'ın gücü büyük fütuhatlarla, özellikle iki büyük güç olan İran ve Bizans güçlerine son vermekle İslam devletinin gelir kaynakları çoğaldı. Bunun yanında giderlerin çoğalması, her tarafa yayılan İslam Devleti'nin varlığını korumanın gerekliliği, devletin egemenliği ve haşmetinin devamı ve genel ve özelin maslahatlarının güvencesi için; yeni, sağlıklı, ilmi bir malî siyaset gerekiyordu. Hız. Ömer (ra) bunu düşündü. O da bütün açıklara yetecek daimi, sabit, malî bir kaynağın icadı idi. Bu da haraç dediğimiz kaynak idi. Çünkü bu yeni bölgeleri

¹²⁸ a.g.e., s. 79.

¹²⁹ a.g.e., s 248.

fetheden fatihler, istiyorlardı ki, gerek maldan ve gerek arazi-den elde ettikleri ganimetler kendilerine paylaşılsın; Kur'an'da ganimetlerle ilgili ayetlere uygun olarak...

“Bilin ki, bir şeyi ganimet olarak aldığınızda onun beşte biri, Allah’a (kamuya) Peygamberlere ve ehl-i beyte (zilkurbaya) yetimlere, miskinlere ve zorda kalmış yolcularadır; eğer Allah’a ve iki ordunun karşılaştığı günde bizim kulumuza indirdiğimiz emre iman etmişseniz? Hiç şüphesiz Allah’ın her şeye gücü yeter.” (Enfal, 41)

Nitekim Hz. Ömer (ra) de işin başında bu arazileri fatihler arasında taksim etmeyi düşündü. Fakat Hz. Ali (ra) taksim etmeme görüşünde idi. Muaz İbn Cebel de Hz. Ali’nin (ra) görüşüne katıldı. Bunun üzerine Hz. Ömer (ra) arazilerin taksimini yasakladı.¹³⁰ Ebu Ubeyde şöyle bir rivayette bulunmuştur: “Ömer Şam/Cabiye’ye geldi. Arazileri Müslümanlar arasında taksim etmek istedi. Muaz İbn Cebel dedi ki:” Eğer bu işi böyle yaparsan, istemediğin bir durumla karşı karşıya kalırsın. Eğer bu arazileri taksim edersen, büyük bir bölge Arap Müslümanların eline geçer. Sonra onlar ölür, iş bir erkeğe veya bir kadına kalır. Sonra millet Müslüman olur. Yiyebilecekleri bir şey bulamazlar. Öyle bir iş yap ki, bugünkü Müslümanlara da sonra gelen Müslümanlara da yarasın.”¹³¹ Gerçekten burada Muaz Emirülmüminin Ömer’i çok önemli bir konuda uyarmıştır; Hz. Ömer’i Kur’an’ı incelemeye yöneltmiştir. Ayet ayet, kelime kelime Kur’an’ı incelemiş; nihayet Haşir Sûresi’nin fey (kolay bir şekilde Müslümanların eline geçen mallar) hakkındaki ayet gelince bu ayetten “Ganimetler, şimdiki nesillerin de sonra gelen nesillerin de hak-

¹³⁰ Abdullah Cem’an, Siyasetül-Mal Fil İslam, s. 103

¹³¹ Ebu Ubeyde, El-Emvel, s. 75; Sallabi, Ömer b. El-Hattab, s. 248.

kıdır,” diye anlamış. Muaz’ın (ra) görüşünü esas tutmuştur. Bunun ardında bu haber millet içinde yayılınca, Hz. Ömer ile bazı sahabeler arasında ihtilaf çıkmıştır. Bunlar içinde Bilal İbn Ribah ve Zübeyr İbn Avam da vardı. Bunlar arazilerin taksimini savunuyorlardı; bunun hükmü diğer askeri ganimetler gibidir; Peygamber zamanında Hayber’in arazileri taksim edildi, diye söylüyorlardı.

Hz. Ömer (ra) ise bu görüşü kabul etmedi ve onlara Haşr Sûresi’nin beş ayetini okudu:

“Allah’ın kolay bir şekilde kâfirlerden Peygamberine bıraktığı fey ise siz onun üzerine ne at ne de deve koşturdunuz. Fakat Allah Peygamberlerini istediği üzerine mûsallat eder. Allah her şeye gücü yetendir.” (Haşr, 6)

Bu ayetten sonra, ta Beni Nadir hakkında inen ayete kadar okudu:

“Allah’ın köylülerden Resulüne kolay bir şekilde bıraktığı feye gelince; bu Allah’a, Resulüne ehl-i beyte, yetimlere, miskinlere ve ibnüs’sebile aittir. Ki bu gelirler sadece zenginlerin arasında dolaşan bir mal olmasın. Artık Peygamberin size verdiğini alın; size vermediğinden de kaçının. Allah’ın azabından sakının. Allah’ın ağır azabı çok şiddetlidir.” (Haşr, 7)

İşte bu ayet bütün bölgeler için geçerlidir; dedi, sonra şu gelen ayeti okudu:

“Mallarından ve yurtlarından zulmen çıkartılan Muhacirlerin fakirleri içindir. Onlar, Allah’ın fazlını ve rızasını diliyorlar. Allah’a ve Resulüne yardım, ediyorlar. İşte doğru olanlar sadece bunlardır.” (Haşr, 8)

Sonra başkalarını da bu Muhacirlere katıncaya kadar sözü bırakmadı:

“Onlar ki, kendilerine gelen Muhacirleri severler. Ve verdiklerinden dolayı gönüllerinde bir sıkıntı hissetmezler. Kendileri daha muhtaç oldukları halde, başkalarını kendilerine tercih ederler. İşte kim bu şekilde bencilliğinden korunursa, onlar kurtulmuşların ta kendileridirler.” (Haşr, 9) [Bu ayet özellikle Ensar hakkındadır.]

Ömer yine başkalarını da Ensar’a katıncaya kadar sözü bırakmadı:

“Bunlardan sonra gelenler, ey Rabbimiz, bizi de, imanda bizi geçen kardeşlerimizi de bağışla. Kalbimizde, iman etmişlere karşı bir kin kılma. Ey Rabbimiz, Sen yegâne Rauf ve Rahimsin” (Haşr, 10)

“Bu ayet, sahabelerden sonra gelen herkesi içine alır. Demek bütün Müslümanların feyde hakları vardır.” dedi ve buna ilave etti: “Bu fey eğer kalırsa, San’a’daki bir çoban dahi, yüzünde kan varken nasibini, payını alacaktır.”¹³²

Başka bir rivayette ise şöyle aktarılmıştır:

“Ömer dedi: Sonra gelip de arazileri, bütün mal ve gelirleriyle bulan, taksim edildiklerini ve babadan oğla miras olarak el değiştirdiğini gören Müslümanların hali ne olur? Bir de bunu dini bir görüş ile yapıldığını bilen Müslüman nasıl rahat edebilir? Allah’a and olsun, böyle bir karar, asla görüş olamaz” dedi. Sonra şöyle devam etti: “Allah’a and olsun, bu iş mutlaka buraya varır. Ben asla böyle bir görüşü öne süremem.

Allah hakkı için, benden sonra içinde büyük şerefli insanların var olup da sonra sefil olmuş Müslümanlara yük olmuş bir memleketin fethedilmesi mümkün olamaz. Eğer Irak arazileri gelirleriyle, Şam (Suriye) arazileri gelirleri ile taksim edi-

¹³² Ebu Yusuf, El- Haraç, s. 67; Sallabi, Ömer b. El-Hattab, s. 249.

lirse, biz hudutları ne ile kapatabileceğiz? Bu memleketin yeni nesilleri, dul ve fakirleri ne olacak?”

Bu konuşmaya karşı Ömer'e yüklendiler: “Bizim kılıçlarımızla elde ettiğimiz feyi, daha burada olmadan daha doğmadan bazı insanların hatırı için bloke ediyorsun. Müslümanların, daha doğurmadıkları, çocuklarını ve torunlarını bize ortak ediyorsun?” dediler. Ömer ise “Bu benim görüşümdür?” demekten başka hiçbir şey ilave etmedi. Onlar “istişare et” dediler. Ömer de Ensar'dan Evs ve Hazreç'ten on büyük adamı çağırdı. Onların huzuruna çıktı, onlara şöyle hitap etti; dedikleri içinde şu sözler vardı:

“Ben sizin herhangi bir ferdiniz gibiyim. Siz bugün önemli bir hakkı karara bağlayacaksınız. Bazıları bana uydu; bazıları bana muhalefet etti. Ben ille de bana uymanızı istiyorum değilim.” dedi. Sonra “Bize zulmettin ey Ömer!” diyen bir grubu işittiniz.” dedi ve Ben İran (Kisra) topraklarından başka fethedilecek yer göremiyorum. Allah İran'ın mallarını, arazilerini, gelirlerini bize ganimet olarak verdi. Ben ganimetleri fatihler arasında dağıttım. Humusu en uygun bir şekilde yerine ulaştırdım. Ben Şam ve Irak arazilerini gelirleriyle beraber, sahiplerinde bırakmak istiyorum. Arazilerden haraç, kendilerinden cizye almak istiyorum ki, şimdiki ve sonraki Müslümanlar için bir gelir olsun. Bu sınırları görüyor musunuz? Onları koruyacak adamlar gerek. Bu büyük şehirleri görüyor musunuz? Bunların güvenlik güçleriyle doldurulmaları gerek. Bütün bunlara maaş gerek. Araziler ve gelirleri dağıtılırsa, biz nereden bunu temin edeceğiz? Ensar'ın büyükleri hepsi birden; gerçek görüş senin görüşündür; çok güzel bir görüştür, dediler.¹³³

¹³³ Ebu Yusuf, El-Haraç, s. 67.

H. Ömer'in dedikleri içinde Şu da varmış: "Eğer bu arazileri taksim etsem, sadece zenginlerin eline geçecek. Gelen nesillere hiçbir Şey kalmayacaktır. Hâlbuki Allah bütün Müslümanlara bu hakkı tanımıştır. Çünkü ayet kıyamete kadar gelen bütün Müslümanları içeriyor. Bunun ardından H. Ömer ve sahabenin görüşleri birleŐti, belli bir karara varıldı.¹³⁴ Araziler taksim edilmeyecek, denildi.

H. Ömer'in Ensar'dan olan bu sahabelerle olan diyalogunda, onun tartışmadaki üslubu, güçlü delil getirme mantığı, duruşunun haŐmeti, muhaliflerini ikna azmi açıkça görünür. Eğer yeni yetişme bir siyasi başkan, parlamento konuşmaları üslubunu kullansa, mebusları ikna için onlara bir nutuk okusa, herhangi bir projeyi kabul ettirmek istese; H. Ömer'in yaptığı bu girişten asla daha nazik konuşamaz; bu üsluptan daha harika bir Şey söyleyemez.¹³⁵ Ayrıca H. Ömer bu görüşünde yüzde yüz doğru söyleyen bir fikir adamı gibidir. Kandırmak üzere diplomatik dili hiç kullanmamıŐtır. O bütün yöntemlerden daha yüksek bir tarz ortaya koydu. O burada arazi taksiminde H. Peygamber'e de asla muhalefet etmedi. Onun yaptığı, çağlar üstü olan bu projede birkaç önemli dayanağı vardı:

- Haşr suresindeki fey ayeti
- Peygamberin Mekke fethinde bilerek yaptığı tarz. Mekkelilerin mallarını sahiplerinde bıraktı. Ayrıca haraç da almadı.
- Müslümanların ileri gelenlerinin; diyalog, tartışma ve meşveret sonucu, bu işi karara bağlaması. Artık bu karar Müslümanların fethettikleri bütün arazilerde uygulanan bir sünnet oldu.

¹³⁴ Abdullah Cem'an, Siyasetül-Mal Fil İslam, s. 105.

¹³⁵ Tantavi, Ahbar-u Ömer, s. 210.

Demek Hz. Ömer, menkul ganimetler ile araziyi birbirinden ayırınca kesin olan delillere dayanıyordu. O bütün delilleri topladı. Her birini yerine koydu. Her birisine makamına göre doğru bir şekilde baktı. Ayrıca Hz. Ömer bu fethedilen memleketlerin servetlerinin sahiplerinde kalmasıyla, istiyordu ki bu bölgelerin insanları ile Müslüman askerler arasında herhangi bir fitne çıkmasın. Müslümanlar mal, servet ve kışır konularla meşgul olmasın.¹³⁶

Ömer el-Faruk (ra), Kur'an'a sığınıyordu. Onun ruhuna nüfuz etmek istiyordu. Ayetleri arasında gidip geliyordu. Ayetlerin mealleri ile manalarını birbirinden ayırmakla derinlere dalmak istiyordu. O ayetleri bir araya getirir, has ve umumi olanları ayırırdı ki, ayetlerden beklenen doğru neticelere varabilsin. O şeriatın ruhuna ilhamla mazhar olmak üzere şeriatın zahirinde durmadı. Onun şeriatın maksat ve ana amaçlarını kavrayan ince idraki, onu bu önemli merhalelerde başarıya ulaştırdı. Onun yaptığı birleşik, birbirine bağlı bir proje idi. İctihadı bilmeyen, girişimlerden nasip almayan, kendisine sağlıklı görüş ve cesaret verilmeyen kişiler Hz. Ömer'in bu gibi projelerine kötü dil ile dalma hakkına sahip değillerdir. Çünkü bazıları, Hz. Ömer nassları çiğnemiştir, diye hayal ediyor. Haşa Hz. Ömer dinin hiçbir şeyini çiğnemiştir değildir. O seçkin bir müçtehit idi. O benzersiz bir yasama ruhuna sahip idi. O öyle sağlam görüşlü idi ki, bazen Kur'an onun görüşünü teyid için inerdi. Bütün bunlardan çıkan sonuç, "Kur'an'ın da sünnetin de bir kısmı diğer kısımlarını tefsir eder" ilkesidir.¹³⁷

¹³⁶ Süleymani, El-İctihad Fil-Fıkhil-İslami, s. 131.

¹³⁷ a.g.e., s. 252.

Arazilerin Taksim Edilmesindeki Değer ve Maslahatlar Neler İdi?

Burada Ömer İbn Hattab ve onun görüşünden olanların, bu kararı almalarında dayandıkları bir takım maslahatlar var. Bunları iki kısma ayırmak mümkündür: Birincisi, iç maslahatlar ki, en önemlileri, Müslümanlar arasındaki ihtilafa ve iç savaşa set çekmek; memleketler ve insanlar için sabit gelir kaynaklarını güvence altına almak; gelecek Müslüman nesillerin maddi ihtiyaçlarını temin etmektir.

İkincisi, dış maslahatlar ki, İslam âleminin sınırlarını koruyacak askerlerin maaşlarını ve giderlerini temin etmek; yeni orduları ve yeni savunma mekanizmalarını kurabilmek; bazı şeyleri bırakmakla, İslam devletinin hudutlarını ve arazilerini korumak için gelecek haraç gelirlerine dayanmaktır.

Bu maslahatlarda düşünülmesi gereken şey, halifenin kendi kararı ile toplumun siyasi güvenliği için, sadece mevcut nesiller için değil de gelecek nesiller için de sağlam gelir dayanaklarını kurmasıdır. Onun “Sonra gelecek Müslümanların hali ne olacak.” “Gelen Müslümanların aç kalmasını istemedim” gibi ifadeleri, gelecek için geniş güvenli bakış açısı, bu dediğimize şahittir. Zaten, Hz. Ömer (ra) döneminde gelişen siyasi hadiseler, bu kararın isabetini ve doğruluğunu ispat ediyor.

a) Arazilerin taksim edilmemesi kararının birkaç safhada olması, iki şeyi pekiştiriyor. *Birincisi*, bazı mühim kararlar ki, Müslümanların hayatı maslahatlarına bakar; bunlar büyük bir gayret ve uzun bir zaman ister. Nasıl ki, delil ve bilgilerin toplanması ve incelenmesi için bir miktar yavaş hareket etmeyi de gerektirir. Bu yavaş hareket, tamamıyla bölünmeye, derin ihtilaflara, ümmetin hazır ve gelecek maslahatlarını elden kaçırmaya sebep olmamalı. *İkincisi*, bazı mühim kararlar ki,

zor bir münakaşa ve diyalogdan sonra ancak çıkar; iş başta çok çetin geçer. İşte böyle kararlar, devlet başkanını, o mevcut Müslümanların en çok gayretlisi ve en çok çalışanı olmasını gerektirir ki, ihtilaf çatlağını daraltsın, çelişkili görüşleri birbirine takrib etsin. Böylece, Müslümanlar, o tartışılan konuda şer'i bir hüküm ve karara kavuşsunlar.¹³⁸

b) Hz. Ömer ile karşı görüşteki sahabeler arasındaki görüş alışverişi ve her birisinin içtihat kaynağı olan dini metinlere dayanması gösteriyor ki; genel olarak siyasi kararlarda ve özel olarak Müslümanların maslahatlarını ilgilendiren konularda görüş bildirmede nihai mihenk, bu görüşlerin vahiy olan metinlere veya onlardan dallanan diğer delillere dayanmasıdır. Muh-teva ve gerekçelerde dine ve şeriata aykırı olmamalarıdır.

c) Halifenin, şeriata ahkâm ve kaynakları konusunda bilgili olan sahabe büyükleri ve uleması ile istişareye sığınması, onların da samimiyetle ona cevap vermesi, gösteriyor ki, şûra ehlinin özel özellikleri var. Onlar sıradan insanlar değiller. Kendileriyle istişare edilenler, bilgi, anlayış, takva sahipleri; çağlarını çok iyi kavramışlar. Başka bir ifade ile onların kararlarında “her önüne gelene uy” gibi bir durum asla söz konusu değildir. Onlar mümkün mertebe, en gerçek görüşü arar ve onu uygular. Başkası veya başkan ne diyecek diye hiçbir kınayıcının kınamasından korkmazlar.

d) Bir şey daha var: Arazilerin taksim edilmemesi kararı çok yüksek numune bir karardır. Sahabeler, burada, diyalog ve tartışmanın etik kurallarını tam uygulamışlardır. Her birisi bizzat bu sorunun değişik veçhelerini düşünüp teftiş etmiş; başta Halife Hz. Ömer olmak üzere bizzat veya dolaylı olarak en

¹³⁸ Mustafa Mencud, El-Ebadüs-Siyasiyye Li Mefhumil-Emn Fil-İslam, s. 317-318.

başta düşünce ile sonra münakaşa ve diyalog ile daha sonra da meşveret ve kararlar bu meseleyi çok güzel bir şekilde geçerli kılmışlar.¹³⁹ Hâlbuki içtihatları farklı farklı idi.

Üstelik Hz. Ömer (ra) açıkça, devlet başkanı da sıradan bir ferttir, diye söyledi. Ümmetin şûra meclisine olan güvenini gösterdi. Muvafık veya muhalif ne karar çıkarsa uygulayacağını duyurdu. İşin aslını Allah'ın kitabına bıraktı. O “Ben sizden biriyim, sizin herhangi biriniz gibiyim. Bugün sizler hakkı tayin edeceksiniz. Bazınız bana muhalefet etti, bazınız bana muvafakat etti. Yanınızda Allah'ın kitabı var, o her zaman doğru söyler.”¹⁴⁰

3- Hicrî Tarih'in Kabulü Konusunda Şûra

Hicreti Müslümanlar için tarihin başlangıcı olarak kabul etmek, önemli bir gelişme sayılır. Fakat bu gelişmenin değişik medeni sahalarda tehlikesi vardı. Hicreti tarihin başı olarak kabul edenlerin ilki Hz. Ömer'dir. Bunun sebebi olarak birçok rivayet şöyle der: “Meymun İbn Mehran'dan onun şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Ömer'e, ödeme günü Şaban ayı olan bir senet takdim edilir. Buna karşı, Ömer, “Geçen Şaban mı, gelecek Şaban mı yoksa içinde olduğumuz Şaban mı?” diye sorar. Sonra Resulullah'ın sahabelerini toplar; onlara “İnsanların tanıyabileceği bir tarih koyun!” der. Bunun üzerine bir sahabe, “Bizans tarihini koyun” dedi. “Bu tarih çok uzundur; onlar tarihi Zülkarneyn'den başlatıyorlar” diye itiraz edildi. Başka biri, İran tarihini kullanın dedi. Oradakiler, İran'da her yeni kral, bir önceki bilgileri çöpe atar, dediler. Sonra görüş birliği ile Peygamberin devlet başkanı olarak Medine'de kaç

¹³⁹ a.g.e., s. 317-318.

¹⁴⁰ Seyid Ömer, Seçkinlerin Siyasi Rolü, s. 185.

yıl kaldığına baktılar. “On yıl” kaldığını öğrenince bunu tarih olarak kabul ettiler. Tarihi Medine’ye hicretten başlattılar.¹⁴¹

Osman İbn Ubeydullah’tan da şöyle rivayet edilmiştir: “Ben Said İbn Müseyyip’ten şöyle dediğini işittim. Ömer (ra) Ensar ve Muhacirleri (r. anhum) topladı. “Biz ne zaman tarih koyacağız?” diye sordu. Ali (ra) “Resulullah’ın şirk bölgesinden çıktığı zamandan itibaren; hicret ettiği günden itibaren...” diye cevap verdi... Said: “Bunun üzerine, Ömer bu tarihi koydu.” dedi. Yine o şöyle rivayet etmiştir: “İlk Tarih koyan Müslüman Ömer İbn Hattab’tır. O Hilafetinin 2,5. senesinde bunu kararlaştırdı. Ali İbn Ebu Talip (ra) ile bu meseleyi meşveret etmek için 16 has adamına emir verdi.¹⁴²

Ebu Zennad¹⁴³ da şöyle rivayet etmiştir: “Ömer tarih konusunda istişare yaptı. Sahabeler, Hicret üzerine icma ettiler.”

İbn Hacer de sahabelerin Muharremi yılbaşı saymaları, Resulullah’ın hicret ettiği Rebiyülevvel’i yılbaşı saymamalarının sebebi hakkında şöyle demiştir: “Ömer’e bu konuda fikir veren sahabeler gördüler ki, tarihin başı kabul edilebilir dört şey vardır: Peygamberin doğumu, Peygamberlikle görevlendirilmesi, hicreti ve vefatı... Sonra doğum ve görev yılını belirleme konusunda çok tartışma olacak diye bu iki maddeden vazgeçtiler. Vefatından da vazgeçtiler. Çünkü Müslümanlara birçok üzüntü ve kedere sebep olabilir, diye. Tek merci noktası Hicret kaldı.¹⁴⁴ Hicreti de Rebiyülevvel’den Muharrem’e kaydırılmalarının sebebi, Peygamberin Muharrem ayında hicrete niyet etmesidir. Çünkü Akabe’deki ikinci biat Zilhicce ayında oldu. Bu ise fiilen Hicrete teşebbüs tarihidir. Yani, Hicrete ni-

¹⁴¹ İbn Abdilhadi, Mehzul-Savap, c. 1, s. 316.

¹⁴² Zehebi, İslam Tarihi, s. 163.

¹⁴³ Bu Abdullah İbn Zekvan El-Kureysidir. Güvenilir bir fakihdir.

¹⁴⁴ Mehzul-Savap, c. 1, s. 371.

yet ve azim, Muharrem hilaliyle başladı. Dolayısıyla bu aybaşının tarih başı kabul edilmesi münasip düştü. İbn Hacer “Bu ızah, Muharrem’in tarih başı kabul edilmesi konusunda en uygun izahtır” dedi.¹⁴⁵

Bu seçkin idari hadise, Arap yarımadasında bütün birlik bağlarını kucaklayacak bir başarıyı Ömer el-Faruk’a vermiştir. Çünkü bir tek dinin ortaya çıkması ile din birliği sağlanmış; ihtilaf konularının kaldırılması ile ümmet birliği gerçekleşmiş ve tek bir tarihi kabul etmekle yöneliş ve gelecek birliği oturmuştur. Artık o düşmanına karşı zafer kazanacağından emin idi.

4- Emirülmüminin Unvanı

Hz. Ebu Bekir (ra) vefat edince ki, ona “Resulullah’ın Halifesi” deniliyordu; Ömer Halife seçildi. Müslümanlar, ona da “Resulullah’ın Halifesinin Halifesi” dediler. Ömer’den sonra, “Resulullah’ın Halifesinin Halifesinin Halifesi” denilecek ve bu çok uzun olacak diye Ömer’e “Halifetu-Halifeti Resulillah” demediler. Ve Ömer için, ondan sonra gelecek Halifelere de unvan olabilecek bir unvan üzere icma ettiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav) sahabelerinin bazıları, “Biz müminler cemaatiyiz; Ömer de bizim emirimizdir” dediler. Artık ona “Emirülmüminin” denildi. Bu unvan ilk olarak onunla kullanılmış oldu.¹⁴⁶

5- Valilerin Seçimi Konusunda Şûra

Valilerin seçimi, daima halifenin sahabe büyükleri ile yaptığı şûraya binaen gerçekleşiyordu.¹⁴⁷ Bir gün Hz. Ömer (ra) arkadaşlarına “Bana öyle bir adam bulun ki, emir ve vali

¹⁴⁵ Fethu’l-Bari, c. 7, s. 268; Yahya El-Yahya, Raşit Hilafet, s. 286.

¹⁴⁶ İbn S’ad, Tabakat, c. 3, s. 281.

¹⁴⁷ Sallabi, Ömer b. El-Hattab, s. 315.

iken sanki emir değilmiş gibi yaşayacak. Emir olmadığı zaman da emir gibi yaşayacak.” dedi. Onlar, ona Rebi' İbn Ziyad'ı gösterdiler.¹⁴⁸ Bu arada Ömer (ra) Kufe'ye tayin edilecek vali hakkında sahabelerle meşveret etti. Onlara: “Benim ehl-i Kufe ahalisi ile ilgili görüşlerimde bana destek olacak, onları yöneticilerine karşı itaat ettirecek kim olabilir? Eğer ben onlara gayet afif birini seçsem, onun zayıflığından istifade ederler; eğer gayet güçlü birini vali yapsam, ona facir ve zalim derler” dedi. Sonra onlara “Muttaki Müslüman fakat zayıf biri ile diğeri sert, güçlü; fakat yönetime elverişli iki adam hakkında bana ne söylersiniz?” diye sordu. Muğire İbn Şube konuştu, dedi ki: “Ey emirülmüminin! Zayıf Müslüman'ın İslam'ı kendinedir; fakat sert, güçlü adamın ise sertliği kendisine, güçlü olması, senin ve Müslümanların lehine olur. Görüş senindir; istediğini yap” dedi. Ömer de “Doğru söyledin, ey Muğire!” diye onu tasdik etti. Sonra Muğire'yi Kufe'ye vali tayin etti. Ona “Dikkat et, iyilerin güvendiği, kötülerin kendisinden korktuğu biri olmaya bak!” deyince, “Böyle olurum, ey emirülmüminin!” dedi.¹⁴⁹

Hz. Ömer (ra) valilerin vali oldukları memleketlerin âlimleriyle meşveret yapmaları konusunda işi çok sıkı tuttu. Valiler de bunu aynen uyguluyorlardı. İlim meclisleri düzenler, onların fakirlerini ağırlarlardı. Hz. Ömer (ra), valilerin bu işi devamlı yapmaları konusunda asla taviz vermedi.¹⁵⁰

Hz. Ömer (ra) valilerinden, insanlara layık oldukları değerin verilmesini de mutlaka istiyordu. Ebu Musa el-Eşari'ye söyle bir mektup gönderdi: “Öğrendiğime göre sen insanlara toplu olarak hitap ediyorsun, onları toplu olarak kabul ediyorsun.

¹⁴⁸ a.g.e., s. 315.

¹⁴⁹ Ömerî, Bölge Valileri, c. 1, s. 28.

¹⁵⁰ a.g.e., c. 2, s. 80.

Benim şu mektubum, sana ulaştıktan sonra, önce seçkinleri, Kur'an ve din ehlini, abid ve zahitleri kabul et. Onlar yerlerini alınca sonra geneli kabul et." Ayrıca mektubunda şunu da yazıyordu: "Toplumda, insanların ihtiyaçlarını gideren seçkinler her zaman vardır. Bu seçkinlere ikram et, saygı göster. Diğer genel insanlar içinse adil bir yönetim yeter."¹⁵¹

6- Divanların Yazılması

Hız. Ömer (ra), gelir ve giderlerin kaydedilmesi için istisare yaptı. Bazıları işi onun görüşüne bıraktı. Fakat Velid İbn Hişam İbn Muğire dedi ki: "Şam'a gittim. Baktım, oranın yöneticileri, her şeyi bir defterde kaydediyorlar. Her şeyi düzenli ve yazılı olarak yapıyorlar. Sen de bir divan (sicil ve kayıt defteri) oluştur. Belli bir düzen kur."

Bazı rivayetlerde bu tavsiyeyi yapanın Halid İbn Velid olduğunu.¹⁵² Bazı tarihçiler ise şöyle kaydetmişler: "Medine'de bir Fars komutanı vardı. Ömer'in, ödemelerdeki şaşkınlığını görünce; "Ey emirülmüminin, Fars yöneticilerinin elinde "Divan" denilen bir kayıt defterleri vardır. Bütün gelir ve giderleri içinde yazılı olur. Hiçbir şey onun dışında olamaz. Maaşlar, maaşına ve rütbesine göre onda kayıtlıdır. Bu düzende hiçbir aksaklık olmaz." Ömer'i uyarınca; Ömer Fars komutanına "Onu bana tarif et" dedi. O da ona sistemi tarif edince Ömer divanlar (siciller) yazılmasını emretti. Ve elden ödemeyi kaldırdı."¹⁵³

Hız. Osman (ra) her şeyin yazılmasını çok istiyordu. Kendi görüşünü şöyle bildirdi: "Ben ortada insanların hafızasını aşan bir gelir görüyorum. Eğer alan-almayan birbirinden ayırt edile-

¹⁵¹ Maverdi, Nasihatül-Müluk, s. 207.

¹⁵² Sallabi, Ömer b. El-Hattab, s. 260.

¹⁵³ a.g.e., s. 260.

cek şekilde ortaya bir şey koyamazlarsa, yönetimin dağılmasından korkarım.”¹⁵⁴

Bu yazdıklarımız, Hz. Ömer'in (ra) yanına gelenlerle bu divan meselesini meşveret etmesi hakkında oluşan birkaç rivayettir.¹⁵⁵

7- Sağlık İçin Karantina Kararı

Hz. Ömer (ra) Suriye/Şam'a gitmek için çıktı. Sarg'a gelince ordunun komutanları onunla karşılaştılar; Ubeyde İbn Cerrah ve arkadaşları Ömer'e "Şam'da veba ortaya çıkmıştır" dediler. İbn Abbas rivayetine göre; Ömer şöyle demiştir: "Bana Muhacirleri çağırın. Muhacirler gelince onlarla Şam'a girip girmeme konusunda meşveret etti. Muhacirler bu konuda ihtilafa girdiler. Bazıları, biz önemli bir iş için çıktık, dönemeyiz, dediler. Diğer bazıları, "Ya Ömer seninle beraber, Resulullah'ın âl ve ashabında kalan bir kısım insanlar var. Biz senin bunları veba içine atmanı uygun görmüyoruz" dediler. Ömer, Muhacirlere "Yanımdan çıkın" dedi. Sonra "Ensar'ı çağırın" diye emretti. Ben onları çağırdım. Ömer onlarla meşveret etti. Onlar da Muhacirler gibi ikiye bölündüler. Ömer onlara da "Yanımdan çıkın" dedi. Sonra, "Mekke fethinden sonra bu bölgeye hicret eden Kureyş ileri gelenlerini çağırın" dedi. Ben onları çağırdım. İki adam hariç onlar bu konuda ihtilaf etmediler. Dediler ki: "Biz senin milleti geri çevirmeni, onları vebaya atmamayı uygun görüyoruz." Bunun üzerine Ömer milleti çağırdı. Onlara "Ben geri dönüyorum," dedi. Onlar da geri döndüler. Buna mukabil Ebu Ubeyde, "Allah'ın kaderinden firar mı edeceksiniz?" dedi. Ömer ona cev-

¹⁵⁴ Siyasetül-Mal Fil-İslam, s. 158.

¹⁵⁵ Sallabi, Ömer b. El-Hattab, s. 261.

ben: “Keşke bu gibi bir sözü senden başka biri söyleseydi! Evet biz Allah’ın kaderinden Allah’ın başka bir kaderine firar ediyoruz. Görmez misin? Eğer develerin, bir tarafı yeşil, diğer tarafı kıraç bir vadiye girseler, sen de o develeri yeşil veya kıraç tarafa yönlendirsen, bu yönlendirme Allah’ın kaderiyle gerçekleşmiş olmaz mı?” dedi.

İbn Abbas rivayet ediyor: Bundan sonra Abdurrahman İbn Avf geldi. O bir ihtiyacı için dışarı çıkmıştı. Dedi ki: “Bu konuda yanımda önemli bir bilgi var. Ben Resulullah’ın (sav) şöyle dediğini dinledim: “Bir memlekette vebanın çıktığını işitirseniz oraya girmeyin. Eğer bulunduğunuz memlekette veba çıkarsa, oradan kaçmayın.” İbn Abbas: “Bu söz üzerine Ömer Allah’a hamd etti. Ve oradan ayrıldı.”¹⁵⁶

Hız. Ömer’in (ra) bu konuda sahabelerle yaptığı meşveretten şunları anlıyoruz:

- Devlet başkanının, Müslümanların temel maslahatları konusunda aşırı titiz davranması. Ve kesin olarak doğruluğunu bilmediği bir işten çekinmesi. Çünkü doğruluğu kesin olarak bilinmeyen bir iş, Müslümanlar için çok büyük tehlikeler barındırabilir.

- İslam devlet başkanının, ümmetten farklı farklı gruplarla, ayrı ayrı görüşmenin caizliği; Hız. Ömer’in (ra) sahabelerden üç farklı grupla görüşmesi gibi. Çünkü meşveret edilenlerin sayısı az oldukça tartışmak için daha çok vakit olur.

- Görüş ve tecrübe sahibi yaşlı insanların görüşlerine alışmak; onları da kale almak.

- Birleşik görüşlere değer vermek. Hız. Ömer’in (ra) son grubun birleşik ve ihtilafsız görüşünü esas alması gibi.

¹⁵⁶ Buhaî, Tıp, c. 7, s. 21; Müslim, Hadis No: 2219.

- Devlet başkanı belli bir görüşe varmışsa da şüphesi olanlara soru sorma hakkını tanınması. Çünkü ahalinin gönüllerindeki şüpheleri gidermek, onların kalplerini birleştirmek, onlara güven vermek, onları diğer mümin kardeşlerinin görüşüne katılmaya ve onu icra etmeye götürür. Burada devlet başkanının gerekli delil ve enstrümanı göstermesi; gerekir. Fakat bu durum, ahalinin devlet başkanına muarız ve muhalif olmasını gerektirmez. Eğer şûra ve meşveret tam yapılmışsa, eğer devlet başkanı belli bir görüşü uygulamayı kararlaştırmışsa. Çünkü ayet şöyle buyuruyor: *“Bir şeye karar verdiğin zaman artık Allah’a tevekkül et.”*

- Cenab-ı Hakk, kamunun yararına samimiyetle meşveret ettiklerinden sonra, devlet başkanını ve ahaliyi muvaffak eder.

- Meşveret ehli ne kadar çok olurlarsa olsunlar bazen konu ile ilgili kitap ve sünnetteki bilgiyi bilmeyebilir. Bu durum büyük müçtehit ve âlimler için de geçerlidir. Bunun yanında bu bilgi başka bir insanda bulunabilir. İşte Abdurrahman İbn Avf örneğinde olduğu gibi. Eğer kitap ve sünnetten bir bilgi elde edilse, artık uzun münakaşalara ve tartışmalara gerek kalmaz. Meseleden sorumlu olan insan, bu gelen yeni delilin kendi görüşüne uygun gelmesinden dolayı Allah’a hamd eder.¹⁵⁷

- Bundan anlaşılıyor ki; İslam devlet başkanı kendi yanında mümkün mertebe çok ulema bulundurmalı. Belki bazılarında bilinmedik, dini bir delil ortaya çıkar, diye.¹⁵⁸

8- Ömer İbn Hattab (ra) Dönemi'nde Şûra Çerçevesinin Genişlemesi

Yeni hadiselerin ve yeni gerekçelerin çokluğundan, İslam haritasının, birbirinden farklı medeniyet, düzen ve geleneklere

¹⁵⁷ Gamidî, Fıkhu's-Şûra, s. 154.

¹⁵⁸ a.g.e., s. 154.

sahip birçok memleketi içine almasından, meşveret çerçevesi, Hz. Ömer (ra) hilafeti döneminde çok genişledi. Çünkü yeni sorunlar, geniş içtihatlara ihtiyaç hissettiriyordu. Haraç ve Divan konularının tespiti konularında görüldüğü gibi. Hz. Ömer'in, sahabe büyüklerinden birçok danışman ve müsteşarı vardı.¹⁵⁹ Bunlar içinde Bedir sahabelerinin özel bir yeri vardı. Çünkü bunların içinde ilim ve fazilet sahibi ve yaşlılar vardı. Ve bunlar İslam'ın öncüleri idi. Fakat Hz. Ömer (ra) bunların içine gençleri ve yeni Müslümanları da kattı. Çünkü yaşlıların değişmez anlayışları vardı: Hâlbuki devlet kendi kadrolarını her zaman yenilemek zorundadır. İşte yegâne dahi denilebilecek Hz. Ömer, bunun farkına varmıştı.

Ümmetin gençlerinden ilim, takva ve titizlik ile bilinenleri seçti. Bunların başında Abdullah İbn Abbas gelir. Hz. Ömer'in (ra) yaptığı seçimde Kur'an'ı mihenk edinerek bu yeni nesil müsteşarları belirlemede gayret etmeye devam etti. Hatta Abdullah İbn Abbas diyor ki; "Genç olsun, yaşlı olsun Kur'an'ın hafız ve âlimleri Hz. Ömer'in şûra üyeleri idi."¹⁶⁰

Zühri yeni yetişme gençlere: "Yaşınız küçüktür, diye kendinizi küçük görmeyin. Çünkü Hz. Ömer'in (ra) başına zor bir iş gelince, gençleri çağırırdı. Akıllarının keskinliğinden dolayı onlarla meşveret ederdi."¹⁶¹ Muhammed İbn Sirin de şöyle derdi: "Ömer o kadar çok meşveret ederdi ki, görüşünde güzel taraf görse kadının görüşünü de esas alırdı. Rivayet olarak sabittir ki, o müminlerin anası kendi kızı Hafsa ile de bir sefer meşveret etmiştir.¹⁶² Evet, Hz. Ömer'e has derin görüş sahibi yüksek sahabe danışmanları vardı. Bunların başında Abbas İbn

¹⁵⁹ El-Ömeri, Asrul Hilafe Er-Raşıde, s. 95

¹⁶⁰ Sallabi, Ömer b. El-Hattab, s. 92

¹⁶¹ Asrul Hilafe Er-Raşıde, s. 90.

¹⁶² a.g.e., s. 90.

Abdulmüttalip ve onun oğlu gelir. Abdullah İbn Abbas sefer ve hazarda Hz. Ömer'den asla ayrılmıyordu. Bu müsteşarların en seçkinleri Osman İbn Affan, Abdurrahman İbn Avf, Ali İbn Ebu Talip¹⁶³, Muaz İbn Cebel, Ubey İbn Ka'b, Zeyd İbn Sabit ve benzerleri idi. Hz. Ömer (ra) daima onlarla meşveret eder, onlara müracaat ederdi.¹⁶⁴

Bu müsteşarlar tam bir özgürlük ile gayet mükemmel bir şekilde görüşlerini söylüyorlardı. Hz. Ömer (ra) onlardan hiçbirini, adalet ve emanet konusunda ittiham etmedi. Hz. Ömer, onlarla daha çok, kitap ve sünnette hakkında bir delil bulunmayan konuları meşveret ederdi. Onun en önemli amacı, kesin bilgiye ulaşmaktır. Çünkü bazı sahabeler, diğer sahabenin bilmediği şeyleri kitap ve sünnetten ezberlemişlerdi. Bunun gibi, değişik muhtemel manalara gelebilen metinlerin anlaşılmasında da onlarla meşveret ederdi. Çünkü bu gibi metinlerin değişik mana ve vecihlerini bilmek istiyordu. Fakat umumi belalarda bütün sahabeyi toplar, meşveret çerçevesini genişletirdi. Şam'a giderken, Şam'da çıkan kolera hakkında yaptığı gibi.¹⁶⁵

Hız. Ömer (ra) döneminde birçok şûra alanı ortaya çıkmıştır. Vali ve yerel emirleri seçmek işi gibi; siyasi-idari ve askeri işler alanı yanında, sadece işin helallığı ve haramlığı hakkında olan şer'i meseleler de vardı. Bu iki alan yanında yargı konuları da önemli bir alan oluşturuyordu. Sevinçle söylemek istediğimiz nokta da Raşit Hilafet, Kitap ve Sünnetten beslenen şûra ilkesine dayanıyordu. Hız. Ömer (ra) döneminde kendisinin ortaya çıkardığı hiçbir fire ve uyguladığı hiçbir bidat olmadı. Başkalarının bidat dedikleri şeylerin her birisi aslında

¹⁶³ Beyhaki, Sünen-i Kübra, c. 9, s. 29.

¹⁶⁴ Sallabi, Ömer b. El-Hattab, s. 92.

¹⁶⁵ a.g.e., s. 92.

Rabbani yöntemin kurallarından bir kuraldır.¹⁶⁶ Hz. Ömer, kendi devletinde daima şûra ilkesine dayanıyordu. Müslümanlardan ayrı olarak kendi şahsına hiçbir ayrıcalık tanımıyordu. Amme işlerinin hiçbir noktasında Müslümanlara zorbalık yapmıyordu. Kesin bilmediği bir işle karşı karşıya gelince Müslümanları toplar, onlarla tartışmadan, meşveretle onların fikrini almadan, o işi karara bağlamazdı. Hz. Ömer'in (ra) meşveret hakkında sözlerinden:

“Şûrasız bir şekilde karar verilen işte asla hayır yoktur.”¹⁶⁷

“Tek başına bir görüş, gevşek bir ip gibidir.”

“Birbirini destekleyen iki görüş, birbirine takviye eden dört ip gibidir.”

“Üç görüş ise o kadar etkin olurlar ki, asla çözülmezler.”¹⁶⁸

“Kendi işinde daima, Allah'tan korkan kişi ile meşveret et.”¹⁶⁹

Hz. Ömer (ra) savaş komutanlarını daima meşverete teşvik ederdi. Ebu Ubeyd Es-Sakafi'yi Irak'ta Farslarla savaşmak için gönderince ona şöyle dedi: “Resulullah'ın sahabelerini, özellikle Bedir Savaşı'na katılanları¹⁷⁰ iyi dinle, onlara itaat et, onları idareye ortak et.”¹⁷¹ Bunun yanında Iraktaki komutanlara daima mektup gönderir. Onlara, askeri konularda Amr İbn Maad-i Kerib ve Talh'a el-Esedî ile meşveret yapmalarını emrederdi. Şöyle diyerek: “Amr İbn Maad-i Kerib ve Talha el-Esedî ile meşveret edin, onlardan yardım alın. İdare konusunda onlardan hiçbir şey esirgemeyin. Çünkü her sanatkâr kendi

¹⁶⁶ a.g.e., s. 93.

¹⁶⁷ a.g.e., s. 90.

¹⁶⁸ a.g.e., s. 90.

¹⁶⁹ a.g.e., s. 90.

¹⁷⁰ a.g.e., s. 90.

¹⁷¹ a.g.e., s. 90.

ürününü daha iyi bilir.¹⁷² Saad İbn Ebu Vakkas'a da şöyle diyerek yazmıştı: "Araplardan veya başka insanlardan, samimiyetinden ve doğruluğundan emin olduğun kişiler, ancak senin yanında olsun. Çünkü yalancının haberi bazen doğru söylese de sana fayda vermez. Dolandıcının getirdiği mal senin aleyhinedir, sana yarayan bir şey değildir."¹⁷³ Utbe İbn Gazva'nı da Basra'ya gönderirken ona şöyle demiştir: "El-Ala İbn Hadremiye yazdım ki, Arfece İbn Herşeme ile sana yardım etsin."¹⁷⁴ O düşmana karşı iyi cihad eder ve güzel taktik kurar. O sana geldiğinde onunla istişare et ve onu kendi yakınına al.¹⁷⁵ Demek Ömer el-Faruk'un şûradaki yöntemi çok güzel ve yerindedir. Çünkü ilk başta, genel halk ile meşveret eder, onları dinler. Sonra Resulullah'ın (sav) sahabesinin görüş sahibi olan büyükleri ile meşveret ederdi. Başta işi onların fikrine bırakıyor; onlardan olumlu bir görüşü çıkarmalarını istiyordu. Kendi görüşüne oturunca, onu geçerli kılıyordu. Bu durum anayasal düzene sahip birçok memleketin idare biçimine benziyor. Çünkü bu çağdaş devletler, işi önce genel meclise, sonra senatoya (ulema meclisine) sunarlar. Eğer meclisler çoğunluk esası ile bu işi kabul ederlerse, kral veya başkan onu imzalar, geçerli kılar.¹⁷⁶

Hız. Ömer (ra) çoğu zaman bir konuda gayretle düşünür, onda kendi görüşü ortaya çıkar; sonra çok zayıf biri gelir; ona doğru olan tarafı ve daha güçlü bir delili açıklar; o da bu yeni görüşü kabul eder. Daha önce doğru bulduğu görüşün yanlışından geri döner. Eğer durum tam net olarak ortaya çıkarsa...¹⁷⁷

¹⁷² Zehebi, Siyeru A'lamil-Nübelâ, c. 1, s. 317.

¹⁷³ Sallabi, Ömer b. El-Hattab, s. 91.

¹⁷⁴ a.g.e., s. 91.

¹⁷⁵ Süleyman Âli Kemal, El-İdaretül-Askeriyye, c. 1, s. 275.

¹⁷⁶ Neccar, Raşit Halifeler, s. 246.

¹⁷⁷ Sallabi, Ömer b. El-Hattab, s. 91.

Altıncı Olarak:**HZ. OSMAN (RA) DÖNEMİNDE ŞÛRA****1- Hz. Osman'a Biat Edilmesi:**

Hiz. Ömer (ra), hayatının son saniyelerine kadar, ümmetin birliğı ve geleceğı ile ilgilenmesi devam etti. Hâlbuki çok derin olan yaralarından büyük acılar çekiyordu. Buna rağmen Hiz. Ömer'in (ra) direncini, sabrını içeren bu son saniyeler, asla unutulacak bir zaman dilimi değildir. Bu önemli anda Hiz. Ömer'in derin imanı, ihlası ve başkalarını nefesine tercih etmesi tecelli etmiştir.¹⁷⁸ Bu çok acı anlarda bile Hiz. Ömer (ra), hiç görülmemiş bir şekilde, yeni halifenin seçimi için, tamamıyla yeni bir yöntemi ortaya koymuştur. Bu yöntem, somut ve açık bir tarzda onun devlet siyasetindeki anlayışını gösterir. Evet ondan önce Resulullah (sav) kendi yerine birilerini açıkça halife tayin etmeden vefat etmişti. Ebu Bekir (ra) kendinden sonra sahabelerin büyükleriyle meşveret ederek Hiz. Ömer'i halife bırakmıştı. Fakat Hiz. Ömer'den (ra) ölüm döşğinde iken kendi yerine bir halife seçmesini istememişti. Ömer bol bol düşündü. Zaman ve zemine uygun başka bir yola karar verdi. Çünkü Hiz. Peygamber (sav) vefat ederken, bütün sahabeler, Ebu Bekir'in efdaliyetini ve öncülüğünü kabul ediyorlardı. İhtilaf ihtimali çok az idi. Ayrıca Hiz. Peygamber (sav) sözle ve pratik olarak ümmeti Ebu Bekir'e yönlendirmişti; onun hilafete daha çok müstahak olduğunu bildirmişti. Ebu Bekir de Ömer'i hilafet için seçti. Biliyordu sahabeler, sorumluluğı taşıması için en güçlü ve üstün kişinin o olduğuna kanaat etmişlerdir. Onun için sahabe büyükleriyle yaptığı meşveretten sonra onu halifelige seçmişti. Hiç kimse de ona muhalefet etmedi. Dolayısıyla Hiz. Ömer'in

¹⁷⁸ Anî, Halife Ömer El-Faruk, s. 161.

hilafeti konusunda icma hasıl oldu.¹⁷⁹ Hz. Ömer'den sonra gelecek yeni halifenin seçilme tarzı ise mevcut halifenin tayini ile değil de sınırlı sayıda dahi olsa, şûraya dayanacaktı. Her birisi hilafete layık olan altı kişiden bir şûra meclisi seçildi. Bu altı zat, kişilik konusunda birbirinden farklı da olsalar, hilafete karşı konumları ve liyakatleri eşit idi. Hz. Ömer (ra) yeni halifenin seçim yöntemini ve süresini belirledi. Ve seçilmek için yeterli oy sayısını da belirtti. Şûra meclisinde bu işin nasıl idare edileceğini gösterdi. Ve eğer iki tarafın oyları eşit çıkarsa, kimin adayının tercih edileceğini anlattı. Ve Allah'ın askerlerinden bir gruba, mecliste seçimin gidişatını gözlemek, cemaatin fikrine muhalefet eden cezalandırmak, anarşi ve kargaşayı önlemek üzere emir verdi. Kargaşa olmaması için meclisin altı üyesinden başkasının içlerine girmemesini ve ehl-i hall ve akıd haberlerini yaymamasını tembihledi.¹⁸⁰ Bu gelecek maddeler, burada kapalı kalan noktaların açıklamasıdır:

a) Şûra İçin Tayin Edilenlerin Sayısı ve İsimleri:

Bunların sayıları altıdır. Bunlar, Ali İbn Ebi Talip, Osman İbn Affan, Abdurrahman İbn Avf, Saad İbn Ebi Vakkas, Zübeyr İbn Avam, Talha İbn Ubeydullah'tırlar. Allah hepsinden razı olsun. Aşer-i Mübeşşere'den olduğu halde Saad İbn Zeyd'i bu altı kişilik şûra heyetine katmadı. Büyük ihtimalle Zeyd, Hz. Ömer'in kabilesi olan Benî Adi'den olduğu için, onu heyete seçmedi.¹⁸¹ Çünkü Ömer (ra) akrabalarını yönetimden uzaklaştırmak için çok istekli idi. Hâlbuki akrabaları

¹⁷⁹ Dr. Galip El-Kureyşi, Evveliyatul-Faruk, s. 122.

¹⁸⁰ a.g.e., s. 124.

¹⁸¹ El-Bidaye Ve'n-Nihaye, c. 4, s.142.

içinde Hilafete layık çok zatlar vardı. İşte onun bu isteği içindir ki, akrabası olan Said İbn Zeydi, hilafet adayları listesinden uzak tutmuştur.¹⁸²

b) Yeni Halifenin Seçilme Yöntemi:

Hz. Ömer, bu altı kişilik heyete, kendi aralarından birinin evinde toplanmalarını, orada birbiriyle meşveret etmelerini, yanlarına müsteşar olarak Abdullah İbn Ömer'i de almalarını emretti. Abdullah İbn Ömer sadece müsteşardı. Oy hakkı yoktu. "Meşveret müddetince, millete namazı Suheyb Errumi" kaldırsın, diye emir verdi. Ona: "*Sen şu gelen üç gün için namazın emirisin. Bu şûra heyetinin altısından biri namaz için imam olmayacak.*

Çünkü böyle bir durum, seçilecek halife adayını belirtme olur. Ömer bu kişiyi imamlığa getirmekle hilafet için bunu seçti, derler."¹⁸³ dedi. Seçimlerin gidişatını gözlemek için de Mikdad İbn Esved ve Ebu Talha el-Ensari'yi görevlendirdi.¹⁸⁴

c) Seçimlerin ve Meşveretin Süresi

Hz. Ömer (ra), kendisinden sonra gelecek halifenin seçimi için üç gün süre tanıdı. Bu seçim için yeterli bir zaman idi. Her ne kadar seçim heyeti bu üç günü geçtilerse de. Bunun manası, eğer üç günde halife seçilmezse ihtilaf aralığı çok genişleyecek demektir. İşte ihtilaf büyümesin, diye onlara şöyle buyurmuştu: "Emir (Halife) seçilmeden sakın dördüncü güne girmeyin."¹⁸⁵

¹⁸² Halidi, Raşit Halifeler, s. 98.

¹⁸³ Behnesavi, Hilafet ve Raşid Halifeler, s. 213.

¹⁸⁴ Eşherul-Meşahiril-İslam, s. 648.

¹⁸⁵ İbn Sa'd, Tabakat, c. 3, s. 164.

d) Halifenin Seçilmesi İçin Yeterli Oy Sayısı

İbn Saad, ravileri güvenilir olan bir sened ile tahriç etmiş ki: Hz. Ömer, Suheyb'e şöyle demiştir: "Millete üç gün namaz kıldır. Bu altı kişilik heyet, bir eve kapansınlar. Onlar, kendilerinden birinin üzerinde ittifak ettikleri zaman, artık kim onlara muhalefet ederse, onun başını vurun!"¹⁸⁶ İşte Hz. Ömer, bu şûra heyetine muhalefet eden veya aralarında ayrım yapan ve dolayısıyla Müslümanların birliğini bozan kişinin başının vurulmasını emretmekte, aslında Resulullah'ın (sav) şu emriyle amel ediyordu: "Sizler bir adam üzerine ittifak ettikten sonra, kim size gelir; birliğinizi bozmak, cemaatinizi dağıtmak isterse onun başı kılıç ile vurulsun."¹⁸⁷

Bazı tarih kitaplarında: "Ömer o altı kişiye ittifak ve meşveret için emir verdi. Ve onlara kesin talimatla, "Eğer beşi, biri için ittifak ederse ve biri bunu kabul etmezse onun başı kılıçla vurulsun. Eğer dört kişi birleşip birini tayin ederlerse ve diğer iki kişi karşı koyarsa, onların başını vurun!"¹⁸⁸ diye rivayetler vardır. Bu rivayetler senet olarak sahih değildir. Şii Ebu Muhannef'in ortaya sürdüğü garip (acayip) sözlerdendir. Sahih metinlere ve sahabenin siyerine zıt bir iddiadır.

e) İhtilaf Durumunda (Oyların Eşit Olması Halinde) Yapılacak İş

Hz. Ömer, kendi oğlu Abdullah'ın şûra meclisinde hazır olmasını tavsiye etti. Onun oy hakkının olmayacağını belirtti. Fakat şûra heyetine "Eğer oylar eşit çıkarsa, Abdullah'ı hakem yapın!" diye söyledi. "Abdullah hangi grubu tutarsa onlardan birini halife yapın. Eğer diğer grup Abdullah'ın hakem-

¹⁸⁶ a.g.e., c. 3, s. 342.

¹⁸⁷ Müslim, c. 3, s. 1480.

¹⁸⁸ Taberi Tarihi, c. 5, s. 226.

liğine ve seçimine razı değilse, içinde Abdurrahman İbn Avf'ın olduğu grubu asıl alın.” diye ihtilaftan kaçındı. Ömer, Abdurrahman İbn Avf'ı “O sağlam sağlıklı ve güçlü görüş sahibidir.” diye tavsif etti. Onun hakkında “Abdurrahman ne güzel görüş sahibidir. Reşit ve sağlam bir fikri vardır. Allah onu yanlışlıktan koruyor. Onu dinleyin!” dedi.¹⁸⁹

f) Allah'ın Askerlerinden Bir Cemaat Seçimi Kontrol Ediyor, Anarşiye Engel Oluyor:

Hız. Ömer, Ebu Talha el-Ensari'yi istedi. Ona dedi ki; Allah siz Ensar ile İslam'ı güçlendirdi. Sen Ensar'dan elli adamı seç; bu heyeti, kendilerinden birini halife olarak seçmek için teşvik edin.¹⁹⁰ Bunun yanında Mikdad İbn Esved'e “Beni kabrime koyduğunuz zaman bu altı kişilik heyeti toplayın. Ta ki kendilerinden birini halife olarak seçsinler.”¹⁹¹

g) Daha Efdali Varken Bir Derece Aşağı Olanı Seçmek Caizdir

Bu meşveretteki durumun bize bildirdiği bir şey de daha üstünü varken normal bir adamı seçmenin caiz olduğu hükmüdür. Çünkü Hız. Ömer altı adayı atamıştı. Hâlbuki bunlardan bazılarının diğer arkadaşlarından daha üstün olduğunu biliyordu. Bu tutumdan Hız. Ömer'in (ra) valileri seçerken de neyi esas aldığını görüyoruz. Çünkü Hız. Ömer, sadece dini bilgi seviyesini esas almıyordu. Dini bilgi ve takva yanında, siyaset bilgisini ve dine uygun otoriterliği de esas alıyordu. İşte dinde ve takvada kendilerinde çok daha üstün olan Şam'da Ebu Derda, Kufe de İbn Mesud bulunduğu halde, Şam'a

¹⁸⁹ Taberi Tarihi, c. 5, s. 325.

¹⁹⁰ a.g.e., c. 5, s. 225.

¹⁹¹ a.g.e.

Muaviye'yi, Kufe'ye Muğire İbn Şube'yi, Mısra Amr İbn As'ı vali tayin etti.¹⁹²

h) Hz. Ömer Tayin (Atama) ile Tayinsizliği (Seçimi) Birleştirdi

Hiz. Ömer (ra), belli adayları tayin etti: (Atadı.) Hiz. Ebu Bekir'in, Hiz. Ömer'i tayin ettiğı gibi. Fakat bu altı kişi için-den herhangi birini belirtmedi. Hiz. Peygamber'in kendisinden sonra kimseyi tayin etmediğı gibi. Yani o altı kişiyi aday göstermek ile beraber, onlardan tam bir meşveret yapmayı istemesi, atama ile seçimi birleştirmesi manasına gelir.¹⁹³

i) Hz. Ömer'den Sonra Gelen Halifenin Seçimi Sadece Altı Kişinin Oyu ile Olmamıştır:

Hiz. Ömer (ra), hilafet şûrasının sadece altı kişi arasında olmayacağını biliyordu. Bütün Medine'deki sahabelerin görüşünün alınmasının gerekliliğini görmüştü. O heyete sadece üç gün mühlet vermişti ki, sonra rahat bir süreçte bütün Medinelilerin reyine müracaatla sağlıklı bir karara varınlr. Dolayısıyla bu seçim bütün Medinelilerin de reyini içeriordu. Sahabelerin çoğı o gün henüz Medine'de idiler. Diğler memleketlerin insanların da temsilcileri idiler. Medine, Hicri 23'e kadar sahabenin önemli bir yurdu idi. Hiz. Ömer onları yanında tutmuştu. Diğler fethedilen memleketlere hicret etmelerine izin vermemişti.¹⁹⁴

j) Altı Kişilik Şûra Üyeleri, Çok Yüksek Siyasi Bir Heyet Oluşturuyorlardı

Hiz. Ömer (ra), yeni halifenin seçimini sadece altı kişilik Şûra heyetine bıraktı. Hemen belirtmek gerekir ki, hiç kimse

¹⁹² M. Şerrab, El-Medinetün-Nebeviyye Fecrul-İslam, c. 2, s. 97.

¹⁹³ a.g.e.

¹⁹⁴ a.g.e.

bu heyetin kararına karşı gelmemiştir. Diğer sahabelerden de başka hiçbir alternatif ortaya atılmamıştır. Elimizdeki metinler, bize bunun böyle gerçekleştiğini gösterir. Biz bu çağ içinde bu konuda başkasından gelmiş herhangi bir öneriyi görmüş değiliz. Hz. Ömer'in isteğine karşı koyan başka bir muhalefet olduğunu işitmiş değiliz. Hayatının son anlarında veya vefatından sonra da... Tam aksine bütün insanlar, Hz. Ömer'in bu gibi tedbirlerinden razı idi. Müslümanların menfaatleri için uygun buluyorlardı. Biz diyebiliriz ki, Hz. Ömer (ra), en önemli gündemleri devlet başkanını veya halifeyi seçmek olan yüksek siyasi bir kurul teşkil etmiştir.

Bu yeni anayasal bir düzenleme idi. Hz. Ömer'in (ra) dehası ile bulunmuştu. İslam'ın siyasi ilkeleriyle çelişmiyordu. Özellikle İslam'ın şûra ile ilgili ilkeleri ile. Çünkü bu şûranın seçimini geçerli kılan büyük camide gerçekleşecek olan genel biat idi. Dolayısıyla bazı zihinlere gelen "Bu hakkı kim Ömer'e verdi? Ömer'in bu tedbirli işinde dayanağı ne idi?" gibi sorulara bakılmaz. Sadece önemli bir sahabe cemaatinin bu tedbiri kabul etmesi, onu beğenmesi, hiçbir itirazın işitilmemesi cevap olarak yeter. Üstelik bu konuda şeriata önemli bir kaynağı olan icma'ın gerçekleştiğini görüyoruz.¹⁹⁵ Unutmamamız gerekir ki, Hz. Ömer, Raşit bir Halife idi, şûra üyeleri, yüksek siyasi bir heyet idi. Asr-ı Saadet'te bu gibi heyetlerin kararları daima kabul ediliyordu. Ayrıca Hz. Ömer'in (ra) seçtiği heyet, çok ayrıcalıklı özelliklere sahip idi. Allah o özellikleri onlara bağışlamış; Hz. Peygamber (sav) de onları açıklamıştı. Müslümanlar içinden hiç kimse takva ve emanette bu on adamın seviyesine çıkabilmiş değildir. İşte Hz. Ömer (ra) bu şekilde ömrünü bitirdi. Ağır musibet ve ölüm, onu Müslümanların işlerini yönetmekten alıkoymadı. Şûra için öyle bir sistem getirdi ki, daha önce

¹⁹⁵ Zafir El-Kasimi, *Nizamul-Hukum Vet-Teşri'*, c. 1, s. 227.

hiç kimse bunu bilmiyordu. Şüphesiz kanun ve kural olarak şûra, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünnetinde, asıl ve kabul edilmiş bir dayanaktır. Hz. Peygamber de Hz. Ebu Bekir (ra) de bu ilke ile amel etmişlerdir. Hz. Ömer (ra), burada bir bidatçı değildir. Sadece şûranın halifeyi seçme yönteminde yeni bir yol belirlemiştir. Şûrayı sınırlı kişilere münhasır bırakmıştır. Daha önce Hz. Peygamber (sav) ve Hz. Ebu Bekir (ra) böyle şeyi uygulamamışlardı. Hz. Ömer (ra), bu yöntemi ilk işleyen kişidir. Çok da güzel yapmıştır. Çünkü o vakitte saha-benin haline en uygun yol ve yöntem bu idi.¹⁹⁶

Şûrayı Yönetmede Abdurrahman İbn Avf'ın Metodu:

1) Heyetin Meşveret İçin Toplanması:

İnsanlar, Ömer İbn Hattab'ın (ra) defnini henüz bitirmeden, şûra heyeti ve Yüksek Devlet Meclisinin üyeleri, Ümmül-müminin Aişe'nin (ra) evinde toplanmaya başladılar. Bir rivayette de Dahhak İbn Kays'ın kız kardeşi Fatıma binti Kays el-Fehriye'nin evinde toplandılar. Hz. Ömer'den sonra en büyük bir meseleyi çözmek için. İşte burada o heyet konuştu, fikirlerini yaydılar. Allah'ın izniyle hususi, umumi bütün Müslümanların beğeneceği bir söz birliğine vardılar.¹⁹⁷

2) Abdurrahman, Bazı Üyeleri Gönül Rızası ile Adaylıktan Çekilmeye Çağırıyor:

Şûra ehli toplandıklarında Abdurrahman İbn Avf, onlara "Adaylık kararınızı üçe indirin" dedi. Zubeyr, "Ben hakkımı Ali'ye verdim" dedi.¹⁹⁸ Talha, "Ben de hakkımı Osman'a verdim" dedi. Saad İbn Ebi Vakkas, "Ben de yetkimi Abdurrah-

¹⁹⁶ Evveliyatul-Faruk, s. 127.

¹⁹⁷ Sadık Arcun, Osman İbn Affan, s. 62-63.

¹⁹⁸ Buharî, Hadis No: 3700.

man İbn Avf'a verdim" dedi. Artık sadece üç aday kalmıştı. Hz. Ali, Hz. Osman ve Hz. Abdurrahman İbn Avf... Abdurrahman "İkinizden hangisi vazgeçerse, bu işi ona bırakacağız. Allah ve İslam, ona karşı onu daima kontrol edecektir. Allah hangisinin daha üstün olduğuna bakacaktır," deyince iki büyük zat olan Osman ve Ali sustular. Abdurrahman "Bu işin tayinini bana bırakır mısınız? Allah için bu işte sizin en üstünüzü seçmekten geri kalmayacağım" deyince, onlar "Evet bırakıyoruz" dediler.¹⁹⁹

3) Şûrayı Yönetmek İçin İdarenin Abdurrahman İbn Avf'a Bırakılması

Abdurrahman İbn Avf, altı adayın pazar sabahı toplanmasından hemen sonra görüşmelere ve meşveretlere başladı. Onun görüşme ve istişareleri tam üç gün sürdü. Yani ta Muharrem'in 4. gününün sabahına kadar. Bu da Hz. Ömer'in (ra) tayin ettiği sürenin sonu idi. Ali İbn Ebu Talib'le başladı; ona "Eğer ben sana biat etmezsem, sen bana adayını bildir" dedi. Ali, "Osman'ı seçerim" dedi. Sonra Abdurrahman Osman'a gitti: "Eğer sana biat etmezsem, sen kimi aday gösterirsin?" dedi. Osman, "Ali İbn Ebu Talip" dedi. Abdurrahman daha sonra diğer sahabelere gitti. Onlarla meşveret etti. İstişare ettikleri içinde Medine'de karşılaştığı bütün büyük sahabeler, insanların eşrafı, komutanlar ve Medine'ye gelen misafirler de vardı. Kendi örtüleri içinde kadınlarla bile meşveret etti. Onlar da görüşlerini belirttiler. Hatta çocuklar ve kölelerle de meşveret etti. Abdurrahman'ın bu istişarelerinin sonucu, Müslümanların büyük çoğunluğunun Osman İbn Affan'ı seçmesi idi. Bazıları da Ali İbn Ebu Talib'i seçiyordu. İşte çarşamba gününün ortasında, kız kardeşinin oğlu olan Misver İbn Mahreme'nin

¹⁹⁹ Buharî, Hadis No: 3700.

evine gitti, kapıyı çaldı. Baktı Misver uyuyor.²⁰⁰ Onu uyandırmaya kadar kapıyı çalmaya devam etti. Ona “Bakıyorum; uyuyorsun! Allah’a yemin ederim, bu gece çok az uyku gözüme girdi. Çık, Zubeyr ve Talha’yı çağır.” dedi. Misver, onları çağırırdı. O da onlarla meşveret yaptı. Sonra “Bana Ali’yi çağır” dedi. Ben onu da çağırdım. Gece yarısına kadar, onunla baş başa görüştü. Sonra Ali onun yanından kalkınca, bana “Osman’ı çağır” dedi. Osman’ı çağırdım; sabah ezanına kadar onunla baş başa görüştü.²⁰¹

k) Hz. Osman’a Biat Etmekte İttifak

Zilhicce ayının (23/644 M.) son gününün sabah namazından sonra ki, bu namazda Suheyb-ı Rumi imam idi. Abdurrahman İbn Avf, ona verdiği sarığı sarmış olarak geldi. Şûra heyetinin üyeleri ise minberin yanında toplanmışlardı. Burada Abdurrahman hazır olan Muhacir ve Ensar’ı ve ordu komutanlarını çağırırdı. Çağrılanlar içinde, Şam Valisi Muaviye, Humus Valisi Amr İbn Saad, Mısır Valisi Amr İbn As da vardı. Bu zatlar, bu seneki hacca Ömer ile beraber ifa etmiş, Medine’ye kadar ona yol arkadaşlığı yapmışlardı.²⁰² Buhari’nin rivayetinde ise şöyle geçiyor: “Millet sabah namazını kılınca, Şûra Heyeti üyeleri minberin yanında toplanınca hazır olan Muhacir, Ensar ve o sene Ömer ile beraber hacca ifa eden ordu komutanları çağrıldı. Herkes toplanınca, Abdurrahman İbn Avf şehadet getirdi. Sonra “Ya Ali, ben insanların oylarını araştırdım. İnsanlar, hiç kimseyi Osman’a denk tutmuyorlar.” diye söyledi ve Osman’a: “Ben Allah’ın, Peygamberin ve ondan sonra gelen iki halifenin sünneti üzerine sana biat ediyorum” dedi. Ab-

²⁰⁰ Halidi, Raşit Halifeler, s. 106-107.

²⁰¹ Buharî, Hadis No: 7279.

²⁰² Ahmed El-Huruf, Ev Şehidi: Hz. Osman, s. 37.

durrahman biat edince bütün Muhacir, Ensar ve komutanlar ile diğer halk biat ettiler.²⁰³ Temhid ve Beyan müellifinin rivayetinde ise şöyle geçiyor: “Abdurrahman İbn Avf sayesinde, Osman’a ilk biat eden Ali İbn Ebi Talip oldu.”²⁰⁴

1) Abdurrahman İbn Avf (r.a.) Bu Şûra Planını İdare Etmesindeki Hikmet:

Onun bu işi başarılı bir şekilde yönetimi, aklının yüksekliğine, kişiliğinin şerefine, Müslümanların genel menfaatlerini, özel menfaatlara ve kendi şahsi imkânlarına tercih ettiğine delildir. O canıgönülden ve rıza ile her nefsin kendine isteyeceği dünyanın en büyük makamını bıraktı ki Müslümanların birliği bozulmasın. Dünyada ilk sayılacak devlet başkanını seçecek şûra heyetini gayet mükemmel bir şekilde düzenlemiştir. O bu işte teenni, sabır, kararlılık ve güzel idare göstermekle, bu büyük görevi çok başarılı bir şekilde yerine getirebilmiştir. Onun uyguladığı planın ana hatları şöyledir:

- Şûra heyetinin ilk oturumunda, Hz. Ömer’in tayin ettiği üç gün içindeki programlarını açıklamış. Dolayısıyla, her üyenin işin her noktası ile ilgili fikrini alabilmiş, herkesin ne yapacağını ve amacını görmüş, işi bilerek ve görerek idare etmiştir.

- Kendi şahsına ait bütün haklardan feragat etmekle, işin icrasını önleyecek bütün su-i zanları önceden önlemiştir.

- Şûradaki arkadaşlarının her birinin reyini onlarla müzakere ederek, görüşlerini değiştirebilmiş, adeta bir nevi küçük seçim sürecini uygulamıştır. Bu şekilde, Saad İbn Ebi Vekkas ve Zübeyr İbn Avam’ın görüşünü Osman’ın lehine çevirmiştir. Ve bununla çoğunluğu temin etmeyi sağlayabilmiştir.

²⁰³ Buharî, Kitabul-Ahkam, Hadis No: 7207.

²⁰⁴ Muhammed İbn Melki El-Endülüsi, Temhid Ve'l-Beyan, s. 26.

- Hz. Ömer'in (ra) seçtiği altı kişilik aday heyetini ikiye, Hz. Osman ve Hz. Ali'ye (ra) indirmiştir. Çünkü bu ikisinin her birisinin, karşıdaki rakibini, diğer dört üyeye tercih edeceğini biliyordu. Osman "Ben olmazsam, Ali olsun;" Hz. Ali (ra) de "Ben olmazsam, Osman olsun" diyeceğini sağlamıştı.

- Şûra heyetinden ayrı olarak, özel ve genel, zayıf ve güçlü görüşleri almayı becermişti. Milletin Hz. Osman'ı (ra) tercih ettiğini anlamıştı.

O bütün bu uğraştan sonra bizzat kendisi Hz. Osman'a (ra) biat edince, herkes de Hz. Osman'a (ra) biat etti.²⁰⁵ Abdurrahman İbn Avf zekâsıyla, güvenilirliğiyle, dürüstlüğü ile ve devlet başkanlığı gibi önemli bir makamdan feragat etmesiyle, dünyanın en zor işlerinden biri olan bu görevi rahatlıkla aşılmıştır. Onun Şûra Heyeti üyelerini organize etmesi, kendini aradan çıkarması, her birine fitratına uygun bir sorumluluk yüklemesi, çok büyük bir takdiri hak ediyor.²⁰⁶

Zehebi demiş ki: "Abdurrahman'ın en üstün başarısı, şahsı namına yaptığı feragatten; hilafete liyakatten çekilmesidir. Ümmetin genel isteğini ve oylarını esas almasıdır. Bu sorumluluğu ehl-i hall vel- akda yüklemesidir. Bu süreçte sonuna kadar kendisinin Osman'ı tercih ettiğini belli etmemiştir. Şahsına istemediği gibi, akrabası Saad İbn Ebu Vakkas'ı da istememiştir."²⁰⁷

İşte bu şekilde Raşit Halifeler döneminde yeni bir şûra biçimi gerçekleşmiş oldu: "Şûra heyeti tayin edildikten sonra, onlardan birini seçmek, o konuda geniş bir meşveret yapmak; sonra genel biat almayı sağlamak..."²⁰⁸

²⁰⁵ Sadık Arcun, Osman İbn Affan, s. 70-71.

²⁰⁶ İslami Araştırmalar Dergisi, sayı: 10, sayfa: 278.

²⁰⁷ Zehebî, Siyeru A'lamil-Nübela, c. 1, s. 86.

²⁰⁸ Peygamber ve Halifeler Dönemi ile İlgili Araştırmalar, s. 278

2- Hz. Osman'ın (r.a.) Başına Gelen İlk Sorun, Ölüm Sorunudur:

Hz. Osman'ın yargıladığı ilk sorun, Ubeydullah İbn Ömer'in sorunu idi. O da (Hz. Ömer'in katili) Ebu Lülü'nün kızına saldırıp onu öldürmesi ve Cüfeyne isminde bir Hristiyan adamı kılıçla öldürmesidir. Ayrıca Tüsterin arkadaşı Hürmüzan'ı vurup öldürmesidir. Çünkü bu ikisi Ebu Lülü'ye, Ömer'i öldürmesi için doldurmuşlar,²⁰⁹ deniliyordu. Ömer yaralandıktan sonra Ebu Lülü'nün hapsedilmesini emretmişti ki, ondan sonra gelen halife onu yargılasın. İşte Hz. Osman (ra) hilafete seçilip makamına oturunca, ilk iş olarak Ubeydullah İbn Ömer'in yargılanması meselesi ona sunuldu. Ali dedi ki: "Hristiyan da olsalar madem Ubeydullah iki üç adamı öldürmüş; onu cezalandırmamak, adalet değildir. Bunun hakkında mutlaka kısas uygulanmalıdır." Bazı Muhacirler "Dün babası öldürüldü; bugün kendisi mi öldürülsün?" dediler. Amr İbn As, Hz. Osman'a hitaben "Ya Emirülmüminin, Allah seni bunu öldürmekten beri kılmıştır. Bu senin zamanında olmuş bir iş değildir. Bugün bununla ilgilenme!" dedi. Osman'da o üç maktulun diyetini kendi şahsi malından ödedi. Meseleyi şahsını ilgilendiren bir mesele olarak gördü. Çünkü Osman ailesinin beytülmalen başka varisi yoktu. Evet Halife en uygun olanı seçebilir. Nitekim Hz. Osman böyle yaptı ve Ubeydullah'ı serbest bıraktı.²¹⁰

Taberi rivayetinden ise Hürmüzan'ın oğlu Haziban, Ubeydullah İbn Ömer'i affetti, diye geçiyor.²¹¹

²⁰⁹ El-Bidaye Ve'n-Nihaye, c. 7, s. 154.

²¹⁰ El-Bidaye Ve'n-Nihaye, c. 7, s. 154.

²¹¹ Sallabi, Hz. Osman, s. 146; El-Bidaye Ve'n-Nihaye, c. 7, s. 154.

3- Afrika Fethinde Şûra:

Abdullah İbn Saad Afrika'nın fethedilmesi için Halife Hz. Osman'dan izin isteyince Hz. Osman, sahabeleri topladı; onların fikirlerini sordu. Hepsi de fethedilmesinin uygun olacağını söylediler. Ebul-A'ver Said İbn Zeyd hariç. O bu konuda Hz. Osman'a muhalefet etti. Hz. Ömer'in "Müslümanlardan hiç kimse Afrika ile savaşmasın" olan görüşüne dayanıyordu. Fakat Hz. Osman döneminde sahabeler Afrika fethinde oy birliğine varınca, Hz. Osman cihad çağrısını yayınladı. Gö-nüllülerin toplanması ve donanması ve Mısır'a gönderilmesi için İslam'ın başkenti olan Medine'yi hazır duruma getirdi. Afrika'nın fethedilmesi için, Abdullah İbn Saad'ın komutası altındaki ordu ile açıkça, büyük bir şekilde ilgilendi. Bu ciddi hazırlık ve önem veriş, bu savaşa katılan, sahabe büyüklerinden, Al-i Beyt'in seçkin gençlerinden ve ilk Muhacirler ve Ensar'ın çocuklarından anlaşılıyor. Evet, Hasan ile Hüseyin, Abdullah İbn Abbas, Cafer ve başka seçkinlerin çocukları bile bu savaşa katıldılar.²¹²

4- Hz. Osman (ra) Döneminde Yapılan Kur'an Derlenmesinde Şûra:

Kur'an-ı Kerim, Hz. Ebu Bekir'in derlediği mushafta (say-falarda) tertipli olarak bir arada olduğu halde; Hz. Osman'ı bir daha Kur'an'ı derlemeye yönlendiren yegâne sebep, Müslüman Kur'an hafızlarının ihtilaf etmesi idi. Bu ihtilaf Kur'an'daki en tehlikeli fitneye varacak bir nitelik kazanmak üzere idi. Şeria-tın asıl kaynağı, dinin direği, ümmet binasının sosyal, siyasi ve ahlaki temeli olan Kur'an'ı tehlikeye atıyordu. Bazıları, diğerlerine benim kıraatim seninkinden daha üstündür, diyordu. Bu durum Müslümanların Halifesi ve İmamı olan Hz. Osman'ı kor-

²¹² Dr. Salih El-Mezini, Arap Fethinden İtibaren Libya, s. 49.

kuttu. İslam Ümmeti dağılmadan, paramparça olmadan, ihtilaf fitneleri fokurdamadan, bu bölücü grupların sesi yükselmeden, Kur'an'ın metinlerini bozmadan, kelimelerinin manasını unutturmada ümmeti bir arada tutması, yakalaması gerekiyordu.²¹³ İşte buna binaen Hz. Osman, Muhacirleri ve Ensar'ı topladı, onlarla istişare etti. İstişare ettiği bu grupların içinde ümmetin gözdeleleri ve başta Ali İbn Ebu Talip (ra) olmak üzere sahabe-nin âlimleri de vardı. Hz. Osman bu ağır problemi, ümmetin bu seçkinlerine ve yöneticilerine arz etti, karşılıklı olarak delilli müzakereler yapıldı. Tartışmalar oldu. Nihayet her taraf başkasının görüşünü bildi. Cevaben hepsi de açık olarak işi Hz. Osman'ın karar ve görüşüne bıraktılar. Sonuç şu söylem oldu: *“Ey Osman, Müslümanların kalplerine vesveselerin girmesine izin verme!”* Dünyanın dört tarafındaki Müslümanlar da bu icmardan haberdar oldular. Taşradaki bu Müslümanlardan hiçbir muhalifin çıktığı bilinmiş değildir. Hiçbirinin yanında bu kararı bozacak bir bilgi de ortaya çıkmış değildir. Ümmetin avamı yanında dahi gizli kalmayan Kur'an'ın bir niteliği, üstün âlim ve imamlar yanında nasıl kalabilir?²¹⁴

Sahabeler, Hz. Peygamber'den (sav) sıhhat ile sabit olan kıraat üzere Kur'an'ın toplanmasına, yazılmasına ve diğer kıraatlerin atılmasına ittifakla karar verdiler. Hz. Osman'ın görüşünü tasvip ettiler. Zaten bu görüş çok sağlam ve başarı şansı yüksek bir görüş idi.²¹⁵

Hz. Ali demiş ki, eğer halife olsaydım, Hz. Osman'ın derlediği mushaflarla amel ederdim.²¹⁶

²¹³ Sadık Arcun, Osman İbn Affan, s. 171.

²¹⁴ a.g.e., s. 230.

²¹⁵ Kurtubi, Tefsir, c. 1, s. 88.

²¹⁶ Sadık Arcun, Osman İbn Affan, s. 178; Sallabi, Hz. Osman, s. 231

Kur'an'ın sayfaları, Birinci Halife Hz. Ebu Bekir'in (ra) himayesinde idi. Sonra İkinci Halife Hz. Ömer'e (ra) intikal ettiler. Sonra Hz. Ömer (ra), ecelinin yaklaştığını görünce, kimseyi yerine atamadan, altı büyük sahabeyi şûra için seçince, bu sayfaların korunmasını önemle tavsiye etti. İşte Hz. Osman (ra), "Resmi" mushafını, Hz. Ömer'den (ra) onun dönemine gelen bu sayfalardan kopyaladı. Sonra dört seçkin ve âlim sahabeyi, Kur'an'ın korunması, hiçbir harfinin silinmemesi, tam ve güzel okunması, anlaşılması, i'rab ve lügatin hakkının tam verilmesi için görevlendirdi. Bu dört sahabe şunlardır: Zeyd İbn Sabit el-Ensari, Abdullah İbn Zübeyr, Said İbn el-As ve Abdurrahman İbn el-Haris İbn Hişam'dır. Bu son üç kişi Kureyş kabilesindendirler.²¹⁷ Hz. Osman (ra) bu dört zattan, Kureyşî olan üçüne: "Siz ve Zeyd İbn Sabit Kur'an'ın kıraatinde ihtilaf ettiğiniz zaman, Kur'an'ı Kureyş lehçesine göre yazın. Çünkü Kur'an onların lehçesiyle inmiştir." dedi. Onlar da bu emri yerine getirdiler. Hz. Peygamber'den (sav), oradan Hz. Ebu Bekir'e, ondan Hz. Ömer'e (ra) intikal eden sayfaları, mushaflara kopyaladılar. Sonra Hz. Osman (ra) o orijinal sayfaları Hz. Ömer'in (ra) kızı Hafsa'ya iade etti. Kopyaladığı mushafları da İslam âleminin uç bölgelerine gönderdi. Sonra bunlara uymayan kıraatlerle yazılan Kur'an parçalarını toplattı ve yakılmalarını emretti.²¹⁸

Hz. Ebu Bekir (ra) ile Hz. Osman'ın (ra) derlemesi arasındaki fark şudur: Hz. Ebu Bekir (ra), Kur'an hafızlarının kaybolması ile Kur'an'ın herhangi bir bölümü kaybolmasın, diye hepsini Hz. Peygamber'in (sav) onlara öğrettiği üzere tertipli olarak sayfalarda yazdı. Yani iki sözlü, iki yazılı senede dayanarak sahabelerdeki bütün bölümleri ve ayetleri derledi ve

²¹⁷ Buharî, Hadis No: 4987.

²¹⁸ a.g.e., Hadis No: 4987.

Hız. Peygamber'in (sav) öğrettiği üzere onları sayfalara yazdırdı. Hız. Osman'ın derlemesi ise kıraat ihtilafları çoğaldığından, herkes, kendi kabile diliyle okuduğundan, sonra birbirine benim okuyuşum seninkinden daha doğrudur, dediğinden dolayı olmuştur.

İşte Hız. Osman (ra) bunları görünce, Hız. Ömer'den (ra) gelen o sayfaları bir mushafta, şimdiki tertip üzere kopyaladı. Diğer lehçeleri yasaklayıp, sadece Kureyş lehçesiyle okunmasını emretti. Çünkü Kur'an onların kıraati üzere nazil olmuştur. Daha önce, İslam'ın başında, sıkıntı, zorluk olmasını diye değişik kıraatlere izin verilmişti. Fakat Hız. Osman (ra) baktı, bu ruhsatla amel etme ihtiyacı son bulmuştur. Dolayısıyla yalnızca bir tek kıraate izin verildi.²¹⁹

5- Fitne Olaylarında Şûra:

Bazı sahabeler Abdullah İbn Sebe'in şehirlerde yaydığı kötü propaganda haberlerini işittiler. Muhammed İbn Mesleme ve Talha İbn Ubeydullah acilen Hız. Osman'ın (ra) yanına girdiler. "Ya emirülmüminin! İnsanlardan bize gelen haberler, sana geldi mi?" dediler. Hız. Osman (ra): "Hayır! Sağlık ve selametten başka bir haber bana gelmedi." dedi. O iki sahabe "Fakat biz çok şey işittik" dediler. Hız. Osman'a (ra) İslam şehirlerindeki fitne haberlerini anlattılar. Her yerde İslam valilerine çok kötü bir şekilde saldırılar olduğunu söylediler. Hız. Osman (ra), siz benim ortaklarımsınız ve müminlerin şahidisiniz. Bana fikir verin. Onlar "Güvendiğin bir kısım adamları bu şehirlere gönder ki, bu haberleri sana getirsinler." diye fikirlerini söylediler.²²⁰ Bu tavsiye üzerine Hız. Osman (ra) büyük sağlam bir icraat yapmaya başladı. İki kişinin bile doğ-

²¹⁹ Sallabi, Hız. Osman, s. 231.

²²⁰ Taberi Tarihi, c. 5, s. 348.

rukuk, takva, zühd ve samimiyetlerinde ihtilafa düşmediği bir bölük sahabeyi seçti. Hz. Ömer'in (ra) valiler muhasebesini ve bölgeler müfettişliğini kendisine emanet ettiği Muhammed İbn Mesleme'yi ve Resulullah'ın sevgilisi Usame İbn Zeyd'i seçti. (O Usame ki, Hz. Peygamber onu ordunun başkomutanı yapmıştı. Vefatından evvel, önce Usame'nin askeri emirlerini uygulayın, demişti.) Usame'ye ilaveten, İslam'ın öncü ve büyük Mücahidi Ammar İbn Yasir ve takvalı âlim fakih Abdullah İbn Ömer'i seçti. Muhammed İbn Mesleme'yi Kufe'ye, Usame'yi Basra'ya, Ammar'ı Mısır'a, İbn Ömer'i Şam'a gönderdi. Her birisine bir cemaati yol arkadaşı yaptı. Hepsi de bu tehlikeli, acılı büyük zor görevi yerine getirdiler. Mısırdaki bir miktar geciken sonra dönen Ammar hariç; hepsi de kısa bir zamanda döndüler. Gördüklerini, işittiklerini, soruşturduklarını Emirülmüminin Hz. Osman'a (ra) sundular.²²¹ "Bu müfettişlerin getirdikleri haberler bütün memleketlerde aynı idi. Biz hiçbir şeyi görmezlikten gelmedik. Müslümanlar da hiçbir şeyi gizlemediler. Durum iyi. Fakat valilerin kendilerine adil, halka zalimlik yapıyorlar." şeklindeki rivayet ve Ammar İbn Yasir'in Hz. Osman'a (ra) dil uzatmakla ona olan itham rivayeti, bu konu ile ilgili itham ifade eden şüpheli sözlerdir. Zayıftırlar, malüllükten hali değiller. Ayrıca bu gibi rivayetlerin metinlerinde acayıplık vardır.²²²

İşte bu şehir müfettişleri döndüler. Valileri azletmek için herhangi bir gerekçenin olmadığı, insanların adalet, iyilik, afiyet ve güven içinde oldukları açıkça anlaşıldı. Emirülmümininin yargıda adaletle bölüşmede eşitlikle, Allah'ın ve kanunun hakkını riayetle iş gördüğü ispat edildi. Dilden dile dolaşan haberlerin şüpheler, iftira ve yalan olduğu görüldü. Bunların kay-

²²¹ Sallabi, Hz. Osman, s. 361.

²²² Dr. Muhammed El-Gaban, Fitnetu Maktel-i Osman, c. 1, s. 17.

nağı da kıskançlar olduğu anlaşıldı. Fakat kendileri tanınmasın, diye olayları sisli ortamlarda yaydıkları kabul edildi. Buna rağmen raşit, büyük, hayırsever Halife Hz. Osman (ra) bununla yetinmedi. Şöyle bir mektup yazıp gönderdi:²²³

“Ey ahali: Ben her hac mevsiminde kendi muvafakatimle valileri görevlendiririm. Ben hilafete geçtiğimden beri ümmet emri-bil-maruf ve nehyi anil münker ile yönetiliyor. Herhangi bir meselede veya valilerim konusunda bana sunulan her şeyi kabul ettim. Ahaliden öncelikli olarak ne benim, ne de ailemin hiçbir hakkı yoktur. Medine ehli bana sundular ki, “Bazı bölge insanları sövülüyorlar, diğer bazıları dövülüyorlar.” İşte ey gizli olarak sövülen veya dövülenler, hac mevsiminde gel-sinler, ne hakları varsa ya benden veya valilerimden alsınlar. Veya bağışlasınlar. Çünkü Allah bağışlayanları sever.”

Bu mektup şehirlerde okununca, insanları ağlatmış, insanlar Hz. Osman’a (ra) dua ederek, demişler: “Demek gizli bir zehir ümmetin kalbine karışmıştır.”²²⁴

İşte dünya, bu 80 küsur yaşındaki adamın azminden ve kararlılığından daha azimli ve kararlı birini acaba işitmiş mi? Bu yaşta olduğu halde, bu kadar hızlı ve güçlü bir şekilde zulmün üzerine giden bir lideri gösterebilir mi? Böyle bir adalet ve insaftan daha yüksek bir adaleti biliyor mu? Bak Allah’ın ve ahalinin haklarına riayet edildikten sonra, devlet başkanı olduğu halde şahsi haklarını millet için terk ediyor. Evet, Hz. Osman böyle yüksek bir makama sahiptir. Sadece müfettişler göndermekle yetinmediği gibi; mazlumlara hac mevsiminde gelip haklarını istemeleriyle yetinmiyor. O devlet başkanı ve hac emri olduğu halde bu çarelerle yetinmiyor. Valileri de çağırıyor

²²³ Taberi Tarihi, c. 1, s. 349.

²²⁴ a.g.e., c. 1, s. 349; Sallabi, Hz. Osman, s. 362.

ki; insanlar şikâyetle bulunduklarında onları görsünler, Halife onları da sorgulasın. Yayılan bu kötü haberleri onlara sorsun. Sağlam dürüst bir şekilde fikirlerini halifeye aktarsınlar.²²⁵

6- Hz. Osman'ın (ra) Valilerle Yaptığı Meşveret

Hz. Osman üç şehir valisine haber gönderdi. Acele olarak Medine'ye gelmelerini emretti. Bu çağrılan valiler, Abdullah İbn Amir, Muaviye İbn Ebu Süfyan ve Abdullah İbn Saad'tırlar. Onlar Medine'ye gelince, iki eski vali olan Said İbn As ve Amr İbn As'ı da meşverete kattı. Bu istişare toplantısı, kapalı ve tehlike dolu bir toplantı idi. Bu istişarede, İslam Devleti'nin başkenti olan Medine'ye gelen haberlere göre yeni bir plan kararlaştırılacaktı.²²⁶ Bu plan da şudur: Osman, gelen valilere: "Yazıklar olsun size! Neden bu şikâyetler? Neden bu yaygaralar?!. Allah'a and olsun! Korkarım bu şikâyetler, sizin sayenizde doğru çıkmış olsun! Bu iş aslında hep bana dokunacaktır." dedi. Valiler: "Sen heyetler göndermedin mi? Sana haber getirmediler mi? Hiç kimse'nin bir söz bile şikâyeti olmadığını sana söylemediler mi? Allah için bunlar doğru söylemiyorlar. Bunlar art niyetten kaynaklanıyor; biz asla bunların aslının olduğunu bilmedik. Sen bu sözlere dayanarak; sana dava açacak hiç kimseyi bulamazsın. Bunlar esas alınması, asla caiz olmayan yaygaralardır. Bunlar asla son bulmayacaktır." diye Osman'a cevap verdiler. Bunun üzerine Osman, "Bana fikir verin" deyince, Said İbn As: "Bu gizlice yapılan bir iştir. Haberi olmayanlara servis edilir. Onlar da kendi meclislerinde bunu konuşurlar." dedi. Osman: "Peki bunun ilacı nedir? dedi. Said "Bunu

²²⁵ Abdussettar Eş-Şeyh, Hz. Osman, s. 212.

²²⁶ Sallabi, Hz. Osman, s. 362.

konuşanları getirtmek; sonra asıl fitne çıkarıcıları öldürmektir,” dedi. Abdullah İbn Saad ise “İnsanların aleyhine olacak şeyleri geri al. Ve hakları olan şeyleri onlara ver. Bu senin onları Medine’ye çağırmandan daha iyidir.” dedi. Muaviye ise: “Sen beni vali yaptın. Ben de iyilikten başka kendilerinden hiçbir kötülük gelmeyecek bir kavme vali oldum. Her adam fitnenin nereden çıktığını çok daha iyi biliyor” dedi. Osman “Peki çare nedir?” diye sorunca, Muaviye “hüsni edep” dedi. Sonra Osman, “Ey Amr, sen ne görüyorsun?” diye sordu. Amr İbn As: “Bakıyorum, sen bu insanlar için çok yumuşadın. Her hallerine karşı rıza gösterdin. Ömer’in yapmadığı şeyleri bunlara verdin. Sen arkadaşın Ömer’in yolundan gitsen, onun sert davrandığı yerde sert davranırsan, yumuşaklık gösterdiği yerde yumuşaklık uygulasan çok iyi olur. Çünkü şiddet, insanlardan kötülüğü esirgemeyen kişiler için gereklidir. Yumuşaklık ise samimi ve dürüstler içindir. Sen ise herkese yaydın.” dedi. Bundan sonra Osman kalktı, Allah’a hamdüsena etti. “Sizin söylediğiniz işin bütün sorumluluğu bana aittir. Hepsini işittim ve “Her iş için ayrı bir kapı var” diye anlıyorum.” dedi. “Ümmetin geleceği için korkulan bu fitne ortaya çıkmıştır. Bu fitnenin de bir kapısı var. Bu kapı, Allah’ın sınırları çerçevesinde teenni ve yumuşaklıkla beraber, işin ardını takip etmektir. Bu fitne öyle önlenir ki, hiç kimse başkasının kusurunu teşhir edemez hale gelir. Başkasının ayıbı ancak rıfk ve şefkat ile kapatılır. Anlaşılan bu fitne kapısı açılacaktır. Fakat hiç kimsenin bende bir hakkı yoktur. Ben çok iyi biliyorum ki, ben ne insanlardan, ne de kendimden hiçbir hayrı esirgemiş değilim. Allah’a yemin ederim, eğer bu fitne değirmeni dönerse ve Osman fitneyi tahrik etmeden ölürse ne mutlu ona! Mümkün mertebe insanları koruyun, onlara haklarını verin. Onları bağış-

layın. Fakat eğer Allah'ın hukukuna el uzatılırsa, onda sakın gevşeklik göstermeyin.”²²⁷

Hız. Osman (ra) taviz verilmeyecek noktalarda gayet açık ve net idi. Allah'ın hukukunda gevşeklik gösterilmezdi. Diğer konularda ise, rıfk ile amel etmek daha öncelikli, bağışlamak daha üstün idi. Her halükarda bütün haklar ödenmeli idi.²²⁸ Bu konu ile ilgili birçok zayıf rivayet aktarılmıştır. Senetlerinin sahipleri bilinmiyorlar. Hız. Osman (ra) ile Amr İbn As'ın ilişkilerini çirkin göstermek amaçlıdır. Ayrıca Amr İbn As'ın yapısının değiştiğine dair düşük bir rivayet vardır. Güya Amr İbn As'ın, Hız. Osman'la olan sıcak alakası, başkanın ölümüne müncer olacak bir plan ve komplo ilişkisine dönüşmüş; sonra öldürülünce de, alay edercesine diyetini istemeye kalkışmıştır.²²⁹ Bütün bu gibi rivayetler, tarih ve hadis ehlince reddedilmişlerdir... Çok çok zayıf olarak görülmüşlerdir.²³⁰

İşte yine senedinde zayıf ve meçhuller bulunan bir rivayet de şudur; güya Amr İbn As, şöyle demiştir: “Ey Osman, sen Emevî hanedanı gibi insanların sırtına bindin. Onlar ne dediyse, sen onu dedin. Onlar nasıl koyduysa sen de öyle koydun. Ya adil ol veya başkanlıktan çekil. Eğer bu tavsiyemi kabul etmezsen, azmet ve bir adım at!”²³¹ Yine aynı rivayette var ki, Abdullah İbn Amir şöyle demiştir: “Benim görüşüm odur ki, bu dedikodulardan dolayı insanları, sınır bölgelere süresin ta başlarının bitleriyle ve develerinin keneleriyle uğraşmaktan

²²⁷ Taberi Tarihi, c. 5, s. 351.

²²⁸ Mumir Gadban, Mücahit Vali Amr İbn As, s. 447.

²²⁹ Mumir Gadban, Mücahit Vali Amr İbn As, s. 448; Sallabi, Hız. Osman, s. 364.

²³⁰ Mumir Gadban, Mücahit Vali Amr İbn As, s. 448.

²³¹ Taberi Tarihi, c. 5, s. 340; Sallabi, Hız. Osman, s. 364.

sana iftira etmeye vakit bulamasınlar.”²³² Fakat Hz. Osman, insanların hapsedilmesi veya öldürülmesi şeklinde ağır cezalandırmayı kabul etmedi. Güzellik ve yumuşaklık ile insanlara davranılmasını emretti.²³³ Valilerinin işbaşına dönmelerini istedi. Bu fitne belasını nasıl önleyecekler, diye onlara söylediği tarz ve üslup üzere; çünkü hepsi de bu fitnenin geleceğini, gelişeceğini görüyorlardı.²³⁴

7- Hz. Osman (ra) Dönemindeki Muhaliflerle Direkt Diyalog

Böyle bir diyalog yani herkesin gözü önünde istediklerini söylemek ve itiraz hakkını muarızlara tanımak, şûranın en yüce ve yüksek seviyesini oluşturuyor. İşte görüyoruz; Hz. Osman (ra) Abdullah İbn Sebe’ etkisinde kalanları çağırdı. Kalplerindeki bütün şüpheleri arz etmelerini, kendisinde gördükleri yanlışları, zulümleri ve dine olan aykırılıkları açıklamalarını onlardan talep etti. Bu oturum gayet açık, herkesin gözü önünde, mescitte gerçekleşti. Sahabe ve Müslümanlardan herkes onu işitti. Bu oturumda “Sebeiler” konuştular. Hz. Osman’ın (ra) işlediği hataları söylediler. Fakat bunları söylerken hepsi de çekiniyorlardı. Ardından Hz. Osman (ra) kalktı, açıklama yaptı, meseleleri izah etti. Yaptıkları işlerde delil ve dayanaklarını sundu. Bütün samimi Müslümanlar, bu muhasebeyi, bu açıklamayı bu şeffaflığı işitiyor ve görüyordu. Suç olarak Hz. Osman’a (ra) isnat ettikleri bütün meseleleri, Hz. Osman (ra) ortaya koydu. Sonra işin, gerçek mahiyetini açıkladı. Her şeyi çok yerinde olarak yaptığını savundu. Mescitte oturan bütün sahabeler, ona şahit oldular.²³⁵

²³² Sallabi, Hz. Osman, s. 364.

²³³ Süllemi, Hz. Osman Hilafeti, s. 77.

²³⁴ Halidi, Raşit Halifeler, s. 151.

²³⁵ a.g.e.

a) Hz. Osman: “Benim seferde namazı kasretmediğimi; hâlbuki, Peygamber (sav) Ebu Bekir ve Ömer (r. anhum) kasrediyorlardı” diyorlar.

Evet, ben, Medine’den Mekke’ye giderken namazımı kasretmedim. Mekke’de ailem var. Ben ailem içinde mukim sayılıyor; misafir olamam. Bu böyle değil mi?” dedi. Sahabeler, “Evet öyledir” dediler.

b) “Benim yasak bölge oluşturduğumu, diğer Müslümanları sıkıştırdığımı develerimi otlatmak için çok geniş, özel bir araziyi ayırdığımı” söylüyorlar. Hâlbuki benden önce de yasak bölge vardı. Burada zekâtın gelen ve cihad için hazırlanan develer vardı. Benden önce Hz. Peygamber, Ebu Bekir ve Ömer de özel yasak bölge tayin etmişlerdi. Orada zekât ve cihad develeri otlanıyordu. Ben ise bir miktar bunu genişlettim. Çünkü zekât ve cihad develeri benim zamanımda çoğaldılar. Ayrıca ben Müslüman fakirlerin, sürülerini burada otlatmalarını yasaklamadım. Ben özel develerim için hiçbir yer ayırmadım. Ben hilafete geçtiğimde Müslümanlar içinde deve ve koyunları en çok olan biriydim. Bütün bunları infak ettim. Şimdi, otlayan veya süt veren hiçbir hayvanım yoktur. Sadece bazı erkek develerim kaldı. Onları hacca gitmek için ayırmışım. Ey Peygamberin sahabeleri, bu böyle değil mi?” dedi. Hepsi birden “Allah için öyledir” dediler.

c) “Benim Kur’an’dan bir tek nüsha bıraktığımı, diğer nüshaları yaktığımı, bütün Müslümanları bir tek mushafa mahkûm ettiğimi” söylüyorlar. İşte ey insanlar, Kur’an Allah’ın kelamıdır, O’nun katından gelmiştir. Ve bu Kur’an bir tanedir. Ben Müslümanları Kur’an hakkında ittifaktan, onların ihtilafa düşmelerini engellemekten başka bir şey yapmadım. Ben bu işimde Ebu Bekir’in yolunda gittim. Çünkü o da Kur’an’ı derlemişti.

Ey insanlar bu böyle değil mi?” dedi. Bütün Sahabeler, “Allah için öyledir” dediler.

d) “Benim Hakem İbn Ebul-As’ı sürgünden Medine’ye geri getirdiğimi, Hz. Peygamber ise onu Taife sürgün etmişti, diye benim Peygambere karşı geldiğimden şüpheleniyorlar. İşte bakın Hakem İbn As, Mekkelidir; Medineli değildir. Hz. Peygamber de onu Mekke’den Taife sürgün etmişti. Sonra O (sav) Hakem’den razı olunca onu Mekke’ye iade etti. İşte bakın bizzat Peygamber sürgün ile onu cezalandırıyor. Ve bizzat kendisi bu sürgün cezasını kaldırıyor. Ben de bu duruma dayanarak onun Medine’ye gelebileceğine izin verdim. Hal böyle değil mi?” dedi. Bütün sahabeler, “Allah için, öyledir,” dediler.

“Benim yeni yetişmeleri ve yaşı küçükleri vali yaptığımı; saygın, faziletli hiç kimseye görev vermediğimi” söylüyorlar. Hâlbuki vali yaptığım bu insanlar, işlerinin ehlidirler. Onları araştırın. Hz. Peygamber (sav), benim görevlendirdiğim gençlerden daha küçüklerini dahi görevlendirdi. Üsâme İbn Zeyd gibi. Evet, o zamanda Peygamber’e karşı dahi itirazlar yükseldi. Gerçek bu değil mi?” dedi. Bütün sahabeler, sözbirliğiyle “Allah için evet! Bu insanlar, manasının hakikatini bilmedikleri işleri ayıplıyorlar” dediler.

“Benim Abdullah İbn Sa’d İbn Sarh’a devletin hakkı olan ganimeti verdiğimi, söylüyorlar. Hâlbuki ben ona ancak humusun humusunu (beşte birinin beşte birini) verdim. Bu da yüz bin dirhem ediyor. O, Afrika’yı fethedince cihadının mükâfatı olarak bunu ona verdim. Çünkü daha önce ona “Eğer Allah, senin elinle Afrika’yı fethederse sana humusun humusunu elden vereceğim, diye söz vermiştim. Benden önce Ebu Bekir ve Ömer de böyle vaatlerde bulunmuşlardı. Bununla beraber, mücahit askerler, benim bu işime itiraz edince, “Biz böyle bir

işi yapmanı istemiyoruz” deyince –ki itiraz hakları yoktu- ben o beşte birinin beşte birini Saad'den geri aldım. Onu askerlere dağıttım. Dolayısıyla o hiçbir şey almış olmadı. Olan durum bu değil mi?” deyince, bütün sahabeler “Allah için öyledir” dediler.

“Benim ailemi çok sevdiğimi, onlara büyük hediyeler verdiğimi” söylüyorlar. Evvela benim aileme olan sevgim başkalarına zulmetmeye, haklarını vermemeye sebep olmamıştır. Tam aksine bana sorumluluklar yükler, başkasının haklarını onlardan alırım. Onlara verdiğim hediyeler ise benim öz malımdan vermişim. Müslümanların malından dirhem bile vermiş değilim. Çünkü ben Müslümanların mallarını ne aileme ne de başkasına helal görmem. Bütün bu güzel hediyeleri bizzat malımdan vermişim. Resulullah (sav), Ebu Bekir, Ömer dönemindeki durumumu bilmiyor musunuz?! Ben o zaman genç ve mala karşı istekli olduğum halde ne infak ettiğimi biliyorsunuz. Bundan sonra ömrüm tükenmek üzere iken, ailem yaşlanmışken, şahsi servetimi aileme ve akrabalarımaya vermem mi, mülhidler bu dedikodusuna sebep oldu? Allah’a yemin ederim, ben Müslüman şehirlerin hiçbirinden, ne mal ne hediye ve ikram hiçbir şey almış değilim. Ben mücahitlerin bu şehirlerden aldıkları bütün ganimetleri onlara iade ettim. Sadece bunların humusunu aldım. Müslümanlar bunların taksimini ve müstahaklara verilmesini üstlendiler. Allah’a yemin ederim, ben bu humuslardan bir kuruş bile almış değilim. Ben devlet başkanı olduğum halde kendi öz malımdan yiyorum. Aileme de sadece kendi öz malımdan yediriyorum.

“Benim fethedilen toprakları belirli kişilere verdiğimi, söylüyorlar. Ve bu arazilerin fethinde, Muhacir, Ensar ve başkalarından olan bütün mücahidler ortaklıklar, diye anlatıyorlar. Bunun aslı şudur: Bu araziler, fatih mücahidler arasında adi-

lane olarak paylaşıldı. Bu fatihlerden bazıları orada yerleşti, kaldı; bazıları da Medine'ye veya başka şehirlere geri döndüler. Kendi hisseleri onların mülkü olarak kaldı. Bunların bazıları da mülklerini sattılar. Bu bedeller, halen bunların ellerindedir" dedi. Hz. Osman, bu şekilde ona yapılan itirazların en büyüğünü ortaya koydu. Yaptığının şeklini ve gerçekliğini ve bütün bunlarda haklı olduğunu göstermiş oldu.²³⁶

İşte Osman İbn Affan'ın yaptığı ve sahabe tarafından tes-cil ettiği bu sağlam savunmayı görüyorsunuz. Bu savunma çerçevesinde acı, şiddet dolu eleştirileri, Sebecilerin yaydığı kötü sözleri, yaptıkları yalan ve çürük propagandayı görüyorsunuz. Bak, gayet güzel bir şekilde bütün bu itirazları özetledi. Gayet haklı cevaplar verdi. Fakat muhalifler, aydınlanmayı ve doğruya varmayı istemiyorlardı. Onun bu muhaliflere karşı yaptığı mücadele, gayet halis birinin karşıdakinin kabrini kazmak isteyen bir haine karşı yaptığı bir mücadele idi. Böyle art niyetli muhalifler, konuşurken ağızlarından kin ve garazlar saçılır. Hali böyle olan birini hiçbir delil ikna edemez. Hiçbir bilgi onu doğruya vardıramaz. "Evet, Allah'ın saptırdığı kişi için hiçbir yol gösterici bulunmaz."²³⁷

Evet, Hz. Peygamber'in (sav) minberinin yanında bulunan fitnecilerin reisleri, Hz. Osman'ın (ra) bu sözlerini ve açıklamalarını işittiler. Diğer bütün sahabeler ve salih Müslümanların işittiği gibi. Bu sahabe ve Müslümanlar, Hz Osman'ın (ra) sözünden açıklama ve izahından çok etkilendiler. Bütün sözlerinde onu tasdik ettiler. Ona karşı sevgileri arttıkça arttı. Fakat fitne ve ayrılığın misyonerleri olan Sebeciler, hiç etkilenmediler. Hiç adım atmadılar. Çünkü bunların amacı, doğruyu ve

²³⁶ İbn El-Arin, El-Avasım Mine'l-Kavasım, s. 61-111; Taberi Tarihi, c. 5, s. 356.

²³⁷ Ebu Zehra, Tarihül-Cedel, s. 98-99.

gerçeği öğrenmek değildi. Bunlar iyi niyetli değillerdi. Onların tek amacı fitne ve fesad çıkartmak idi. İslam'a Müslümanlara tuzak kurmak idi. Nitekim sahabe ve diğer Müslümanlar, bu fitnecilerin ortaya çıkan yalanlarından, iftiralarından ve kinlerinden dolayı, Hz. Osman'a (ra) "Bu isyancıların öldürülmeleri" fikrini verdiler. Hatta ısrar ettiler ki, İslam âlemi, onların şerrinden kurtulsun, Müslümanların memleketleri istikrar bulsun. Bu art niyetlilerin zehirli fitneleri temizlensin. Fakat Hz. Osman'ın (ra) başka bir görüşü vardı. Onun farklı bir çözümü vardı. O, bunları bırakmayı tercih etti. Öldürülmelerini engelledi ki, fitneyi ötelere atsin. Evet, Hz. Osman (ra) Mısır'dan, Kufe'den ve Basra'dan gelen bu Sebecilere karşı hiçbir önlem almadı. Onların Medine'yi terk edip, memleketlerine geri dönmeleri için onların yolunu açık bıraktı.²³⁸ Hâlbuki onların haince planlarını çok iyi biliyordu.

Yedinci Olarak: EMİRÜLMÜMINİN ALİ İBN EBU TALİB (RA) DÖNEMİNDE ŞÛRA

Hz. Ali'ye (ra) biat tamamıyla ümmetin seçimi yoluyla oldu. Bu biat, değişik şehirlerden ve bölgelerden gelen, dini konularda geçmişleri ve birikimleri olmayan, hayırsız kabilelerin eliyle Hz. Osman İbn Affan öldürüldükten sonra gerçekleşti. Yani Hicretin 35. yılının Zilhiccenin 18. günü olan Cuma gününde, Hz. Osman (ra) iftira ve tecavüzler sonucu öldürüldü.²³⁹

Medine'de kalmış olan bütün Peygamber sahabeleri Hz. Ali'ye (ra) halife olması için biat ettiler. Çünkü o gün itibarı ile mutlak olarak ondan daha üstünü yoktu. Hiç kimse Hz.

²³⁸ Halidi, Raşit Halifeler, s. 158-159.

²³⁹ İbn Sa'd, Tabakat, c. 3, s. 31.

Osman'dan (ra) sonra kendini hilafete ve önderliğe layık görmüyordu. İki büyük torun olan Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in babası Hz. Ali (ra) de bu hilafet için çok istekli değildi. Onun için, Medine'de kalmış olan Peygamber ashabının şiddetli ısrarından sonra ancak kabul etti. Çünkü başka layık kimse yoktu. Ve fitneler çoğalmasın, yayılmasın diye bu sorumluluğu kabul etti. Buna rağmen Cemel ve Siffin'de tutuşan bu fitnelerin ardından, bazı cahillerin eleştirisinden kurtulamamıştır. Evet bu son iki ateşli fitne, Abdullah İbn Sebe' ve ona uyanların başlattığı fitnelerin bir sonucu idi. Onlar hidayet, iman ve ahlaktan yoksun olduklarından ve İslam'ı kıskandıklarından çok kötü, kökten bir fitne planlamışlardı.

Bir takım âlimler Hz. Ali'nin (ra) hilafete seçilmesini şöyle anlatmışlar:²⁴⁰ Ebu Bekir El-Halid, Muhammed İbn Hanefi'ye isnaden şöyle nakletmişlerdir: “ Ben Ali ile beraberdim. Osman ise kuşatılmıştı. Oraya bir adam geldi. “Emirülmüminin Osman bu saatte öldürüldü” dedi. Ali ayağa kalktı; ben onun belini tuttum, düşmesin diye. O “Bırak beni, Allah sana acısın” dedi. Sonra Osman'ın evine geldi. Baktı Osman öldürülmüş; sonra kendi evine gitti, üzerine kapıyı kapadı. İnsanlar kapıyı çaldılar, yanına girdiler. “Osman öldürüldü, bu millete bir halife lazım, senden üstün, hilafete layık hiç kimseyi de tanımıyoruz” dediler. Ali ise onlara: “Beni bu iş için istemeyin; çünkü size yardımcı ve danışman olarak kalmam, başınıza halife olarak geçmemden daha iyidir.” dedi. Onlar: “Hayır, biz senden daha layığını, iyisini bilmiyoruz!” deyince; Ali: “Eğer benden başka hiç kimseyi istemiyorsanız, bana biat edilme, gizlice olmayacaktır.” dedi ve mescide gitti. Orada insanlar açıkça ona biat ettiler.”²⁴¹

²⁴⁰ Nasir Ali Aid Hasan Eş- Şeyh, Ehl-i Sünnet Akaidi ve Sahabe, c. 2, s. 677.

²⁴¹ Ebu Bekir El-Hallal, Kitabu's- Sünne, s. 415.

Salim İbn Ebu Caad'den, o da Muhammed İbn Hanefiye'den nakledilen diğer bir rivayette de şöyle denilmiştir: “Resulullah'ın Aşhabı, Ali'ye geldiler. “Bu adam (Osman) öldürüldü. İnsanlara da bir önder, bir halife lazımdır. Sen hem en üstünsün, hilafete en layıksın, hem İslam'ın birinci öncüsüsün.” dediler. Ali, “Bunu yapmayın, benim vezir ve danışman olarak kalman, emir olmamdan daha hayırlıdır,” dedi. Onlar, hayır “Biz sana biat etmeden gitmeyiz” dediler. Ali, “Öyle ise mescitte biat olsun! Çünkü biat gizli olamaz. Ve milletin rızası alınmadan geçerli olmaz.” dedi.

Raviler, Abdullah İbn Abbas'ın şöyle dediğini aktarıyorlar: “Ben onun mescide gelmesini istemişyordum. Aldatırlar, diye korkuyordum. Fakat o mescide girince Muhacirler ve Ensar gelip biat ettikten sonra halk da biat etti.”²⁴²

Bu sahih rivayetlerden şu dersleri, ibretleri ve bilgileri anlıyoruz:

a) Hz. Ali (ra), Osman İbn Affan'a yardım ediyordu, onu savunuyordu. Bu Hz. Ali'den (ra) mütevatiren rivayet edilmiştir: Hatta “*O Hz. Osman'ı en çok savunan biridir*” denilebilir. Bu birçok rivayet ile nakledilmiştir. Mervan İbn Hakem bile buna şahitlik ediyor: “*Bizim adamımızı en çok sizin adamımız savunuyordu.*” Yani Ali Osman'ı savunuyordu.²⁴³

b) Hz. Ali (ra), hilafet makamından uzak duruyordu. Halife olmak istemiyordu. Böyle bir makamda asla gözü yoktu. Evine çekilmişti. Sahabeler, gelip zorla ona biat ettiler.

c) Medine'deki Muhacirler, Ensar ve diğer bütün Müslümanlar, ona biat etmekte icma ettiler. Bunlar içinde ehl-i hall ve akid de vardı. Özellikle bunlar Hz. Ali'ye (ra) gidip, biati

²⁴² a.g.e., s. 416.

²⁴³ Malik El- Halidi, Hz. Ali'ye Biat Edilmesi, s. 2.

kabul etmesini istediler. Ve kabul edinceye kadar ısrar ettiler. Bu biat, Hz. Osman'ın (ra) katlindeki kargaşayı durdurmak, Hz. Osman'ın (ra) katillerini yakalatmak için değildir. Bu madadaki rivayetler zayıf ve mevzudurlar.

d) O gün için hilafete en layık Hz. Ali (ra) idi. Çünkü bütün sahabeler, ona gittiler; biati kabul etmesi için ısrar ettiler. Ve gayet samimi ve açık olarak o gün için ondan daha uygun kimse olmadığını söylediler.

e) Hilafetin Müslümanlar için çok önemli olduğunu görüyoruz. Çünkü sahabeler, süratle onu başkan yapmak için koştu. Zaten o, *“Allah'ın dini tehlikeye girer diye korkmasaydım, bu sahabelere olumlu cevap vermezdim.”* dedi.²⁴⁴

f) Hz. Ali'ye (ra) biat edilmesine atfedilen zayıf, şüphe şuna dayanır: “Hz. Osman'ı (ra) muhasara eden ve bir kısmı onun katline katılan isyancılar, o zaman Medine'de idiler. Ve ilk olarak onlar biat ettiler. Talha ve Zübeyr zorla biat ettiler.” Bu gibi laflar, tarihçilerin söylentileridir. Temelsizdirler, sahih senetleri yoktur. Doğru görüş odur ki, Hz. Ebu Bekir (ra), Hz. Ömer (ra) ve Hz. Osman'dan (ra) sonra Hz. Ali'den (ra) daha üstün kimse olmadığıdır.

Hz. Ali değer (ra), bilgi, iman ve cihatta onların dördüncüsü gibi idi. Onun için Muhacirler ve Ensar ona koştu. O da bu görevi üstlenmeyi kendine farz olarak bildi. Sahabenin isteğine boğun eğdi. Demek, eğer Hz. Ali'ye (ra) biat için acele edilmeseydi, bu bütün İslam dünyasında fitne ve ihtilafların ortaya çıkmasına sebep olacaktı. Demek, şartlar ne olursa olsun birlik üzere biate yönelmek Müslümanlar için en öncelikli meseledir. Onun için Medine'deki sahabelerden hiç kimse Hz. Ali'ye (ra) biat etmekten geri kalmadı. Hâlbuki onun Basra'ya

²⁴⁴ Fethu'l-Bari, c. 13, s. 75. Bu rivayetin senedi sahihtir.

olan seferinde bazı sahabeler ona katılmadılar. Fakat hilafet için yapılan biatte hiç fire olmamıştı. Ayrıca Basra'ya olan yolculuk bir içtihat meselesiydi.²⁴⁵ Nitekim Hz. Ali (ra) onları bu yolculuğa zorlamadı; gelmeyenlerin ömrünü kabul etti. İşte bu gibi farkları bilmeyen insanlar, bu iki meseleyi (biat ve yolculuk meselelerini) birbirine karıştırıyorlar.

g) Bu gibi konularda "İhbariyyun"un mübalağalarından sakınmak gerek. Bu rivayetler şunlardır:

- İhbariyyun iddia ederler ki, Medine Hz. Osman'ın (ra) öldürüldüğü günden itibaren beş gün halifesiz kaldı. Medine'yi Gafiki İbn Harb yönetiyordu. İnsanlar hilafet için birilerini arıyorlardı; fakat kimseyi bulamıyorlardı.²⁴⁶

- İddia ederler ki, Mısır'dan gelen isyancılar, hilafeti Hz. Ali'ye teklif ettiler. Fakat o kabul etmedi.

- Yine iddia ederler ki, Kufe'den gelen isyancılar, hilafeti Zübeyr'e teklif ettiler. Fakat onu bulamadılar.

- Yine derler, Basra'dan gelenler Talha'ya biat etmek istediler.

Bütün bu gibi zayıf rivayetler, sahih rivayetler yanında hiç bir ilmi değere sahip değiller.²⁴⁷ İsnatları sahih değildir. Nitekim eğer Hz. Osman (ra) Medine içinde kavgayı ve güç kullanmayı yasak etmeseydi; sahabeler o isyancıları durduracak güçte idiler. Ben bunu Hz. Osman (ra) hakkındaki kitabımda, detayları ile yazdım. Evet sahih görüşe göre Hz. Ali'ye (ra) olan biat gönüllü ve istekle yapılan seçim ile gerçekleşmiştir. Bu konuda fitneci asilerin bir rolü olmamıştır. Bu biat, Medine'deki

²⁴⁵ Muhammed Serap, El-Medinetül-Nebeviyye, c. 2, s. 311.

²⁴⁶ Taberi Tarihi, c. 4, s. 432.

²⁴⁷ Dr. Halid El-Gays, Hz. Osman'ın Şehid Edilmesi ve Cemel Vakası, s. 126-140.

büyük sahabe cemaati tarafından gerçekleşmiştir. Yani saha-beler, Hz. Ali'yi (ra) hür bir seçim ile halife yaptılar.

h) Hz. Ali'ye (ra) biat konusunda 11 sahih rivayet ve delil vardır.²⁴⁸

1. Hz. Ali'ye (ra) Biat Konusunda Ümmetin İcmaı Vardır!

Hilafet için Hz. Ali'ye (ra) yapılan biat, Zilhicce ayının başlarında, Hicri 35. yılında Hz. Osman'ın (ra) öldürülmesinin hemen ardından gerçekleşti. Bu biate Medine'deki bütün Muhacirler, Ensar ve diğer Müslümanlar katıldılar. Hz. Ali'ye (ra) biat edilme haberi mektup ile bütün uç bölgelere bildirildi. Bütün bölgeler kabul etti. Şam Valisi Muaviye hariç. İşte ondan sonra aralarında olanlar oldu.²⁴⁹

Denilebilir ki, Hz. Ali'ye (ra) verilen biatte hakkaniyet, sıhhat ve zamanlama açısından icma var. Çünkü o gün itibarı ile herkes Hz. Ali'den (ra) daha üstünü yok, diye biliyordu. Demek ona verilen biat, tam yerinde, zamanında ve değeri ile olmuştur.²⁵⁰

Bazı insanlar, “Hz. Ali'nin (ra) hilafetindeki biatte icma olmamıştır; Şam ahalisi, Muaviye ve onunla beraber olanlar, Hz. Ali'ye (ra) biat etmedikleri gibi onunla savaştılar” dediler.²⁵¹

Bu itirazın cevabı şudur: Muaviye Hz. Ali'yle (ra) hilafet için savaşımadı. Onun üstünlüğünü ve imametini inkâr etmedi. O, sadece Hz. Osman'ın (ra) katillerinin şer'i hadde göre cezalandırılması için Hz. Ali (ra) ile savaşıyordu. O bu içtihadında doğru olduğunu, isabet ettiğini sanıyordu. Fakat hatalı

²⁴⁸ Hz. Ali'ye Biat, s. 122.

²⁴⁹ Fethu'l- Bari, c. 7, s. 72.

²⁵⁰ Ehl-i Sünnet Akaidi ve Sahabe, c. 2, s. 693.

²⁵¹ a.g.e., c. 2, s. 695.

idi. Dolayısıyla sadece içtihat ecrini alır.²⁵² Bütün sahih rivayetler, onun Hz. Ali'ye (ra) karşı hilafet için savaşmadığını, Hz. Osman'ın (ra) katillerine kısas uygulamak için ona muhalefet ettiğini gösteriyor. Ebu Müslim El-Hullani'den şöyle rivayet edilmiştir: *"O ve beraberinde bir cemaat, Muaviye'ye geldiler. "Sen Ali'ye karşı geliyorsun! Sen ona denk misin?" dediler. O, "Allah için hayır! Ben, Ali'nin benden üstün olduğunu biliyorum. Hilafetin onun hakkı olduğunu kabul ediyorum. Fakat sizler, Osman'ın mazlum olarak öldürüldüğünü bilmiyor musunuz? Ben ise onun amcasının oğluyum; onun kanını istiyorum. Gidin Ali'ye söyleyin; bana Osman'ın katillerini teslim etsin, ben de ona itaat ederim" dedi.*

Gittiler, Hz. Ali (ra) ile konuştular. Fakat Hz. Ali (ra) o katilleri teslim etmedi.²⁵³

İbn Kesir de Ebu Derda ve Ebu Uname'den (r. anhumâ) kendi senedi ile birkaç farklı yoldan rivayet ediyor ki; Ebu Derda ve Ebu Uname, Muaviye'nin yanına girdiler, *"Muaviye neden bu adamla savaşıyorsun? Allah'a ant olsun, Ali senden de, babandan da önce İslam'a girmiştir; Resulullah'a senden daha çok yakındır; hilafete senden daha layıktır!"* dediler. Muaviye, *"Ben Osman'ın kanı için onunla savaşıyorum. O ise onun katillerini koruyor. Gidin, ona Osman'ın katillerini bize teslim etmesini söyleyin. İşte Şam ahalisinden ona biat eden ilk kişi ben olacağım,"* dedi.²⁵⁴

Rivayetler gösteriyor ki, Muaviye hilafet için Hz. Ali'yi (ra) destekliyordu. Onun için âlimler, bu meseleyi inceleyerek

²⁵² El-Avasım Mine'l-Kavasım, s. 150; Sallabi, Hz. Ali, s. 286.

²⁵³ El-Bidaye Ve'n-Nihaye, c. 7, s. 265; Sahabe Konuları, c. 2, s. 147.

²⁵⁴ El-Bidaye Ve'n-Nihaye, c. 7, s. 270.

araştırmışlardır. Nihai bir karara varmışlar.²⁵⁵ İmamü'l Haremeyn Cüveyni diyor ki: "Muaviye her ne kadar, Ali'ye karşı savaşmışsa da onun halifeliğini inkâr etmiyordu. Kendisi için Hilafet iddiasında değildi. Muaviye sadece Hz. Osman'ın katillerini istiyordu. Bu görüşünü doğru görüyordu. Fakat yanlış yapıyordu."²⁵⁶

Hız. Ali (ra) ilke olarak Hız. Osman'ın (ra) katillerinin hakkında kisasın uygulanmasının farz olduğunu kabul ediyordu. O sadece bu cezalandırmanın, birlik sağlanıncaya, ortam sakin oluncaya, yönetim oturuncaya kadar geciktirilmesinden yana idi.²⁵⁷

2- Hız. Ali'nin (ra) Biati Konusunda Yapılan Şûranın Gerçekliği

Dördüncü Halife Hız. Ali'ye (ra) verilen biat, şûra değeri açısından kendinden önceki üç biatte olan şûra değerinden geri değildir. Her ne kadar, ümmeti inciten krizler, karanlık haller, peş peşe gelen sorunlar bu dönemde olmuşsa da... Çünkü Hız. Ali'ye (ra) biat, aşiret, aile, kabile veya veliahtlık esası üzerine olmamıştır. Hız. Peygamber'den (ra) bir vasiyet de vaki değildir. Eğer böyle bir şey olsaydı, onunla sahabeler arasında böyle uzun konuşma ve tartışma olmazdı. O, işin başında hilafeti reddetmezdi. O ta baştan kendi hakkını isteyecekti.

Evet görüyoruz insanlar, onu böyle bir göreve zorlamışlar; ısrar etmişler; o ise kurtulmak için kaçış kapılarını arıyordu. O en sonunda hilafeti kabul ederken, Hız. Peygamber (ra) vasiyeti, Ehl-i Beyt ve Kureys'ten olduğu ilkesi üzerine kabul etmemiştir. Eğer sahabe Hız. Peygamber'in (ra) böyle bir

²⁵⁵ Sallabi, Hız. Ali, s.186.

²⁵⁶ a.g.e., s.186.

²⁵⁷ a.g.e., s. 293.

vasiyetinin olduğunu bilseydi, onu icra etmekte asla gecikmeyeceklerdi. Çünkü o, Kureyş ve Abdulmenaf ailesinden olmakla beraber, Aşere-i Mübeşşere'dendi. Hz. Ömer'in (ra) öldürülmesinden sonra insanlar, onu Hz. Osman (ra) ile hemen hemen denk tutuyorlardı. Abdurrahman'ın halka ve sahabelerle yaptığı istişarelerde hemen hepsi, “*Osman olmazsa Ali olsun*” diyorlardı.

3- Hz. Ali'nin (ra) Şûra Hakkındaki Sözleri

Hz. Ali (ra), harcamalarında, işlerinde ve kararlarında gerekli bir şekilde şûra metodunu kullanmakta çok ısrarlı idi. Onun bu davranışlarından biri, onun, Harici Hureys İbn Raşit ile savaşmakla görevlendirdiği komutanı Ma'kal İbn Kays Er-Riyahi'den bir mektup gelince, bütün arkadaşlarını çağırması, mektubu onların huzurunda okuması, onlarla istişare etmesidir. Genelin görüşü bir şekil üzere birleşince yakın arkadaşlarından fikir istemesidir. Genelin görüşü de şu idi; dediler: “Ma'kal'e yaz; bu yolu takip et-sin; Hureys'i öldürünce veya onu sürgün edinceye kadar peşini bırakmasın. Çünkü o halifeye karşı milleti ifsat eder” diye kaygılanıyoruz.”²⁵⁸

Hz. Ali'nin (ra) rivayet edilen istişare hakkındaki sözle-rinden biri de şudur: “*İstişare doğruyu bulmanın ta ken-disidir. Sırf kendi görüşünü esas alan kendini tehlikeye atmıştır.*”²⁵⁹

“*En güzel destek ve bakanlık, meşverettir. En kötü ve çirkin hazırlık istibdattır.*”²⁶⁰ “*Yetişmiş yaşlının fikri, gö-*

²⁵⁸ Taberi Tarihi, c. 6, s. 39.

²⁵⁹ Maverdi, Edebu'd-Din Ve'd'Dünya, s. 89; Sallabi, Hz. Ali, s. 225.

²⁶⁰ Âl-i Kemal, El-İdaretül-Askeriyye, c. 1, s. 279.

zûyle gören gencin görüşünden daha hayırlıdır” sözleri de şûra hakkında iki önemli ilkedirler.²⁶¹

Hiz. Ali (ra) Malik İbn Haris El-Eşter’i Mısır’a gönderirken şûra hakkında ona şöyle vasiyette bulunmuştur: *“Meşveretine cimrileri katma; seni ikram ve ihsan etmekten alıkoyar, başına fakirlik belasını bulaştırır. Korkak olanları da meşveretine katma; idarede seni zayıflatır. Hırslı olanları da meşveretine katma; şirret ve zulmü sana süslü gösterirler. Evet, cimrilik, korkaklık, hırs değişik duygulardır. Allah hakkında kötü düşünmek bunların hepsini kapsar.”*²⁶²

Hiz. Ali (ra), devlet başkanının müsteşarları olmadığında devletin iyiliklerini ve kusurlarını bilemez; devletin birçok işleri ve sorunları başkanın gözünden kaybolur, diye biliyordu. Ve Hiz. Ali (ra), bilmediği şeyleri, meşveret sayesinde öğrenebileceğini de biliyordu. Kuşatamayacağı şeyi amaçlarıyla yakalayabileceğini anlıyordu. Şüphelendiği bütün noktaların meşveretle aydınlanacağını görüyordu. İşte, o kendisini Mısır’a vali tayin ederken, Eşter En- Nahai’ye şöyle diyor: *“Yaptığın işleri iyi düşün. Görevlileri atadığında, aktif sebep, senin bilinçli ve serbest seçimin olsun. Onlara olan sevginden ve onları kayırmaktan dolayı olmasın. Çünkü iş ve adamları kayırmak, yani meşveret etmeden keyfine göre davranmak, zulüm ve Allah’a yapılan ihanetin bütün şubelerini içine alan bir günahdır. İnsanlara en büyük zararı vermektir. Sen insanların işlerini, memurların hallerini, ancak şu şekilde ıslah edebilirsin: İnsanların kendilerinden yardım aldıkları, bilmediklerini öğrendikleri memurların salahiyeti ile. Bütün işlerinde, görevli ve memurlarını*

²⁶¹ Sallabi, Hiz. Ali, s. 225.

²⁶² El-İdaretül-Askeriyye, c. 1, s. 279.

*takva, zühd, iffet, iyi siyaset ve hak ehlinde seç. Bunlara da deneyimli, akıl ve haya sahibi, dindar ve iyi aile çocuklarını destek yap. Çünkü bunların ahlakı üstün olur. Kendilerini kötülüklerden koruyabilirler, hatalarını düzeltirler. İsrrafta gözleri olmaz. İşin sonucunu çok iyi görürler. İşte böyleler senin memurların ve yardımcılarının olsun.*²⁶³

Sekizinci Olarak:

HZ. HASAN İBN ALİ İBN EBU TALİB (RA) DÖNEMİNDE ŞÛRA:

1- Hz. Hasan'a (ra) Biat Edilmesi

Hz. Hasan'a (ra) olan biat, Hicretin kırkinci yılında Ramazan ayında oldu. Bu da, Emirülmüminin Ali İbn Ebu Talib'in (ra) Harici Abdurrahman İbn Mulcem El- Muradi²⁶⁴ tarafından şehit edilmesinin ardından oldu. İşte insanlar şehit düşen babasından sonra Hz. Hasan'a (ra) biat ettiler. Hz. Ali (ra) kendinden sonra hiç kimseyi tayin etmemişti. Abdullah İbn Sebû'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Hz. Ali'yi (ra) dinlerken şöyle dediğini işittim: *"Bu Hariciler benim kanımla ellerini boyayacaklar. Bu eşkıya adam beni beklemeyecektir."*²⁶⁵ Orada olan insanlar, *"Ya Emirülmüminin bu adamı bize haber ver. Ailesini yok edelim."* dediler. Hz. Ali (ra): *"Öyle ise benim yüzümden benim katilim olmayanları öldüreceksiniz."* dedi. Dediler: *"Öyle ise kendinden sonra birini halife seç."* O ise, *"Hayır Resulullah (sav) nasıl kendinden sonra halife seçmedi, sizi Allah ile baş başa bıraktı. Ben de öyle yapıyorum,"* dedi. Oradakiler, *"Peki Rabbine vardığın zaman O'na ne diyeceksin?!"* O (ra) *"Allah'ım, Sen benim ardım-*

²⁶³ İzzettin Temimi, Eş-Şura Beynel-Asale Vel-Muasara, s. 102.

²⁶⁴ Tabakat, c. 3, s. 35-38.

²⁶⁵ Mecmaul Fevaid, c. 9, s. 139; Müsned-i Ahmed, c. 2, s. 325.

dan onlar için istediğini gerçekleştirdin. Beni yanına aldın. Ve Sen onların içindesin. Eğer dilerse onları ıslah edersin. Dilersen de onları ifsat edersin.”²⁶⁶

Bir rivayette de: “Allah’ım sen benden sonra istediğini onlara bıraktın. Sen beni yanına aldın; ben de seni onların içinde bıraktım.”²⁶⁷ İşte Ali İbn Ebu Talib’in öldürülmesinden sonra, Hz. Hasan (ra) onun namazını kıldı; dört tekbir getirdi. Kufe’de onu defnettiler. Definden sonra Hz. Hasan’a (ra) ilk biat eden Kays İbn Sa’d’dır. O’na elini uzat, Allah’ın Kitabı, Peygamberinin sünneti ve düzeni bozanlarla savaşmak üzerine sana biat edeyim, dedi. Hz. Hasan (ra), “Sadece Allah’ın kitabı ve peygamberinin sünneti yeter. Çünkü bu, her sorunun hakkından gelir,” deyince Kays biat etti ve sustu. Hz. Hasan (ra) şöyle devam etti: “Siz dinleyen ve itaat eden bir milletsiniz; ben kiminle barışsam siz de onunla barışırsınız, ben kiminle savaşsam siz de onunla savaşırırsınız.”²⁶⁸ İbn Sa’d’ın rivayetine göre, Hz. Hasan (ra) Iraklılardan iki sefer biat aldı. Biri onu halife olarak seçmeleri manasında, diğeri de yapacağı her işte onların muvafakatini içeren bir nevi referandum manasında.²⁶⁹

2- Hz. Hasan’ın (ra) Halife Seçildiğine Dair Olan Nassın Batıllığı

Hz. Hasan’ın (ra) biatını konuştuğumuzda, İmamiye Şiası’nın hızlı bir şekilde yaydığı bir sorun önümüze atılıyor. O da şudur: *Hz. Hasan’ın hilafeti konusunda nass vardır.*²⁷⁰ Böyle bir

²⁶⁶ Müsned, İmam Ahmed, c. 2, s. 325.

²⁶⁷ Keşfü’l Esrar An Fevaidü’l- Bezzar, c. 3, s. 24.

²⁶⁸ Tabakat, Dr. Muhammed Sülleminin Tahkiki, c. 1, s. 286-287.

²⁶⁹ a.g.e., s. 17.

²⁷⁰ Tubahti, Şia Fırkası, s.34.

bilgi tamamen iftiradır. Çünkü senedi ve rivayeti konusunda hiçbir şekilde bilgi bulunmamıştır. Çünkü Şiiler, halifeliğin de peygamberlik gibi dini bir metnin tayini ile olduğuna inanıyorlar. Bu konuda ya bir ayet veya bir hadis mutlaka vardır, diyorlar. Hilafet de peygamberlik gibi Allah'ın lütfudur. Hiçbir asrın Allah tarafından tayin edilen, itaat edilmesi farz olan bir imamdan hali olmaması gerekir. Hiçbir insanın halifeyi seçme hakkı olmadığı gibi, halifenin de kendinden sonrakini tayin etme hakkı yoktur. Bu konuda kendi imamları ağzından onlarca rivayet uydurmuşlardır. Bu rivayetlerden biri de İmam Muhammed Bakır'ın iddia edilen şu beyanatıdır: “ *Hiç sanmayın, bu imamet işi bize verilmiş; bizim de istediğimiz yere verebileceğimiz bir şeydir? Hayır kesinlikle durum böyle değildir. Bu, Resulullah tarafından yapılan bir ahittir. Hangi adamın kimin ardından geleceği bellidir. Niha yet ahdin asıl sahibine varıncaya kadar.*” ²⁷¹

İmamiye Şiası, “Resulullah kendinden sonra gelen imamları vahye dayanarak kesinleştirmiştir. İsimleri ile onları tayin etmiştir. Bunlar 12 imamdır; ne azalır, ne de çoğalır.” diye inanıyorlar.

Vasiyet inancının aslı, Abdullah İbn Sebe'dir. Hz. Peygamber (sav) kendinden sonra Hz. Ali'yi (ra) vasiyet etti, deniliyor. Fakat Hz. Ali'den (ra) sonra gelenler bu vasiyeti evlat ve veliahtlarında kullanmışlar. İmamiye Şiası'nın hücreleri bu konuda sessizce ve gizlice çalışmışlardır. Fakat Ehl-i Beyt İmamları böyle bir şeyi kesinlikle yalanlıyorlar. Onların dedeleri Ali İbn Ebu Talib'in (ra) yalandığı gibi. İşte bu münasebetten dir ki, bu gizli güçler, tertemiz Ehl-i Beyt için takiiye inancını icat etmişler ki, güven içinde fikirlerini yayabilsinler; Müritler,

²⁷¹ Faysal Nur, El-İmame Ven-Nass, s. 8.

Ehl-i Beyt'in gayet açık ve dürüst durumundan etkilenmesinler, bunlar da takiyye yapıyor, desinler.²⁷²

Şia'nın icat ettiği en tehlikeli bir şey de vasiyet inancıdır. Güya Hz. Peygamber (sav) kendinden sonra bizzat Hz. Ali'yi (ra) vasiyet etmiştir. Hz. Ali'den (ra) önce hilafete geçenler onun hakkını gasp etmişlerdir. El-Kâfî kitabında şöyle geçiyor: “*Kim kendi imamını tanımadan ölse, cahiliyet ölümü üzere ölmüş olur.*” Fakat Halifeler Dönemi ile ilgili tarihi araştırmalara bakılırsa, biz bu konuda Hz. Ebu Bekir (ra) ve Hz. Ömer (ra) döneminde herhangi bir bilgiye rastlamıyoruz. Ancak böyle söylentileri Hz. Osman'ın (ra) hilafetinin son yıllarında işitiyoruz. Fitnelerin baş gösterdiği yıllarda... Sahabe, böyle söylentileri duyunca bunu tanımamışlardır. Bu söylentinin yalan olduğunu söylemişlerdir. Bunu kabul etmeyenlerin başında bizzat Hz. Ali (ra) ve Hz. Aişe (r. anha) gelir. Sonra bakıyoruz bu söylenti, Hz. Ali (ra) döneminde belirginleşmiş bir ideoloji olarak boy göstermiştir. Hem de imanının bir esası olarak... Şia'nın iddia ettiği bu vasiyet meselesi, Abdullah İbn Sebe'nin uydurmasıdır. Bizzat, Tubahti ve Keşi gibi Şia âlimleri de bunun uydurma olduğunu söylemişlerdir. Ben bu meseleyi “*Hz. Ali*” adlı kitabımda detayları ile açıkladım.²⁷³

Dokuzuncu Olarak:

ÖMER İBN ABDÜLAZİZ DEVLETİNDE ŞÛRA

Ömer İbn Abdülaziz, kendi valiliği ve hilafeti döneminde şûra ilkesini çalıştırmaya çok önem verdi. Onun şûra hakkındaki bazı sözleri şunlardır: “Şûra ve münazara rahmet kapısıdır, bereket anahtarıdır; onlar ile bera-

²⁷² Katarî, İmamiye Şiasının Esasları, c. 2, s. 800.

²⁷³ Beşinci Halife Hz. Hasan, s. 174.

ber giden hiçbir görüş sapmaz, onlarla beraber hiçbir kararlılık kaybolmaz.”²⁷⁴

Ömer İbn Abdulaziz, Velid İbn Abdülmelik döneminde Medine Valiliğini üstlenince, aldığı ilk karar, şûra ilkesinin çalıştırılması ve o ilkeyi bütün işlerinde bir esas yapması oldu. Onun ilk başladığı iş, Medine'nin bütün fakihlerini ve büyük ulemasını çağırması, onlardan daimi bir Meclis-i Şûra kurması oldu.²⁷⁵

Medine'de insanlar, yeni valiyi selamlamak için gelince, Ömer İbn Abdülaziz kalktı namaz kıldı ve Medine fakihlerinden on kişiyi çağırdı. Bunlar: Urve İbn Zübeyr, Ubeydullah İbn Abdullah İbn Utbe, Ebu Bekir İbn Abdurrahman İbn Harris İbn Hişam, Ebu Bekir İbn Süleyman İbn Ebi Heyseme, Süleyman İbn Yesar, Kasım İbn Muhammed, Salim İbn Abdullah İbn Ömer ve onun kardeşi Abdullah İbn Abdullah İbn Ömer ve Abdullah İbn Amir İbn Rabia ve Harice İbn Zeyd İbn Sabit... Bu fakihler Ömer İbn Abdulaziz'in yanına girdiler; oturdular. Ömer İbn Abdulaziz'in Allah'a layık bir şekilde hamdüsena getirdi ve onlara:

“Ben sizi, sevap kazanacağınız bir iş için çağırdım. Siz bu görevi üstlenmekle halkın yardımcıları olursunuz... Ben sizlerin tamamının veya sizden hazır olanların görüşü alınmadan hiçbir işe karar vermek istemem. Eğer siz, azgınlık yapan birini görürseniz veya benim görevlilerimden sizin kuşağınıza bir zulüm haberi ulaşırsa; eğer siz veya başkası, bu zulmü ve azgınlığı bana haber vermezseniz, ben onu Allah'a havale ederim.”²⁷⁶ Demek ki, Ömer İbn Abdülaziz, ta işin başında, yepyeni bir kararla kendi yetkilerini sınırlayan bir meclis kurmuştur.

²⁷⁴ Maverdi, Edebüddünya Veddin, s. 189.

²⁷⁵ Ömer İbn Abdülazizin İdaresinde İlk Önemli Hazırlık, s. 283.

²⁷⁶ Kalacı, Ömer İbn Abdülaziz Ansiklopedisi, s. 548.

1. Bu meclis, görüş ve kararlarda tam söz sahibi ve hak sahibi idiler. Onların görüşü alınmadan hiçbir karar alınmayacaktı. Böylelikle Ömer İbn Abdülaziz yetkilerini “On Kişilik Meclis” diye anılan bu meclise devretmiş oldu.

2. İstişare işi yanında Ömer İbn Abdülaziz onları icra edilen işlerin de müfettişi yapıyordu. Harcamaları veya memurları kontrol işini de onlara bırakıyordu. Eğer şayet bu görevlerinde bir ihmalkârlık olsa, Ömer İbn Abdülaziz o halis bedduasını hak etmiş olurlardı. Onun bu güzel tedbiri, iki önemli hususu içeriyor:

a) Ömer İbn Abdülaziz, bu onluk meclis üyelerine ayrıca bir ödenek tahsis etmemiştir. Çünkü bunlar gazi ve fakih oldukları için zaten maaş alıyorlardı. Ömer İbn Abdülaziz’in onlara verdiği bu yeni görev, onların asıl görevlerinin çerçevesi içinde sayılıyordu.

b) Ömer İbn Abdülaziz bu on kişinin her zaman bir araya gelebileceğini bildiği için “Sizlerin oybirliğiyle veya sizden hazır olanların oyu ile...” ifadesini kullanmıştır.²⁷⁷

***İstisnasız Bütün İşlerde Bu Meclis ile İstişare Yapılıyordu.*²⁷⁸**

Ömer İbn Abdülaziz’in bu güzel uygulamasından, yönetime manevi boyutu olan âlimlerin ehemmiyetini, rütbelerinin yüksekliğini, devlet başkanlarının onları kendine yaklaştırmakla ahalinin işlerinde onlarla meşveret etmelerinin gerekliliğini görüyoruz. Âlimlerin de toplumun yararlarının sağlanması ve kötülüklerin olmaması için bütün güçleriyle devlete yardımcı olmalarının gerekliliğini anlıyoruz. Bu on kişilik Şûra Meclisi yanında Ömer İbn Abdülaziz, diğer Medine âlimleriyle de is-

²⁷⁷ Nizamül-Huküm Fiş-Şeria Vet-Tarih El-İslamiyye, c. 1, s. 562.

²⁷⁸ Nizamül-Huküm Beynen-Nazariyye Vet-Tatbik, s. 391.

tişare ediyordu. Said İbn Müseyyib, Zühri ve diğerleri ile yaptığı istişare gibi. Ömer İbn Abdülaziz yargı işlerinde Said İbn Müseyyib'e danışmadan hiçbir hüküm vermezdi. Medine'de Said İbn Müseyyib'e olan hürmetini ve takdirini diğer bütün ulemaya göstermişti.

Bir gün Ömer İbn Abdülaziz, Said İbn Müseyyib'e bir elçi gönderir. Said hemen ayakkabılarını alır, hızla Ömer İbn Abdülaziz'in yanına gider. Ömer onu görünce, ona: "Ya Said, sen mutlaka evine geri dönmelisin; ta elçimiz orada senin halini sorsun. Çünkü biz elçiyi, seni çağırırsın, diye göndermedik. O yanlış yapmış, biz onu, sadece senin halini sorsun, diye gönderdik"²⁷⁹ dedi.

Onun Medine'deki valiliği sırasında Velid İbn Abdülmelik'in emriyle, Resulullah'ın mescidi 200*200 zira genişletilmiş oldu. Ömer İbn Abdülaziz mescidler için süsü sevmediği halde Velid'in emriyle Resulullah'ın mescidini çok güzel bir şekilde süslemiştir.

Buradan anlaşılıyor ki, eğer toplumun zararı yoksa, vali ve memurların amirlerinin emrini yerine getirmeleri toplumun faydasıdır. Hicri 91'de Medine'nin valisi iken; hacca gelen Halife Velid İbn Abdülmelik'i gayet güzel bir şekilde karşılar; Velid, gözleriyle Ömer İbn Abdülaziz'in Medine-i Münevvere'de yaptığı büyük ıslahatı görür.²⁸⁰

Hilafetinde Şûra ile İlgili Yaptığı İşler:

O hilafete geçince ilk yaptığı iş, şu konuşma olmuştur: "Ey insanlar, bu hilafet işi başıma bela oldu. Benim hiçbir isteğim olmadan, bu konuda hiç düşünmeden, Müslümanların fikri

²⁷⁹ İbn Abdülhakim, Ömer İbn Abdülaziz'in Sireti ve Merakıbı, s. 23.

²⁸⁰ Ömer İbn Abdülaziz Ansiklopedisi, s. 20.

alınmadan bunu boynuma geçirdiler. Ben bana biat sorumluğunu boynunuzdan kaldırıyorum. Siz istediğinizi seçebilirsiniz!”

Bu hitabe ardından oradaki bütün insanlar bir tek sesle bağırarak, “Ey Emirülmüminin! Biz seni seçtik ve senden razıyız. Sen uğur ve bereket ile bizi yönet!” dediler.²⁸¹ Böylelikle Ömer İbn Abdülaziz Emevilerin çoğunluğunun ilke edindiği, yönetimi verasetle ele geçirme yönteminden çıkıp, şûra ve seçim yöntemine geçmiştir. Hatta o, oradakilerin seçim ve biati ile de yetinmemiştir. Diğer bölge ve şehirlerin de seçim ve biatı onu ilgilendiriyordu. O hilafete geçtiğinde ilk cuma hutbesinde “Eğer civar şehir ve memleketler de sizin gibi bana itaat ederlerse, ben halifeyim; yok eğer reddederlerse, işte ben halife değilim” deyip, minberden inmiştir.²⁸²

Sonra bütün İslam memleketlerine mektup yazıp onlardan biat istemiştir. İhtilafsız her taraf ona biat etmiştir. Mektup yazdıkları içinde Yezid İbn Mühelleb de var. Yezid’e: “Ben hilafet için istekli olmadığım halde bunu bana verdiler” der. Yezid halkı biate çağırır, herkes de biat eder.²⁸³ Demek Ömer İbn Abdülaziz, yakın bölgelerin de biatiyle yetinmiyor; bütün İslam âleminin her köşesinin biatını istiyordu. Bu yaptığından da şu üç önemli sonuç çıkıyor:

a) Ömer İbn Abdülaziz, Emevi Hanedanının hilafeti üstlenme yöntemlerinin şer’î ve meşru olmadığını açıkça göstermiş oluyor.

b) Kendi şahsını ilgilendiren bir işte yani hilafeti üstlenmesinde, şûra ilkesinin uygulanması için çok büyük istek ve hırs gösteriyor.

²⁸¹ Ömer İbn Abdülaziz’in Sireti ve Menakibi, s. 65.

²⁸² El-Bidaye Ven-Nihaye, c. 12, s. 657.

²⁸³ Numuzecül İdari Min İdareti Ömer İbn Abdülaziz, s. 28.

c) Hilafet gibi öz ve önemli bir noktada şûraya çok önem veren biri, elbette diğer bütün işlerinde de o ilkeyi tamamıyla uygular.

Ömer İbn Abdülaziz her işte, Salim İbn Abdullah, Muhammed İbn Ka'b, Reca İbn Hayve El-Kurezi ve diğer âlimlerle istişare eder; onların fikir ve nasihatlerini isterdi. "Ben bu hilafet yükü ile sıkıntıya girdim; bana fikir verin" derdi.²⁸⁴ Bunun yanında ayrıca üstün akıl ve düşünce sahipleriyle de istişare ederdi.²⁸⁵ Hilafete geçtikten sonra ailesinin ve hükümet içinde olan yakın ve dostlarının ıslahına çok önem verdi. Âlim ve salih olanları kendine yaklaştırdı. Dünyevi ve şahsi menfaatlerini esas alanları kendinden ve devlet işlerinden uzaklaştırdı.

Dost ve yakınlarını uzaklaştırmakla yetinmedi. Üstüne üstlük onlara, kendisini uyarmaları görevini de verdi. Ömer İbn Abdülaziz İbn Mühacire: "Benim haktan saptığımı görürsen, elini boğazıma koy, sonra beni salla! Veya Ömer, neden böyle yanlış yapıyorsun? de!" dedi.²⁸⁶ Demek onun bu yönteminin yeni uyguladığı siyasetinde çok büyük ve başarılı bir tesiri olmuştur. Çünkü menfaat edinme yönleri kalmayan aile ve yakınları, onu bu siyasetinde desteklemişler; sağlıklı düşünmeye, dürüst ve doğru karar almaya onu yönlendirmişlerdir.²⁸⁷

Anlaşılan Ömer İbn Abdülaziz'in başarısının en birinci sebebi: Onun ehl-i ilmi ve âlimleri kendine yaklaştırp bütün samimiyeti ile kalbini onlara açmasıdır; onlara maddi ve manevi sorumluluk yüklemesidir ve bu sayede iyilik ve güzellik, bütün İslam'a ve Müslümanlara yayılmasıdır.²⁸⁸

²⁸⁴ Ömer İbn Abdülaziz'in Siret ve Menakibi, s. 16.

²⁸⁵ Sallabi, Emevi Devleti, c. 2, s. 125.

²⁸⁶ Har'an, İyisi Hayatta Âlimlerin Rolü, s. 175-177.

²⁸⁷ a.g.e., s. 178.

²⁸⁸ Sallabi, Emevi Devleti, c. 2, s. 126.

Onuncu Olarak:**NUREDDİN ZENGİ DÖNEMİNDE ŞÛRA**

Haçlı Seferleri yıllarında, Hicri 541'de İmaduddin Zengi'den sonra oğlu Nureddin Mahmud Zengi, Haçlılara karşı İslami mukavemetin başına geçti. Mahmut Zengi, başarısına sebep olacak, yüksek vasıflar ve güzel ahlaka sahip idi. Onun bu önemli vasfı ve ahlakı (Allah'ın izniyle) çok büyük işlerin başarı ile yapılmasına sebep oldular. Bu evsafın başında; gayet ciddiyet, ateşli bir zekâ, sorumluluk bilinci, sorunları ve yeni olayları çözme yeteneği, mimariye olan tutkusu, sağlam ve sağlıklı kişiliği ve Müslümanlara olan aşırı sevgisi gelir. Bunların paralelinde, gayet güçlü bir beden, yüksek derecede zühd, üstün cesareti de vardı. Tevhid, ibadet ve duada zirve olduğu gibi, cihadı ve şehit olmayı da severdi. Gayet cömert ve daimi olarak infak yapardı. Nureddin Mahmud Zengi, Ömer İbn Abdülaziz'in hayatını kendine örnek almıştı. Allame Şeyh Ebu Hafs Muninuddin Ömer İbn Muhammed El-Erbili, Nureddin'in istifade etmesi için Ömer İbn Abdülaziz'in hayatını kaleme almıştı. Onun da devlet işlerini Ömer gibi yürütmesini istiyordu. Evet, Ömer İbn Abdülaziz'in devletinde uygulanan ıslah, yenilik ve Raşit Hilafet özellikleri, Nureddin Zengi devletinde meyvelerini veriyordu. Nureddin, ümmetin kalkınması ve yönetimi eline geçirmesi için gerekli olan düşünce ve inancın oluşması ve somut bir kalıba dökülmesi çerçevesinde kalkınma projelerini finanse etmek, onları her yönden desteklemek üzere bütün ıslahat deneylerine dört elle sarılmıştı. Evet devletlerin gelişmesi, milletin kalbinde dini ve İslami kavramların yenilenmesi için tarihi tecrübeler, çok büyük role sahiptirler. İşte Nureddin Mahmud'un uyguladığı en önemli ıslah ve yenilik, onun İslam şeriatını tamamıyla tatbik etmesine çalışmasıdır. Bu önemli ve köklü icraatın bir meyvesi olarak; toplum oturmuş, güven ve istikrar içinde zaferden zafere koşmuş; izzet, şeref ve bolluk

içinde yaşamıştır. Onun döneminde halk tam rahat ettiği gibi, bütün fazilet ve güzel ahlak her kesimde yaşanmaya başlanmış; bütün ahlaksızlıklar bir tarafa çekilmişlerdir.

Nureddin Zengi, adalet konusunda ideal bir misaldi; kalpleri kendine celbetmiş, akılları düşünce ufuklarında parlatmıştı. Onun devlet siyaseti, adaletin herkes için yayılmasına dayanıyordu. Onun bu konudaki fiziki ve pratik adalet uygulaması, tarihte eş benzeri olmayan bir hadisedir. Öyle ki, onun ismi ile beraber, daima adalet kavramı söylenirdi. Ona “Melikül-Adil” denilirdi. Onun herkes için uyguladığı ve hiç kimseyi hakkından mahrum etmemek şeklinde tecelli eden bu adalet sayesinde, Allah'ın yardımı ile o adil kral, bütün Batınî gruplara ve Haçlı dalgalarına karşı zafer kazanmıştır. Demek ki, ahalîye adalet dağıtmak, mazlûmun hakkını zalimden almak, toplumda şeref, izzet ve saygınlık duygusunu yaşattırır. Mücahid bir nesil doğurur, gelen saldırıları püskürtmek iradesini eline alan bir ümmet oluşturur. Evet, tarih kaydediyor ki; Nureddin Zengi adaleti toplumun her kesimine yaymıştır. Onun devleti yüzde yüz bir hukuk devleti idi. Herkes hakkını o kadar emniyet içinde alabiliyordu ki; toplumda cihad için; din, inanç, mal ve namuslarını savunmak için çok büyük bir istek oluşmuştu. Onun en büyük yeniliği, adaletli bir devlet kurması idi. O yargı kurumuna o kadar çok ehemmiyet verdi ki, devletin en yüksek kurumu yargı ve mahkeme idi. Yargı makamlarının bütün derecelerine çok geniş yetkiler verdi. Adeta onlara sınırsız ve tam bir özgürlük vermişti. Çünkü hak ve adalet ilkelerinin tatbiki için mahkeme ve yargı yegâne organdır.

Nureddin Zengi, şeriat değer ve ilkelerini ara sıra uygulanan bir durumdan çıkarıp her zaman, her yerde, herkes için uygulanması zorunlu olan bir duruma yükseltmişti. Bütün bunların yanında hem diğer mahkemelerin kararlarını kontrol edecek, hem devlet ricalini gerektiğinde yargılayacak yüksek bir

mahkeme kurumunu da inşa etmişti. Onun kurduğu bu yüksek mahkeme, diğer mahkemelerin delillerini gözden geçiriyordu. Eğer kesin bir delil bulmazsa, kararlarını iptal ediyordu. Devlet ricalinin eksikliğini bulsa, ya görevlerine son verirdi veya onları başka yere tayin ederdi.

Nureddin Zengi, kendi devleti sınırları içinde bütün vergileri, öşür ve kesintileri kaldırdı. Onun devletinin sınırları Mısır, Suriye ve Irak'a içine alıyordu. Bunun tabii sonucu olarak millet daha çok çalışıyor; ticaret bütün çeşitleriyle yapıyordu. Bu sayede gelen zekât, daha önce zorla ve haram bir şekilde alınan mallardan kat kat daha fazla olmuştu. Bu konuda İbni Haldun diyor ki: "İnsanların ellerindeki mal ve gelirleri haksız olarak saldırmak, onların üretim isteklerini öldürür. Çünkü insan sonunda zorla elinden alınacak bir şey için çalışmaz. İnsanda şevk giderse, insan çalışamaz. Bu bir kanundur. İnsana ne kadar zulmedilse, o kadar çalışma şevki kırılır. Ve çalışmanın olmadığı yerde, ne çarşı pazar, ne de ticaret olur. Çarşılar kapanır, gelirler dibe iner."

Ve yine İbni Haldun diyor ki: "İnsanlar mallarında, ailelerinde, sırlarında, namuslarında kendilerini emniyette görmezse çok hızlı bir şekilde insanlar ve toplum bozulur, devlet de birden yıkılır."²⁸⁹

1- Zengi Devletinde Genel Konularda Şûra

Melik-i Adil Nureddin Zengi şûraya çokça önem verdi. Ümmetin canlılığı, istikrarı ve güvenliği için şûrayı çok önemli görüyordu. Bunlardan da öte; Kur'an-ı Kerim, şûra isminde bir sure indirmişti, şûra Kur'an'ın öngördüğü bir ilke idi. Şûra, toplumsal yardımlaşma ve yaşamının en yüksek şekliydi. Cenab-ı Hakk şöyle buyuruyor: *"Onlar ki, Rablerinin emrine olumlu cevap verdiler. Namazı ikame ettiler; onların*

²⁸⁹ Sallabi, Ed-Devletüz-Zengiyye, s. 635-636.

yönetimi aralarında şûra iledir. Onlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan da infak ederler.” (Şûra, 38)

Buna ilaveten Cenab-ı Hakk, Peygamberi için, asla tevili mümkün olmayacak bir şekilde şûrayı kesin olarak emreliyor: *“Onlarla istişare et; bir şeye karar verdiğin zaman tevekkül et; Allah tevekkül edenleri sever; (onları muvaffak eder.)”* (Al-i İmran, 159)

Şair de şöyle demiştir:

*“Fikir ve görüş meşveret ile buluşursa, akıllı bir fikir den veya kesin bir meşveretten yardım al. Şûrayı gözünü ve aklını kapatan bir örtü yapma! Bil ki, çıplak ayaklarla gelenler, normal gelenlerin gücüdürler.”*²⁹⁰

Nureddin Zengi, şûra'nın İslam devlet başkanı için farz ve zorunlu olduğuna inanıyordu. Birçok fakih ve âlim de bu görüştedirler. Demek ki, devlet başkanının şûrayı terk etmesi, şûra olmadan Müslümanların hukuku ile ilgili şahsi fikri ile amel etmesi helal değildir. İslam Ümmetinin de böyle bir duruma karşı sessiz kalması da helal değildir. Eğer ümmet, başkanını şahsi görüşüyle baş başa bırakırsa ve devlet başkanı ümmeti kararlarına ortak etmezse²⁹¹ ümmet asla kalkınamaz. Meğer kalkınma programlarını yüzde yüz uygulasınlar. Bu programların başı da en geniş çerçevede şûra ve istişarenin uygulanmasıdır. İşte Nureddin Mahmud Zengi bütün devlet işlerinde bu ilkeye dayanmıştır. Hiçbir karar ve görüşte tek başına kalmamıştır. Onun bilge ve fakihlerden kurulu bir meclisi vardı. Bu meclis hayat hakkında ehl-i ihtisas olan zatlardan ve mezheplerin ileri gelenlerinden oluşuyordu. Bütün idari işlerde, krizlerde, bütçe yapma da onlarla istişare eder, araştırmalar yapıyordu. İşlerinin temelinde sert, sağlam, değerli bir taş ko-

²⁹⁰ Kur'an'da Zafer ve Başarı Bilgisi.

²⁹¹ Sallabi, Ed-Devletüz-Zengiyye, s. 254.

yuyordu. Ebu Şame, bu meclisin emlak ve evkaf sorunları ile ilgili bir oturumunu birebir şöyle anlatır:

“Meclisin gündeminde, Şam’da Emevi Camisi’nin evkafına verilmiş mülk ve evkaf konuşuluyordu... Nureddin ise onları evkaftan alıp devletin genel bütçesine, özellikle güvenlik ve savunma bütçesine katmak istiyordu.”

Ebu Şame’nin bu belgesinde gayet açık bir şekilde, Nureddin’in şûra yönetimine olan ısrarlı isteğini görüyoruz. Çünkü şûra olmasaydı o evkafın gelirlerini savunmaya ayıramazdı.²⁹² Hicri 554’ün Safer ayının 19’unda Şam’ın ileri gelenlerinden hâkimleri, ilim üstatlarını ve reisleri topladı.²⁹³ Onlardan, caminin bu yığılmış evkafını kamuya devretmelerini istedi. Ve onlara: “Siz ittifakla karar alıp bu işe şahit olmazsanız, ben bir şey yapmayacağım,” dedi. Ve ilaveten “Sahabeler (r. anhüm) bunun gibi işler için toplanır, Müslümanların amme maslahatlarını istişare ederlerdi. Hiçbiriniz için bir şey bilip de (susmak) caiz olmadığı gibi, başka arkadaşının yanlış söylediği şeyleri de reddetmemesi caiz değildir. Susan kişi, karşı fikri tasvip ve tasdik etmiş manasına gelir.” deyince oradaki bütün ayan, şükrederek ona dua ettiler. Evkafın gelirlerini savunmaya ayırdılar.

Orada Nureddin; “Müslümanlar için en acil iş, İslam âleminin sınırlarını savunmak, Şam şehrini kuşatacak bir sur yapmak, etrafını hendek ve benzeri şeylerle ayırmaktır. Müslümanların malı, canı, namusu ancak bu şekilde korunur” dedi. Sonra o ayana: “Evkaftan fazlalıklarının sur ve hendek yapımı gibi amme lehine harcanması caiz midir?” diye sordu.²⁹⁴ Şerefuddin Maliki fetva verdi. Bazıları ise düşünüp mühlet istediler. Şafii Şeyh İbn Asrun ise “Caminin evkafı başka yere harcanmaz” dedi. “Belir-

²⁹² Nureddin Mahmud, Adam ve Tecrübe, s. 80.

²⁹³ a.g.e.

²⁹⁴ Kitaburravzateyn, (Nureddin Mahmuttan Naklen), s. 81.

lenmiş bir vakıf, başka belirlenmemiş işlere harcanamaz. Eğer başka çare yoksa devlet başkanı beytülmal hesabına onu borç olarak alır, onu Müslümanların amme işlerinde harcar; sonra beytûlmalden o vakfın bedelini geri ödemek vacip olur.” Oradaki diğer imamlar da onu tasdik edip ona uydular. Sonra İbn Asrûn Nureddin’e sordu: “Şeraite aykırı olarak, evkaftan amme inşaatları için bir şeyler harcanıp harcanmadığını sordu. Nureddin, benim iznim olmadan hiçbir şey harcanmamıştır” dedi.²⁹⁵

2- İhtisas Meclisleri

Nureddin Zengi’nin meclisi büyük bir fikir kulübü gibi idi. Araştırma ve inceleme için, içinde âlim ve fakihler toplanırdı.²⁹⁶ Onun meclisinin oturumlarında yapılan tartışma ve münazaralar, vakit zayi etmek tarzında olmadığı gibi, usulü terk edip teferruatla uğraşan teorik münakaşalar da değildi. Boş kronik düşünce meraklılarının yaptığı cedel de değildi. Onun meclisinde olanlar, değişik yeni tecrübelerin ışığında sosyal sorunları karşılamak için yapılan ciddi fikir cihadları idi. İslam şariatının ve geniş fıkıh adamlarının anlayışına uygun yeni bir inşaa hareketi idi. Dinin o geniş yapısı çerçevesinde hayatı yeniden kalıba dökmekti. İslam inancına ve hayat görüşüne göre insanı yeryüzünde sorumlu bir görevli olarak yaşatmaktı. Onun bu meclis ve fikir kulübü toplantıları adeta çağdaş meclisler ve onun ihtisas komisyonları gibi çalışıyordu. Her an yeni gelen sorunları ele alır, çözerlerdi. Veya dinin yasama ruhuna uygun yasa çıkıyorlardı. Veya kanun hükmünde karnameler çıkarıyorlardı. Biz burada daha önce zikredilen âlimlerin o büyük toplantısını anmakla yetiniyoruz. Bak bütün mezhep ve görüş sahiplerinden toplanmış geniş bir meclis, orada var. Ümmetin bütün çağdaş sorunlarını inceliyor, en birinci ilkesi ümmetin

²⁹⁵ a.g.e., s. 82.

²⁹⁶ Sallabi, Ed-Devletüz-Zengiyye, s. 255.

amme hak ve menfaatlerinin korunmasıdır.²⁹⁷ İbn Esir onun meclisini hayâ ve hilm yönünden Resulullah'ın meclisine benzetiyor. "İçinde hiçbir haram işlenmediği gibi; ilim, din ve salihlerin ahvali zikrediliyor. Cihad için meşveret ve istişare yapılıyor. Düşmanların saldırıları nasıl önlenir" diye konuşuluyor.²⁹⁸

İbn Esir diyor ki: "Nureddin bir kısım fakihleri topladı. Ganimetlerin ne kadarı şahıslara ve ne kadarı ammeye bırakılmasını sordu. Âlimler ona belli ölçüler verdiler. O da izin verilen kısmı aldı ve gerisine el sürmedi.²⁹⁹ Evet, şeriatın en büyük temsilcisinden çıkan şûra emri, en küçük neferden ta devlet başkanına kadar herkes için gerekli ve farzdır. Şûra heyetinin kararı son karardır.

Nureddin Zengi, diğer devlet başkanları gibi çifte standart uygulamıyordu. O ne yapacağını halka açıkça gösteriyordu, kanun ve hukukun temsilcileri olan fikir komutanlarından bir görüş çıkmadan o asla bir iş yapmıyordu. Çifte standart tarzında zahiren şeriatçı, gizlice bildiğini okuyan biri değildi. Bu meclis ve ulema kulüplerinin ve komisyonların kararları ne kadar ona ters gelirse gelsin, onlara muhalefet etmezdi. Çünkü şûra, yasama ve kontrol yetkisi bu komisyonların elinde idi. İslam Âlemi, İslam dini ancak bu gibi kanun ve yöntemlerle korunabilirdi. Hiçbir giysi İslam'ın inancını, ahalisinin hak ve hukukunu bunun gibi güzelce koruyamazdı.³⁰⁰ Nureddin Zengi, kurduğu bu ulema meclisi ile bazen yetinmiyordu. Diğer âlimlere de mektup yazıp fikirlerini alıyordu. İbn Cevzi "Kendisine birkaç sefer mektup gönderildiğini" zikrediyor. Bu mektuplarında:

"Allah için, bildiğiniz iyilik ve doğru ne varsa bize gösterin; bizi de sevaba ortak edin;" diye söylüyordu. Şerefuddin

²⁹⁷ Nureddin Mahmud, Adam ve Tecrübe, s. 133.

²⁹⁸ El-Bahir, s. 173.

²⁹⁹ a.g.e., s. 173-71.

³⁰⁰ Nureddin Mahmud, Adam ve Tecrübe, s. 134.

İbn Ebu Asrun diyor ki: “Allah için, Nureddin Zengi, Mevla'nın gösterdiği bütün iyilikleri yapıyor; hayır işlerinde hiç kimse onu geçemiyordu.”³⁰¹ Evet, Nureddin, gayet sağlıklı temeller üzerinde, devletin bütün işlerinde şûra ilkesini kullanmıştır. Onun ulema meclisi dışında komutanlar ve idarecilerden oluşan başka bir istişare meclisi daha vardı. Ulema ve fukaha meclisi, bunları kontrol ediyordu. Demek düzenin devam etmesini, devletinin baki kalmasını isteyen herkes, çok derinden ve bilimsel olarak memleketinin durumu ile ilgilenmesi gereklidir. Ve işte böyle hayatı bir amaç için Şûra en sağlıklı ve en hayırlı yol ve yöntemdir. Çünkü hayat hızla geliyor; gittikçe en güzel giysi ve araçlar istiyor. Ve bu gelişme hareketi, ilk olarak şûra ilkesinden başlıyor.

Şûra ilkesini belli bir tüzük veya genelge veya kanun çerçevesinde kullanmanın bir mahsuru olmaz. Burada asıl olan devlet başkanının yetki ve sınırlarını bilmesi, ne zaman ve nasıl meşveret etmesinin gerekliliğini görmesi, çoğu zaman isabetli olur. Böylelikle ümmet de kendi sınırlarını, ne zaman ve nasıl davranacağını bilir. Çünkü şûranın icra birimleri, demir kalıba dökülmüş gibi somut bir şey değildir.³⁰²

Evet, şûranın icra birimleri, uygulama yöntemleri, gerçekleştirme araçları, akaid ve muhkem şer'i emirleri gibi değişmez değildir. Çünkü akaid ve dinin değişmez emirleri, zamanlar üstüdürler, onların tek bir suretleri vardır. Şûraya dayalı işler ise araştırmaya, içtihada, incelemeye ve özel seçime bırakılmıştır. Fakat şûranın aslı ve özü, asla değişmeyen nasslar gibidir. Onu ihmal etmek veya görmezlikten gelmek asla caiz değildir. Çünkü şûra ve kolektif akıl oluşturma, bütün çağlarda faydalıdır ve yapıcıdır. Diktatörlük ve kişisel yönetim, her yerde ve her zaman iğrençtir; yıkıcıdır.³⁰³

³⁰¹ İbn Cevzi, El-Müntazam, c. 10, s. 249.

³⁰² Sallabi, Zafer ve Başarı Fıkhı, s. 464.

³⁰³ Sallabi, Ed-Devletüz-Zengiyye, s. 257.

İkinci Bölüm

ŞÛRANIN FAYDALARI, AHKÂMI VE ALANLARI

Birinci Olarak: ŞÛRANIN FAYDALARI

Şûranın ıstılah yani terim tarifi şudur: “Kur’an ve sünnet-ten bir nass ile veya icma ile hükmü açık olmayan bir meselede devlet başkanının veya hâkimin veya ilgili insanlardan birinin, bilge yani âlim bir insana başvurmasıdır. Burada bilgelik ölçüsü, başvurulananın müçtehit özelliklerine sahip olup içtihat delillerini bilmesidir. Özel istişarelerde tecrübe, dirayet ve ihtisas sahipleri de bu çerçevede sayılırlar.³⁰⁴

Demek İslam’ın kabul ettiği şûranın ıstılahî manası genişletilip şöyle de özetlenebilir: “Şûra kapsamlı ve geniş bir diyalog ve tartışma çerçevesinde bütünlük, yani oybirliği ile oluşan fikirleri ortaya çıkarmaktır. Şûradan istenilen asıl hedef budur.” Eğer oybirliğiyle topluca bir fikir çıkmazsa kararın çıkması için üstün olan yani çoğunluğun görüşü esas alınır ki, tatbik ve icrada oybirliğiyle bir iş yapılabilsin.³⁰⁵

Şûranın Faydaları Çoktur; Onlardan Bazıları:

1- Büyük çoğunlukla doğruyu ve gerçeği yakalamakta isabet etmek. Çünkü tam özgür bir ortamda gö-

³⁰⁴ Ahmed El-İmam, Şura, s. 13.

³⁰⁵ a.g.e.

rüşler ortaya sunulsa, herkes kendi delilini ortaya koysa, niyet iyi ise hedef hakkı bulmak ise kamunun menfaati öne alınırsa, müsteşarlar nefساني ve bencil davranmazsa, Allah'a tevekkül edilse, hiç şüphesiz, neticeler sağlıklı olur, güzel meyveler elde edilir. Allah'tan başarı ve sükûnet iner. Bu durum, sahabe (r. anhüm) çağında gayet açıkça görünüyor.³⁰⁶

2- Şûra ile amel etmek Allah'a yakınlık ve ibadettir. Çünkü şûra ile hayır ve iyiliği kazanmak için birçok görüş bir araya getirilir. İşin sahibinin görüşü ayıklanır ve aklanır, Allah'ın emri yerine getirilir. Bu konuda Bişar İbn Berred şöyle demiştir: “Görüş meşveret ile ortaya çıkarsa; sen samimi bir karar ve kati bir nasihat alırsın; bunlar sana ilave bir yardım olur.”³⁰⁷

3- Şûranın en büyük faydalarından biri de fikirlerin birbirini aşılayıp geliştirmesidir. Şûra aynı zamanda güvenin zirveye çıkmasıdır, tecrübelerin tebeddülüdür. Başkasında olan hazinelerin farkına varılmasıdır, değişik ihtisaslardan istifade etmektir. Başka bir ifade ile toplumun birey ve genel olarak tekâmül etmesidir.³⁰⁸

4- Şûra topluma güç katar. Toplumun psikolojik zaafalarını gidermek gibi birçok insani sahada topluma güç ve sağlık katar. Çünkü birlik beraberlik ve interaktif görüş alışverişleri, birçok kirli psikolojik tortuları toplumdan akıtır. Bu gibi güzelliklerle toplum, bencillikten, sorumsuzluktan ve enerjilerini israf etmekten kurtulur. Sa'b diyor ki: “Üç çeşit adam vardır. Tam adam; yarım adam ve hiçbir şey olmayan adam. Tam adam görüş sahibi olmakla beraber, istişare eden kişidir. Ya-

³⁰⁶ Gamidî, Fıkhuşşûra, s. 212.

³⁰⁷ Dr. Sami Muhammed, Şûra, s. 51.

³⁰⁸ Gamidî, Fıkhuşşûra, s. 212.

rım adam görüşü olmamakla beraber, istişare eden kişidir. Hiç olan adam ise, ne görüşü var; ne de istişare ediyor.”³⁰⁹

5- Şûra, katılan taraflara sorumluluk duygusunu hissettirir. Onlara bu mesuliyet ile beraber, tolum menfaatlerinin gerçekleştirilmesine ve kötülüklerin giderilmesine koştuklarını hatırlatır. Toplum adeta zorunlu bir gelişme çizgisine yönlendirir.

6- Şûra, yönetenler ile yönetilenler arasında güveni artırır, gönülleri hoş eder. Halifenin veya devlet başkanının görüşünü milyonlar Müslüman’ın görüşü haline getirir.

7- Şûra ile fert ve devlet istibdattan korunur. Devlet üstün yetenek ve güçler elde eder, sorunlara karşı koyabilecek kadar güçlenir. Şûra ile kişisel görüşün kusurları sınırlandırılmış olur.³¹⁰

8- Şûra, yönetilenler ile yönetenler arasındaki ihtilaf çatlağını daraltır. Evet, ihtilaf caizdir. Herkesin bir kanaati olabilir. Fakat görüşleri tartışmak, onları elden geçirmekle, doğru ortaya çıkar; bu sayede bazı muhalifler şahsi görüşünü bırakır; doğruya yanaşır, bakış açıları birbirine yakınlaşır, insanlar birbirini mazur görür; ittifak noktasında birbirine yardım eder. Bazıları da kendi görüşünden vazgeçer: Şeytanın vesveselerine son verilir;³¹¹ Kalpler birbirine ünsiyet eder, kin ve husumetlerin ateşi söner.³¹²

9- Şûra toplumda gizli kalan enerjileri açığa çıkarır; ihtisas ve uzmanlık sahiplerini teşci’ eder. Ki-

³⁰⁹ Beyhaki, Sunen El-Kübra, c. 10, s. 188.

³¹⁰ Dr. Sami Muhammed, Şûra, s. 52

³¹¹ Gamidî, Fıkhuşşûra, s. 212

³¹² Dr. Sami Muhammed, Şûra, s. 52.

min yanında ümmet için bir iyilik varsa, ona sahayı açar. O bu geniş pencere içinde görüşünü güven ile sunar. Eğer kabul görürse ne mutlu! Eğer reddedilirse, o görevini yapmıştır, artık sorumlu değildir. Ve reddedilen bu görüş, onun saygınlığından ve kişiliğinden hiçbir şey eksiltmez.³¹³ Demek devlet başkanı her halükârda şûraya muhtaçtır. Çünkü Allah bu ilkeyi Peygamberine emrettiği gibi; ondan sonra gelen ümmetin de bu konuda ona uymasını emretmiştir. Hakkında vahiy olmayan işlerde Hz. Peygamber'in (sav) sahabeleriyle meşveret etmesi Allah'ın emridir. Peygamber böyle ise, başkası çok daha öncelikli olarak bu emir ile görevlidir.³¹⁴ Bu şekilde icra edilen bir şûra ile alınan kararlara bütün ümmetin itaat etmesi gerekir; özellikle kamu yararına olan karar ve işlerin icrasında.

Şûra İslam'da yönetim kurallarındandır. İster hâkim ister mahkûm olsun, ister devlet başkanı olsun bütün müminlerin önemli sıfatlarından bir sıfattır. Allah bütün müminler için *"Onların yönetimi, aralarındaki Şûra iledir."* Bu emri uygulamamakla, devlet başkanının imanı azaldığı gibi, halkın da uygulamaması durumunda imanları azalır. Ayrıca bu emri yerine getirmemekle yaratılmışların en hayırlısı olan Peygamberin sünneti çiğnenir. Ondan sonra gelen Raşit Halifelerin ve uğurlu ashabın ve fatih komutanların da metot ve hayat tarzları ayaklar altına alınmış olur. Bütün tarihi büyük şahsiyetlerin özellikle bu çağdaki büyük âlim ve ıslahatçı müridlerin şahsiyetlerine hakaret edilmiş olur.

10- Şûra ile Aşırı Uçlar ve Şiddet Önlenir: Toplumsal bir içtihat olan şûradan elde edilen sağlıklı görüşler, genellikle insanı dengeli kararlara yönlendirir. Şiddet ise an-

³¹³ Gamidî, Fıkhuşşûra, s. 213.

³¹⁴ İbn Teymiyye, Siyasetuşşer'iyye, s. 157.

cak duygusallığı, kavgayı esas alan kişilerden çıkar. Bu kişiler özünde öyle örgütsel bazı bağlara dayanıyorlar ki, bu bağlar aşırı, zulümlü olduğu gibi bilimselliğe ve iyi olana aykırı kararlar aldırıyor. Fakat değişik duygu ve bakış açılarına sahip şahıslardan ve çoğunluğu oluşturan kişilerden çıkan fikirlerin karşılıklı alışverişi, insanı dengeli bir şekilde karar vermeye yönlendirir. Mümkün ve faydalı bir çerçevede vakıaya uygun adım atmaya götürür.

Bu çareler, insanların istediklerini elde edemediği durumlar içindir. Mesela böyle insanların olduğu durumda, istişare çerçevesi genişletilir. Sürekli sadece kendi görüşlerinin nihai gerçek olduğunu söyleyen aşırı ve şiddet yanlıları ile görüşülür, tartışmalar yapılır. Çünkü şiddet yanlıları, kişilikleri ve kurdukları düşünceleri gereği başkalarının görüşlerini anlamaktan kaçınırlar.³¹⁵ Fakat böylelerin şûra sahalarına çekilmeleri ile başkalarının onlarla görüş alışverişinde ortak olmaları ile kutsadıkları görüşlerinin tek görüş olmadığını, onlarınkinden daha doğru görüşlerin olduğunu görürler. Demek şûra, aşırılıklar hastalığı için en faydalı ilaçtır. Şûra bütün sosyal ve psikolojik patlamalara nefes aldırır fitri bir çaredir. Hatta psikolojik çöküntüden, umutsuzluktan, sıkıntı ve baskıdan kurtulmak için bütün işlerde şûraya başvurmak vaciptir, denilebilir. Demek aşırı giden grup ne kadar yanlış yolda da olsa; bizim onları tanımamız, onları bilmemiz, onlara söz hakkı vermemiz çok güzel bir davranış olur. Yani bu gibi grupların gizli istek ve görüşlerini gün yüzüne çıkarmak, onları yenmek ve hezimetle uğratmak için en birinci çaredir. Çünkü böyle hastalıklı görüşler, ancak karanlığın dehlizlerinde yaşar ve dirilebilirler.³¹⁶

³¹⁵ Dr. Muhammed Vekiullah, Şûra, s. 55.

³¹⁶ a.g.e., s. 56.

11- Farklı Açılardan Soruna Sağlıklı Bir Şekilde Bakabilmek: Hangi sorun olursa olsun, onu özgür bir şûra atmosferi içinde yatırmak, şûra içinde olan kişilerin o sorunu farklı ve değişik açılardan görmelerini sağlar. Böylelikle bütün küçük ve bireysel fikirler birbirine katılır, mümkün merteye gayet mükemmel büyük bir görüş hükmüne geçerler. Bir göz adeta on göz gibi o sorunu görür. Sonra bu bakış açıları belli bir düzene sokulur. Tahlil, teşhis ve çözüm önerileri için yüz göz hükmünde bir girişim yapılır. Bu da ancak tam birlik ruhunu taşıyan bir cemaat için müyesser olur. Çünkü tek başına bir akıl, ne kadar derin ve keskin olursa olsun, problemlerle ilgili gereken bütün bilgileri bir araya getiremez; getirse de onları anlayıp konu ile ilgili sorunları tahlil ve teşhis edemez; onunla ilgili faydalı bir çözüm öneremez.

Büyük bir ihtimal ile Raşit Halife Ömer İbn Hattab'ın değişik ibarelerle söylemek istediği de budur:

*“Bir tek görüş, sadece gevşek bir ip gibidir. İki görüş iki sağlam ip gibidir. Üç görüş ise halat gibidir. O asla çözümlüp kopmaz.”*³¹⁷

İmam Maverdî bu manada şöyle demiştir:

“Akıllı insanlar, aralarında daima şûraya sığınır. İstişare yapmayı överler. Kendi fikirleriyle amel eden ve hevasına göre iş yapmayı kınarlar...”

Şairin biri Şûra hakkında şöyle demiştir:

*“Ey iki dostum, gerçek görüş bir tek göğüste oluşmaz. Onun için bugün bana görüşünüzü söyleyin!”*³¹⁸

³¹⁷ İbn Kuteybe, Uyunul-Ahbar, c. 1, s. 31.

³¹⁸ Dr. Muhammed Veki', Şûra, s. 52.

İbn Kuteybe de demiş ki: “Hindistan kökenli bir kitapta okudum. Bir kral vezirleriyle meşveret eder. Onlardan biri der ki: Kararlı ve güçlü kral vezirlerinin görüşüyle daha da güç kazanır, denizin nehirlerden güç aldığı gibi. Evet, istişare eden kral kuvvet ve asker ile yapamadığı şeyi, görüş ve kararlarla yapabilir. Görüş isteyen, istişare eden kişi, görüş veren kişiden üstün ise de, aldığı yeni görüş ile daha güçlü bir görüşe sahip olur. Maşanın kanştırması ile ateşin ışığının arttığı gibi.³¹⁹

12- Teorik ve Pratik Bilgi Şûra ile Tekâmül Eder:

Çoğu zaman görüşlerin üstünlüğü hayatın gerçekleriyle temas etmesinden kaynaklanır. Pratik bir görüş, hayatın gerçekleriyle olan temasının ayrılacağından dolayı başka teorik görüşten üstün olur. Her ne kadar bu teorik görüş, kendi çerçevesi içinde doğru da ise. İşte ilim yapısının iki sağlam ayağı olan bu teorik ve pratik taraf birleşince; başka bir ifade ile kitap bilgisi ile hayat bilgisi bir araya gelince, karar, olabilir en doğru şekilde doğar ve sağlıklı bir ürün ortaya çıkar. İslam medeniyet tarihinde birçok olay var ki; bu pratik ve teorik iki tarafın birleşmesinden, birçok başarılı iş ve karar en doğru bir şekilde yapılmıştır.

Bu başarılı işlerin başında (misal olarak) şunu sunabiliriz: Kalkaşandî, Müslümanların Sicilya Gazvesi hakkında şöyle rivayet ediyor; diyor ki: “Sicilya liderlerinden biri Tunus’taki Agaliba Devleti’ne sığındı; ondan oradaki diğer liderlerin yaptığı intikam saldırılarını durdurmak için yardım istedi. Tunus’taki Ziyadetullah denilen Benî Aqlab reisi şûra meclisini topladı. Bu meclis Kayravan’ın fakihleri, kadıları ve eşrafından oluşuyordu. Bunlar hep bir arada durumu araştırdılar.³²⁰ Bunlar-

³¹⁹ İbn Kuteybe, Uyunul-Ahbar, c. 1, s. 29-30.

³²⁰ Kalkaşandi, Nihayetül-Edeb, s. 427-428.

dan İmam İbn Sahnun da dahil bazı fakihler, Sicilya'ya saldırırmama fikrinde idi. Çünkü İslam topraklarından çok uzakta idi. Hem de Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında barış ve sükunet vardı. İçlerinde Kadı Esed İbn Furat da dahil diğer kadılar, kadılık mesleğinin her zaman gerektirdiği gibi işin araştırılmasını istiyorlardı. Bunlar Sicilya elçilerinden bazı-
rını çağırdılar. Onlardan “Sicilya Hükümeti emri altında esir Müslümanlar var mı?” diye sordular. Elçiler, “Evet” var, de-
yince, kadılar bunu savaş sebebi saydılar. Çünkü barış şart-
ları, Müslüman esirlerin istediklerinde memleketlerine dönme
fırsatını tanıyordu. Dolayısıyla kadılar, savaş kararı aldılar.³²¹
Bu karar, şûranın, fıkıhçıların nazari bilgileri ile kadıların pra-
tik bilgilerinin birleştiğini dolayısıyla en doğru bir karara va-
rıldığını gösteriyor. Bu misal, birçok olay içinde sadece bir
misaldir. İslam tarihinde teorik ve pratik şûranın bir arada
çalıştırıldığının ve çok doğurgan bir durumun yüzlerce defa
ortaya çıktığının bir delilidir.³²²

13- Bireysel Düşünceyi Felç eden Krizler Şûra ile Aşılır: Şûranın güzel ve üstün meziyetleri, toplumla-
rın başına gelen ve nerede ise onları kökten sökecek olan
büyük sıkıntı ve krizlerde ortaya çıkar. Çünkü böyle büyük
badirelere karşı insanlar üç farklı tutum izlerler. Bazılarını
korku çökertir; düşünme güçlerini felç eder. Tahlil, çözüm
ve karar alma yeteneklerini yıkar. Bazılarının is duyguları-
nın üstünden duygu tozunu silker, karşı koyar, kendini is-
pat eder, cephede kanını döker; fedakârlıkta son noktayı
gösterir. Üçüncü kısım ise geri çekilir; sessizliği, çoğu za-
man da teslim olmayı seçer. Din ve dünyadan en düşük
bir seviye ile yetinir.

³²¹ Ebu Abdullah, Riyadunnüfus, c. 1, s. 186.

³²² Dr. Sami Muhammed, Şûra, s. 54.

Bu üç grup insan, duruşları itibarı ile çok kötü ve bozuk bir düşünce tarzını göstermiş oluyorlar. Toplumlarını çok kötü akıbetlere itiyorlar. Fakat 4. bir duruş var ki; insanlar farklı eğilimleri ile beraber, bir tarafta toplanırlar. Sabır ve iman ile bu sıkıntı ve musibet sürecini birlik ve beraberlik içinde geçirirler. Bu duruş toplumdaki diğer duruşları da dengeler ve elverdiği kadar toplumu sağlıklı bir karara götürür.³²³

İkinci Olarak: ŞÛRANIN ŞER'İ HÜKMÜ

Burada şûranın hükmü ile ilgili fikhî görüş etrafında alimler ve araştırmacılar arasında ihtilaf vardır. Şûra vacip midir? Yoksa sünnet midir? Diye tartışmalar var. Üstün görüş, şûranın vacip veya sünnet olma arasında bir yerinin varlığıdır.³²⁴

1- Şûranın vacip ve farz olduğunu söyleyen görüş: Fukahanın çoğunluğunun görüşüdür. Hanefiler, Malikiler ve Şafii Mezhebinin kuvvetli sahih görüşü, bunu söylüyor. Bu görüş, Nevevi, İbn Atiyye, İbn Huveyz, Mindad, Razi gibi âlimlerin de görüşüdür, deniliyor. Muhammed Abduh, Muhammed Şeltut, Muhammed Ebu Zehra, Abdulvehhab Hallaf ve Abdulkadir Avde gibi çağdaş düşünürler de bu konuda varid olan şer'i kesin metinlere bakarak şûranın farz olduğunu söylemişlerdir. Bütün bunlara göre; devlet yetkililerinin şûra ile amel etmeleri farzdır. Şûra heyetinden ve meclisinden çıkan kararları uygulamaları lazımdır. Hangi sorumlu bunlardan yüz çevirirse, onlarla amel etmezse günahkâr olur. İbn Atiyye (Hicri 541) gibi bir zat ise "Şûra İslam kaidelerinden bir kaidedir; ahkâmın en azimetlisidir; hangi devlet başkanı ehl-i ilim

³²³ a.g.e., s. 54.

³²⁴ Taberi Tefsiri, c. 3, s. 192.

ve ehl-i din ile istişare etmezse onun azli vaciptir,”³²⁵ der. Bu hükmün en açık delili Cenab-ı Hakk'ın “Yönetimde onlarla meşveret et” (Al-i İmran, 159) mealindeki emridir. Çünkü usulcülere göre başka tarafa yönlendirilecek bir karine bulunmadıkça “emir” kipi vücup ifade eder.³²⁶ Ve bu ayette böyle bir karine yoktur. Demek emrin zahiri vücup ifade eder. Ayrıca, Allah'ın Resulüne yaptırdığı bir emir, gerek inanç ve gerek Peygambere iktida yönünden Peygamber olmayan devlet yetkililerini daha çok muhatap alır. Demek devlet başkanından tut, ta aile reisine kadar Müslüman yetkililerin, şûra emrinin dışında kalmaları asla doğru değildir.³²⁷

Ayrıca Müslümanların hayatında şûranın vacip ve farz olduğunu gösteren birçok hadis-i şerif vardır: “Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre; kendisi şöyle demiştir: Ben hiç kimsede Resulullah'ın ashabı ile yaptığı istişare kadar bir istişare görmedim.”³²⁸

Evet, Resulullah'ın tekrarlar söylediği emirlerinden biri de “Ey Müslüman cemaat, bana fikrinizi söyleyin”³²⁹ sözüdür. Evet, şûra İslam'da kati bir emirdir. İslam Ümmeti, bunun temel bir ilke olduğunda asla şüphe etmemiştir. İslam düzeninin şûra dışında başka bir temel üzere dikilemeyeceğini biliyorlar.³³⁰

Şûra imanın gereklerindendir. Kur'an iman özelliklerinden dolayı müminleri överken şûrayı da imana denk bir sıfat ola-

³²⁵ Kurtubi, Tefsir, c. 4, s. 249.

³²⁶ Şatibi, Muvafakat, c. 4, s 115.

³²⁷ Dr. Abdülkerim Zeydan, Kadın ve Müslüman Aile Ahkamı, c. 4, s. 327.

³²⁸ Adabul-Kadî, Beyhaki, Sünen, c. 10, s. 186.

³²⁹ İbn-i Kesir, Tefsir, c. 2, s. 192.

³³⁰ Seyid Kutup, Fizilal, c. 1, s. 501.

rak saymıştır. Demek ki, Müslümanların imanı ancak şûra vasfı ile beraber tamamlanır. Dolayısıyla Müslümanların şûraya dayanmayan bir yönetimi desteklemesi veya ondan razı olması asla caiz değildir. Yoksa günahkâr bir toplum olurlar. Allah'ın emrini çiğnemiş sayılırlar.³³¹

2- Şûranın sünnet olduğunu söyleyen görüş:

Bu görüş; Katade, İbn İshak, Şafii, Rabi', İbn Hazm ve İbn Kayyim'a nisbet edilir. İbn Hacer de bu görüşü tercih etmiştir. Bu görüş bir kısım selef âlimlerinin sözleri içinde varid olmuştur. Ayrıca şûra emri, Peygamber için vücup ifade etmiyor. Dolayısıyla Müslümanların halifesi de ona kıyas edilir. Ve İslam devlet başkanına istişare vacip değildir. Çünkü dini ve siyasi yetkiler, devlet başkanının tamamıyla veya belli bir kısım olarak kendi görüşüne göre icraat yapmasına izin verir. Demek devlet başkanının şûra ile amel etmesi farz veya zorunlu değildir.

3- Üstün olan görüş: İslam'daki düzenin doğasına ve yapısına bakılırsa şûra vaciptir; denilebilir. Ayrıca şer'i siyaset kuralları, kişisel görüşü kabul etmiyor. Özellikle bütün Müslümanları ilgilendiren konularda... Ve normal bir insan olan halifeyi vahye mazhar olan Peygambere kıyas etmek ise yerinde bir kıyas değildir. Çünkü Peygamberlik makamı, hilafet makamından çok daha güçlü ve daha sağlam delillere dayanır. Çünkü Hz. Peygamber (sav) aynı anda dini ve dünyevi birçok görev üstleniyordu. Demek Peygamber vahiy gibi engin bir kaynağa dayandığından bazı işlerinde insanların görüşlerine başvurumaması şaşılacak bir şey değildir. Dünyevi işlerinde ise Hz. Peygamber (sav) daima sahabeleri ile meşveret ederdi. Bu gayet açık ve tartışmasız tarihi bir hakikattir.

³³¹ Abdulkadir Avde, İslam ve Siyasi Duruşumuz, s. 91.

Halife ve devlet başkanı ise genellikle ümmet namına temsili ve sembolik bir makama sahiptirler. Onun egemenliği ve yetkileri aslında ümmetin geneline aittir. Çünkü asıl egemenlik milletin umumi egemenliğidir. Devletin başkanı, milletin bu gücünden beslenir. Kendi zatından egemen değildir. Ve şûra ile meşvereti mucip olan, şer'i maslahat bin ise kişisel görüşe göre olan maslahat birdir. Demek devlet başkanı şûradan asla vazgeçemez. Çünkü Allah (cc) Peygamberine “*Onlarla meşveret et!*” diye emir vermiştir.

Bu ayet emri hakkında denilmiş ki; eğer Resulullah (sav) sahabe birliğini sağlamak için ve ümmete örnek olmak ve Allah'ın kesin emrettiği savaşın cüzi durumları için dahi istisare emrini almışsa, onun dışında olan diğer insanlar, tarik-ı evla ile bu emre muhataptırlar; onu harfiyen uygulamaktan mesuldürler.³³² Yani eğer vahye mazhar olan ve masum olan Peygamber için şûra esas ise diğer Müslümanlar için daha öncelikli olarak esas olmalıdır.³³³

Bütün delillerin dışında bilinmeli ki; usul-ü fıkah ilminde görüldüğü gibi; delalet kaidelerine binaen şûranın vacip olduğu görülüyor. Çünkü ayette “*Onlarla meşveret et!*” emri var. Emir kipi de eğer aykırı bir karine yoksa vücuba işaret eder.³³⁴ İşte bu emrin sünnet olduğunu gösteren, başka hiçbir karine yoktur; ne Kur'an'da, ne de sünnette. Çünkü ayet ve hadislerde şûranın vacip olduğuna açıkça dalalet eden ifadeler vardır. Bunun yanında şûranın sünnet olduğuna dalalet eden övgü ifadeleri de vardır. Fakat bu övgü ifadeleri vücup ifade eden metinlere muhalif değiller, onların vücup hükmünü bozmazlar, bilakis desteklerler. Sonuç olarak deriz ki, şûra, vacip şer'i

³³² İbn Teymiyye, Es-Siyasetüş-Şeriyye, s. 157.

³³³ Muhammed Osman, İslam Siyasi Fikir Kuralları, s. 156.

³³⁴ Şatibi, Muvafakat, c. 4, s. 115.

bir hükümdür. Buna ilaveten gayet insanî teknik bir düzen ve yöntemdir. Eğer şûranın konusu, başlangıç veya sonuç itibarı ile vacip ise, şûranın kendisi de kesinlikle vacip olur.³³⁵

Üçüncü Olarak: EGİTİCİ ŞÛRA VE ZORUNLU ŞÛRA

Hiç şüphesiz, İslami siyasi düzende hemen hemen herkes şûranın önemini ve eksen olduğunu kabul ediyor. Fakat Müslüman fakih ve düşünürler, şûranın sonuçlarında ve yetkilileri ne kadar sorumlu tuttuğunda; yani şûra bir enformasyon emri mi? Yoksa uygulanması zorunlu bir yargı kararı gibi mi? diye ihtilaf gösteriyorlar. Başka bir tabir ile şûra meclisinin oy birliği ile veya çoğunluk reyile aldığı karar, devlet başkanını zorunlu olarak sorumlu tutar mı? Yoksa böyle bir karara rağmen özel şahsi fikri ile amel edebilir mi?³³⁶

Benim meylettiğim ve fıtratıma, aklımin ölçülerine, kalbimin muhakemesine uyan görüş odur ki, devlet başkanı için şûra zorunlu bir hükümdür. Çünkü devlet ile ilgili bütün şer'i deliller bunu gösteriyor. Ve çünkü devlet başkanı şûra ile ancak zulüm ve istibdattan kendini kurtarabilir. Evet, Hendek Savaşı'nda Gatafan kabilesi ile yapılacak barış antlaşmasında Resulullah'ın bu işi Medine ahalisinin üçte birine arz etmesi, sonra kendi şahsi görüşünden vazgeçip Ensar'ın itirazını kabul etmesi, devlet başkanı için şûranın zorunlu bir hüküm olduğunu gösteriyor. Resulullah'ın bu meşvereti, önemli anayasal bir prensibi de vazetmiş oluyor. O da devlet başkanı masum bir Peygamber de olsa, Müslümanların idaresinde istibdat gösteremez, hükümdür. Çok önemli de olsa kişisel görüşü ile amel

³³⁵ Fethi Düreyni, Hasais Et-Teşri' El-İslami, s. 477.

³³⁶ Muhammed Vekiullah, Şura ve Ümmet Oluşturma Geleneği, s. 87.

edemez. Müslümanların görüşü alınmadan, onlarla istişare edilmeden, onlar namına barış antlaşmasında bulunamaz. Eğer yapsa, ümmet bu antlaşmayı iptal etme hakkına sahiptir. Ümmetin görüşü alınmamış her antlaşmayı ümmet feshetme ve uygulamama hakkına sahiptir.³³⁷ İşte bu söz ve bu alıntı gayet açık bir fikirdir, şûranın zorunlu şer'i bir hükmü olduğunu ifade ediyor. Çağdaş fakihlerden şûranın şer'i zorunlu bir hüküm olduğunu ifade edenler içinde şunları sayabiliriz:

- Doktor Tevfik Şavi: Bu zat, Al-i İmran 159. ayetin nüzul ortamını anlattıktan sonra, Cenab-ı Hakk'ın bu ayette "*Onlarla meşveret et!*" emri ile ilgili bir açıklama yapmış; şöyle demiştir: "Bu ayetten anlaşılan şûranın zorunlu, vacip, şer'i bir hüküm olduğudur. Hatta eğer şûrada oluşan çoğunluğun görüşünün yanlış veya zararlı olma ihtimali varsa da... Çünkü çoğunluğun görüşünden kaynaklanan zarar, şûrayı terk etmek, istibdat yapmak, milletin ve çoğunluğun görüşünü esas almamaktan kaynaklanan zarardan daha hafif kalır.³³⁸ Şûra tarih boyunca beslenen, gelişen insani ve dini bir değerdir. Devlet başkanlarına mutlak yetkiler verildiğinde bile, kendilerinin daima daha doğru karar aldıklarına veya milletin genelinden daha isabetli olduklarına delil yapmamışlardır.³³⁹

- Doktor Rahil Muhammed Gurabiye ise bu meseleyi şöyle delillendirmiştir: Şu gelen madde ve delillere dayanarak şûranın şeran zorunlu bir hüküm olduğunu açıkça söyleyebiliriz: Şöyle ki;

1- Ümmetler ve milletler çağlar boyunca işlerinin idaresinde ekseriyetin ve galibiyetin görüşünü benimsemişlerdir.

³³⁷ Muhammed Şeltut, İslami Tevcihler, s. 522-523.

³³⁸ Tevfik Şavi, Eş-Şura Vel-İstişare, s. 52.

³³⁹ Şura ve Ümmet Oluşturma Geleneği, s. 99.

Bunların bu köklü adet ve benimsemeleri, şûranın zorunlu ve vacip olduğunu gösterdiği gibi; eski-yeni; Müslim-gayrimüslim bütün insanların “akalliyet ve azınlıklar çoğunluğun kararına bağlıdır” olan ilkede ittifak etmeleri, yine şûranın temel pozitif bir değer olduğunu gösterir. Yani bu evrensel insanî tecrübeden yola çıkarak şûranın devlet işlerinde şer’i bir hüküm olduğunu çıkarabiliriz.

2- Akıl ve mantık, cemaatin fikrinin bireysel fikre göre daha sağlam, daha isabetli ve gerçeğe daha yakın olduğunu gerektiriyor. Bireysel görüşün sahibi büyük tecrübelerle sahip de olsa.

3- İmam ve Halife, ümmetinden bir ferttir. Yükünün ağırlığından ve sorumluluğunun büyüklüğünden başka bir imtiyazı yoktur; Hz. Ömer’in (ra) dediği gibi... Bu da devlet başkanının içtihadının da diğer herhangi bir müçtehidin görüşü kadar değerli olmasını gerektirir. Demek böyle bir fetva ve hüküm, Hz. Ömer (ra) ve diğer Raşit Halifeler için denilebiliyorsa, başkaları için onlara nispeten daha güçlü bir şekilde söylenebilir.

4- Devlet başkanının çoğunluğun görüşüne uyması, istibdat belası ve başa buyruk gitmenin bozukluklarını önlemek için bir sigorta ve güvencedir. Evet, İslam Ümmeti bu güvenenin hakkını vermediğinden dolayı tarih boyunca çok sıkıntılar çekmiştir.

5- Devlet başkanı olan liderin çoğunluğun görüşüne karşı sorumlu olması, ümmetin egemenliği ilkesini daha güzel bir şekilde gerçekleştirir. Ayrıca ümmet ve milletin egemenliğinde ittifak vardır; bu konuda asla tartışma noktası yoktur. Başkanın sadece kendi görüşüyle amel etmesi, şûra meclisinin görüşlerine tenezzül etmemesi, ümmetin egemenliği ilkesine aykırıdır, şeran ümmete verilen bir hakka saldırdır.

6- Çoğunluğun görüşüne uymayı zorunlu görmek, şeri-
atın ruhuna daha çok uyumlu olur. Ve şûrayı emreden, isti-
sare yapmayı teşvik eden metinlerin amacını daha iyi bir şe-
kilde gerçekleştirir.

7- Bu çağdaş asrın şartları, şûranın belirsiz, uygulanma-
yan, karanlıkta kalmış bir hüküm olarak kalmamasını ge-
rektiriyor. Tam aksine işlerin çok çetrefilli olduğu bu çağ,
şûranın en temel anayasal bir ilke olduğunu gösteriyor; mut-
laka uygulanması gereken, yasamanın en temel kaidesi ol-
duğunu bildiriyor; bütün kriz ve ihtilafların giderilmesi için,
gayet açık, pratize olan ve sınırları belli bir kural olduğunu
ispat ediyor.³⁴⁰

Evet şûrayı şer'i zorunlu bir ilke olarak kabul etmek, insan-
lığı emanete hıyanet belasından kurtarır. Onu heva ve heve-
sin sarsıntılarından korur; insanı söz ve yeminlerinin bozulma
esnemesinden azat eder.³⁴¹

- **Dr. Ekrem Ziya El-Ömerî:** Bu zat, şûra 38. ve
Al-i İmran 159. ayetleri zikrettikten sonra şûranın vacip ol-
duğunu şöylece delillendirmiştir: “Haber cümlesi, eğer istek
ve inşa manasında ise emrin ifade ettiği vücuttan daha güçlü
bir şekilde vücup ifade eder. Ayrıca Al-i İmran Sûresi'ndeki
ayet, emir kipi iledir. Ve bakıyoruz; bu emir kipini vaciplikten
sünnet manasına çeviren herhangi bir karine de Kur'an'da
yok. Kalıyor, hadis ve sünnette... Ben bütün gücümle ara-
dım; Siyer-i Nebi olayları içinde şûrayı emreden ayetin em-
rini vücuttan sünnete dönüştürecek herhangi bir sahih nass
bulamadım.”³⁴²

³⁴⁰ El-Hukuk Vel-Hurriyat Fiş-Şeriatil-İslamiyye, s. 328.

³⁴¹ Muhammed Gavvas, El-Nizamus-Siyasi Lid-Devletil-İslamiyye, s.
211.

³⁴² Şûra ve Ümmet Oluşturma Geleneği, s. 102.

Dr. Ömerî bu tespitinden sonra pekiştirmek için; “Şûranın zorunlu olmadığına delalet eden herhangi bir şeye rastlamadım.³⁴³” diyor. Şûranın vacipliği ile ilgili görüşünü usul-ü fıkah delilleri ile güçlendiriyor.³⁴⁴

Şûra konusunu belirtmek, ona sınır ve miktar çizmek, İmamet ve Hilafet konusunda Müslümanların ihtilaf etmesinden itibaren, İslamî siyasi düşüncede toz kaldıran birçok araştırma ve okuma konusu olmuştur. İşte gerek bu gibi ihtilafları önlemek ve gerek yönetenle yönetilenlerin ilişkilerinin sınırlarını çizip ümmet için celb-i menafii ve def-i mefasidi sağlamak üzere aktif bir araç ve siyaset sahasına uygun icraatlar gereklidir. Bu da ancak şûra ile gerçekleşir. Çünkü şûrada şeriatın temel maksatlarının sağlanmasının garantisi vardır. Şûra ile şeriatın temel maksatlarının siyasi gayeleri gerçekleştiği gibi; eşitlik, ifade hürriyeti gibi toplumsal ve sosyal maksat ve amaçlar da tamamı ile gerçekleşir. Evet diyalog ve dayanışma ilkesini gerçekleştirmek, memleketin kalkınmasına derinlik katmak, şûraya mütevakkıf olduğu gibi; zor kullanarak devleti ve yönetimi ele geçirmek, başka görüşleri ezmek belasından da toplum ancak şûra ile kurtulabilir. Hatta hiçbir gerekçe olmasa da sırf bu hikmet için şûra, şer'an vacip temel bir hükümdür, denilebilir. Evet devlet başkanının, sürekli şahsi görüşünü esas alması, başkalarının hukukunu çiğnemesi, hem onu hem ümmeti, hem devletin tüzel kişiliğini suçlu ve günahkâr yapar. Halbuki suç ve günahlardan kaçmak şeriatın birinci emridir. Hatta eğer şûra ve dengeli bir içtihat olmazsa, devlet başkanı akaid ve şeriatın esaslarını dahi çiğneyebilir. Firavun gibi sadece kendi şahsi görüşünü doğru görür. “Tek görüş benim görüşümdür. Ben size ancak doğ-

³⁴³ a.g.e.

³⁴⁴ a.g.e.

ruyu gösteriyorum.” (Gafir, 29) der. Allah ise ona şöyle cevap veriyor: “*Firavun kavmini saptırdı; kendisi de doğruyu bulamadı.*” (Taha, 79)

Kuvvetli bir görüş tarzında denilebilir ki; eğer başka hiçbir tercih edici delil ve sebep olmazsa da istibdadı önlemek, ihtilaf ve husumeti gidermek bile, şûranın devlet başkanına gerekli ve farz olduğuna delildir. Çünkü hiçbir beşeri görüş için kutsallık yoktur.³⁴⁵ Özellikle bir tarzda kadim ve çağdaş İslam tarihindeki bazı tecrübeler bunu açıkça ispat ediyor. Çünkü bu noktalarda öyle icraatlar ve numuneler var ki, devlet başkanı için şûra farz değildir, demeyi muhal ve mümteni kılıyor.

Bu hüküm, şûra meclisinden çıkan kararın çeşitliliğine ve niteliğine göre artar. Yani muzaaf farz olur. Özellikle eğer o karar, bütün Müslümanların maslahatlarına yönelik ise... Çünkü umurun işi, bir kişinin görüşüne bırakılmaz. O kişi ne kadar dahi ve büyük bir lider dahi olsa... Ayrıca şûrada öyle teknik boyutlar var ki, şer'i yönden daha çok şûranın farziyetini gerektiriyor. Çünkü şûra ve şûrayı icra etmek siyasi, idari bir ilimdir; hayatın bin bir sahasında geçerli olan bir bilgidir. Liderler ve devlet başkanları; şûraya sülûk etmekle eğitici ve yönlendirici bir görev icra ederler; halka karşı sorumluluklarını yerine getirmiş olurlar. Onlar, başka bir tabir ile halk için büyük öğretmendirler.³⁴⁶

Bu öğretmenlik, idare edilen halkların ihtiyaçlarını bilmeleri, ruhen ve kültür olarak yükselmeleri, onlardan kabiliyetli olanların bir gün iktidara gelebileceklerini görmeleri ile gerçekleşir. Bu da aktif ilişkiler geliştirmek, halkla görüşüp danışmak, onların görüşlerine de değer ve yön vermekle olur; lider veya

³⁴⁵ Muhammed Gazali, İslam ve Siyasi İstibdad, s. 137.

³⁴⁶ Ömer Cevheri, Usul-İdare Vet-Tanzim, s. 18.

devlet başkanı kişiliğinin, yeterlilik ve karizmayı birleştirmesiyle yapılır. Bu iki vasf da siyasi ilkeleri halkın içinde pratize etmekle ancak gerçekleşir.³⁴⁷ Demek ki, İslam şûrayı birinci ilke olarak kabul etmekle Ümmet inşa eder ve Ümmeti geliştirir; onu raşit bir hilafete hazırlar. İşte eğer raşit hilafet, şûraya mani olsaydı, bütün büyük ve tehlikeli işlerde ümmeti pratik ve uygulamalı bir şekilde şûraya alıştırmamış olsaydı, başta bizzat Hz. Peygamber ki, vahye mazhardır, ümmeti bu şûra hakkından mahrum edecekti. Hâlbuki O Allah'ın Resulü olduğu halde, bu evrensel hakkı hiçbir yerde ihmal etmemiştir.³⁴⁸

Bu şûra yöntemi, hiç şüphesiz, görevlerinde mütehasşis memurlar yetiştirir. Bunlar toplum ve devlet ile ilgili büyük işlerde, devlet başkanına destek olurlar, ona fikir ve projeler sunarlar. Bu da bize şu önemli sözü dedirtir: "Devlet başkanı halka hükmetmez. Onun en birinci görevi halkı yönlendirmektir."³⁴⁹

Bu yöntemden dolayı, toplumda gayet mühim idari bir ilke gerçekleşmiş olur. O da toplumsal kitleler ve seçilmişler arasındaki imtiyaz kuralının kaldırılmasıdır. Bu da bize, "İslam egemenlik kurumunun doğası, bireysel veya merkezi kararı reddeder" dedirtir. Eğer o bireysel veya merkezi yönetim, bir kişinin despotizmine veya hanedan sultasına dayanıyorsa, biz bu sözü daha çok rahat bir şekilde dile getirebiliriz.

Şûra, idare ilminin uygulanılır bir ilkesi olduğu gibi kurum olarak da şûranın birçok meziyetleri vardır. En önemlileri şunlardır:

- Karar verme yetkisinin belli olması, alınan kararların sağlıklı olması için önemli bir altyapı olur.

³⁴⁷ Dr. Sami Muhammed, Şura, s. 138.

³⁴⁸ Seyid Kutup, Fizilal, c. 1, s. 502.

³⁴⁹ Dr. Sami Muhammed, Şura, s. 138.

- Egemenliği halka bırakmakla yönetim yükü hafifler, devlet ile halk arasında sağlam bağlar kurulur; daha çok yardım-
laşma olur. Ve düzen daha iyi bir şekilde sağlanır.

- Daha seri bir şekilde kararların alınmasına sebep olur, kararda zaaf noktalarını kapatmak daha kolay olur. Yanlış kararların terapisi daha çabuk yapılır.³⁵⁰ Kişisel imtiyazlarla yapılan girişimler önlenir. En kötü ihtimalle şûraya dayanan devlet müesseseleri imtiyaza yönelik müdahale ve değiştirmelerden korunur. Çünkü yeni bir yapı ve örgütlenme kurmak, düzenli, toplu bir girişim gerektirir.³⁵¹ Yani çağdaş yönetim bilgisi, şûranın gerekliliğini, şûranın desteğini, şûranın en önemli bir araç olduğunu, yönetenler ile yönetilenlerin yetki kaynağı olduğunu gösterir.

Fakat ehl-i hall ve akid meclisinin şûra ile aldığı kararlara saygının zorunluluğunu desteklememiz ile beraber; yöneticinin görüşüne saygıyı da, en azından onun itiraz hakkına saygıyı da zorunlu görüyoruz. Özellikle eğer devlet başkanının bakış açısında isabet varsa ve başkalarının bunu görme şansları varsa ve o bakış açısı kamunun maslahat ve faydalarını sağlıyorsa.³⁵²

Şûra farzdır olan söz, bizim inandığımız, zorunlu olduğunu bildiğimiz ve faydasını gördüğümüz görüştür. Şûra olmadan toplumda anayasal düzeni kuramazsınız. Hâlbuki İslam devleti medeni bir devlettir. Kurumların haklarını garanti altına alır; kuvvetler ayrılığı ilkesini kabul eder. Eğer devletin kaynağı İslam ise o gizli, teokratik, sadece din adamlarının yönettiği bir devlet olamaz. İslam devleti, en küçük ferdi dahi sorumluluk taşıyan bir halk devletidir. Onda herkesin oy hakkı, söz hakkı

³⁵⁰ a.g.e., s. 139.

³⁵¹ Dr. Sami Muhammed, Şûra, s. 139.

³⁵² a.g.e., s. 140.

olmalı. Oybirliği sağlanamazsa da idareciler, çoğunluğun görüşüne uymayı zorunlu görmeli. Bu çok önemli bir noktadır. İslami siyasi düzende hiçbir proje ve işe başlamadan önce, şûra ilkesini uygulamakla o proje ve o işin tamamıyla bilinmesi gereklidir.³⁵³

Dördüncü Olarak: ŞÛRANIN ALANLARI

Hakkında şer'i bir vahiy inmeyen her konuda şûra gereklidir. Onun için şûranın birçok alanı vardır. Genel olarak ümmetçe yapılan şûra vardır. Bir de hususi şûra vardır. Şöyle ki:

1- Siyasi Dünyevi Alan: Bu, şûra ilkesi için bilinen en birinci alandır. Onun için bu iki kavram daima bir arada zikredilir. Hafız İbn Hacer, şûraya müteallik işler için: "Hakkında dini bir nass olmayan her şey şûraya muhtaçtır" diye hüküm vermiştir. Veya sadece dünyevi işler şûraya muhtaçtır, demişler, diye başka bir görüşü de aktarmıştır. Davudî'den de: "Peygamber ancak savaş konularını sahabeleri ile istişare ederdi. Çünkü bu konuda dini bir emir olmaz. Ve savaşın bilgisi ancak şûra ile elde edilir" diye başka bir meseleyi de zikretmiştir.³⁵⁴

Kadı İbn Atiyye de demiş ki: "Resulullah'ın istişare yapması, sadece savaş ve askeri işlerde olmuştur. Çünkü bunlar bireysel ve bir kere olan işlerdir. Bir şeyi helal veya haram etmek ve cezalandırmak ise dini (şer'i) kanunlardır. Kanunların tağyirinde istişare olmaz."³⁵⁵

Genel olarak şûranın en açık ve çokça zikredilen, örnekleri çok olan şu iki noktadır. a) Siyasi alan... b) Askeri alan... Bu iki alanı "Devlet Etme" kavramı ile de birleştirebiliriz.

³⁵³ Şûra ve Ümmet Oluşturma Geleneği, s. 108.

³⁵⁴ Fethul-Barî, c. 15, s. 184.

³⁵⁵ Muharrarul-Veciz, c. 3, s. 398.

Halife veya devlet başkanını seçmek de bunun içine girer. Bundan sonra komutan ve bakanların müsteşar ve danışmanları ile yaptığı istişareler gelir. Sonra siyasi ve askeri problem ve krizlerde yapılan devlet şûraları gelir. Barış kurmak, savaş ilan etmek, barışı devam ettirmek gibi.³⁵⁶

2- Yargıda Şûra: Hâkim; mal, kan, ırz ve başka maslahatların yanında saldırı ve kavgalar konusunda bireyleri, cemaatleri bazen de devlet ve hükümetleri yargılar. Eğer fıkıhçı ve müftü delillerden hüküm çıkarma hakkında içtihat ediyorsa, kadı ve hâkim de önce bu içtihadı yapar; sonra ikinci olarak kendisine sunulan problemin çözümü için içtihat eder. Davacının ve sanığın delillerini inceler. Delillerin gizli ve iltibaslı noktalarında nelerin gerçek olduğunu araştırır. Demek hâkim iki kere içtihat eder. Ve hâkimin istişareye olan ihtiyacı, fakih ve müftünün şûraya olan ihtiyacından çok daha fazladır. Özellikle kilitli ve problemli konularda...

Hakkında kitap ve sünnette hüküm olmayan problemlerle ilgili anlatılan rivayet ve hadisler, Hulefa-i Raşit'in dönemlerinde problemlere de uygulandığı gibi; daha öncelikli olarak insanlar arasında hüküm veren hâkim ve kadılara şamildir.³⁵⁷ Ömer İbn Abdülaziz'den şöyle rivayet edilmiştir: "Kendisinde beş önemli özellik bulunmadan hiç kimse hâkim olmasın! Bu özellikler: İffet, şefkat, önceki fetvaları bilmek, ehl-i rey ile istişare etmek, kınayıcının kınamasından çekinmemektir."³⁵⁸

Ömer İbn Abdülaziz Urve'ye gönderdiği mektupta da şöyle diyor: "Benden insanları yargılama konusunda bazı şeyler soruyorsun. İşte bil ki, yargının başı Allah'ın kitabına uymaktır. Sonra Resulullah'ın sünnetiyle ve büyük imamların hükmüyle,

³⁵⁶ Eş-Şura Fi Ma'reketil- Bina, s. 25.

³⁵⁷ a.g.e., s. 32.

³⁵⁸ Fethul-Baî, c. 15, s. 50.

sonra ehl-i ilim ve reyin görüşleriyle yargılamak ve işi kaza etmek yani çözmektir.³⁵⁹

Bir kısım fakihler, hâkim ve kadılar için istişareyi sünnet saymışlarsa da bu basit, açık ve tekrarı olan davalar içindir. Fakat eğer konu kapalı, büyük, çetrefilli davalar ise şûra ve istişare hâkim için mutlaka vaciptir. Bu fakihlerin büyük çoğunluğunun hükmüdür.

Demek hâkimler için meşveretin farziyet hükmü, gayet açıktır; geçici veya sonradan ortaya çıkan tali ve ilave bir hüküm değildir.³⁶⁰

3- Kati Şer'i Hükümlerde İndirime Gidilme Konusunda Şûra: Mesele hakkında kati, şer'i bir hüküm olmasına rağmen, işi hafifletmek noktasında veya icra etmekte engellerin bulunması ve beklenmesi gereken durumların olmasından dolayı, şûraya gereklilik olur. Yani meselenin aslı itibarı ile değil de tali şartlar açısından şûraya ihtiyaç olur. Ebu Abdullah İbn Erzak'ın dikkat çektiği nokta bu ikincil şartlardır. O, istişareye alan olan şeyler iki çeşittir, demiştir:

- Dünyevi işlerden doğru taraflar, tam bilinemeyen, istişareye muhtaç konular.

- Dinin temel esasları olmakla beraber, belli bir zaman içinde durumu belli olmayan veya başka bir sebepten dolayı icrası zorlaşan konular.³⁶¹

Evet, cihad, emr-i bil maruf, hac, oruç, zekât verilecek yerlerin tayini, hadlerin icrası konusunda bazen istişare ve içtihadı mecbur kalabiliriz. Hâlbuki bütün bunlar, şer'i kat'i hükümlerdir. Fakat bu ve benzeri hükümleri icra etmek, bazen

³⁵⁹ İbn Abdülberr, Camiu Beyanil-ilim, c. 2, s. 30.

³⁶⁰ a.g.e., c. 2, s. 101.

³⁶¹ Bedaiussüluk, c. 1, s. 316-317.

zorluklar, problemler ve engellerle karşılaşabilir. Mesele düşünmeye, daha farklı açılardan bakmaya veya dengeleri gözetmeye veya daha güzel bir tedbire muhtaç olabilir.³⁶²

4- İctihadi ve İhtilaflı Ahkâm Konusunda Şûra:

Düşünmeye, farklı açılardan bakılmaya, istişareye muhtaç olan ikinci bir alan da -ki evvelki alandan çok da uzak değildir- içtihat ve istihraçla kaim olan şer'i hükümlerdir. Burada tercih, delillerin gerekçeleri ve öz anlamlarıdır. Bu gibi noktalar, daha öncelikli olarak şûranın alanları sayılır. Hakkında nass olmayan konular yani kıyas, istihsan, ıstilah gibi yöntemlerle içtihat sahası olan bütün meseleler, şer'i ve dini alanlardır. Bununla beraber bu alanlarda âlim ve müçtehitler arasında istişare yapmak, sahabe ve Hulefa-i Raşit'in sünnetidir. Hatta Hz. Peygamber'in sözlü ve fiili sünnetidir, denilebilir.³⁶³ Şûrayı sadece dünyevi siyasi işlere has kılan ve şûra sahasını donduran, sonra dini işleri ve ahkâmı, bireysel birer görüş olan müftü, kadı ve din adamlarının sözüne bırakanlar, neticede dünyevi işleri çok büyük ve önemli görüyorlar, dini ve şer'i konuları da değersiz buluyorlar. Kendisine başlanmadan önce, bir cemaat tarafından tartışılan, münazara edilen, istişare edilen bir iş, elbette ki bireysel fetva ve içtihat ile yapılan işlerden çok daha saygın, yüce, doğru ve isabetli olur.³⁶⁴

5- Şûrayı Düzenleme İşinde Şûra: Gayet açık ve müsellemler konulardan biri de İslam'ın şûra ilkesini esas alması, onu teşvik etmesi, vacip sayması, üstünlüğünü ve ehemmiyetini belirtmesidir. Fakat İslam, şûranın icrasını, düzenlenmesini içtihad ve ortamın gerektirdiği tedbir ve biçimlere bırakmıştır. Bunlar da zaman ve mekâna göre, şûranın konusuna ve

³⁶² Eş-Şûra Fi Ma'reketil- Bina, s. 28.

³⁶³ a.g.e., s. 28.

³⁶⁴ a.g.e., s. 32.

ortama göre değişebilir. Buna göre diyebiliriz ki, şûrada detaylar ve pratize etme biçimleri, başlı başına şûranın alanlarından biridir. Devletin, toplumun ve cemaatlerin diğer bütün düzenlemelerinin hükmü de böyledir. Bütün bunlar, “Onların yönetim şekli şûradır” mealindeki ayet-i kerimeye dahildir. Girişmek, düzenlemek, alışmak zorunda olduğumuz bütün işlerimizde şûra ve birbirimizle istişare şarttır. Özetle “İhtimaller içeren, zorlaşabilen, beşerî çetihada alan olan, bazen de ihtilaf ve çekişme şimşeklerini çeken konular ve hakkında kesin bir vahiy olmayan meseleler, insanlar arasında müşterek görevler, haklar ve maslahatlar, şûranın alanları sayılır. Bu görevler ister vacip olsun, ister sünnet olsun, ehemmiyetlerine göre, dinî ve dünyevî olarak insanları ilgilendirme ölçüsüne göre değişebilirler.”³⁶⁵

Beşinci Olarak: KADIN VE ŞÛRA

Şûrada, kamusal konularda kadının söz hakkı olduğuna dair bir delil de şu ayet-i kerimedir: “Mümin erkekler ve mümin kadınlar, birbirinin velisidirler. İyiliği emreder, yanlışları yasaklarlar. Namaz kılar, zekât verirler. Allah’a ve Resulüne itaat ederler. İşte bunlar Allah’ın rahmetine mazhar olacaklar. Muhakkak Allah aziz ve hâkimdir.” (Tevbe, 71)

Üstad Allame Alal El-Fasî kendi görüşünü söylemek sa-dedinde diyor ki: “Ayet-i kerime, erkeklere tanıdığı mutlak velayeti kadınlara da tanıyor. Buna zafer hakkı, cami ve toplantılarda huzur hakkı, cihad ve tebliğ hakkı da girer.” Sonra bu Üstad ilave ederek “Kur’an aile işlerinde kadın ve erkek arasındaki istişareyi kesin olarak emrediyor” diyor. Ve Kur’an “Eğer karı koca karşılıklı rıza ve istişare ile çocuğu süt-

³⁶⁵ a.g.e., s. 34.

ten kesmek isterlerse onlara bir vebal yoktur.” (Bakara, 233) diye ayeti delil yapıyor.

İşte eğer şûra aile işlerinde bu kadar önemli ise, büyük aile olan ümmet ve devlet hakkında ne kadar önemli olduğunu siz düşünün!

Kur'an bu ayette, ailenin yarısı olan kadını şûra hakkından mahrum etmediği gibi,³⁶⁶ *“Onların yönetim biçimi aralarında şûra iledir.”* (42/38) mealindeki ayet ile bu hakkı pekiştiriyor. Çünkü bu ayet, erkeklerle beraber kadınlara da şamildir. Deliller ve dil açısından bu ayeti sadece erkeklere has kılmak, asla mümkün değildir.³⁶⁷

Hz. Peygamber'in (sav) *“Kadınlar erkeklerin aynısıdır.”*³⁶⁸ sözü de bu görüşü teyit ediyor. Ayrıca toplum ve devlete karşı bütün haklarda kadın ve erkek eşittirler. Erkek meclis üyeliğine aday olabildiği gibi, kadın da aday olup, üye olarak seçilebilir. Bunun yanında kadının icraya siyasi katılımı, kanuni ve şer'i bir iştir; toplumdaki diğer bütün fertleri ve yaptıklarını etkilemeyi hedefler.³⁶⁹

Kadının bütün siyasi haklara sahip olduğunu, seçme-seçilme imkânı bulunduğunu gösteren deliller çoktur. Onlardan biri, Buharî'nin rivayet ettiği *“Hz. Peygamber'in (sav) kamu işlerinde hanımı Hz. Ümmü Seleme'den faydalanırdı.”* hadisidir. Hudeybiye Barışı'nda Hz. Peygamber (sav) ashabına *“Kalkın, kurbanınızı kesin, sonra tıraş olun”* dedi. Hz. Peygamber (sav) bu emri üç kere tekrar ettiği halde kimse kalkmadı. Bunun ardından, Peygamber (sav), hanımı Ümmü Seleme'nin çadı-

³⁶⁶ İskam Fıkhı Genel Nazariyesine Giriş, s. 101.

³⁶⁷ Dr. Sami Muhammed, Şûra, s. 81.

³⁶⁸ Tirmizî, c. 1, s. 80.

³⁶⁹ Dr. Sami Muhammed, Şûra, s. 81.

rina girdi; karşılaştığı bu durumu ona anlattı. Ümmü Seleme: Ya Resulullah, bu işin mutlaka olmasını istiyor musun?” diye sordu. Daha sonra da: “Eğer istiyorsan, kalk hiçbirisiyle bir şey konuşmadan kurbanını kes. Berberini çağır, başını tıraş etsin” dedi. Hz. Peygamber (sav) çıktı, bu tavsiyeyi aynen yerine getirdi. Sahabeler, Resulullah’ın tek başına bu işleri yaptığını görünce kalktılar; kurbanlarını kestiler; birbirini tıraş etmeye başladılar; nerede ise üzüntülerinden birbirini öldüreceklerdi.³⁷⁰ Bu rivayette, bilgili değerli kadınlarla istişare yapmanın caizliğine açık ve güçlü bir delil vardır. Hz. Ömer’e (ra) çok yakın bir kadın vardı. İsmi Şifa Binti Abdullah El-Adeviye idi. Hz. Ömer (ra) onunla istişare ediyordu; çarşı pazar kontrol işini ona vermişti.³⁷¹

Evet, kadın halifelere karşı duruyor; onların görüşlerine itiraz edebiliyordu. Halifeler de bu siyasi katılımı kabul ediyordu. Bu çeşitten bir misal şu ayet-i kerimenin tefsirinde gerçekleşmiştir. “*Eğer eşlerinizden birisine çok mal vermişseniz, o maldan hiçbir şey geri almayın. İftira ve açık bir günah olarak onu nasıl alabilirsiniz?*” (Nisa, 20)

Hz. Ömer (ra) hutbe verirken; “Kadınların mehirlerinde aşırı gitmeyin. Çünkü eğer mehir dünyada bir değer olsaydı veya ahirette takva sayılısaydı: Resulullah sizden önce bunu çoğaltırdı. Hâlbuki ne hanımları için, ne kızları için 12 evkiyeden daha çok mehir tayin etmedi” dedi. Hemen karşısına bir kadın çıktı “Ya Ömer, Allah bize veriyor. Sen ise bizi mahrum ediyorsun! “Allah “Kadınlara çok çok mal vermişseniz, ondan asla bir şey geri almayın!” demiyor mu?” dedi. Buna cevaben Ömer: “Kadın haklıdır, Ömer yanlış yaptı” diye söyledi.

³⁷⁰ Fethul-Bari, c. 5, s. 403.

³⁷¹ Dr. Sami Muhammed, Şura, s. 82.

Bir rivayette; Hz. Ömer öfkelenmiş sonra “Ey Ömer, herkes senden daha bilgilidir!” demiştir. Başka bir rivayette de “İsabet eden bir kadın ve yanlış yapan bir erkek!” diye söylemiştir.³⁷²

Hz. Ömer'in (ra) yönetimde kadınlarla istişare ettiğine ve onları konuşturup sözlerindeki güzel noktaları almaya çalıştığına dair başka rivayetler de vardır.³⁷³

Hz. Aişe (r. anha) kadınlara yönelik işlerde fetva verdiği gibi; dini ve dünyevi konularda da fetva veriyordu. Ümmeti ve kamuyu ilgilendiren konularda onun kendisine has görüşleri vardı. İbn Hazm (Hicri 456) demiş ki: “Hz. Aişe'nin (r. anha) fetvalarından büyük bir cilt kitap derlenebilir.” Ata demiş ki: “Hz. Aişe (r. anha), insanlar içinde en çok fıkıh ve ilmi bilen idi, kamu işlerinde çok güçlü bir görüş sahibiydi.”³⁷⁴

Evet, Hz. Peygamber (sav) insanların görüşlerini alırken, kadın ve erkekleri beraber karşıladı. İşte bakın kadın, Hz. Peygambere geliyor; “Her şey erkeklere verilmiş; kadınların hiçbir değeri yoktur” diyebiliyor. Bunun üzerine şu ayet-i kerime nazil oluyor:

“Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar; mümin erkekler ve mümin kadınlar; dua eden erkekler ve dua eden kadınlar; doğru olan erkekler ve doğru olan kadınlar; sabreden erkekler ve sabreden kadınlar; huzur bulan erkekler ve huzur bulan kadınlar; zekât veren erkekler ve zekât veren kadınlar; oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar; namuslarını koruyan erkekler ve namuslarını koruyan kadınlar; Allah'ı çokça zikreden erkekler

³⁷² Kurtubi, Tefsir, c. 5, s. 99.

³⁷³ Beyhaki, c. 10, s. 193.

³⁷⁴ Dr. Sami Muhammed, Şûra, s. 83.

ve Allah'ı çokça zikreden kadınlar; Allah hepsine mağfi-ret ve büyük bir ecir hazırlamıştır.” (Ahzap, 35)

Bakin bu ayet-i kerime, Hz. Peygamber (sav) zamanında kadının devlet başkanına karşı ne kadar özgürce ifadede bulunabildiğini gösteriyor.³⁷⁵

Allame Dr. Yusuf Kardavi de: “Toplumsal maslahat, kadının şûra meclislerine katılmasını gerektiriyor. Erkeğin öncülüğü sadece aile hayatı içindir. Ebu Bekrete'nin rivayet ettiği “İdaresini kadının eline veren kavim felah bulamaz.”³⁷⁶ hadisi ise hilafet ve devlet başkanlığı gibi büyük işler içindir. Yargı ve fetva gibi diğer idari işlerde ise hiçbir engel yoktur” demektedir. İbn Hazm Zahiri Mezhebi'nin sahibi olmasına rağmen bunu caiz görmüştür. Bu da kadın yargıç olamaz, diye herhangi bir şer'i hükmün olmadığını gösterir. Eğer olsaydı İbn Hazm ona tutunur; donuk bir şekilde fetva verir idi ve her zaman olduğu gibi o uğurda savaşırdı.³⁷⁷ Kur'an'ın anlattığı kıssalar içinde de başkasıyla istişare eden veya başkasına fikir veren kadınları görüyoruz. Bu ise, Kur'an'ın bunları yücelttiğini, ikrar ettiğini ve rıza gösterdiğini bildirir.³⁷⁸

İstişare eden kadın hakkında Kur'an şu kıssayı naklediyor:

“Kraliçe, ey meclis, bu işi idare etmekte bana fikir verin. Sizler şahit olmadan ben hiçbir karar almadım, dedi. Meclis, bizler güçlüyüz ve şiddetli bir şekilde savaşırsınız. Yetki senindir. Sen bildiğin gibi idare et, dediler. Kraliçe “Krallar bir şehre girince orayı bozarlar. Oranın izzetlilerini zelil yaparlar. Zelillerini de aziz yaparlar. Ben bunlara

³⁷⁵ a.g.e., s. 83.

³⁷⁶ Tirmizî, c. 2, s. 506.

³⁷⁷ Abdulhalim Ebu Şukka, Asr-ı Saadette Kadın Özgürlüğü, c. 2, s. 449.

³⁷⁸ Dr. Sami Muhammed, Şura, s. 83.

bir hediye göndereceğim. Bakalım elçiler, ne ile geri dönecekler.” (Neml, 29-35)

Kur'an, fikir veren kadın için ise, Hz. Musa (as) hakkında babasına fikir veren kızın sözünü naklediyor:

“O iki kızıdan biri, ey babacığım, bu adamı ücret ile tut. Bu adam, ücret ile tuttuğun adamların en güçlüsü ve en güveniliridir, dedi.” (Kasas, 26) İşte görüyoruz! Bu sağlam meşveretten çok büyük hayırlar filizlenmiştir.³⁷⁹

Evet, insanların yeryüzüne halife olmaları, kadın ve erkeğe müştereken şamildir. Siyasi ve idari işler, zatında yararlı işlerdir; eğer niyet halis ise Müslümanların ve insanlığın faydasına ise kadınların bu işlerde çalışması gayet müstahsendir. Çünkü Cenab-ı Hakk şöyle diyor:

“Rableri onların duasını kabul etti. Erkek kadın hiç kimsenin hiçbir amelini zayi etmeyeceğim. Her kadın bir erkektendir; her erkek bir kadındandır, dedi.” (Al-i İmran, 195)

Cenab-ı Hak yine şöyle buyuruyor: *“Kadın olsun, erkek olsun, kim mümin olarak yararlı bir iş yaparsa, biz onu çok güzel bir şekilde yaşatacağız. Ve yaptıklarından çok daha güzel bir şekilde ücretlerini vereceğiz.”* (Nahl, 97)

Evet, Kur'an'ın ifadeleri gayet açıktır. Kadının hem kendisi için, hem toplum için iş ve icraat yapmasını emrediyor. Ayet şöyle buyuruyor:

“Ey Peygamber, kadınlar Allah'a şirk koşturmak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, evlatlarını öldürmemek, iftira ve yalan uydurmamak, iyilikte sana isyan etmemek üzere biat etmek için gelirlirse; onlarla biat ak-

³⁷⁹ Eş-Şura Fi Ma'reketil- Bina, s. 60.

dini kur; onlar için Allah'tan bağışlanma dile; muhakkak Allah Gafur ve Rahimdir.” (Mümteherine, 12)

Şûra siyasi ve idari bir iştir. Hatta siyaset ve idarenin kalbi şûradır, denilebilir. Erkek siyasi işlerden sorumlu olduğu gibi, kadın da sorumludur. “Onların yönetim şekli aralarında şûra ile dir” ayet-i kerimesindeki medih erkeğe de kadına da şamildir. Hz. Peygamber’in (sav) sözü ve fiili de kadınların bu evrensel hakkını teyit ediyor.³⁸⁰ Hz. Peygamber’in (sav) “Ey insanlar, bana fikir verin” sözü, kadınlara da erkeklere de şamildir. Çünkü kadınlar da erkekler gibi insandırlar. O’nun (sav) Ümmü Seleme ile yaptığı istişare de bunun güçlü bir delilidir. Başka bir rivayet bu davamızı daha güçlü bir şekilde isbat ediyor. Ümmü Seleme’den rivayet edildiğine göre; o şöyle demiştir: “Ben insanların Havz-ı Kevseri konuştuklarını işitiyordum. Ve bu konuda Peygamber’den hiçbir şey işitmiş değildim. Bir gün hizmetçim saçlarını tararken; Peygamber’in “Ey insanlar,” dediğini işittim. Hizmetçiye “Geri çekil” dedim. Hizmetçi “O, sadece erkekleri çağırırdı; kadınları çağırmadı” dedi. Ben “Hayır ben de insanım, o insan olan herkesi çağırırdı” dedim.”³⁸¹

Altıncı Olarak: ŞÛRA VE AZINLIKLAR

1- İslam özünde azınlıklara iyi davranmayı, haklarını korumayı, kendilerini ve memleketi ilgilendiren işlerde onları karar almaya ortak etmeyi esas alır. Bu noktada ilk okuyabileceğimiz, Hz. Peygamber’in (sav) vazettiği Medine Anayasasında geçen emirler ve maddelerdir. Çünkü O (sav) Yahudilere eşit vatandaşlık hakkını verdi. Beni Avf’ın Yahudilerini müminler-

³⁸⁰ Dr. Sami Muhammed, Şura, s. 85.

³⁸¹ Nevevi, Sahih-i Müslim Şerhi, c. 1, s. 47.

den saydı. Yahudiler dinlerinden sorumlu idi. Müslümanlar da dinlerinden sorumlu idi. Ehl-i Kitap'a saldırmamak, haklarını çiğnememek hakkında Hz. Peygamber'in (sav) birçok emirleri vardır. Şöyle buyuruyor:

*“Kim muahid (Andlaşma yapanlardan her biri. Yeminli ve anlaşmalı olanlardan her biri) birine zulmederse veya hakkını çiğnerse veya gücünden fazla ona iş yüklerse veya gönlü olmadan ondan bir şeyler alırsa, ben kıyamet günü onun hakkından gelirim.”*³⁸²

Çağdaş İslami toplumlarda gayrimüslimler, gerçekte azınlık da olsalar, Müslümanlar gibi eşit haklara sahip vatandaşlar olarak sayılabilirler. Müslümanların lehinde ve aleyhinde olan bütün maddeler, onların da lehine ve aleyhine kabul edilebilir. Fakat bu eşitlik, onlara Müslüman çoğunluğun iradesini iptal etmek veya çağdaş İslamî, medeni bir devletin varlığını reddetmek hakkını vermez; İslamî yasaların yürürlüğüne karşı gelme hakkını onlara tanımaz. Onlar, çoğunluğun seçtiği kanunları kabul etmekle mükelleftirler. Bu onları zorla İslam dine sokma manasına gelmez. Onları eski inançlarından vazgeçirme manasına da gelmez. Aynı zamanda Müslümanların azınlıkları razı edeceğiz, diye kendi inançlarından ve kanunlarından vazgeçmeleri de caiz değildir.³⁸³

Evet, şûra, değer olarak, kamu işleriyle ilgili her hususta bütün vatandaşları kapsar. Fakat ne Müslümanların gayrimüslimlerin inançlarına karışma hakkı vardır; ne de gayrimüslimlerin Müslümanların inançlarına karışma hakkı vardır. Fakat Müslümanlar ve gayrimüslimler, bütün insanî, ahlakî, teknik ve idari kanun ve konularda ortaklırlar.

³⁸² Sünen-i Ebu Davud, c. 3, s. 222.

³⁸³ Şûra ve Ümmet Oluşturma Geleneği, s. 188.

Demek ki, kaynağı İslam olan bir devlet, azınlıklar için sağlam bir kaledir. O azınlıklar ki, İslam toplumunun örtüsü içinde yaşıyorlar. Onun vatandaşları ile eşit haklara sahiptirler. Özellikle eğer o azınlıklar İslam'ın adlandırdığı üzere ehl-i kitap ve ehl-i zimmet iseler.

Gayrimüslimlerden ehl-i zimmet demek, haklarının korunması, Müslümanların zimmetinde yani boynunda olanlar demektir. Çünkü Müslümanlar, hem kendileri için, hem başkaları için dini özgürlüğü korumak ve onu savunmak ile me-murdurlar. Bu kesin kat'i bir emirdir. Onlar Kur'an'da şu ayeti okuyorlar; bu emrin katiyetini görüyorlar:

“Kendilerine zulmedildiği için; kendilerine savaş açılan müminlere savaş izni verildi. Allah'ın bunları mu-zaffer etmeye gücü yeter. O müminler ki, haksız bir şekilde memleketlerinden çıkartılmışlar. Onların “Rabbimiz Allah'tır” demekten başka hiçbir suçları yok. Evet, eğer Allah'ın insanları birbiriyle dengelemesi olmasaydı, işle-rinde çokça Allah'ın ismi zikredilen nice manastırlar, kiliseler, havralar ve mescitler yıkılacaktı. Allah kendisine yardım edene mutlaka yardım edecektir. Allah kuvvet ve izzet sahibidir.” (Hac, 39-40)³⁸⁴

İşte size, Hz. Ömer'in (ra) Medain ve İran Hristiyanlarına verdiği ahitname: *“Bilin ki, ben Allah'ın andlaşmasını ve sözünü size veriyorum. Canlarınız, mallarınız, aileleriniz, erkekleriniz, mutlak korunacak, diye... Ben size hiçbir eziyet verilmeyeceğine dair güvence veriyorum. Ben kendimi sizin için bir savunucu olmaya sorumlu görüyorum. Bana ve size saldıran bütün düşmanlara karşı savaşmayı ve yapılan eziyetleri gidermeyi kendim için bir görev bili-*

³⁸⁴ Dr. Ahmed El-İmam, Şura, s. 130.

yorum. Hiçbir piskoposunuz, hiçbir reisiniz yerinden edilmeyecektir. Hiçbir kiliseniz yıkılmayacaktır. Eulerinizden hiçbir şey, Müslümanların mescitlerine ve eulerine girmeyecektir. Sizler, Müslümanlarla beraber, savaşılmaya zorlanmayacaksınız. Sizden hiç kimse İslam'a girmek için zorlanmayacaktır. Çünkü Allah, kitabında "Dinde zorlama yoktur; doğru ile yanlış artık açıkça görünüyor. İsteyen istediğini seçer." diyor. (Bakara, 256)

Fakat benim onlara karşı bir şartım vardır: Onlardan hiç kimse Müslümanlara karşı yapılan savaşa katılmayacaktır. Ne gizli, ne de açık olarak... İslam düşmanlarını eulerinde barındırmayacaktır. İslam düşmanları ile andlaşma yapmayacaktır.³⁸⁵

2- Azınlıkların Devlette İstişare Roller: Fakihler, "Gayrimüslimlerin, Müslümanlarla ilgili işlere karışma hakları var mı, yok mu? Varsa ölçüsü ne kadardır?" diye ihtilaf etmişlerdir. Özellikle devletin istişare meclislerine katılma konusunda... Benim tercihim, onlarla meşveret yapmanın ve onların meclislere seçilmelerinin caizliğine yöneliktir. Bu görüş, Hanefilere ve bir kısım Malikilere ve bir takım çağdaş araştırmalara nispet ediliyor. Fakat bu, o gayrimüslimlerin İslami devletin meşruiyetini, İslam anayasasını, toplumdaki yüksek İslami değerleri kabul etmeleri durumunda geçerlidir. Yani bu durumda onların devlet siyasetine katılmalarına bir engel yoktur. Onlar, İslam devleti içinde, kendi siyasi haklarını yaşayabilirler; katıldıkları toplum düzenini bozmadan, kendi görüş ve tezlerini ifade edebilirler. Onların oy hakkı var; istedikleri aday devlet başkanı olarak seçme hakları vardır. Onun için fakihler, İslam dininin yapısına ve inançlarına zarar veren ehl-i kitap ve

³⁸⁵ Dr. Muhammed Hamidullah, İslami Siyasi Vesikalar, s. 488.

ehl-i zimmete karşı gelmeyi, onları sorgulamayı caiz görmüşlerdir. Çünkü onlar, İslam toplumunun vatandaşlığını kabul etmekle, Müslüman'ın göreceği cezayı görürler.

Fakat onlar İslam toplumuna zarar vermeden, dinlerine göre çözümünü istedikleri şeylerde, İslam'a inanmamakta, içki içmek veya imal etmekte, yakınları ile evlenmekte onlara itiraz edilmez. Yalnız eğer onlar bunu açıkça yapsalar, İslam toplumuna zarar verseler, bu onlardan kabul edilmez; onlara mutlaka engel olunur.³⁸⁶

Yahudi ve Hristiyanları dost edinmeyi yasaklayan ayetler³⁸⁷ ise savaş ve açık düşmanlık durumları içindir.³⁸⁸ Barış ve medeni bir toplumda yaşama dönemleri için değildir. Yoksa başta Hz. Peygamber'in (sav), Medine'ye girdiğinde ilk yapacağı iş, Yahudileri öldürmek ve onları evlerinden sürgün etmek olacaktı. Böyle bir şey ise asla vaki olmamıştır. Tam aksine Medine'deki herkesi eşit vatandaş olarak kabul eden bir anayasa yaptı. Fakat Yahudilerin bu anayasadaki haklara karşı hıyaneti ortaya çıkınca, Hz. Peygamber (sav) bazılarını sürdü, diğer bazılarını da öldürdü.

Müslüman olmayanlarla istişare yapmanın caizliğine bir delil de O'nun (sav) ayrım yapmadan sahabe cemaati ile yaptığı istişaredir. Hâlbuki İbn Selül gibi İslam düşmanları bile içlerinde vardı. Uhud Savaşı bunun en açık delilidir. Tunuslu Allame İbn Aşur, Hz. Peygamber'in münafıklarla yaptığı meşveret hakkında -büyük ihtimalle Abdullah İbn Ubeyy ve arkadaşlarıyla yaptığı istişareyi kastediyor- diyor ki: Burada Hz. Peygamber'in (sav) maksadı, onların zahiri görüntüsünü esas

³⁸⁶ Dr. Sami Muhammed, Şura, s. 107.

³⁸⁷ Maide, 51.

³⁸⁸ Kurtubi, c. 6, s. 216.

alması, belki halis imana gelirler diye onlara yakınlık göstermesi veya gelecek işlerde nifaklarını azaltmak istemesi, onlara özür bahanelerini bırakmaması gibi noktalardır.³⁸⁹ İşte eğer Hz. Peygamber (sav), onun yanında yaşayan, vatandaş düşmanları ile böyle davranıyorsa, dindar ehl-i kitap ve ehl-i zimmete karşı bizim nasıl davranacağımızın gerekliliğini artık siz düşünün. O ehl-i zimmet ki, idarelerini Müslümanlara teslim etmişler; İslam devletinin yüce değerlerini kabul etmişler.³⁹⁰

Bakın; başta Hanefiler ve tercihlî görüş ile Hanbeliler ve İbn Münzir hariç Şafiiler ve Malikilerden İbn Habib, savaşta ihtiyaç anında Ehl-i Kitap'tan yardım almak caizdir, diye fetva vermişler.³⁹¹ Demek devlet ve kamu işlerinde, medeni sosyal konularda onlarla istişare etmek tarîk-ı evla ile caizdir. Bu nokta dikkate değer bir şeydir. Ayrıca yüce meclis -ki her devlette vardır; güvenlik konseyi ile ifade edilir- sadece Müslümanların tekelinde olur; veya aslında böyle olmalıdır. Biz böyle olmasını tercih ederiz. Çünkü güvenlik ve istikrar, ancak böyle sağlanır. Ve İslam'ı esas alan bir devlette baş idareyi, gayrimüslimlere bırakmak tehlikeli olabilir.³⁹²

Hiç çekinmeden gayrimüslimlere istişare ve şûraya katılma haklarını veren biri de Dr. Yusuf Kardavi'dir. O şöyle diyor: "Eğer gayrimüslimler, İslam memleketinin ahalisi ise çağdaş bir tabir ile İslam devletinin vatandaşları ise onların meclise seçilmeleri yani belirli bir oranda kendilerini temsil etmeleri için hiçbir şer'i engel yoktur; çünkü meclisin büyük çoğunluğu Müslüman'dır. Kur'an'ı Kerim de şöyle diyor: "Allah, dinlerinizden dolayı sizinle savaşmayanlara, sizi yurduunuzdan

³⁸⁹ İbn Aşur, Tahrir ve Tenvir Tefsiri, c. 3, s. 150.

³⁹⁰ Dr. Sami Muhammed, Şûra, s. 108.

³⁹¹ a.g.e., s. 109.

³⁹² a.g.e., s. 109.

sürmeyenlere karşı iyilik etmenizi, onlara adil davranmanızı yasaklamıyor. Muhakkak Allah adil davrananları sever.” (Mümtehhine, 8)

İşte onlara yapılacak olan iyilik ve adaletten biri de onların siyasi meclislerde temsil edilmeleridir; cemaatlerinin ihtiyaçlarını dile getirmeleridir, vatanlarının insanlarından kopuş hissetmemeleridir. Çünkü böyle bir durumda İslam ve Müslüman düşmanları onları kötüye kullanacaklar; onların kalplerine İslam ve Müslüman düşmanlığını ekerler. Bu da Müslim ve gayrimüslim bütün toplum için çok büyük bir zarar ve tehliktir.³⁹³

Hiç çekinmeden Ehl-i Kitap'ın büyük siyasi meclise seçilmeleri hakkında fetva veren biri de Dr. Abdülkerim Zeydan'dır. O şöyle diyor: “Gayrimüslimlerin büyük millet meclisine seçilmeleri ve aday olabilmeleri caizdir. Çünkü onların milletvekilliği, görüş beyan etmek, hükümete yardımcı olmak, seçmenlerin sorunlarını dile getirmek ve benzeri durumlar içindir. Ehl-i zimmetin bunları yapmasında veya bu gibi işlere katılmasında asla bir engel yoktur.”³⁹⁴

Yedinci Olarak:

EHL-İ ŞÛRANIN NİTELİKLERİ VE SEÇİLMELERİ

1- Ehl-i Şûranın Nitelikleri:

Fakihler ve şer'i siyaset âlimleri arasında “ehl-i şûra” “seçim ehli” “ehl-i hall vel-akd” gibi tabirler daima kullanılmıştır. Son ifade daha çok kullanılmışsa da üçünün de aynı manaya geldiğini görürüz. O da bu kurulların idarecilere siyasi destek ver-

³⁹³ Gayr-ı Müslimlerin Seçilme Hakları, Islah Dergisi, sayı: 366.

³⁹⁴ Ahkamuz-Zimmiyyin, s. 84; Şura ve Ümmet Oluşturma Geleneği, s. 194.

mesi manasıdır.³⁹⁵ Hz. Peygamber (sav) ve Raşit Halifeler döneminde şûra ehli, kavimlerini temsil eden, son derece güvenilir sahabeler idi. Bunlar adeta “Şûra Meclisi” gibi çalışıyorlardı. Bu meclis Hz. Peygamber (sav) döneminde, büyük imtihanlardan geçen, acı tecrübeler gören, umumun güvenini kazanan büyük sahabelerden oluşuyordu. Hicretten sonra bunlara Ensar'ın büyükleri de ilave edildi. Sonra Raşit Halifeler döneminde iki ayrı grup daha ortaya çıktı. Birinci grup, kamu lehine ve İslam dini lehine büyük başarılarla imza atanlardı. İkinci grup Kur'an ve din ilimlerinde büyük nam yapanlardı. Bütün bunlar, kamu hakları ve meselelerinde müsteşarlar gibi çalıştırılıyorlardı. Fakat bazen bütün insanları ilgilendiren direkt sorunlar ortaya çıkıyordu. Orada hazır olanların fikrine müracaat etmeyi gerektiriyordu. Bazen de bütün ümmeti ilgilendiren sorunlar ortaya çıkıyordu; dolayısıyla genel bir istişare gerekli oluyordu. Bu merhalede şûranın üç derecesini ayırt edebiliriz:

- Saf teknik konular. Burada asıl olan ehl-i fennin görüşüdür.

- Genel yasama konuları. Burada, kabile ve gruplarını temsil eden vekillerin görüşleri asıldır. Genel olarak bu temsilcilere “Ehl-i Şûra” denilir.

- Daha çok genel olan konular. Devlet başkanını seçmek, savaş ilanında bulunmak gibi genel meseleler ki, bütün toplumun bilgisini ilgilendirir. Bu da genel bir seçim veya referandum ister.³⁹⁶

Şimdi ehl-i şûradan maksat, kendileriyle istişare yapmanın vacip olduğu kişilerdir. Bunlar, nitelikleriyle şartları ile eh-

³⁹⁵ Dr. Sami Muhammed, Şûra, s. 55.

³⁹⁶ Dr. Abdulhamid El-Ensari, Şûra ve Demokrasiye Olan Tesirleri, s. 227-228.

liyetli olan; kişilikleri ve isimleri belli olan zatlardır. İdarecilerin ve sorumlu olanların bunlarla istişare etmeleri vaciptir. Meşhur olarak devlet başkanının ve hükümetinin yanında olan büyük millet meclisidir. Bizim İslami literatürümüzde bunlara “Ehl-i hall ve akd” denilir. Bütün büyük istişare komisyonları da bu isim altında dahildir. O komisyonlar ki, daima vasıflı müsteşarlardan oluşur. Memleketten memlekete, meclisten meclise isim ve unvanları değişmekle beraber, bu meclis ve komisyonlar, dünya devletlerinin çoğunda, hatta İslam devletlerinin de çoğunda temel, vazgeçilmez, esas kurumlar haline gelmişlerdir. Bu temel meclis ve kurumların yanında, devlet başka teknik meclis ve kurumlara da muhtaçtır. Bunların sahaları daha dar ve daha özel olduğu için, bunlar daha çabuk bir araya gelebilirler ve daha kesin kararlar alabilirler.³⁹⁷

Fakat bu gibi meclislere seçilen adaylar kimlerdir? Nitelik ve şartları nelerdir? Hiç şüphesiz bu gibi detaylar, içtihadı ve takdire bırakılmıştır; duruma göre, ortama göre, meclisin yetkilerine göre bu ölçü ve şartları belirlemek veya bir kaide ve kanun altına almak değişir. Bununla beraber bu değişiklik, riayet edilmesi gereken bazı temel vasıfların aranmasına, esas alınmasına ters değildir. Evet, bütün toplumu ilgilendiren sorunlar hakkında fikir veren, istişare edilen şahısların önemli özellikleri olması gerekir.³⁹⁸

Bu gibi konularda önemli, esas bir kısım vasıflar şunlardır: 1) Feraset ve zekâ. 2) Emanet ve doğruluk. 3) Kıskançlık ve rekabetten kaçınmak. 4) İnsanlar arası barışı sağlamak. 5) Nefsani duygulara düşkün olmamak. 6) Devletçe salahiyetleri, başarıları ve bilgileri kabul edilmek. Şer’i siyaset âlimleri ve İ-

³⁹⁷ Eş-Şura Fi Ma’reketil- Bina, s. 66.

³⁹⁸ a.g.e., s. 66-68.

lam fakihleri, ehl-i şûranın nitelik ve şartlarını inceleyerek, istatistik yöntemlerle kategorilendirerek birbirinden ayırmışlar. Fakat büyük Allame, Makasidî Ahmed Erraysunî bu şartları temel bazı asıllara indirmiştir. En önemlileri; ilim, emanet (güvenilirlik) ve tecrübedir.

Birincisi ilim: Buna dini ilimler de dahildir. Çünkü bir Müslüman için, fikir ve görüş açısından, takdir ve tedbir açısından, tercih ve seçim açısından en temel çerçeve dini ilimlerdir. Bu ilim kavramı altına ilmi perspektif ve genel kültür de girer. Çünkü müsteşar veya müşavirin genel kültürü arttıkça, bilgi alanı genişledikçe, hem kendine hem danışanlara daha faydalı ve daha doğru bir şekilde fikir verir.

İkincisi güvenilirlik: Bu kavram altına, dindarlık, samimiyet ve takva girdiği gibi, başta kıskançlık olmak üzere kötü huylardan uzak durmak da girer. Bunun gibi yakın ve dostlarını kayırmamak, sır saklamak gibi özellikler de girer. Çünkü insan emin değilse, bilgisi ile faydadan fazla zarar verir. Bazen de samimiyet ve faydalı olma kisvesi altında kandırır veya saptırır. İblisin Âdem ve hanımına olan nasihatinde görüldüğü gibi...

“Şeytan, aurretlerinden örtülü olan kısmı onlara göstermek için, onlara fısıldamaya başladı. Ve dedi ki: ‘Rabbiniz bu ağaçtan yemenizi, ancak iki melek veya ebedi kalıcılardan olmayasınız, diye yasak etti.’ “Ve onlara yemin etti ki: ‘Ben size samimiyetle öğüt verenlerdenim.’ “Aldatmakla onları o ağaçtan yemeye yaklaştırdı. Onlar ağacı tattıklarında aurretleri onlara göründü. Ve bahçe yapraklarıyla örtünmeye başladılar. Rableri: “Ben bu ağacı size yasaklamamış mıydım? Şeytanın size apaçık bir düşman olduğunu söylememiş miydim?” dedi.” (Araf, 20-22)

Üçüncü olarak tecrübe: Bundan maksadım, piyasa bilgisidir. Gerçekleşmiş durumları ve olayları ve mahiyetlerini bilmektir; insanları ve durumlarını tanımak, problemlerini ve çözümlerini bilmektir. Hangi soruna hangi ilacın iyi olduğunu bilip kullanabilmektir. Âlimler, buna feraset ve zekâ ile beraber olan kâmil akıl diyorlar. Demek şûra, ortaya çıkmış sorun ve krizlerin giderilmesinde ancak gerçek şûra olur. Çünkü şûra sadece fikri bir sanat veya bir araştırma değildir. Dolayısıyla şûra sadece teorik bir bilgi değildir. Çünkü bu teorik bilgi, sağlıklı ve ince bir şekilde pratik duruma ve olaylara inmedikçe şûra sayılmaz. Demek müsteşarın teorik ve pratik bilgiyi birleştirebilmesi gerekir. Özellikle eğer o müsteşar tek başına ise, yani bir şûra meclisinin üyesi değilse... Fakat madem müsteşarın birinci şartı bilgidir; ikinci şartı tecrübedir; bu uyanı ayrıca söylemeye gerek yoktur; çünkü ilim ve tecrübe iç içe girer; birbirini tamamlar. Ayrıca eğer mecliste tecrübesi az olan ehl-i ilim ve bilgisi az olan ehl-i tecrübe varsa yine bir sorun olmaz. Çünkü bu iki grup, karşı taraftan eksiklerini tamamlar; mükemmel, kolektif, hükmi bir kişilik ortaya koyarlar.³⁹⁹ Bundan dolayıdır ki, Tunuslu düşünür Hayreddin, “Ehl-i ilmin ve ehl-i siyasetin birbirine karşıması ve birbirini tamamlaması zorunludur. Çünkü karşı taraf olmadan, işler tek bir taraf ile doğru gitmez.” diyor. Ve ilaveten: “Eğer dediklerimizi tam anladıysan, ümmetin ve toplumun menfaatlerini sağlamak üzere âlimlerin, siyasilere destek için müdahale etmelerini bilirsın. Çünkü toplumun maslahat ve faydalarını sağlamak, şeriatın en önemli farzlarından biridir” diyor.

Bunun açıklaması şudur: Şeriatın emirlerini icra etmek, nassları ve metinleri bilmeye mütevakıf olduğu gibi, o metin-

³⁹⁹ Eş-Şura Fi Ma'reketil- Bina, s. 69.

lerin nüzul ve icra ortamını bilmeye de bağlıdır. Demek âlim kişi, eğer uzleti ve siyasete karışmamayı seçerse kendine bu ikinci bilgi kapısını kapatmış olur.⁴⁰⁰

Demek ilim, emanet ve tecrübe denilen bu üç vasf, istişare ehli için esas ve gerekli şartlardır. Çünkü bunlar, toplumun bütün dini ve dünyevi işlerine bakıyor. Bu işler de haliyle bu üç özelliği gerekli görüyor. İmam Buharî bunları şöylece özetlemiştir: “Hz. Peygamber’den (sav) sonra imamlar, ehl-i ilimden emin olan kişilerle istişare ederlerdi.⁴⁰¹ Çünkü o zamanki ehl-i ilim pratik ve tecrübeli bir şekilde ilimlerini icra ediyorlardı... Toplum, piyasayı biliyorlardı. Bu üç vasf, İbn Cemaa’nın sözünde de şöylece bir araya getirilmiştir: “Sultan ve devlet başkanının amil âlimlerle meşveret etmesi gerekir. O âlimler ki, Allah’a ve Peygamberine ve ehl-i imana karşı samimidirler. Yani onlara güvenilir.⁴⁰²

2- Ehl-i Şûranın Seçimi

Ümmetin, toplumun kendisini temsil edecek, ona vekil olacak kişileri seçmesi vazgeçilmez bir vazifedir. Ümmetin bu önemli görev için seçtiği kişilere “ehl-i hall ve akıd” denilir. Yani bunlar her işi çözer ve bağlar. Çünkü toplum bunları destekliyor, onlara uyuyor ve onların vekaletine rıza gösteriyor. Bu seçim işinin icra edilmesi için gerekli düzeni sağlamak, özgür bir seçim ortamını hazırlamak, fakihlerin anlattığı şekilde vekillerde bulunması gereken şartların nizamnamesini tanzim etmek devletin görevidir.

Ehl-i hall ve akıd meclisini oluşturmak, açık bir tarzda onların ümmetin vekilleri olduğunu ispat etmek için böyle bir se-

⁴⁰⁰ Akvamül-Mesalik Fi Marifeti-Ahvalil-Memalik, s. 175-176.

⁴⁰¹ Buharî, Kitabul-İ'tisam “Ve emruhum Şura beynehum” babı.

⁴⁰² Tahrirul-Ahkam fi Tedbir-i Ehlil-İslam, s. 72.

çim zorunludur. Demek zımnı ve gizli bir vekâleti sağlamak bu çağda mümkün değildir. Çünkü nüfus çoğalmış; herkesin fikrini öğrenmek mümkün değil. Ayrıca böyle bir vekâleti caiz görmek, ümmet için çok tehlikeli bir kapı açar. Kargaşaya, anarşiye, bitmez tükenmez bir kötülüğe yol açar. Çünkü ehl-i hall ve akid vasıflarına haiz olmayan sayısız kişiler çıkıp, kendilerini milletin temsilcileri sayarlar; ümmet benden ve benim vekaletimden razıdır, derler. Böyle bir şey ise şeriat ve hukuk açısından caiz olmadığı gibi, hiçbir sağlam akıl tarafından da kabul edilmez.⁴⁰³

Şûra meclisine (büyük millet meclisine) yeterli ve halis üyelerin seçilmesinin güvencesi için herhangi bir tüzük hazırlayıp yürürlüğe koymak yetmez. Çünkü İslamî kavramlar toplumda yayılmadıkça, milletin ahlaki seviyesi yükselmedikçe, bireylerde inanç ve ahlak olmadıkça, toplum uygun kişileri seçemez. Seçilenler de İslam'ın emrettiği gibi görevlerini yerine getirmezler.⁴⁰⁴

Re'sen seçim yolu, Hz. Peygamber (sav) ve Raşit Halifeler döneminde daha çok itimada şayandı. Bu numunelik süreçte liderler, seçkinler, müsteşarlar ve öncüler, kabile aşiretleri içinden, köy ve şehirlerden, gönüllü ve doğal bir tarzda öne çıkıyorlardı. Onlar, milletlerin sözlü ve iradi temsiliyetlerine sahip bahtiyar insanlardı. Dolayısıyla insanların çoğunun oyunu ve rızasını haiz idiler. Onun için Hz. Peygamber, hiçbir tereddüt göstermeden, bu lider ve seçkinlerle çalışıyordu.⁴⁰⁵

Bakın, İkinci Akabe Biatı'nda Evs ve Hazreç kabilelerine “Benim için 12 temsilci çıkartın; kendi kavim ve kabilelerinin

⁴⁰³ Dr. Abdulkirim Zeyden, Hukukul-Efrad Fi Daril-İslam, s. 149.

⁴⁰⁴ a.g.e., s. 21.

⁴⁰⁵ Eş-Şura Fi Ma'reketil-Bina, s. 72.

sorumluları olsunlar!” diyor. Onlar da 12 temsilci çıkardılar; dokuzunu Hazreç kabilesinden, üçünü de Evs kabilesinden...⁴⁰⁶

- Biz, Hz. Peygamber'in (sav) bizzat kendisinin temsilcileri tayin etmediğini biliyoruz. Onların seçimini kendisine biat edenlere bıraktı. Çünkü bu on iki kişi, onların sorumluları ve kefilleri olacaktı. Doğru olan da budur. Çünkü insan, kefilini ve sorumlusunu kendisi seçer. İşte şûra budur. Zaten Hz. Peygamber'in (sav) isteği de onları şûraya ve seçime alıştırmak idi.

- Seçimde Nispi Temsil: Malumdur ki, biat esnasında Hazreç kabilesinden hazır olanlar, Evs'ten hazır olanlardan daha çok idi; onların üç katı belki daha fazla idi. Onun için Evs'ten üç; Hazreç'ten dokuz kişi seçildi.⁴⁰⁷ Huneyn Gazvesi'nde de Resulullah (sav) Hevazın kabilesine iyilik yapmak, onların esirlerini salıvermek istediğinde, kendisiyle beraber savaşan sahabelerini çağırdı, durumu onlara arz etti. Onlara hitaben: “İşte kardeşleriniz tevbe ederek geldiler. Ben onların esirlerini geri vermeyi düşünüyorum. Sizden gönül rızası ile elindeki esirleri vermek isteyen yapsın. Kim de Allah'ın izin verdiği üzere kendine düşen ganimet ve esirleri istiyorsa bunu tercih edebilir” dedi. Oradakiler, hep birden biz gönül rızası ile geri vermek isteriz, dediler. Bunun üzerine, bu sözde izin verenlerle vermeyenler, birbirinden ayırt edilmiyor. Geri dönün; reisleriniz, fikrinizi bize açıkça söylesin. Onlar döndüler reisleri onların fikirlerini açıkça alıp Resulullah'a geldiler. Ona herkesin gönül rahatlığı ile buna razı olduğunu haber verdiler.⁴⁰⁸

Burada bizi ilgilendiren durum, bu reislerin ve temsilcilerin, sözlü toplu bir seçim ile ortaya çıkmalarıdır. Bunlar bir açıdan ehliyet ve yetenek sahibi idiler; bir açıdan da milletlerinin

⁴⁰⁶ Sallabi, Siret-i Nebiye, c. 1, s. 426.

⁴⁰⁷ a.g.e., c. 1, s. 430-431.

⁴⁰⁸ Eş-Şûra Fi Ma'reketil-Bina, s. 72.

oyunu ve rızasını almışlardı. Hiç kimse onları bir yere göndermemişti; hiç kimse de onları reddetmemişti. Onlar kabileleri içinden doğal olarak çıkmış birer çiçek gibi idiler. Hulefa-i Raşit'in de Hz. Peygamber'in (sav) bu sünnetine uydular; dini veya dünyevi bir işte istişare etmek istediklerinde milletin seçkinlerini ve reislerini toplarlardı.⁴⁰⁹

Ayrıca böyle bir yöntemi tercih etmek, ona dayanmak, asıl bir yöntemdir. Tayin şeklindeki yöntemle mani olması gerekmez. Çünkü tayin, bazı istisnâî durumlarda ve eksikliğin tespit edildiği hallerde geçerlidir. Bu tayin yöntemi, faydalı oluşumu gerçekleştirecek sınırlar ve kaideler çerçevesinde kullanılabilir; fakat istibdat ve tahakküme yol açmadan. Nitekim, tayin yolu bazı durumlarda, daha sağlıklı ve daha ideal olur. Vasıflı müsteşarların seçiminde, bazı meclis ve komisyonların mütehasıs üyelerinin seçiminde olduğu gibi. Çünkü emniyet, askeriye, ekonomi ve benzeri ihtisas sahaları sayısal çokluk yerine, nitelikli evsafa ihtiyaç duyar.⁴¹⁰

Evet, hayatın birçok işi vardır. Ve her birisi, mütehasıs ve bilgili insanlara muhtaçtır. Ve ancak bu özel insanlar, bu özellikli işlerin iyisini kötüsünü bilirler. Demek toplumun güce ihtiyacı olduğu gibi, yargıya da ihtiyacı vardır. Asayişe ve emniyete muhtaç olduğu gibi, zenginliğe ve ekonomiye de ihtiyacı vardır. Dahili ve harici siyaset ve idareye muhtaç olduğu gibi; talim ve terbiyeye de muhtaçtır. Mühendisliğe muhtaç olduğu gibi, psikolojik ve sosyolojik bilimlere de ihtiyacı vardır. Bütün bunlar için mütehasıs insanlar gerek. Bu insanlar, fikirlerin olgunlaşması ile büyük araştırmalar, tecrübe ve deneylerle bu noktalara gelmişlerdir. Bunlar kendi sahalarının Ehl-i Şûrasıdır. Ümmet ve toplumun, bunları eserleriyle tanıma-

⁴⁰⁹ a.g.e., s. 73.

⁴¹⁰ a.g.e., s. 74.

ları ve onlara güvenmeleri gerekir; onları kendi temsilcileri olarak saymaları lazımdır. Devlet başkanının dahi, bunlarla özel istişareler yapması gerekir. Toplum işlerinin sağlıklı yürütmesi için bunlar, asla vazgeçilmeyecek kadar önemlidirler. Evet, şer'i kesin emirler hariç, içtihadı alan olan her şeyde bunlara danışılması lazımdır.⁴¹¹

Evet, özel alanlarla ilgili işlerde özel ve mütehasıs insanlara danışılır: Din ve ahkâm konularında ulema-i dine danışılır; imar işlerinde mühendislerle danışılır; sanayide sanayi uzmanlarına danışılır; ticarete ticaret uzmanlarına danışılır. Ziraatta ziraat mühendislerine danışılır. Diğer noktaları bunlara kıyas edebilirsiniz. Yalnız burada önemli bir nokta kalıyor; o da şudur: Bu mütehasıslar kendi sahalarında dini ve şer'i çerçeveyi aşmamaları için din âlimleriyle istişare etmeleri gerekir. Demek din âlimlerinin hayatın her sahasını bilmeleri lazımdır.

3- Şûra, İstişare Edilen Konu ve Danışman

İbn Abbas'tan (ra) rivayete göre diyor ki: "Uyeyne b. Hısın b. Huzeyfe Medine'ye gelir ve amcası oğlu Hür b. Kays'ın evine konuk olur. Hür, Hz. Ömer'in yakın çevresinde yer alan kimselerdendi. Hz. Ömer'in meclisinde yaşlı ve genç olmak üzere kurra-ilim adamları ve danışmanları olarak yer alarlardı. Uyeyne amcası oğluna: "Benim senden bir isteğim var, Emirden yani Halife Ömer'den, kendisiyle görüşebilmem için izin al" der. O da: "Senin için ondan izin alacağım" diye söz verir. İbn Abbas, Hür, amcası oğlu Uyeyne için, görüşmesi amacıyla Hz. Ömer'den izin istedi. Hz. Ömer de gereken izni verdi. Adam huzura girince, Hz. Ömer'e: "Ey Hattab'ın oğlu! Allah adına yemin olsun ki, sen bize bol olarak veriyorsun ve aramızda da adaletle hüküm vermiyorsun" der. Bu-

⁴¹¹ Sallabi, Eddevletuzzengiye, s. 258.

nun üzerine Hz. Ömer, kızar, hatta neredeyse cezalandırılacak olur. Bunun üzerine Hür devreye girer ve Hz. Ömer'e: "Ey müminlerin emiri! Şüphesiz yüce Allah, Peygamberine (sav) şöyle buyurdu: *"Resulüm! Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir."* (Araf, 7/199). İşte bu adam da burada sözü edilen cahillerden, akli ermezlerdendir. Bu ayet okununca, Allah adına yemin olsun ki, Ömer, herhangi bir girişimde bulunmadı. Çünkü kendisi, Allah'ın Kitabı söz konusu olunca, orada dururdu."⁴¹²

BURADAN ÇIKAN DERSLER:

a- Şûra üyelerinde olması istenen özelliklerden bazıları ilim ve hilm (yumuşak huylu olmak, sabredebilmek) gibi özelliklerdir. Nitekim öğütte bulunmak ve devlet idarecilerini uyarmak da bunlar arasında olması gereken vasıflardır.

b- Danışman veya onun dışında en yakın çevresi, genel olarak herkesin hizmetinde olur. Danışman sadece halk ile idareciler arasında bir aracı görevi yapar, yoksa arabozculuk görevini değil.

c- Müsteşar yani danışman olan kimse, özürleri kabul eder, halkın hatalarına karşılık onların hatadan çıkışlarını sağlar. Edebe aykırı davranışlardan uzak durumları için gayret gösterir. Devlet başkanını ve devlet adamlarını halkının kusurlarına bakmamalarını, yanlışlarını dikkate almayıp onları bağışlamaları için aracılık eder. Onları cezalandırmaması, onlardan intikam almaması için yol gösterir.

d- Söz konusu olan bağışlama, azarlamama ve cezalandırmama konusu, genel olarak halkın yetkililer nezdinde kendilerinde konuşma cesareti bulmalarını sağlar, varsa şikâyetleri,

⁴¹² Buharî, Tefsir, Araf, 199. ayeti.

korkusuzca ve hiçbir endişeye kapılamadan onları dile getirirler, düşüncelerini, tenkitlerini ve öğütlerini sunarlar. Kaldı ki bilinen bir gerçektir, eğer kötü bir davranışa karşı, iyilikle karşılık verilirse, bu kötülükleri de önler. Nitekim Rabbimiz şöyle buyuyor: “*Şüphesiz iyilikler kötülükleri giderir.*” (Hud, 114)

Bu durum, halkın özgüce hareket etmelerini, açıkça dertlerini ifade etmelerini sağlar, cesaret uyandırır. Hatta kimi zamanlar da az da olsa edepsizlik sergilense bile yine fayda sağlar. Çünkü nifaka ve başkalarına karşı yaltaklık yapmasından bazen edep dışı hareketlerde bulunsalar da yine de iyi olur.

e- Buradan anlaşıldığına göre Hz. Ömer'in (ra) bir danışma meclisi bulunmaktadır. Burada yer alanlar, yaşlısıyla genciyle hepsi de ilim adamlarıdır.

f- Hz. Ömer (ra) kendine yakın olarak ilim adamlarını, samimi ve dürüst olanları, öğütte bunacak kimseleri alıyor ve çevresini onlarla dolduruyor.

g- Emir veya halife, devlet adamları danışmanlarının, kendilerine öğütte bulunanların öğütlerini tereddütsüz dinler, kabul eder, onları menetmez, önlerine engel çıkarmaz ve kibirlilik göstermez. Özellikle de yapılan iş, bir nasihat ise ve Allah'ın kitabından kaynaklanan bir şey ise hiç engel çıkarmaz.⁴¹³

Şûra ve Şûra Kurumları:

Yeniden şûraya önem verilmesi, şûra ile ilgili meselelerin ve kurallarının faal bir şekilde en uygun olarak ortaya konması, karşılaşılabilecek değişik durumlara ve taleplere göre gerekli olan bir tarzda mükemmelleştirilmesi halinde, bütün bunlar yetkinlik gerektiren temellerinin oluşmasını ister. Aynı zamanda onun temelini oluşturan maddesini de teori ve uygulama bağ-

⁴¹³ Reysuni, eş-Şûra, s.176-177.

lamında olmak üzere kuruluş aşamasında -Nübüvvet ve Raşit Halifelik bağlamında- oluşmasını ister.

Şeriat kuralları, maksadı ile yapılan düzenlemeler ve planlamalar bağlamında olsun -ki Müslümanlar tarih boyunca bunu yapmışlardır- farklı devletlerinde ve bu devletlerin patlama noktalarında olsun, bir şûranın kurulması yer almaktadır. Çünkü o dönemlerde şûra kurumuna tıpkı Allah'tan gelen bir din, bir vahiy ve bir şeriat olduğu anlayışıyla bakılırdı. Ki zaten şûra, şeriatın bir parçasıdır. Hatta belki de şûra kurumu, şeriatın en büyük kurallarından biridir. Şûranın uygulanması, şeriatın uygulanması demektir. Şûranın uygulamadan kaldırılması ise şeriatın uygulamadan kaldırılması manasını taşır.

Kaldı ki, şûra, vahiyden sonra en temel olan kurumdur. Çünkü bireysel ve sosyal yetkilerin kullanılması bağlamında hidayetin gerçekleşmesi, doğruluğa varılabilmesi buna bağlıdır. Müslüman en önce vahiy aracılığıyla hidayete ererler ve doğruyu bulurlar. İkinci olarak da bu durum şûra ile gerçekleşir. Bu ikisi sayesinde veya ikisinden sonra ya da her ikisiyle beraber mutlak bilim ve akıl devreye girer. Peşinden deneyim gelir, içtihat gelir.

Mesele ister vahyin gerektirdiği gibi olsun, ister vahiy olmayan konularda şûranın öngördüğü gibi olsun, her ikisi de eşittir, aralarında bir fark yoktur. Çünkü müminlerin şöyle bir özellikleri vardır: *“Çünkü onlar dinlerler ve sözün en güzeline uyarlar.”* (Zümer, 18)

Evet, onlar bütünüyle bu özelliklere sahiptirler. Nitekim müminlerin şu özelliklerine de işaret etmek gerekir: *“Ve onlar, Rablerinin davetine icabet ederler ve namaz kılarlar. Onların işleri, aralarında Şûra iledir. Kendilerine verdiği-miz rızıktan da harcarlar.”* (Şûra, 38)

Müslümanların genel manadaki işlerinde ve ortak iş ve faaliyet hizmetlerinde birbirleriyle istişarede bulunmaları ve birbirlerine danışmaları kendilerine ait olan doğal haklarıdır. Bu hakkın gasp edilerek ellerinden alınması uygun değildir. Halkın bu türden olan katılımları veya şûra hizmetlerinde onların yerine geçecek olan herhangi birilerinin katılımları, onlara ait olan bir haktır. Onların bu haklarının gasp edilerek ellerinden alınması, düşürülmesi, tamamen ortadan kaldırılması ise hiç kuşkusuz en büyük bir zulüm ve haksızlıktır. Bu zulüm ve haksızlık, haksızlığa uğrayan insanlar ne kadar çok ise o nispette artar ve o nispette sorun oluşturur. Bu gasp olayının devam ettiği sürece ve kötü etkileri üst üste yığıldığı müddetçe haksızlık oranı da o kadar büyük olacaktır.⁴¹⁴ “Öyleyse akıl sahipleri! Ders çıkarın, ibret alın!” (Haşr, 2)

İbn Haldun diyor ki: “Sakın, zulüm ve haksızlık, sadece başkaların ait olan mal varlığına el koymak, sahibinin elinden karşılıksız ve sebepsiz olarak almak sanılmasın. Oysa herkes tarafından bilinen yaygın mana budur. Aksine zulüm ve haksızlık burada belirtilenden daha geneldir ve geniş kapsamlıdır. Başkalarının mülkünü ellerinden alan, gasp eden, işini elinden gasp yoluyla alan veya haksız yere işine el koyan, ya da şeriat açısından hakkı olan bir şeyi, kişinin hakkı olmasına rağmen elinden alan bir kimse, onlara zulüm ve haksızlık etmiş olur. Bunların tamamı vebaldır ve bunun vebali de devlete ait olur; çünkü bu hizmeti ortadan kaldırmakla uygarlık yerine yıkımı kabullenmiş, harap olmayı üstlenmiş olur.”⁴¹⁵

Halkın doğru yola iletilmesi, hidayete ermeleri ve işlerinin de yolunda gitmesi konusunda şûra, vahiyden sonra

⁴¹⁴ Eş-Şura Fi Mareketi'l-Bina, s. 132-133.

⁴¹⁵ Tarihu İbn Haldun, 1.cilt, Mukaddime, s. 510.

ikinci temel kaynaktır. Kaldı ki, bu, aynı zamanda Müslümanlara özgü olan haklardan da bir haktır. Dolayısıyla bu hakkın gasp edilmesi veya tamamen kaldırılması en büyük haksızlıklardan, yanlışlardan ve kötülüklerden biridir, Müslümanları kuşatan bir cezadır.

Bu konunun düzeltilmesi ve şûra hizmetini yeniden eski durumuna getirilmesi zorunlu şartlardan biridir, olmazsa olmazlardan olan bir şarttır Çünkü her türlü ıslahat, hizmet ve yenilik için, dini ve dünyevi her alanda kalkınabilmek için bu, başvurulması gereken bir yoldur.

1- Şûra idaresinde fikhî ve yasal boşluk:

İdari bakımdan meydana gelen siyasi anlaşmazlıklarda sürekli olarak güçlü olan ve üstün gelenin tahakküm etmesi mantığı egemen olmaktadır. Yani her türlü fitne, kavg, anlaşmazlıklar ve kanlı tasfiyelerin nedeni bütünüyle bu alanlarda görülen boşluklardan kaynaklanmaktadır. Bu konuda birçok sahih hadisler ve haberler varit olmuştur. Hepsinde de istenen şey, bir an önce birtakım kesin kuralların getirilmesi, tanımların ortaya konması öngörülmektedir. Kavgaların, saldırı ve baskıların önüne geçilmesi, fitnenin önlenmesi, fitneden kaçınılması, kılıçla ortadan kaldırılması, düşürülmesi yerine, yasalar ve kurallar yoluyla, şûradan yararlanılarak gereken yapılmalıdır.⁴¹⁶

-Amir b. Sa'd, babasından rivayet ediyor, rivayete göre: Resulullah (sav), bir gün Galiye denilen yerden gelmiş ve nihayet Beni Muaviye Mescidi'ne uğramış, mescide girip orada iki rekât namaz kılmıştır. Biz de kendisiyle birlikte namaz kıldık ve Resulullah Rabbine uzun bir şekilde dua ettiler. Sonra da bize döndüler. Bunun üzerine Resulullah (sav) buyurdu ki:

⁴¹⁶ Eş-Şura Fi Mareketi'l-Bina, s.136

“Rabbimden üç şey istedim. Rabbim, isteklerimden ikisini verdi ve fakat beni üçüncü isteğimden menetti. Rabbimden, ümmetimi kıtlık sebebiyle ümmetimi helak etmemesini istedim, Rabbim bunu bana verdi, onların suda boğularak helak edilmemelerini diledim, onu da bana verdi. Fakat helaklerinin sebebinin kendi aralarında çıkacak olan anlaşmazlıklar yüzünde olmamasını diledim: ancak Rabbim beni bundan menetti.”⁴¹⁷

Şimdi düşünelim, hadiste yer alan birinci ve ikinci istekler, sadece kadere bağlı, kaderi ilgilendiren sebeplerdendir. Burada ümmetin herhangi bir sorumlulukları bulunmamaktadır ve bu onların ellerinde olan bir şey de değildir. Bu nedenle onları önleme imkânları olmadığı gibi, helaki önleyecek güçleri de yoktur. O sadece yüce Allah'ın bir takdiridir.

Duada yer alan üçüncü isteğe gelince, burada insanın kendi çabaları söz konusudur. Meydana gelecek olan olaylara kendileri neden olmuşlardır, dolayısıyla kaçınmak da olaya katılmak da ellerinde olan bir şeydir. Bir başka anlatımla bunun tedavisi, çaresi kendi ellerindedir. Kaldı ki, yüce Allah, onlara kardeşliği geliştirecek olan sebepleri göstermiş, birlik ve vahdeti öğretmiş, düşmanlıklara ve ayrılıklara neden olabilecek durumlardan sakınmalarını istemiştir. Bu nedenle kendi cezalarının kendi elleriyle olmaktadır. Bunun de sebebi, dini hükümlere karşı çıkmaları, Allah'ın kendilerine farz kıldığı konularda ise aşırına kaçmalarıdır. Bu nedenle tek çıkar yolları, önlerine çıkan problemleri, bizzat kendilerinin sebep olmalarından ötürü, çözümünü de onlara kalmıştır. Oysa yapmaları gereken şey, ihtiyatı elden bırakmamaları ve fitne kapılarını kapatmaları, kavgaya ve anlaşmazlıklara neden olabilecek hususlardan

⁴¹⁷ Müslim, Fiten, h. 2890/20.

uzak durmaları gerekirdi. Aksi halde Allah'ın hükümlerini tanımamaları, sınırlarını çiğnemeleri, hadlerini tecavüz etmeleri ve aşırıya kaçmaları bakımlarından yaptıklarının sonuçlarına da katlanmak zorundadırlar.

Oysaki İslam'da sığınılacak olan kale, çatışmanın, kavganın, fitnenin ve ayrılığa düşmenin aksine, Müslümanlara farz olan görev şûraya sığınmalarıdır. Çünkü: *“Onların işleri, aralarında şûra ile dir.”* (Şûra, 38)

Çünkü şûra, şeriatın, aklın, mantığın ve maslahatın hakem kabul edilmesini öngörür. Şûra bir diyalogdur, karşılıklı olarak birbirlerini anlamaktır ve karşılıklı uygun bulma görevidir. Çünkü bu sayede her hak sahibi hakkını alabilecektir. Şûra, delil ortaya koymaktır, kanıt göstermektir ve ikna etmektir. Bir diğer yönüyle şûranın olmaması halinde orada istibdat vardır, bencillik vardır, her vesile ile üstün gelme çabası vardır. İşin içerisinde her türlü, hile, tuzak, silah kullanma, umutsuzluk ve her türlü gizli kapaklı işlere girişmek vardır.⁴¹⁸

Hız. Peygamber'in (sav) hadisimizde yer alan: *“Fakat he-laklerinin sebebinin kendi aralarında çıkacak olan anlaş-mazlıklar yüzünde olmamasını diledim; ancak Rabbim beni bundan menetti”* ifadeleri, “Belalarını kendi kendile-rine bulacaklardır veya birbirlerinden göreceklidir” demek, işleri kendilerine bırakılmıştır, demek değildir. Bundan her-hangi bir kaçış da yoktur ve çıkışları da olmayacaktır da de-ğildir. Ancak bunun manası sadece şudur: “Böyle bir isteğin kabul edilebilecek bir yanı yoktur, onlar adına bunun kabul edilecek bir yönü de bulunmamaktadır. Çünkü bu durum, onları tasarruflarına, yapıp ettiklerine bırakılmıştır. Tedbiri, önlemi onların kedilerinin almaları gerekir, mesele onların

⁴¹⁸ Eş-Şûra Fi Mareketi'l-Bina, s.137.

gidişatlarına bırakılmıştır. Bu itibarla kendileri önceden tedbir alarak, ihtiyat içinde olmalılar, kendi canlarını kurtarmak yine kendilerine kalmıştır. Anlaşmazlık çıkan yerlerde, fitneden, kavgadan uzak kalınabilmesi ve bunun gerçekleşmesi için derhal devreye şûranın sokulması lazım gelir. Mutlaka bir şûra kurumunun oluşması, nerelerde anlaşmazlık, kavga ve tartışma varsa, Özellikle o konulara dair bir Şûra heyetinin oluşması gerekir.”

Bu bağlamda olmak üzere bir İslam hukukçusu olan Al-lame Fakih Muhammed el-Hacevi es-Sealibi diyor ki: “İslam'da bir şûra düzeninin olmaması halinde olacak olur, orada fitne vardır, savaş vardır. Nitekim Hz. Ömer'den (ra) sonra bu manada olan olmuştu. Allah, emrini yerine getirmek için bu, ilahi bir yasadır. Ben, hep şunu demişimdir: Hz. Ömer'in (ra) aklında böyle bir şey her zaman vardı. Çünkü bunun kanıtı, halife seçimi konusunda, Hz. Ömer'in (ra) bu işi, şûraya bırakması meselesidir.”⁴¹⁹

-Deniz dalgaları misali çıkacak olan fitne: Hz. Ömer (ra) sahabelerin bazısına, deniz dalgaları misali çıkacak olan fitne ile ilgili sorular yöneltir. Huzeyfe b. Yeman (ra) kendisine şöyle der: “Ey müminlerin emiri! Bu konuda, senden yana bir sıkıntı yoktur. Çünkü seninle o fitne arasında kapalı olan bir kapı vardır.” Bunun üzerine Hz. Ömer: “O kapı kırılacak mı yoksa açılacak mı?” diye sorar. Huzeyfe diyor ki, ben de Ömer'e: “Hayır, aksine o kapı kırılacak” diye söyledim. Hz. Ömer de: “O halde bu kapı hiçbir zaman kapanmayacak, demektir”⁴²⁰ dedi.

⁴¹⁹ Muhammed Hacevi, el-Fikrussami Fi Tarihil-Fikril-İslami, c.1, s. 239.

⁴²⁰ Buharî, Mevakit, h.525 ayrıca bak, 1435, 1895, 3586 ve 7096; Müslim, İman, h.231/144.

Dr. Ahmed Reysuni'nin bu hadisle ilgili olarak güzel bir açıklaması bulunmaktadır. O diyor ki: "Önümüzde Hz. Peygamber (sav) tarafından verilen bir haber vardır. O, deniz dalgaları misali gelecek olan fitnelerden söz etmekte, bundan haber vermektedir. Bu fitnenin çıkışının önünde belli bir zamana dek bir kapalı kapı bulunmaktadır. Bu kapının aradan kalkmasıyla o fitne de içeri dalacaktır. Bu, Hz. Ömer'in (ra) uzak görüşlülüğü ve basireti sayesinde dile getirdiği bir doğrudur. Hz. Ömer (ra): "Kapı kırılacak mı, yoksa açılacak mı?" diye sormaktadır. Huzeyfe'nin buna cevabı, "Hayır, o kapı kırılacak" tarzında olmuştur. Hz. Ömer ise bu cevaba karşılık: "Bu demektir ki, bundan böyle o kapı bir daha hiç kapanmayacaktır" olmuştur. Kapalı ve kilitli olan bir kapı doğal yollardan açılması halinde, yine aynı kapıyı doğal olan yoldan kapatmak mümkündür. Fakat kapının kırılması halinde, hep öyle o bozuk haliyle kalacaktır, en azından belli bir zaman dilimi için de olsa hep açık kalacaktır. Tam olarak kapanmayacaktır. Yani kap eski durumuna getirilene ve doğal manada kapanmasına dek, hep açık veya aralık kalacaktır.

Ancak kırılan kapı eğer herhangi bir düşmanlık ve kavga neticesinde kırılmışsa, bu demektir ki aradaki düşmanlık ve kavga son bulmadıkça, tedavi sebepleri araştırılmadıkça, o kapı hep öyle kırık halde kalacaktır.⁴²¹

Bundan çıkış yolu ise; kapıları yeniden onarıp eski konumuna getirmektir. Ve o kapıları fitne çıkarıcıların üzerine kapatmaktır. Eğer elimizde kapılar olur ve yanımızda girip çıkanlar da olursa, burada kapıları bekleyen nöbetçiler ve görevliler yanımızda yer alırlarsa, elimizde her bir kapı için açacaklar var ise ve bunun için de giriş ve çıkışları sağlayacak, açık

⁴²¹ Eş-Şura Fi Mareketi'l-Bina, s.138.

kapatabilecek olan yasalarımız bulunuyorsa, işte o zaman fit-neden korkmanın bir anlamı yoktur. Hatta içeri girmek için tırmanrsa da sızmaya çalışsa da veya bir iple yukarıdan aşağıya sarkmaya kalkışsa da fırsat bulmaz.

Çünkü bunlar şûra düzenlemesiyle, kurumuyla ve şûra idaresiyle ilgili olarak ifade etmek istediğim şeylerdi. Yani mutlaka şûra için birtakım kurumların oluşturulması, yasaların çıkarılması, şûraya ilişkin düzenlemelerin yapılması gereği için bir şeylerin yapılması gerekmektedir.⁴²²

İslam, şûra müessesesini oluşturmamız için bize çok geniş bir alan sunmuştur. Bunu da bu ümmet içerisinde uzman olan ve sahasında söz sahibi bulunan içtihat yapabilecek kimselere bırakmıştır. Çünkü o, değişebilen ve hareket halinde olan durumlara ve alanlara göre işin gözetilmesini bizden ister. Örneğin o, ilim sahibi olunmasını, öğrenmeyi ve öğretmeyi emreder. Fakat bunun için o, çerçevesi belirlenmiş herhangi bir düzenleme, belli bir sınır koymamıştır. Örneğin o, halk arasında yargılama ve karar verme emrini verir, bunun dalalet çerçevesinde ve Allah'ın indirdikleri doğrultusunda olmasını ister. Fakat yine bunun için de bize, yargıya ilişkin bir düzenleme koymamıştır. Nitekim cihadı emreder. Fakat bunun için de yine bize herhangi bir düzenleme sunmamıştır. İyilikleri emretmemiz, kötülüklerden yasaklamamız konusunda bize sorumluluk yükler ve yine bize herhangi bir düzenlemeyi öngörmez. Ya da buna ilişkin detaylı bir yol önermez. Keza bizi vakıf kurmaya, bazı şeyleri dondurmaya, belli bir denetim altına almaya bizi teşvik eder ve fakat yine bunun için de bize herhangi bir düzenlemeyi önermez; çünkü tarih boyunca değişikliğe uğrayacak olan vakıflar için bir kolaylık olsun ve

⁴²² a.g.e., s.139.

bir bağlayıcılık olmasın için, belli bir düzenleme getirmemiştir. Bütün bunlar dönemin ilim adamlarına ve devlet erkânına bırakılmıştır.⁴²³

Düzenlenen yasalar, kurallar ve yapılan icraatlar, tıpkı giyilmesi zorunlu olan giysiler gibidir. Çünkü insanlar o giysiler olmadan yapamazlar, mutlaka onları giyinmek zorundadırlar. Ancak giyilecek olan giysi kişilerin bedenlerine, vücut yapılarına, hacimlerine, zamana, durumlara, sıcak ve soğuk durumlarına göre, normal ve anormal durumlar, hastalıklı ve sağlıklı hallerine göre değişiklik gösterir. Yani işlerin durumuna, konumuna, değişik ve farklı uygulamalara göre he farklılık gösterirler. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi ve açığa çıkması için bütün bu farklılıklar dikkate alınmak zorundadır.

Ben burada değerli okurlarıma, görevler ve şer'i sorumluluklar bağlamında bir örnek sunmak istiyorum. Çünkü o yani şeriat, kendisi için gerekli olan şeyleri düzenlemelerden, teknolojiyen ve kurumlardan edinir. Bu da ilimdir, öğretmek ve öğrenmek meselesidir. Ki bunu şûra ve benzerleriyle kıyaslayabilelim.

İlim ve öğrenme konusunda da tıpkı şûra konusunda olduğu gibi ayetler ve hadisler bulunmaktadır. Bunların kimisi emir, kimisi teşvik, kimisi cesaretlendirme içermektedir. Ayrıca her iki konudaki emirlerle birlikte uygulamalı bir husus da görmekteyiz, burada durum, işin tanzimi bakımından tam bir ciddiyet ve faaliyet hususlarını içerdiği gibi, basite alan ve affedici olan, denemeye ve alıştırmaya bırakılan yönleri de vardır. Raşit halifeler dönemlerinde de mesele pek farklılık göstermiyordu. Yani kurumlaşma ilim, öğrenme ve öğretme açısından sürekli bir düzenlemeye, belli bir denetim altına almaya ve daha genişleyerek, okullaşmalara, üniversitelere, nizamiye

⁴²³ a.g.e., s.140.

medreselerine veya düzenli eğitim kurumlarına kadar mesele yaygınlaşmıştır. Hatta bu kurumlar, özel idari birimler, uygarlıkla ilgili gelişmeleri izleyen idari birimler, maddi gelirler hep bu çerçevede gelişen şeylerdir. Kaldı ki, eğitim kurumları da programlarıyla, geliştirdikleri uygulama ve metotlarıyla bütünüyle düzenli ve sistemli eğitim kurumlarını, okulları ve üniversiteleri görmekteyiz.

Gerek devlet okulları düzeyinde olsun ve gerekse özel eğitim kurumları düzeylerinde olsunlar sayısız kurumlar ve okullar bulunmaktadır. Bütün bu kurumları, bu düzenlemeleri, bu türden yeni oluşumları, programları, özel uzmanlık alanlarını, diplomaları, icazetnameleri, gelir gider kurumlarını ve benzeri şeyleri Resulullah (sav) yapmış olmadığı gibi emretmiş de değildir.

Bununla beraber Müslümanlar, bu gibi hizmetlere koşuşturmaktadırlar, ilim ve devlet adamları, zengini, yoksulu bu alanlarda birbirleriyle rekabet içine girmektedirler. Eğer böylesine bir gayret var olmasaydı, bilimsel hareket çok cılız kalırdı ve ilkelliğini korurdu. Var olan taleplere, yeni meydan okuyuşlara, İslam toplumlarının ve İslam davetçilerinin bunlara cevap verme, katılma imkânları doğmayacaktı. Böylece kendilerini dağılmanın ve parçalamanın rüzgârlarının önünde bulacaklardı ve yok olup gideceklerdi.⁴²⁴

Mademki bu türden düzenlemelerin ve tedbirlerin alınması konusunda şeriatın getirdiği belli bir düzenleme yoktur, bunlara ilişkin detaylı ve belirlenmiş bir şekilde bir nass bulunmamaktadır ve bu konuda bir emir de yoktur. Burada bir sorun söz konusu olamaz. Çünkü şeriat genel manada hâkim olan belli bazı kuralları ortaya koyar ve onu her alana ve şer'i olan

⁴²⁴ a.g.e., s.140.

her göreve şûra gereğince uygulamaya geçer. Bu arada, şûra uygulamaları için birtakım prensipler ve yol gösteren kurallar bulunmaktadır. Bunlar da tamamen Kur'an ve sünnetten, Hz. Peygamber'e (sav) ve onun halifelerine ait bilimsel deneyimlerden elde edilmiş şeylerdir.⁴²⁵

Aslında şûra, uygulama için düzenlenmiş olan birtakım kuralların var olmasını gerekli kılar. Kaldı ki gerek kurulu olan çevre ile icraat işini yürütecek olanlar, asıllarını korumaları kaydıyla çağın değişimine de ayak uydurmak durumundadırlar. Ancak bu gibi değişim gerektiren hususlar, meşru olan içtihat çerçevesinde olmalıdır. Çünkü değişen araçlar yoluyla bağları koparmamak kaydıyla amaçlarına ulaşabilmeleri için, mutlaka buna önem ve titizlik göstermeleri gerekir. Çünkü şûrayı tanzim etme veya düzenleme şekli, aynı zamanda faaliyetleri de garanti edebilmelidir. Böyle bir düzenlemenin veya tanzimin var olmaması durumunda, bu ya gerçekte hiç ilgisi bulunmayan ve sadece şekilden ibaret olan bir şûraya dönüşür veya görüş belirlemede bir anarşi içinde olur ve kararsız bir hal alır ki, hiçbir şeye yararı olmaz.

Şûra için istenen düzenleme, şûra konusunda bireyin hakkı gözetilmelidir. Buna karşılık onun hakkına bağlı kalınmalıdır. Çünkü bireyin işini yerinde uygulamaya geçirilmekle öncelikle hakkına bağlı kalmak gerekir. Sonrasında ise eğer savunulan görüşe aykırı bir görüş ortaya konursa, bir çalışma ve araştırmadan sonra şûranın elde ettiği sonuç, çoğunluk kararına bağlı olmalıdır. Eğer bir çalışma neticesinde varılan bir sonuç ve alınan bir karar ise kararın alınmasından sonra tereddüde meydan verilmemesi için böyle bir karar gereklidir.⁴²⁶

⁴²⁵ a.g.e., s.141.

⁴²⁶ Dr. Ahmed el-İmam, eş-Şura Müracaat Fil-Fıkhi vessiyaseti vessikafeti, s.123.

Şûraya bağlı kalmakla emir devreye girer. Sonuç ne olursa olsun, o da adeta bir metot olarak devrede olur. Çünkü burada asıl amaç, Şûra konusunda ümmeti eğitmektir. Bizim kütüphanelerimiz için bu noktada temel bir kitaba, bir anayasaya muhtaçtırlar. Çünkü sosyal icraatı, tedavülü ve görüşü ortaya koyacak olan şeyleri uygulamak için bir düzenlemeye ihtiyaç bulunmaktadır. Nitekim söz ve ifade alanlarını, görüş açıklamayı düzenleyen yasalarımız da böyledir. Yani onlar da işin aslında temel bir kitaba, başvurulacak bir anayasaya muhtaçtırlar. Ki burada özgürce sorumluluğunun gereklerini yapabilirsin. Ancak biz burada genel manada fikirlere işaret ediyoruz. Çünkü az öce işaret edilen alanlarda egemen olabilen kanunlara bunların çevrilebilmeleri mümkün olabilsin.

İşte görüldüğü gibi hemen her çağda, her kentte, her yerde, her zaman ve her zeminde, kurumlarıyla ve kendisine uygun olan icraatlarıyla şûra, kesin olarak gereklidir. Çünkü amaçların gerçekleştirilmesi ve şûranın özünü koruyabilmesi, özgür iradesini açıklaması için bu, bir metottur, bir uygulamadır. Ya da bir icmaya ulaşabilmesi veya buna yaklaşık bir durum sergilemesi açısından bu, önemlidir. Çünkü bu türden vesileler, değişen çağlara göre şûranın hükümlerine bağlı olan ameller konusunda meşru olan içtihatlarıdır. Bu arada danışma ve yasama meclisinin oturumları sırasında birtakım içtihatlar yapılabilme imkânı doğar.⁴²⁷

Kaldı ki şu ayeti kerime de bu gerçeği ifade etmektedir: *“Ve onlar, Rablerinin davetine icabet ederler ve namaz kılarlar. Onların işleri, aralarında şûra iledir. Kendilerine verdiğimiz rızıktan da harcarlar.”* (Şûra, 38)

Bu husus aşağıda görüleceği gibi olur. Şöyle ki:

⁴²⁷ Dr. Ahmed el-İmam, eş-Şûra, s.124.

-Ayette yer alan “Onların işleri” ifadesiyle demek istenen şey, bu işin insanlara havale edildiğidir. Yoksa bu, Allah’ın vahiy yoluyla indirdiği, nass ve delalet ile sabit olan emri demek değildir. Çünkü şûra, söz konusu olan ilahi emrin uygulanabilmesi çerçevesinde olabilen bir şeydir.

- Nitekim yine ayette yer alan “aralarında” ifadesi den anlaşıldığı gibi, bunun manası ister genel manada ve ister özel manada olsun, işlerini kendi aralarında şûra ile yaparlar, demektir. Bu da, Müslümanların imamının önce alacağı özel biat sırasındaki tercihe bağlı olarak yapılır. Bundan sonra da genel manada biat devreye girer.

Bence, örneğini önceden belirttiğimiz gibi çağımızda devlet başkanı seçimi de kamu işlerine ek olarak, ümmetin delegeleri arasından seçilirler. Yani şûra meclisinin tercihleri bağlamında genel seçimin gerektirdiği şekilde seçilebilirler. Bu tarzda oluşan meclis, yasama ve denetleme meclisi olur ki, bireysel idareye dayanan istibdat idarelerine böyle engel olunur.

- Bu arada başkanın ve yasama meclisi seçimlerinin icma ile olması mümkün olabilir. Aksi takdirde genel ve üstün gelen, tercih edilen görüş geçerli olur. Nitekim yasama ve uygulama ile ilgili şûra meclislerinde de durum bunun gibi olabilir. Çünkü Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: “Size tavsiyem, büyük olan-çoğunluğun oluşturduğu İslam toplumuna uymanız ve katılmanızdır.”⁴²⁸

⁴²⁸ İbn Mace, Fiten, h.3950; Ahmed b. Hanbel, Müsned, h.18641/18450, 19635/19415 Bu hadisin tamamı şöyledir. “Şüphesiz ümmetim dalalet olan bir şey üzerinde birleşmezler.” “Bir anlaşmazlık gördüğünüzde size tavsiyem büyük olan-çoğunluğun oluşturduğu İslam toplumuna uymanız ve katılmanızdır.” Hadis tenkitçileri, bu hadisin ilk bölümünün sahih olduğunu ve fakat ikinci bölümünün ise ciddi manada zayıf bir hadis olduğunu belirtiyor. Busrî, Irakî’nin bunu belirttiğini söylüyor, Nitekim Elbani de aynı şeyi dile getiriyor.

2- Şûra Meclisinin Yetki ve Görevleri:

- Çıkacak olan yasaların, hükümlerin ve anayasanın meşru olup olmadıklarının denetimi ve meşrulukları aslında ilim adamlarının ve alanında uzman olan kişilerin görevidir.

- İşin muhasebesi ve nasihat görevinin yerine getirilmesi, şeraite ve denetim hakkı uygulamalarına uygun olmalıdır.

- İdarede yer alan görevlilerden, yardımcı devlet adamlarından ve idarecilerden hoşnutsuzluğun açık olarak ortaya konması gerekir.

- Başkanlık için kimlerin aday olabileceklerini ve belli makamlara gelecek olan diğerlerinin sayılarının tespiti gerekir.

Şûranın Görevleri:

Daha önce belirttiğimiz bütün bilgilerden yararlanılacağı gibi şûranın birtakım temel görevleri bulunmaktadır. Bunları şöylece kısa bir şekilde sıralayabiliriz:

1- Ülkenin ve vatandaşların işlerini yürütecek olanları, devlet başkanını ve en azından onun yerine geçebilecek konumda olanların seçimi.

2- Her seviyede yani ülke çapında ve yerel bağlamda bir genel meclis veya yerel meclis üyelerinin yani yasama ve denetleme meclisi üyelerinin seçimi.

3- Anayasanın onaylanması veya tadili ile ilgili görevler.

4- Ülke çapında uygulanabilen yargı hizmetlerinin devreye sokulması. İşte belirttiğimiz bu dört madde genel mada şûraya seçilenlerin yapacağı işlerdir.

5- Tüm organlar bağlamında iç işlerini ilgilendiren kararların alınması gibi görevleri bulunmaktadır.⁴²⁹

⁴²⁹ Dr. Ahmed el-İmam, eş-Şura Müracaat Fil-Fıkhi vessiyaseti vessikafeti, s.126.

3- Kurulacak olan Şûra kurumunun kuralları:

a- Hz. Peygamber'in (sav) ve Raşit Halifelerin sünnetlerinin uygulamalarının bir gereği olarak ortaya konan planlarda ve uygulamalarda azınlığın çoğunluğun görüşüne uymaları gerekir.

b- Devlet başkanı, hâkim ve idareci konumunda olan kimse, kendisinden kaynaklanan hatalarından sorumludur ve bundan ötürü hesaba çekilir.⁴³⁰

4- Çağdaş Şûra Kurumları:

Şûra uygulamaları çerçevesinde yapılması gerekenler:

- Adı ne olursa olsun ister ülke çapında olan yasama ve denetleme meclisi olsun, ister yerel meclisler olsun, genel konularda bu türden olan tüm hizmet ve görevler şûraya aittir.

- Uygulama bakımından olsun, görüş alışverişleri bağlamında olsun uygulama meclisi ya da millet meclisi, şûra ile ilgili metotlara, programa ve uygulamaya uymak zorundadırlar.

- Millet Meclisi (Uzmanlar meclisi), yasada öngörüldüğü gibi kendi uzmanlıkları ile ilgili konularda toplanmaları, genel siyasi hizmetler açısından sahip oldukları özel nitelikleri bakımından mutlaka bir araya gelmeleri gerekir. Ancak uzmanların ve dirayet sahibi kimselerin görüşleri, aynı konuda değişiklik gösterebilir. Bu, ilim adamlarından oluşan bir şûra olmak durumundadır, yoksa orada yükselen seslerin egemen olması demek değildir. Devlet veya toplum için genel bir siyasetin sağlanabilmesi adına, bu tür toplantılar bir ön hazırlık niteliğinde de olabilir.

- Planlama ve izlenecek siyaset konularında kongreler yapılabilir.

⁴³⁰ Dr. Ahmed el-İmam, a.g.e., s.132.

- Cemiyetler, ister siyaset bağlamında olsun, ister toplumsal açıdan olsun; genel çıkarlar açısından ister partiler bağlamında, ister kurumlar bağlamında olsun; ya da belli bir sanat kesiminin oluşturdukları bir toplum olsun veya ortaklaşarak yapılan bir çalışma olsun, hepsi de bu esaslara göre görevlerini yaparlar.

- Burada şunu da açıklamak gerekir. Devlet görevleri bağlamında birtakım işleri yeniden yapmak veya düzenlenen çerçevede onarmak, meclisin bir üyesi olması sıfatıyla yeniden imanına çalışmak da şûranın görevleri arasındadır. Bu konularda istişareye dayalı olarak ve yasanın yayımlanmasından sonra devlet başkanı ve idarecilerini de bağlamak suretiyle gereken yapılmalıdır.⁴³¹

5- Şûranın bir görevi de yasalar çerçevesinde icra faaliyetini yürütmektir:

Şûraya ait olarak birtakım icrai faaliyet ve hizmetleri var ki, bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Azınlık konumunda olanlara, görüşlerini istedikleri gibi ortaya koymaları için, kendilerine olması gerektiği gibi herhangi bir kısıtlamaya gidilmeden fırsat verilmelidir.

- İcraatlar, görüşlerin öngördüğü çerçevede olmalıdır. Kendilerine sağlıklı bir sunum imkânı sağlanmalı, yararlı tartışmaların yapılmasına fırsat verilmelidir. Yoksa onların başlarında bir amir, bir efendi edası takınılmamalıdır. İstedğinde izin ve rip dilediğinde engelleyici bir tavır takınılmamalıdır.

- Görüşünü açıklayacağı sırada zaman kısıtlaması getirmek suretiyle bir baskıcı durum uygulanmamalıdır. Üyelere, kendilerine sunulan konularda özgürce ve diledikleri gibi görüşlerini

⁴³¹ Dr. Ahmed el-İmam, a.g.e., s.121.

ortaya koymaları fırsatı tanınmalıdır. Karar alınmadan önce, hazırlanmaları için yeterli zaman verilmelidir.

- Şûraya yol gösterecek olan kurumların oluşturulması gerekir. Bunun en önemlileri de gazetecilerdir. Sağlıklı bir denetim hizmetini yapabilmeleri için şûra meclisine bu konuda yardımcı hizmet sunarlar. Bu konuda işi saptırmadan, çarpıtmadan, gizlemeden veya maslahat gereği herhangi bir açıklamaya yer vermeden, gerçekleri, gerçek olduğu gibi sunmaları ve vermeleri gerekir.

- Herhangi bir yasa maddesinin açıklanması sırasında, başkanlardan veya nüfuz sahibi olanlardan yana olan terazi kefesinin-görüşünün üstün gelmesi adına, diğer üyeleri baskı altına almak, sadece kendilerinin istedikleri kimselerin seslerinin yükselmesini, sunumda en geniş fırsatın onlara verilmesini sağlayacak tavırlardan uzak durulmalıdır.

- Üyelerden kendilerine özgü olan görüşlerini ortaya koymaları, herhangi bir asabiyet baskısı altında kalmadan, sessiz kalmadan veya açıkça ifadeden alıkonulmadan, herhangi bir hesap adına veya bir cezalandırma söz konusu olmadan üyelerin görüşlerini açıkça ifade etmeleri, bundan dolayı herhangi bir kısıtlamaya mecbur bırakılmamaları gerekir.

- Sağlıklı bir danışma meclisinin görevlerini gereğince yapabilmeleri için şûra ile alakalı olarak birtakım çalışma dairelerinin kurulması sağlanmalıdır.⁴³²

6- Şûra kurumunu takviye edecek olan şer'i usul ve kurallar:

Bu usul ve kurallardan bazıları şöyledir:

a- Toplumda var olan kötülükler oranında, yasalar ve hükümlerin getirilmesi gerekir. Gerçi böyle bir kiple kural koy-

⁴³² Dr. Ahmed el-İmam, a.g.e., s.123.

mak Halife Ömer b. Abdülaziz'e aittir. Çünkü bu karala göre ondan önce geçenlerin zamanında olsun, ondan sona gelenlerin dönemlerinde olsun, fakihler, idareciler ve kadılar-yargıçlar uygulamalarına hep öyle devam etmişlerdir.⁴³³

b-Bu kurala dayanarak şûra konusunda dönersek, bura en güzel olan örneği açıklayacağım. Bu, Hz. Ömer'in (ra) ortaya koyduğu görüştür. Hz. Ömer'e (ra) gelen bilgiler çerçevesinde, bazı kimselerin onun ölüm zamanını bir fırsat olarak beklediklerini, böylece meydana gelen olay üzerine diledikleri gibi birine biat etmek niyetinde olduklarını öğrenmekteyiz. Bu şekilde, Müslümanları bir oldu-bitti olayı ile karşı karşıya bırakacaklardı. Oynana oyun çok tehlikeli ve çirkin bir oyundu.

Hz. Ömer (ra), böylesi bir biatin, meşveretsiz olması durumunda, sadece bunun batıl ve geçersiz olduğunu-olacağını sadece açıklamakla, uyarmakla yetinmemiş, hükmün de geçersiz olacağını ifade etmekle kalmamış, bu konuda en ağır olan hükmünü ortaya koymuştur. Buna göre kendi başına buyruk olarak böyle bir işe kalkışan ve bunu kendi adına kabul edenler derhal öldürülürler.

Doğrusu bu hüküm, öyle bir hükümdür ki, benzeri bir hüküm ne kitapta ve ne de sünnette yer almamaktadır. Fakat buna rağmen, sahabeden hiçbir kimse bu hükme karşı çıkmamışlardır, bu konuda -bildiğim kadarıyla- bugüne dek İslam bilginlerinden hiçbiri Hz. Ömer'e (ra) itirazda bulunmuş değildir. Peki, Hz. Ömer (ra) bu hükmü verirken neye dayanmıştır?

İşte bu hükmü Hz. Ömer (ra): "Toplum ne türden bir kötülük sergilerse, ona göre yasa çıkarılıp uygulanır" kuralına dayanarak gereğini yapmıştır. Çünkü ümmete yapılan kötülükten daha büyük bir kötülük, işin hafife alınarak ümmetini hakkı-

⁴³³ Eş-Şura Fi Mareketil-Bina, s.141.

nın çığnemesi ve onun oynanmasından daha büyük bir fenalık olabilir mi?

Bu nedenle bu konuda mutlaka kesin önleyici bir tedbir alınmalıdır. Yapılan kötülüğe denk bir ceza uygulanmalıdır. Burada asıl çıkaracağımız ders, hem bugünümüz için ve hem de yarınımız için gereklidir. Çünkü halk arasında oluşan her türden bir davranış, bir eylem hem onların hayatlarını ve hem de toplumları etkileyecektir. Özellikle de olumsuz olan durumlarda bu, husus daha da büyük şeylere neden olacaktır. Bu bakımdan yerine göre mutlaka uygun içtihatlar ve hükümlere gerek vardır ki, bu içtihatların ve hükümlerin de şeriatın öngördüğü delillere uygun olması gerekir. Aynı zamanda yasama kurallarına ve maksatlarına da uygun düşmelidir. Çünkü önlemlerin alınması, düzenlemelere gidilmesi, kurumların oluşturulması, kısaca Müslümanları, dinlerini, maslahatlarını koruyacak olan şeyler ve onları engelleyici veya fitneyi ve benzeri kötülükleri önleyici şeyler için bütün bunlar gerekli olan şeylerdir.⁴³⁴

***Seddi Zera'i Kuralı*⁴³⁵:**

Şûra konusunda ilk olarak gördüğümüz bir gerçek daha vardır. O da “Seddi Zera'i” denilen bu terimin ilk defa Hz. Ömer (ra) tarafından gündeme sokulduğudur. Aşağıda dipnotta da belirttiğimiz gibi, kötülükler neden olacak yolları kapatmak demek olan bu Seddi Zera'i terimini, Hz. Ömer (ra), kendisinden sonra oğlu Abdullah'ın halife olarak yerine getirilmesi, veliaht olarak tayin edilmesi önerisi geldiğinde gündeme gelmiştir.

Hiz. Ömer (ra), oğlu Abdullah'ın, seçilen altı kişilik şûra heyetiyle birlikte huzura girmelerini istemişti. Hiz. Ömer (ra),

⁴³⁴ a.g.e, s.143-144.

⁴³⁵ Kötülükler neden olan yolları kapatmak, kötülüğe yol açan şeyleri yasaklamaktır. (çev.)

altı kişilik şûra heyetinde yedinci bir kişi olarak yer alan, oğlu için şu koşulu getiriyordu. Hiçbir görev almamasını, sadece oy kullanmasını öneriyordu. Tercih konusu da eğer buna gerek duyulursa, Hz. Ömer'in oğlu Abdullah sadece taraflardan biri için oyunu kullanacaktı ki, herhangi bir tıkanma olmasın.

Nitekim Hz. Ömer (ra), böyle bir görevi üstlenmemesi konusunda amcası oğlu Said b. Zeyd'i de uyarmıştı. Oysa o da tıpkı altı şûra heyeti gibi cennetle müjdelenen sahabelerden biriydi. Hz. Ömer (ra), vefatından sonra, yakınlarından herhangi birinin görev üstlenmesi taraftarı değildi. Oysa hepsi de görev üstlenebilecek ehliyetle olan kimselerdi. Hz. Ömer'in (ra) bundan kaçınma sebebi, hilafet makamının veraset yoluyla birinden diğerine geçmesini önlemek konusundaki hassasiyetten ileri geliyordu. Bu kurumun babadan oğla, dedelerinden torunlarına geçen bir devlet olsun istemiyordu. Ama her şeye rağmen yine de bu sakıncalı durum bir zaman sonra da olsa gerçekleşmiştir.

Eğer bu Seddi Zerafi kuralı, siyasal nizam ve kurumları alanlarında, bununla ilgili konularda önlem alma konularında devreye sokulmuş olsaydı, bu kapı birçoklarının yüzüne kapatılırdı. Tarihimizde meydana gelen olaylar, sapıklıklar, haktan sapmalar, bozulmalar, istibdat dönemleri olmazdı, din ve devlet hizmetleri oyun ve eğlence haline getirilmezdi. Olur olmaz kişiler siyaset alanının atılamazlardı.⁴³⁶

Mürsel Maslahatlar⁴³⁷:

Bu kural, İslam şeriatında, fıkıh usulü açısından çok önemli ve çok büyük bir temel oluşturur. Bu kural, bir temele dayalı

⁴³⁶ Eş-Şura Fi Mareketil-Bina, s.146.

⁴³⁷ Maslahat. Hem yarar sağlama ve hem de zararı savmayı ifade eden bir terimdir. Maslahatın bu iki yönü ayrı olarak değerlendirilen-

olarak uygulanır. Buna göre şerait ve şeriat hükümleri, dinleri ve dünyaları bakımından kulların maslahatı, yararı için gereklidir. Çünkü şeriatın dayandığı temel hükümler, kendisinde gerçek manada bir yarar, bir maslahat veya çıkar celbine, gerçek bir mefsedeti, kötülüğü önlemeye dayanır. Bu çıkar celbi ve zarar önlemesi ister hemen söz konusu olabilsin, ister ileriye dönük bir zaman içinde olabilsin, fark etmez.⁴³⁸

Nitekim İbnül Kayyım el-Cevziyye diyor ki: “Şeriat, binası ve temeli itibariyle, gerek bu dünyaları için ve gerekse ahiretleri için kulların maslahatları ve hükmüne göredir. Bu da tamamen adalet ve rahmet gereğidir. Bütünüyle maslahata ve tamamen hikmete dayanır. Herhangi bir mesele, eğer adaletle ilgisi yoksa zulme ve haksızlığa varmışsa; rahmet yerine bunun zıddı, merhametsizlik varsa; maslahat-yarar yerine mefsedet varsa; hikmet yerine boş şeyler söz konusu ise orada şeraitten söz edilemez. Hatta tevil yoluyla şeraite sığdırılmaya çalışılsa bile yine de şeraitle hiçbir ilgisi olamaz.”⁴³⁹

Şûrayı gerçekleştirecek ve ona hizmet edebilecek, şûra uygulamasına hizmet edebilecek, yarayacak, şûraya dayalı bir hayatı getirecek ve şûra ile ilişkili bir durum sağlayacak olan maslahatlar konusunda tüm hükümlere ve tedbirlere

dirilmesi durumunda birincisi için “Celb-i Menafi” veya “Celbul-Maslahat” ifadesi kullanılır. İkincisi için de “Der’ul Mefsedet” veya “Def’i-Mefsedet” ifadesi kullanılır. İlet bağı kurulmak suretiyle-kıyas yoluyla da olsa nas ile düzenlenmiş olan bir olaya bağlanamayan fıkhi bir meselenin hükmünü İslam fıkhnın genel ilkelerine göre belirleme yöntemine “İstislah” denir. İstislah metodunu uygulamak suretiyle hükme ulaşırken dikkate alınan maslahatlara da “Mesa-lihi Mürsele” denmektedir. (çev.)

⁴³⁸ Eş-Şura Fi Mareketil-Bina, s.147.

⁴³⁹ İbnul Kayyım el-Cevziyye, İlamul Muvakkiin, c. 3, s. 3.

dayanmak bizim için mümkündür. Çünkü bu bağlamda olabilecek her şey ya vaciptir-gereklidir veya menduptur. Çünkü bu türden olan işler maslahat türünden olan şeylerdir. İstisare edilecek olan şeylerin ve şartlarının dikkatle sınırlandırılması gerekir. Bu yola veya diğerine başvurulması ise zaman içerisindeki durumlara göre sınırlandırılmıştır. Keza şûranın rolünün olacağı yerlerin belirlenmesi ve farklı şûra heyetlerinin ve kurumlarının tesisi de gerekir. Bunlar bilimsel, yargısal, siyasal, askeri ve mali alanlarda şûra kurumları olabilir. Bütün bunlar, devlet başkanını seçenler açısından dikkate alınırlar.

Onların bunlarla istişarede bulunma ve onları seçme yolu, görevlerinden alınmaları ve buna bağlı şartları, şûrada görevli üyeler, eğer tüm zamanlarını bu işe ayırıyorsa, kendi işlerine zaman ayıracak vakitleri yoksa bunların alacakları maaşların tespiti, evet bütün bunlar ve daha başka şeyler bütünüyle “Mürsel Maslahatlar” türünden olan işlerdir. Gerek duyuldu her zaman bu yola başvurulabilir.

Kendisinde bir maslahat ve hayır beklenen şeyleri iktibas etmek:

Müslümanlar, dinleriyle çelişmediği müddetçe, kendileri için yarar gördükleri, uygun buldukları her şeyi başkalarından iktibas yoluyla alabilirler. Aksine bizzat Kur'an-ı Kerim, bize bunu öğretiyor, başkalarından iktibas yapmamıza, onlardan yararlanmamıza, hatta yararlanılacak olan şeyler, insanlardan başka şeyler de olsa, buna izin veriyor ve bunu bize öğretiyor. Nitekim Allah'ın Peygamberi Hz. Süleyman (as), Hüdühüd kuşundan yararlanmıştır. Bunda apaçık bir fetih ve çok genel olan bir hayır meydana gelmişti. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“Çok geçmeden Hüdüh gelip, dedi ki: ‘Ben, senin bilmediğin bir şeyi öğrendim. Sebe’den⁴⁴⁰ sana çok doğru ve önemli bir haber getirdim.’ ” (Neml, 22)

İşte bu kesin haberin ve bilginin sonucunda, Kraliçe Belkis iman ettiğini ve teslimiyet gösterdiğini açıkladı. Gerek mülkü ve gerekse ülkesi bağlamında olsun, bağlı olan her şeyiyle tabi olduğunu gösterdi. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

“Melike dedi ki: “Ben, gerçekten kendime yazık etmişim. Süleyman’la beraber Âlemlerin Rabbi olan Allah’a teslim oldum.” (Neml, 44)

Nitekim Kur’an-ı Kerim, bize Hz. Âdem’in (as) oğlunun kıssasıyla ilgili bilgileri aktarırken, onun kargadan nasıl bir şeyler öğrendiğini ve onun kadar olamadığı için de kendisini kınadığını, çünkü karganın başardığını, kendisini başaramadığını dile getiriyor. Yüce Allah buyuruyor ki:

“Nihayet nefsi onu, kardeşini öldürmeye itti ve onu öldürdü. Bu yüzden de kaybedenlerden oldu. Derken Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek için yeri eşeleyeyen bir karga gönderdi. Katil kardeş: ‘Yazıklar olsun bana! Şu karga kadarda olamadım mı ki, kardeşimin cesedini gömeyim’ dedi ve ettiğine yananlardan oldu.” (Maide, 30–31)

Görüldüğü gibi Hüdüh ile kargadan bile bir şeyler öğrenilebiliyor. O halde insanlar olarak bizler, Allah’ın bize bahsettiği bu kadar akıl ve düşünce gücüne rağmen ne diye bir şeyler başarmayalım ki? Kaldı ki birçok deneyimler ve tecrübe gücü yanında nasıl bir başarıya gidilemesin ki? Kaldı ki bütün bu türden bilgiler onda ve onun tarihinde peygamberlerden miras olarak gelen gerçeklerle, onların ortaya koydukları ile

⁴⁴⁰ Sebe’: Yemen’de dedelerinin ismiyle anılan bir kabilenin adıdır.

bilge insanların sergiledikleri hikmet dolu hakikatlerle ve görüşlerle dolu olan bir tarihe sahibiz.⁴⁴¹

Hendek kazılması olayı:

Hz. Peygamber'in (sav) siyeri incelendiğinde birçok gerçekler görülüp öğrenilecektir. Nitekim Hendek Savaşı sırasında, Müslümanlar aleyhinde tüm güçler bir araya gelmiş ve Müslümanların kökünü getirmeyi, onları tamamen tarihten silmeyi hedeflemişlerdi. Bunun üzerine düşman saldırısından korunmak ve kurtulabilmek için Medine çevresinde hendek kazılması düşüncesi ortaya atıldı. Çünkü düşman güçlüydü ve böyle bir uygulama ise Farslıların yani o dönemin İranlıların bir askeri geleneği ve uygulamasıydı. Siyer ve megazi yazarlarının belirttiğine göre bu fikri ortaya atan kişi de Selman-ı Farisî idi. Selman Resulullah'a (sav) bu düşüncesini şöyle aktarıyordu: "Ey Allah'ın Resulü! Biz İranlılar olarak, düşman tarafından kuşatıldığımızda, bulunduğumuz yerin çevresinde hendekler kazardık."

Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav), hemen Medine'nin çevresinde hendekler kazılması emrini verdi ve bizzat kendileri de burada görev alıp fiilen çalıştı.⁴⁴²

Resulullah (sav) böyle bir öneri karşısında çıkıp: "Bize ne Farslıların uygulamaları, biz müşrik ve ateşe tapan Mecusilerin geleneğini mi uygulayacağız?" türünden herhangi bir söz söyleyip itiraza kalkışmadı, düşünceyi yerinde buldu ve uyguladı.⁴⁴³

Sahiheyn'de yani Buharî ve Müslim'de yer aldığına göre Resulullah (sav), Kayser, Kısra ve Necaşi gibi döneminin devlet adamlarına davet mektubu yazmak istediğinde, kendisine;

⁴⁴¹ Eş-Şura Fi Mareketil-Bina, s.150.

⁴⁴² Askalani, Fethulbari, c. 8, s. 148.

⁴⁴³ Reysuni, eş-Şura, s.151.

“Krallar ve devlet adamları, mühürlü olmayan mektuplara değer vermezler ve açıp bakmazlar” denildiğinde, Resulullah (sav), üzerinde “Allah’ın elçisi Muhammed” anlamına gelen “Muhammedun Resulullah” yazılı gümüşten bir mühür yaptırttı.⁴⁴⁴

Nitekim Müslim’in *Sahih* adlı eserinde de buna dair örnekler, uygarlık kapılarını açan ve farklı toplumlardan öğrenilen ve uygulamaya konulan verilerin varlığını görmekteyiz.

Nitekim Amr b. As’ın yanında el-Müstevrid el-Kuraşi şöyle demişti: Resulullah’ın (sav) şöyle buyurduğunu kendisinden dinlemiştim: “*Kıyamet kopacağı sırada o gün en kalabalık insan kitlesi Rumlar olacaktır.*” Bunun üzerine Amr b. As kendisine: “Söylediklerine dikkat et” der. O da: “Ben, sana Resulullah’tan işittiğimi söylüyorum, diyorum” der. Amr da: “Sen böyle diyorsun; ama bilmelisin ki onlar da dört güzel özellik vardır. Fitne zamanında onlar en yumuşak huyludurlar. Herhangi bir musibet esnasında en çabuk toparlanan kimselerdir. Kaçıştan sonra saldırıya hemen geçmeye en yatkın olan kimselerdir. Yoksul, yetim ve zayıflar için insanların en hayırlı olanlarıdır. Beşincisi de güzel bir cemileleri, hizmet sergilemeleri de vardır. Kaldı ki onlar, kralların zulüm ve haksızlıklarına karşı en çok direnen bir toplumdurlar” diye konuşur.⁴⁴⁵

Burada sayılan tüm özellikler övgüyü, senayı ve uyulmayı gerektiren niteliklerdir. Rumların bu özellikleri içinde bizce en çok ders almamız gereken nitelik, beşincisidir. Çünkü orada: “Onlar krallarının zulüm ve haksızlıklarına karşı en çok direnen bir toplumdurlar” ifadesidir. Çünkü İslam’ın en doğru olan metotlarından birisi de yaptığı iyilikte, hep güzel davran-

⁴⁴⁴ Buharî ve Müslim.

⁴⁴⁵ Müslim, Fiten, h.2898/35–36; Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 4, s. 230.

mayı prensip edinenlerin örnek alınmasıdır. Burada ölçü, işin İslam'a uygunluğudur, onlara hizmet etmesidir. Müslümanlar için ve maslahatları için yararlı olan şeylerdir.

Nitekim sahabe olsun, Raşit Halifeler olsun, hepsi de bu temel doğrultusunda hareket ederlerdi. Gerektiğinde başkalarından alıntı yaparlar ve onlardan yararlanırlardı. Bunu yaparken herhangi bir rahatsızlık duymazlar ve bir tenkit de almazlardı. Bu konuda daha birçok örnek vermek mümkündür, ancak bu kadarla yetiniyoruz.⁴⁴⁶

Modern çağ çok baş döndürücü olaylarla, sayısız deneyimlerle dopdolu olan bir çağdır. Birçok siyasal ve idari sistemlerle hep karşı karşıyayız. Özellikle de kamunun işlerini yürütmekle görevli ve sorumluluk üstlenen kurumların oluşturulması alanında dikkatimizi çekmektedir.

Bu türden değişimler, deneyimler ve sistemsel tarzları, uygulamaları kısaca değerlendirmemiz durumunda, bunları inceleme ve bunlardan yararlanabilme imkânları vardır. Bu itibarla bunların sonuçlarını dikkate almamız gerekecektir. Sonrasında ise bu uygulamalardan az veya çok ne kadar yararlanma imkânı var ise yararlanabilmeliyiz. İster bunlara demokrasi adı verilsin veya demokratik yollar adı verilsin, ister demokrasiden alıntılar veya demokratik metot denilsin değişen bir şey olmaz, hepsi de aynı kapıya çıkarlar. Çünkü burada öneli olan isimler değildir, asıl olan şey, o isimler altında gerçekleştirilen uygulamalardır.

Mesele isimlerle, manalarla, sözcüklerle, içerikleriyle veya terim olarak ifade olunmalarıyla değildir. Asıl olması gereken amaçlardır ve işin özüdür. Yoksa vasıtalar ve vitrinde görütülen değildir. Nitekim İbnul Kayyım diyor ki: "Söz ve fiil-

⁴⁴⁶ Reysuni, eş-Şûra, s.153.

lerde asıl muteber olan, dikkate alınması gereken husus, söz ve fiiller değil, işin amaçları ve manalarıdır.”⁴⁴⁷

Demokrasiden yararlanabilir miyiz?

Vesileler, araçlar, mizanlar ve yollar bütünüyle insanların zaman içerisinde gerçekleştirdiği deneyimler ve ulaşabildiği sonuçları itibariyle önem kazanırlar.

İbnul Kayyım diyor ki: “Doğrusu Allah, insanlar adaletle hükmetsinler diye peygamberlerini göndermiş ve onlara kitaplarını indirmiştir. İşte bu, yeri ve göğü ayakta tutabilen adaletin ta kendisidir. Hakkın emareleri ortaya çıkınca, akla dayalı deliller ortaya konunca hangi yoldan olursa olsun, sabahını aydınlığa kavuşturunca amaç gerçekleşmiş olur. Çünkü Allah’ın şeriatı, dini ve hoşnutluğu, emri oradadır. Kaldı ki, yüce Allah, adaletin yollarını sınırlamamıştır, nitekim değerlini ve emarelerini de bir tek nevi, tür çerçevesinde sınırlı tutmamıştır.

Yani bir tek çeşidi ileri sürüp, bundan daha güçlü, daha açık ve daha uygun olan öteki yolları iptal etmiş veya ortadan kaldırmış değildir. Aksine şariat olarak öngördüğü gerçekle yolları açıklamış, asıl amacın hakkın ve adaletin egemen kılınması olduğunu ve halkın da adaletle hareket etmeleri gerektiğini ortaya koymuştur.

Kendisiyle hakkın ortaya çıkarıldığı ve adaletin öğrenildiği herhangi bir yol söz konusu olduğunda onunla hüküm vermek vacip/farz olur. Çünkü yollar sadece birtakım vesilelerdir, sebeplerdir. Bu itibarla bizzat bunların reddi gerekmez, bu vesile veya sebep şu şeyle ilgilidir diye rafa kaldırılmaz, asıl onlardan murat olunan şey, amaçlarıdır, kendileri değildir.”⁴⁴⁸

⁴⁴⁷ İbnul Kayyım, İ’lamul Muvakkiin, c. 3, s. 181.

⁴⁴⁸ İbnul Kayyım, İ’lamul Muvakkiin, c. 4, s. 373; et-Turukul Hikemiyye, s.21.

Demokratik rejimlerinden doğrudan yararlanma veya bir takım arındırmalardan ve ayıklamalardan sonra demokrasiyi kabullenme meselesine gelince, bu, bir tür hikmet kabilindedir. Nerede bulunursa hikmet oradan alınabilir. Bu da doğru olan şer'i siyasetin bir gereği kabilindendir.

İbn Akil'in de söylediği gibi şer'i siyaset, bir tür eylemlerden ve fiillerden ibarettir. Bu sayede halk, düzelmeye, salaha daha yakın ve bozulmaktan da daha uzak bir duruma gelebilir. Gerçi böyle bir konuda Resulullah'ın meşru gördüğü bir örnek olmasa da ve konuya dair inen bir vahiy yok ise de uygunluk bakımından olması gereken budur.⁴⁴⁹

Demokratik sistemlerden yararlanmayı tespit etmemiz durumunda, herhangi bir kimsenin çıkıp da bize: "Demokrasiyi tümüyle alın veya tümüyle ret edin veya onu olduğu gibi tüm farklı kurumlarıyla kabul edin ya da acısıyla tatlısıyla batı demokrasilerinin tamamını alın demek hakkı yoktur."⁴⁵⁰

Kaldı ki demokrasi, ehlince de bilindiği gibi sadece insanlık deneyimleri sonucu oluşturulan bir sistemdir. Bu nedenle tenkit olunabileceği gibi, alınabilir de verilebilir de. Çünkü demokrasi taraftarları ve sunucuları da bu sistemin de kendisine özgü birtakım kusurları, ayıpları ve eksiklikleri olduğunu söylemektedirler.⁴⁵¹

Demokrasinin Yanlışları:

Günümüzde demokrasinin en büyük tehlikelerinin başında şu hususlar yer almaktadır. Varlık sahipleri, idareciler ve siyasetler üzerinde baskı kurabilmektedirler. Bu konuda da en başta siyaset ve siyaset kurumları yer almaktadır. Bundan sonra bü-

⁴⁴⁹ İbnul Kayyım, İ'lamul Muvakkiin, c. 4, s. 372.

⁴⁵⁰ Reysuni, eş-Şura, s.167.

⁴⁵¹ Reysuni, eş-Şura, s.167.

yük siyasal partiler ve bunların eğilimleri, vergi durumları, mali işler, sermayedarlar gelmektedir. Sonra baskıcı bir tarzda seçimleri etkilemek, siyasileri egemenlikleri altına almak gibi bir tehlike yatmaktadır. Bunu da birtakım yasal ve yasal olmayan yollardan gerçekleştirmektedirler. Bundan sonra büyük iletişim araçlarını etkilemek suretiyle bunları ellerine geçiriyorlar. Bunlar yoluyla istediklerini tahakküm altına alabiliyor ve istediklerini elde edebilmek için yön verebiliyorlar. Böylece karşıtlarına karşı bir blok oluşturabiliyorlar. İşte bu yoldan nihayetinde parlamenter sistemlerde azınlığın çoğunluk üzerinde baskı kurmasını, etki oluşturmasını görmekteyiz. Yani demokratik sistem işte böyle bir sistemdir.⁴⁵²

7- Şûra ile Demokrasi arasındaki farklar:

Eğer Demokrasiyi, başlı başına var olan sosyal ve toplumsal bir ekol olarak kabul edersek, o zaman, bu sistemin İslamî bir sistem olduğunu söyleyemeyiz. Ya da İslam da demokrasiyi kabul eder, onu caiz görür ve İslam da demokrasiyi içerir diyemeyiz. Çünkü şûra ile demokrasi, uyguladıkları usul ve yöntemleriyle, kaynaklandıkları temel itibariyle tamamen birbirlerinden ayrı ve uzak olan iki ekoldür. Nitekim her ikisi, felsefeleri, uygulamadaki sonuçları itibariyle de farklıdırlar.

Ancak demokrasiye farklı bir değerlendirme veya göz ile bakar, onun bireycilikle, istibdat ile başkalarını tercih konularıyla, ayırmacılıkla savaşıyor yönüyle ele aldığımızda, bütün bir toplum adına gayret gösteren ve herkesin idareye ortak olmasını kabul eden yönüyle değerlendirdiğimizde, herkesi yaptıklarından dolayı sorguladığından ve hesaba çektiğinden, idarecileri denetlediğinden ötürü, demokrasiye işin bu yönlerinden

⁴⁵² Eş-Şûra ve Muavedetu İhracıl-Ümmeti, s. 242.

bakar ve dikkate alırsak, İslam'da da kendisine özgü bu manada bir demokrasinin var olduğunu görebiliriz.

Yani İslam nizamı da istibdada karşıdır, kimilerine ayrıcalık tanımaya karşıdır. Aynı zamanda İslam toplumun idarecilerini ve yetkililerini denetleme, gözetleme ve hesaba çekme hakları vardır.⁴⁵³ (İşin bu yönüyle İslam'ın demokrasiye değil, demokrasinin İslam'a, ondan yararlanması açısından bir benzerliği olabilir.)

Dr. Muhammed Rıza er-Reys diyor ki: “Aslında İslam ile demokrasi arasında birçok yönlerden dolayı ittifak ve benzerlik vardır. Fakat benzer olmayan ve farklı olan yönleri daha çoktur. Buna göre anlaşmazlık hususlarının, önemli merkez noktalarında toplandığını ele alacağız. Bilinen bir gerçek var ki, bazı kimseler bu önemli noktaların yirmi beşin üzerinde olduğunu ifade ediyorlar. Her ne kadar bu ikisinin, birtakım icraatlar çerçevesinde birleştikleri söz konusu olsa bile, bu oldukça büyük ve önemli olan farklar, bunun görmezlikten gelinmesini zorlaştırıyor.”⁴⁵⁴

a- Genel olarak demokrasi, ladini olan yani dine dayalı olmayan, laik sistemlerde, özellikle de batılı sistemlerde uygulanan bir sistemdir. Çünkü bu konuda bir inanç var. Buna göre dini hükme göre idareyi istemek, nihayetinde bir din adamları tabakasını oluşturur. Bu durumda devlet başkanını da kutsal kabul eder noktaya gelir. Buna bağlı olarak ilişkilerin de tekelleşmesine neden olur. Aykırı görüşler ortaya çıkar. Bu durumda buna karşı görüşte olanlara karşı küfür ve zındıklık hükümleri günde girer. Nitekim durum adeta kilise devletlerinde yaşanan krizlerde olduğu gibi bir noktaya gelir. Bu, Avrupa'da bilinen bir gerçektir.”⁴⁵⁵

⁴⁵³ Eş-Şura ve Muavedetu İhracıl-Ümmeti, s. 276.

⁴⁵⁴ Dr. Sami es-Salahat, eş-Şura, s. 318.

⁴⁵⁵ Muhammed Kutub, Mezahibu Fikriyye Muasıra, s. 9-70.

Öyle bir durum ki, şûra sistemi İslam'a inanan bir toplumdan kaynaklanan bir sistemdir. Bu nedenle iman ile bağlantılıdır ve ondan bağımsız olarak düşünülemez. Çünkü bunun bir Müslüman'ın bütün hayatında şekilleriyle, suretleriyle varlığı söz konusudur. İslam'da din, hayatın bir temelidir. Bu itibarla ibadet ve kulluk sadece bir guruba veya bir fırkaya has değildir. Evet, her ne kadar hükmeden de evrensel de olsa, dinin insan hayatından bağımsız düşünülmesi söz konusu olamaz.⁴⁵⁶

b- Maddi meselelerle ilgili olarak demokrasinin hedeflerinin sınırlandırılmasının tamamlanması veya siyaset ve idare ile ilgisinin kesilmesi ile durum tamamen demokrasinin manasının ve gücünün toplumsal değişim doğrultusunda dondurulduğunu görmekteyiz. Oysa şûra, maddi veya ruhsal olsun her mesele ve her problem için gayret gösterir. Şûra işe, en küçük aileden başlar, kabile, aşiret, toplum ve devlet boyutlarına kadar hepsiyle ilgilenir. Devlet ve hükümet idaresinde siyasal manadaki seçimler bir yana, millet ve toplumla ilgili paylaşımları ve ortaklıkları da gerçekleştirir.⁴⁵⁷

c- Ümmet kavramı, İslam açısından herhangi cins, millet, ırk veya toprakla sınırlanmaz. Aksine ümmet kavramı bütün bunların üzerinde çok geniş kapsamlı olan bir kavramdır. Buna bağlı olarak İslam akidesini ruhu, özü, Müslümanlar arasında vahdet kavramının sağlanması gelir. Çünkü Müslümanlar arasında vahdet kavramı, temel kavramdır. Siyasi ayrılıkların varlığının gölgesinde esas olan İslam birliğidir. Oysaki demokratik sistemlerde tartışmalar ve anlaşmazlıklarla birlikte, aynı bölge içerisinde bulunanlar arasında ayrımcılığa yer verilmeyle birlikte, bu sistem, belli bir bölgeyle sınırlandırılır.

⁴⁵⁶ Dr. Sami es-Salahat, eş-Şura, s. 318.

⁴⁵⁷ Dr. Sami es-Salahat, eş-Şura, s. 319.

d- Demokratik sistemlerde, toplumun kendisi yasama-
nın kaynağıdır. Temsili vekilliklerde sınırlama belli bir guruba
veya kesime verilerek, parlamentolarda veya millet meclisle-
rinde toplumlar onlar tarafından temsil olunurlar.

Oysa işin gerçeği şudur. Toplumun ya da milletin ira-
desi genel olarak çoğunluk veya ekseriyet tarafından tem-
sil edilirler. Nitekim demokratik parlamenter sistemde veya
seçimle işbaşına geline sistemlerde, bir bakıma nispi tem-
sil dikkate alınır. Böylece her siyasal parti, yasama mecli-
sinde sandalye sahibi olmasına hak kazanmış olacaktır. Böy-
lece sahip olacağı sandalye sayısınca parlamentoda sesini
duyurma imkânını kazanır. Bu, aynı zamanda seçilen azın-
lık parti üyelerinin seçim yoluyla birtakım başarılar elde et-
mesini ve mecliste sandalye kapmasını da sağlar. Yani mil-
leti veya toplumu temsil edenler, mutlaka şeraite uygundur
veya meşrudur manasına gelmez. Parlamenter sistemde bir-
takım icraatlarda bulunsalar bile, uygulamalarının meşru ol-
ması anlamını taşımaz.

Oysa şûra sisteminde, yasama ve konun koyma Allah adı-
nadır, sadece onun içindir ve hâkimiyet ya da egemenlik yal-
nızca Allah'a aittir. Hatta dahası içtihadı dayalı olan mesele-
lerde ve tartışmalarda bile durum böyledir. Burada asıl olan
şey, şeriatın kararlaştırdığı gerçeklerin dışına çıkılmamasıdır.
İşte işin bu yönü batılı düşüncede demokrasiyle paralellik ve
denklik göstermeyen yöndür. Kaldı ki, milletin gücü-sultası, İslam
sisteminde mutlak değildir. Aksine bu, şeriatın ve şeriat
hükümlerinin ortaya koyduğu gerçekler ve tespitler çerçeve-
sinde kayda bağlıdır.

Ya da daha açık bir anlatımla demokratik sistem yüce
prensipleri ve semavi şeraitleri görmezden ve bilmezden gelir.

Hatta bazen de tamamen ret eder, semavi olan hiçbir inancı kabul etmez.⁴⁵⁸

e- Şûra, İslam nizamıyla bağlantılıdır. Çünkü İslam nizamı hem ahlaki, hem yaşamayı ve hem İslam siyasi ameli içinde berrındır. Ahlaki olan bir eylemin dışına çıkmaz. Çünkü bu nizamın amacı, hem bu dünyayı ve hem ahireti, her ikisini birlikte kazanmaya dayanır. Çünkü bireylerin ve devletin maslahatlarını gerçekleştirirken, ıslahata ve uygarlığa verdiği önem de zaten yeryüzünde halife olma kavramı içerisinde yer almaktadır.

Oysa demokrasilerde ağırlıklı olarak batılı düşünceye boyun eğmek egemendir. Bu nedenle hem nispi olan çıkarlara ve değerlere göre hareket eder. Yani çoğunluk düşünce olarak hangi yapıya sahipse, egemen olan odur. Özellikle de eğer mutlak bir çoğunluk varsa, orada söz hakkı ve yetki sadece onlarındır. Durum böyle olunca orada hileler, aldatmalar, perde arkası güdülen siyasetler hep buna göredir. Tek hedefleri, sebep oldukları ahlaksal çöküntüye ve demokrasi adı altında giriştikleri reform hareketlerini aklamak adına, başvuru yollara gerekçeli kılıf hazırlamaktır, onunla kendilerini temize çıkarmaktır.

Özellikle yasalar, anayasa ve değerler sadece çoğunluğun sahip olduğu güce göre oluyorsa, buna inhisar ediyorsa o zaman, demokratik manada olan uygulamalara da birtakım sınırlamalar getirebilirler, bu, mümkündür. Çünkü kanun ve değer koyan seçilmişler, burada herhangi ahlaki bir değere ve bilgiye başvurmaksızın, böyle bir zorunluluk bile hissetmeksizin yapmak istediklerini yaparlar.

Nitekim Alman lideri Hitler, çoğunluğu eline geçirince, demokrasi adına ırka ve dine dayalı olan azınlıkları tasfiyeye

⁴⁵⁸ Tevfik el-Vai, Fıkhuşşura vel-İstişare, s. 86.

girişti. Çünkü Alman parlamentosunda çoğunluk bendedir, düşüncesinden hareketle bu hakkı kendisinde görüyordu. Bu türden bir demokrasi örneği, sadece batılılarda görülen bir demokrasi örneğidir. Çünkü bu sistem çıkar ve menfaate, lezzete dayalıdır. Bir şeyden haz duymak ise aynı olanların evliliğini veya öldürülmesini ya da kürtaj yoluyla yok edilmesini ve benzeri şeyleri beraberinde getirir. Sırf çoğunluk sahibiyiz gerekçesiyle, parlamentoda güç bizdedir diyerek bu türden cinayetlerin işlenmesinin hiçbirisinin insanlık değerleriyle uzaktan ve yakından asla bir alakası bulunmamaktadır.

Kaldı ki, seçilenlerin kimileri de o ezmeye kalkıştıkları azınlıklar tarafından ahlaksal olarak seçilmişlerdi. İşte mesele- nin bu yönü bizi, batılı sistemler, Müslümanlarca kabul edilen değerlerden tamamen farklı ve radikal olan sistemlerdir, demeye getiriyor. İster istemez bunu söylemek durumundayız. Problem sadece siyasal sistemde değildir. Aksine uygulama, milletler için çıkara dayanmaktadır Bu da meseleyi değerler ve ahlak felsefesine götürmektedir.⁴⁵⁹

Aslında şûranın değeri, şer'i bir kavram gibidir. Bu itibarla onun da delalet ettiği hususlar ve imanla ilgili manaları vardır. Demokratik ameliyelerde getirilen sınırlandırmalar ve kayıt altına alma durumlarının ötesinde İslam'ın şûra sistemi, istihdam-hizmet verme ve istimal-iş görme bakımından çok daha kapsalı veya daha geniştir.

Bu durumda İslam devletinde işler ve konumlar, inkârcının inkârı durumunda kişinin Allah önünde şeriat açısından sorumluluğunu bilmesidir. Yani şeriat açısından olan sorumluluk meselesi, demokrasilerde kanuna dayalı olan sorumluluktan çok daha güçlü ve kuvvetlidir.⁴⁶⁰

⁴⁵⁹ Dr. Sami es-Salahat, eş-Şura, s. 321.

⁴⁶⁰ Eş-Şura temiyetun Müessesiyetun ve nuhudun Hadariyyun, s. 321.

İbn Mesud (ra), Hz. Peygamber'den (sav) rivayet ediyor: Resulullah buyurdu ki: "İsrail oğullarında başlayan ilk çözülme şudur, adamın biri, bir başkasıyla karşılaşır ve ona 'Ey filan kes! Allah'tan kork da şu yapmakta olduğun yanlış bırak. Çünkü o şey sana helal olmaz' derdi. Ertesi günü de onunla yine karşılaşır bir araya gelir, bu defa onu, yaptığı yanlıştan menetmez, onunla birlikte oturup yeme ve içmesine bu durum mani olmazdı. İşte iş, bu noktaya vardığında Allah hepsinin kalplerini birbirine benzetti. Günah işleyen de işlemeyen de birbirinin aynı oldular."

Sonra da Resulullah (sav) şu ayetleri okudu:

"İsrail oğullarından küfre sapanlar, Yahudileşenler Zebur'da Davud'un ve İncil'de de İsa'nın diliyle beddua edilip lanetlenerek Allah'ın rahmetinden kovulmuşlardır. Bunun sebebi onların cumartesi yasağını tanımayıp isyan etmeleri ve peygamberleri öldürerek hadlerini aşmalarıdır.

Onlar, işledikleri kötülüklerden birbirlerini uyarıp vazgeçirmeye çalışmazlardı. İşlemekte oldukları kötülüklerden birbirlerini menetmemeleri, buna seyirci kalmaları ne kötü bir davranıştır!

Onlardan-Yahudilerden çoğunun müşrikleri destekleyip doğruladıklarını, Resulullah'a ve Müslümanlara karşı onlarla anlaşma yapıp onlara destek verdiklerini görürsün. Ahiret hayatı için nefislerinin hazırlayıp sunduğu şey ne kötüdür. Allah da kendilerine gazap etmiştir. Onlar cehennem ateşinde ebedi olarak kalıcıdır!

Eğer onlar (Yahudilerle, Yahudileşenler) gerçekten Allah'a, Peygamber'e ve ona indirilene iman etmiş ol-

salardı, müminleri bırakıp müşrikleri dost ve yardımcı edinmezlerdi. Fakat onların çoğu yoldan çıkmışlardır.” (Maide, 78-81)

Sonra şöyle buyurdu: “*Dikkat edin! Allah adına yemin olsun ki ya iyilikleri emreder ve kötülülerden yasaklar-sınız ve zalimin elinden tutup onu kesinlikle hakka çe-virirsiniz ve onu hak üzere kalmasını sağlarsınız (ya da sizin de kalplerinizi tıpkı onların kalpleri gibi birbirine benzetir.)*⁴⁶¹”

8- Şûra ile Demokrasi arasındaki ittifak yönleri:

a- Şûra sistemiyle demokratik düzenlerde eşitlik, düşünce ve inanç özgürlüğü, sosyal adalet gibi konular siyasal sistemle ve devlet idaresiyle inhisar altına alınamaz, tekel oluşturula-maz. Yani aynı toplum bireyleri arasında aralarında ayırım oluşturacak bir noktaya varılamaz. Eğer toplum, insani de-ğerlere sahip ve yardımlaşmayı esas alan bir sistemin gölge-sinde yaşıyor iseler ve rahat iseler, onlara herhangi bir sınır-lama getirilemez.⁴⁶²

Zekâtın ve sadakaların zenginlere farz kılınması, ayrıca ülke savunmasına gerek duyulduğunda, yoksulların artan ihti-yaçları karşısında verginin zenginlere farz kılınması, sosyal da-yanışmanın bir gereğidir, bir sigortasıdır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

“İyilikler yapmak, kötülüklerden menetmek, emir ve yasaklar doğrultusunda gerekeni yapmak üzere birbirinizle yardımlaşın. Allah’a karşı gelmek ve insanlara zulmetmek, saldırmak üzere birbirinizle yardımlaşmayın.” (Maide, 2)

⁴⁶¹ Ebu Davud, Melahim-Fiten, h. 4336.

⁴⁶² Zuhayli, el-İslam Dinüşşura veddimukratiyye, s. 96.

Adalet meselesi, bütün dini işlerde ve konularda detaylarıyla genel manasıyla yer alır. Nitekim İbn Abdusselam diyor ki: “İhanetten ve kusurdan arınması açısından adalet, tüm idari konularda ve yetki alanlarında bir şart olarak yer alır.”⁴⁶³

Bu durum aynı zamanda ekonomik özgürlük içi de geçerlidir. Nitekim Cabir b. Abdullah, Resulullah’tan (sav) şu ri-vayette bulunuyor:

*“Bırakın insanları, Allah onları birbiri sayesinde rızıklandırıyor. Herhangi biriniz kardeşinden bir nasihat almak isterse, ona öğütte bulunsun.”*⁴⁶⁴

Dr. Vehbe Zuhayli destekleme babında diyor ki: “İlk Müslümanlar arasında var olan sosyal demokrasi ile günümüzde sözü edilen yeni demokrasi arasında Müslümanların hayatı açısından hiçbir zaman kıyaslanamayacak derecede büyük bir fark vardır. Bugünkü demokrasininünkü demokrasiyle kıyaslanması söz konusu bile olamaz. İslam’da yer alan siyasal demokrasi de günümüz demokrasisiyle hiçbir zaman kıyaslama kabul etmez. Çünkü İslam’da yer alan siyasal demokrasi, amaçlarını gerçekleştirmek için bugünkünden çok daha fazla titizlik gösterirdi. Günümüz demokrasisi sadece şekli bakımdan bir benzerlik göstermekten öteye geçemez.”⁴⁶⁵

Bunun her ikisi de kendilerini ilgilendiren meselelerde bireyin katılımının sağlanmasıdır. Bu, bütün toplumu ilgilendirir. Nitekim birey de ülke gelirinden payına düşeni almak durumundadır.

b- Ümmet veya toplum, bizzat kendileri, kendi temsilcilerini veya idarecilerini seçerler. İster şûra olsun, ister demok-

⁴⁶³ Kavaidul-Ahkâm Fi Islahil-Enam, c. 1, s. 109.

⁴⁶⁴ Beyhaki, Sünen, K. Buyu, c. 5, s. 568.

⁴⁶⁵ Zuhayli, el-İslam Dinuşşura veddimukratiyye, s. 103.

rasi olsun, her ikisi de siyasi alanlarda katılımları olsun diye halkı buna katılmaya çağırırlar. Ya da bir başka şekliyle siyasal manada ümmetin temelini kuruluması, bir vatan borcu sayılır. Aynı zamanda her ikisi de ne türden olursa olsun istibdadın ve tek bir görüşün egemenliğinin her çeşidine karşıdır. Burada her ikisi de ittifak içindedirler.⁴⁶⁶

Belki de Hz. Ebu Bekir'in (ra), görevi devralırken uyarıları, demokrasinin ve şûranın temellerine işaret idi. Çünkü o şöyle diyordu: "Ey insanlar! En hayırlınız olmadığım halde, başınıza idareci olarak atandım. Eğer iyi işler yaparsam bana yardım edin, eğer yanlış yaparsam, beni düzeltin. Ben, Allah ve Resulüne itaat ettiğim sürece bana itaat edin. Karşı gelmem halinde, sizin bana itaat etmeniz gerekmez."⁴⁶⁷

İşte Hz. Ebu Bekir'in (ra) diliyle ifade olunan bu temel ve köklü kavram, Rabbani olan metot ve uygulamada istibdadın ve müstebit idarecilerin ne kadar kötü olduğunun boyutlarını bize açıkça göstermektedir. Aksine peygamberlerin gönderiliş amaçları da şu, cemaatler, kavimler ve milletler gerçeğinde var olan istibdat ile savaşmaları içindir. Bu durum ister Fırvun ve Nemrut'un bireysellikleri bazında olsun, ister Hz. Nuh ile Hz. Hud'un kavimleri ve Kureyş müşrikleri bazında olsun fark etmez. Bu türden istibdat tek renkli olan bir istibdat olmakla birlikte karşımıza farklı şekillerde çıkabilir.⁴⁶⁸

Kevakibi'nin (h.1320/1902m.) tanıtımına göre, müstebit olan bir kimse, halkın iradeleriyle değil, kendi iradesiyle halkın işlerinde tahakküm sahibi olur, onların şeriat ve yasalarına göre değil de kendi heva ve hevesine göre muhakeme eder. Kendisi de haddini tecavüz eden bir gasıp olduğunu bi-

⁴⁶⁶ Dr. Sami es-Salahat, eş-Şura, s. 315.

⁴⁶⁷ Sallabi, Ebu Bekir Sıddik, s.150.

⁴⁶⁸ Dr. Sami es-Salahat, eş-Şura, s. 315.

lir. Ayağının topuğunu milyonlarca halkın ağzına tıkar, onların hakkı dile getirmelerine, konuşmalarına engel olur. İsteklerini sunmalarına mani olur.⁴⁶⁹

Müstebit olan bir kimsenin devlet ve siyaset adamı olması mümkün değildir. O sadece kendi zevklerini tatmin etmek için varlığını gösterir.⁴⁷⁰

c- Ümmetin maslahatlarına ilişkin olarak şûranın veya demokrasinin kabul ettiği sözleşmelere muhalefet etmek doğru değildir, caiz olmaz. Çünkü söz konusu maslahatlar birlikte alınan kararlara uygun olarak çıkarılmaktadır. Alınan kararlar heva ve hevese göre veya bir tek kişinin görüşüne göre değildir.⁴⁷¹

d- Demokratik sistemlerde çoğunluk hükmüne göre yaklaşık olarak varılan bir değerlendirme vardır. Yani mecliste bulunanların yarısından fazlasının seslerini bir yönde yükseltmeleri onlara yol gösterir. Bu sayede yasama heyetlerinin seçimi, nispi temsil yoluyla sağlanmış olur. Çünkü nispi temsil durumuna göre siyasi parti, % kaç sandalyeye sahipse, yasama meclisinde o oranda seslerini yükseltebilirler. Yani sistem, parlamentoda alınan çoğunluk kararına göre hareket eder ve alınan karar da uygulamaya konulmaya hak kazanmış olur.⁴⁷²

Düşünelim ki, uygulanan çoğunluğun veya ekseriyetin prensibi konusunda, demokratik nizamda çoğunluk terimini kullanma bağlamında bazı mülahazaları geçebilirsek bile, muteber olan azınlığın görüşü-emri olsa da geçerli olan çoğunluk prensibidir.⁴⁷³

⁴⁶⁹ Tabaiul İstibdad ve Masariul İstibad, s. 33.

⁴⁷⁰ Dr. Sami es-Salahat, eş-Şura, s. 315.

⁴⁷¹ a.g.e, s. 315.

⁴⁷² a.g.e., s.316.

⁴⁷³ a.g.e., s.316

Şer'i siyaset fukahası bu prensibe dayanmaktadırlar. Yani çoğunluğun görüşü ile amel etmeyi, ekseriyet terimini kabul etmeyi veya çoğunluk, anlaşmazlık ve çelişki ve tercih söz konusu olan konularda uygulanması gereken bir yoldur, burada çoğunluk prensibi esas almışlardır.

Nitekim Amidi'nin de (h.631/1233m.) görüşü bu merkezdedir. Yani çoğunluk esasına göre tercih yapılır.⁴⁷⁴

Sonra da hüküm ve siyasi konularda ve işlerde bununla amel edilmeye geçilir. Nitekim bu görüşte olan başkaca İslam bilginleri de vardır. Örneğin İmam Gazali (h.505/1111m) ve İbn Teymiyye (h.728/1327m) gibi ilim adamlarını verebiliriz. Nitekim Maverdi'nin (h.450/1058m) de dilinden şu ifadesini aktarabiliriz: "Mescit ehli, seçmeye daha hak sahibidirler. Mesela bir mescidin cemaati, bir imam üzerinde anlaşamazlarsa, bu durumda cemaatin oylarına başvurulur ve çoğunluğun görüşüne göre uygulamaya geçilir."⁴⁷⁵

Aynı şekilde şûra prensibine göre de bununla amel olunur. Nitekim üstat Abdülkadir Udeh (h.1383/1963m) de bu görüştedir. Gerçi çoğunluğun görüşüne itibar edilmediği takdirde o zaman şûranın bir anlamı da kalmaz. Ümmet açısından şûranın gerekliliği, çoğunluğun kararına göre hareket edilmesini zorunlu kılar.⁴⁷⁶

Fakihlerin görüşlerini ve ihtilaflarını düşündüğümüzde, onların, cumhurun görüşlerini kullanmasına gelince, fukaha bununla, fakihlerin çoğunluğunu demek istiyor. Konu ister siyasetle alakalı olsun, ister fıkıh ile ilgili olsun, buradan anlaşılan mana; fukahanın çoğunluk olarak söz konusu olan görüşleridir.

⁴⁷⁴ a.g.e., s.316

⁴⁷⁵ Maverdi, el-Ahkamussultaniyye, s. 182.

⁴⁷⁶ Dr. Sami es-Salahat, eş-Şûra, s. 317.

Burada dikkat edilmesi gereken problem, çoğunluğa, kanunun üzerinde değer verilmesi meselesidir. Nitekim felsefeciler de bu manada hüküm vermektedirler. Milletın galibiyeti, hâkim ve egemen olan galibiyetleridir, yoksa kanun bakımından olan galibiyet demek değildir.⁴⁷⁷

Ancak burada bir ittifakın varlığından söz edemeyiz. Bu mesele, demokrasi ile şûra arasında temel bir anlaşmazlık ve tartışma konusudur. Burada söz konusu olan çoğunluk kamu maslahatıyla ilgili olan içtihadı dayalı olan üstünlüktür, yoksa yasama hükümleri ve kanun bağlamında olan bir üstünlük demek değildir.

e- Bakanlar kurulu veya hükümet meclisi, yaklaşık bir benzetmeyle, birçok bakımlardan şûra meclisleri gibidir. Üyelik için, belli bir yaşa gelme şartı bulunmaktadır. Herhangi bir suç işlememiş olmalı, saygınlığına leke getirecek, yüz kızartıcı bir suç işlememiş olmalıdır. İyi olarak tanınan, kendisini tavır ve hareketleriyle topluma kabul ettiren biri olmalıdır. Şûra meclisi üyeleri de yaklaşık olarak bu türden şartlarla göreve alınırlar ve şeriat hükümlerini iyi bilenlerden seçilirler. Yani dindar olmalılar, ahlaklı olmalılar, İslam'a ve İslam ahlakına bağlı bulunmalıdırlar. Alanlarında deneyim sahibi olmalılar ve sorumluluğu üstlenebilecek ehliye haiz olmalıdırlar.⁴⁷⁸

9- Demokrasi de bir uygulama sistemidir:

Demokratik sistemlerinin deneyimlerinden yararlanmak mümkündür. Tıpkı icrai bir uygulama metodu olarak değerlendirilmelidir. Yoksa bir inanç olarak asla alınmamalı ve değerlendirilmemelidir. Yani genel kararların alınacağı, toplum

⁴⁷⁷ Ensari, eş-Şura ve Eseruha Fiddimukratiyye, s. 33.

⁴⁷⁸ Dr. Sami es-Salahat, eş-Şura, s. 317.

bireylerinin maslahatlarıyla alakalı işlerin yürütüleceği bir uygulama metodu gibi kabul edilmelidir.

Yani öyle bir uygulama metodu ki, farklı dinlere, ırklara ve renklere sahip olsalar bile toplum bireyleri arasında zorunlu yaşamının bir gereği olarak kabul gören bir uygulama olarak ele alınmalıdır. Demokrasinin yararlarından bir metot olarak üzerine odaklanılmalıdır. Yani faydaları celp etmek ve kötülükleri de uzaklaştırmak, sultadan ve bencillikten uzaklaştırmak adına bir uygulama olarak ele alınmalıdır. Ancak buna Makyavelist bir bakış açısıyla bakmamalıyız. Makyavel'e göre; hükümetler herhangi bir ahlak kuralıyla kendilerini bireyler gibi bağımlı kabul etmemelidirler. Çünkü hükümetler buna güç yetiremezler. Ya da asıl dava için, hedefe varmak adına her yol serbesttir. Düşünce değerlendirmesinde özetlenebilen tüm sebepleri, her şeyi kabul etmede müdahaleci görmektir.⁴⁷⁹

Şüphesiz İslam devletlerinin, dinlerine bağlılık gerekçeyle İslam ile çelişen her şeyi batıl saymak ve gayri kanuni olduğunu, uygulanabilir olmadığını göstermek için nass ortaya koymaları gerekir. Müslüman bireylerden oluşan herhangi bir İslam toplumunda, Müslümanların bir araya gelip Allah'ın helal kıldığı bir şeyi çoğunluk veya ekseriyet kararıyla haram kıldıkları ya da Allah'ın haram kıldığı bir şeyi helal kıldıkları asla düşünülemez ve böyle bir şey tasavvur bile olunamaz. Varsayalım ki, böyle bir şey gerçekleşti, bu durum, bir delil gibi algılanamaz ve alınan karar da geçerli olamaz. Bir başka anlatımla bu, şer'i manada bir kanıtlama ve ispat olarak kabul edilemez. Bu husus, şu iki sebepten ötürü böyledir:

Birincisi, helal ve haram kılmada asıl amaç, bu hakkın sadece yüce Allah'a has bir hak olduğu gerçeğidir. İkinci olarak

⁴⁷⁹ a.g.e., s. 322.

da bu hakkı, ister bir bütün toplum olarak, ister birey olarak hiçbir Müslüman kullanma hakkına sahip değildir. Allah'a ait olan bir hakkı, bir başkası asla kullanmaz, kullanamaz.

Böyle bir olay gerçekleşmiş olsa, varsayalım ki Müslümanlar, İslami bir toplumda çoğunlukla böyle karar aldılar. Bu karar yok hükmündedir ve şeriat esaslarına da aykırıdır. İki yünden geçersiz sayılır:

Şer'i hükümler, bu türden meclislerde sonuca bağlanmaz. Çünkü şer'i hükümlerdeki tartışmalarda göz önünde bulundurulması gereken esas, bunun ehlinden öğrenilmesi gereğidir. Bu, bir bakanlar kurulunun veya meclisin ya da parlamentonun veyahut da bakanlar kurulu üyelerinin sonuca bağlayacakları bir mesele değildir. Çünkü bunların seçiliş amaçları, siyasi manada halkın ıslahını sağlamak, ekonomik durumu düzelmektir. Yoksa görevleri şeriat hükümleri değiştirmek değildir.

Varsayalım ki, bir İslam toplumunda demokrasi adına böyle bir çoğunluk elde ettiler. Bu siyasi veya toplumun genel görüşü anlamında bir icma sayılmaz, bu, şer'i bir icma da olamaz Çünkü ikisi arasında, biri diğeriyle kıyaslanamayacak derecede çok büyük fark vardır.

Eğer parlamento çoğunluğu, şer'i hükümlerinden bir kısmını değiştirmek istese, buna da güçleri yetmez. Çünkü çoğunluğun ellerinde olması, İslam idaresi gölgesinde bir şer'i hükmü değiştirmeye güçleri yetmez. Diyelim ki zinayı mubah sayan ve İslami olmayan bir hükümette, bir düzende şer'i hükümler yoktur. Buna izin verilmesi aslında bir anarşidir. Bunun bir İslam devletinde, elde nass var olduğu sürece, siyasi bir araştırma konusu yapmak bile uygun değildir.⁴⁸⁰

⁴⁸⁰ a.g.e., s. 324.

Buna bağlı olarak şeraitlerde veya itikadî konularda kesin olan hükümlerin değişmesi söz konusu olamaz. Çünkü işin bu yönü devlette yer alan tüm gurupların ve partilerin üzerinde ittifak ettikleri anayasaya aykırı olacaktır. Bu nedenle buna itibar olunmaz. Çünkü millet gücün kaynağıdır. Çünkü millet o kanun üzerinde ittifak etmişler ve onu kabul etmişlerdir. Burada önemli olan, bir milim de olsa, bundan ayrılmamaktır. Eğer demokrasi bir toplumun dinine, inançlarına, mirasına ve örflerine aykırı bir durum sergilerse, o takdirde demokrasi, bireylerin toplumlarında dile getirdikleri demokrasi değildir.

Ancak şûra, ortaya koyduğu usul bakımından Müslümanlar tarafından bizzat başlı başına mutlak ve tamamen serbest olan bir kurum değildir. Aksine o da birtakım kayıtlarla ve esaslarla bağlıdır. Bunun em önemlisi de yüce Allah'ın şu kavlidir:

“Eğer din ve dünya konusunda anlaşmazlığa düşerseniz, Allah’a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allah’a ve Resulüne-Kitap ve Sünnete götürün. (Bu iki talimat çerçevesinde çözüme bağlayın.) Bu, hem daha hayırlı ve hem de sonuç itibariyle daha güzeldir.” (Nisa, 59)

Mademki şûranın durumu budur, evleviyetle diyebiliriz ki Müslümanların istedikleri demokrasinin uygulanması, ancak birtakım teamüllere ve esaslara bağlıdır. Bu da ancak iki şartla gerçekleşebilir:

a- Toplumsal açıdan vatandaşlar arasında siyasi konularda eşitlik sağlanmalıdır. Herhangi bir bireye, bir aileye veya bir partiye halka rağmen bir üstünlük ve ayrıcalık tanınmamalıdır. Nitekim Ömer b. Hattab (ra) diyor ki: “Anneleri kendilerini özgür olarak dünyaya getirdiği halde, sizler ne zaman halkı köleleştirdiniz?!”⁴⁸¹

⁴⁸¹ a.g.e., s. 325.

İster İslam devleti içerisinde olsunlar, ister İslam devleti dışında bulunsunlar, bu durum, Müslüman olsunlar veya olmasınlar bütün vatandaşlar için geçerlidir. Buna hukukta vatandaşlık hakları denir ki, bu her bir vatandaşın sahip olduğu hakları yanında, yapması gereken görevleri de var demektir. Yani herkes yasalar önünde eşittir, birini ötekisinden bir farkı ve ayrıcalığı yoktur. Hukuk ve görevler açısından eşitlik, sultaya karşı toplumu, milleti koruyan kalesidir. Ya da iç savaşa götürmekten veya aynı toplum içerisinde haklarının çiğnenmesi halinde birbirlerini boğazlamaktan koruyan, toplumların birbirlerine saldırılarını engelleyen bir kaledir. İşte bu şarta göre, bir toplumun içinde oluşan gurupçuluk ve ırkçılık anlaşmazlıklarını en aza indirme imkânımız olabilir.⁴⁸²

b- Ortak bir demokratik anayasa yapılmalı, aynı ülke veya devlet içerisinde bulunan farklı toplumlar buna uymalıdır. Çünkü demokratik bir idarede bu, esastır. Böylece devlet içerisinde bulunan bireyler olsun, partiler olsun, hepsi de üzerinde ittifak edilen bu demokratik anayasaya bağlı kalarak davranmak zorunda olurlar. Şartlarının yerine getirilmemesi durumunda ne yapılması gerekiyorsa, ona göre gereken uygulama yapılır. Bilakis gücü elinde bulunduran idarenin çıkardığı yasalar ve kararlar, emri altında yaşamayı kabul ettikleri devlete karşı görevlerini yapar olacaklardır. Çünkü o devlet, tüm vatandaşlarına eşit olarak haklarını ve özgürlüklerini garanti ediyor. Gerçi idare, uygulamalarında birtakım kayıt ve şartları da beraberinde getirir. Ancak oluşturulan demokratik anayasa mutlaka şu hususları içermelidir:

-İslam şeriatı, egemen olan nizamdır.

⁴⁸² a.g.e., s. 325.

- Herhangi bir bireyin veya bir azınlığın toplum aleyhinde olarak bir üstünlüğü olmayacaktır.

- Güçler arasında toplanma olmayacaktır.

- Herkes hakları ve özgürlükleri garanti edilecektir.

İşte buna göre tüm ülke vatandaşlarına, her bakımdan hak ve özgürlüklerini her alanda garanti altına alabiliriz. Bunu da İslam şeriatının çerçevesinde sağlayabiliriz.⁴⁸³

10-Şûrada İnsani Değerler:

İslam şeriatı, insanoğlunun tanıdığı en güzel elbise içerisinde, onlara bir insanlık şûrasını oluşturur. Bunu hem şekil ve hem içerik bakımından sağlar. Çünkü İslam dini, siyasal ve ekonomik alanlarda bu ikisi arasında denge kurulmasına önem verir ve orta bir yol izler. Hayatta insan haklarına değer verir, toplumun, kendi bireylerinin zorunlu ihtiyaçlarını karşılamada sorumluluk taşıdıklarını kabul eder. Nitekim insan özgürlüğüne ve saygınlığına da değer verir. Onu, Allah'ın (cc) huzurunda ve şariat önünde yaptıklarından sorumlu tutar. İslam ve İslam devleti, bununla insanın canını, malını, ırzını ve saygınlığını dengeli bir şekilde korumayı amaçlar.⁴⁸⁴

Gerçi Kur'an'ı Kerim'de hürriyet-özgürlük lafzı yer almamış olsa da bu kelimenin türevleri Kur'an'da birçok defa geçer. Mesela şu ayeti örnek verebiliriz:

Örneğin şu ayette yer alan "Tahrir" kelimesi gibi, Rabbiniz buyuruyor ki: *"Yanlışlıkla olması hali dışında bir müminin bir mümini öldürmeye hakkı olamaz. Kim yanlışlıkla bir mümini öldürürse, bunun cezası mümin bir köle azat etmesi (hürriyetine kavuşturması) ve öldürülen*

⁴⁸³ a.g.e., s. 325.

⁴⁸⁴ a.g.e., s. 329.

kimsenin ailesine teslim olunacak bir diyet ödemesi gerekir.” (Nisa, 92)

Bu ayette yer alan “Tahrir” kelimesi, azat etmek, özgürlüğüne, hürriyetine kavuşturmak demektir. Burada yer alan “Tahrir” kelimesi, “Hürriyet” kelimesinin türevlerindendir.

Nitekim yine aynı kelimenin bir başka türevi de “Muharreren” olarak aşağıdaki ayetin orijinalinde yer almaktadır.

“Ey Peygamber! Hani İmran’ın hanımı gebe kalınca demişti ki: “Rabbim! Ben, karnımda taşımakta olduğum bebeğimi dünya işlerinden uzak bir kul olarak sırf sana hizmet etsin diye adadım. Benim bu adağımı benden kabul buyur! Çünkü sen yapılan her duayı en iyi duyan ve her maksadı en iyi bilensin.” (Ali İmran, 35)

Burada yer alan “*Dünya işlerinden uzak bir kul olarak* *sırf sana hizmet etsin*” ifadesi, “Muharreren” kelimesine karşılık olarak verilmiştir. Yani özgürce, sadece sana yönelerek kullukta bulunsun, demektir.

İşte İslam, insanlar arasında ayrımcılığı, kayırmacılığı ve tefrikayı önlemek ve bunlarla savaşmak adına gönderilmiştir. İslam, kendi döneminde kölelikle savaşmıştır, insanlar arasında böyle bir ayırım yapılmasına rıza göstermemiştir.⁴⁸⁵

Hürriyetin birçok çeşitleri vardır. İslam siyasal nizamında bu, hem bireyi ve hem de cemaati kapsar. Bunun en açık örneklerini şöyle verebiliriz:

- *Kişisel veya bireysel özgürlük:* Bu, bireyin başkasına zarar vermemek kaydıyla, dilediğini yapması özgürlüğüdür. Zaten herkesin özgürlüğü, başkasının özgürlüğünün başladığı yerde biter. Kaldı ki, İslam bireysel özgürlüğü garanti altına

⁴⁸⁵ a.g.e., s. 330.

almıştır. Birey düşüncesinde, inançlarında özgürdür. Nitekim yüce Allah şöyle buyuruyor:

“Zorlamak suretiyle hiçbir kimseyi İslam’a, dine sokmak yoktur. Artık doğru olan İslam yolu ile batıl olan küfür yolu birbirinden ayrılıp gerçek ortaya çıkmıştır. Öyleyse her kim Tağut’u-Şeytanı reddedip Allah’a iman ederse işte o, muhakkak kopması mümkün olmayan sapa sağlam kulpa yapışmıştır. Allah her şeyi hakkıyla işitendir, bilendir.” (Bakara, 256)

Hz. Peygamber (sav) Medine’ye hicret buyurduklarında, Müslümanlarla gayrimüslimler arasında, Medine’nin yerleşik halklarından olan Yahudiler de dâhil olmak üzere, Resulullah’ın kurduğu devletin bayrağı ve idaresi altında özgürce yaşayabilmeleri için hazırladığı sözleşmede (Medine Vesikası’nda) herkese özgürlüklerini tanımıştır.

Resulullah (sav) İslam’ı kabul etmeyen hiçbir Medine yerlisini, oradan silip çıkarmamıştır. Bir etnik ve dini temizliğe girişmemiştir. Herkese çok geniş manada inanç ve yaşam özgürlüklerini tanımıştır.⁴⁸⁶

Hazırlanan bu sözleşmede (Medine Vesikası’nda), Allah Resülü’nün dehası çok açık ve net bir şekilde görülmektedir. Çünkü vesikada yer alan maddeleri arasında muazzam bir irtibat ve çok geniş kapsamlı olduğu görülmektedir.

O dönemde Medine’de yerleşmiş olan halk ile Müslümanlar arasında, bu vesikada Resulullah (sav) tarafından her konuyu, tüm boyutlarıyla maddelere geçirmişti. Vesikada yer alan kural ve prensipler, insanlar arasında mutlak adaleti, tam eşitliği sağlayacak durumda idi. Renkleri, dilleri, dinleri farklı da olsa, bu vesika onlara, hakları ve öz-

⁴⁸⁶ a.g.e., s. 331.

gürlükleri konusunda her bakımdan yararlanabilecekleri bir eşitlik sağlıyordu.⁴⁸⁷

Vesika veya hazırlanan o anayasa, içinde yer alan maddeleri itibarıyla bile bugün de bilinen şekliyle birtakım ülkelerin yasalarında yer almaya devam etmektedir. Belki de dünyada ilk yazılı anayasa olarak asırlar geçmesine rağmen uygulanan bu anayasa hâlâ elimizde mevcuttur ve bu anayasayı siyasi bir nitelikte ilk olarak Allah Resulü (sav) hazırlayıp uygulamaya koymuştur.⁴⁸⁸

Siyasi olarak bu vesika, açıkça şu maddeleri içeriyordu; herkes özgürlük hakkına sahiptir ve herkesiz özgürlüğü korunma altına alınmıştır, herkes din, inanç, ibadet, hak ve güvenlik konusundaki haklarında tamamen özgürdür. Herkesin din özgürlüğü hiçbir ayırma gidilmeden, Müslüman, Yahudi denmeden, herkes inancını rahat bir şekilde ve özgürce yaşayabilecektir.

Vesika, bir tehdidi ve uyarıyı içerdiği gibi, vesika veya anayasa da yer alan prensiplere muhalefet edenlerin veya kuralları çiğneyenlerin, bu gücü kırmaya çalışanların da ağır bir şekilde cezalandırılacaklarını içeriyordu. Vesika, aynı zamanda insanlar arasında adaletin ve eşitlik prensibinin gerçekleştirilmesini de bir madde halinde getiriyordu.⁴⁸⁹

İslam devletinin bir görevi de halk arasında adaleti gerçekleştirmek, bu alanları ve yolları bütün insanlara geniş olarak açmak ve kolaylaştırmaktır. Bu sayede insanlar en kolay ve en hızlı yoldan haklarını elde edebilsinler. Bu konuda herhangi bir sıkıntı ve güçlük, bir problemle karşılaşmasınlar.⁴⁹⁰

⁴⁸⁷ Devleturresul Minettekvin ilet temkin, s. 420.

⁴⁸⁸ Ebu Faris, en-Nizamussiyasi, s. 65.

⁴⁸⁹ Sallabi, es-Siretunnebeviyye, c. 1, s. 575.

⁴⁹⁰ a.g.e., c. 1, s. 576.

Hak sahibini zora sokacak veya ona, hakkını elde etmede sıkıntı verecek tüm engelleri de ortadan kaldırmalıdır. İslam, devlet idarecilerine halkları arasında hiçbir ayrıma gitmeden adaleti saplanmasını farz ve gerekli kılmıştır. Dilleri, ülkeleri, sosyal konumları ne olursa olsun, hepsine aynı eşitlikle ve aynı adil uygulama ile yaklaşmak zorunluluğunu getirmiştir. Devlet adamları, hasımlar arasında hüküm ve karar verirlerken, yargılarken, hakkı yerine getirirken yargılananların kendi yakın dostları, arkadaşları, akrabası olmasına bakmaz, onların fakir veya zengin olmalarına, işçi veya işveren olmalarına asla bakmaz, bunu dikkate almazlar, almamalıdır. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

“Ey iman edenler! Allah için verdiğiniz sözleri yerine getirerek Allah’ın emir ve yasaklarına saygı gösteren ve herhangi bir sapmaya kaçmaksızın adaletle şahitlikte bulunan kimseler olun! Bir topluluğa karşı olan kin ve nefretiniz, sizi onlara karşı adaletsizliğe ve şahitlikten sapmaya sevk etmesin. Herkese karşı adaletli davranın. Adaletli davranmanız, Allah’ın emirlerine bağlı kalmanız takvaya en uygun bir harekettir. Allah’ın azabından korkarak Allah’ın emir ve yasaklarına uyun. Doğrusu Allah yaptığınız her şeyden haberdardır.” (Maide, 8)

Ayet şu konuya dikkate çekmektedir, bir kavme veya topluma olan kininiz, sizi, onlara zulmetmeye, haksızlıkta bulunmaya götürmesin. Bunun aksi de yani mefhumu muhalifi de bir kavme karşı duyduğunuz sevgi sebebiyle, bu sizi onlar adına hakkı çiğnemenize, taraf tutmanıza, onlara meylettirmeye götürmesin.⁴⁹¹

⁴⁹¹ a.g.e., c. 1, s. 576.

Nitekim yüce Allah yine buyuruyor ki: “Ey Muhammed! Bundan dolayı sen çağrıya devam et ve emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Onların hevâ ve heveslerine uyma ve şöyle de: “Ben, Allah’ın indirdiği her kitaba inandım ve aranızda adaleti gerçekleştirmekle emrolundum. Allah bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbinizdir. Bizim işlediklerimiz bize, sizin işledikleriniz size dir. Bizimle sizin aranızda tartışılacak bir şey yoktur. Allah, hepimizi bir araya toplayacaktır. Dönüş de ancak o’nadır.” (Şûra, 15)

Resulullah’ın (sav), bu ayette ifade edildiğine göre, kendisinin düşmanlık etmek değil, merhamet etmek ve insanlara insaflı davranmakla emredildiğini görüyoruz. Allah Resülü adeta şöyle der gibidir: “Bana, herhangi bir kimseye karşı, onun lehinde veya aleyhinde hareket etmem, taassup göstermem yakışık almaz, doğru da değildir. Benim halkla olan ilişkim eşitlik esasına dayanır. Bu da adaletli olmamı, insaflı davranarak merhamet sergilememi gerektirir.

Ben, hak kimden yana ise onun yanında yer alırım, hak kimin aleyhinde ise ben de onun hasmıyım. Benim dinime göre, konumu, durumu ve inancı ne olursa olsun herhangi bir bireye ayrıcalık tanımak yoktur. Yakınlarımla farklı bir hakları, yabancıların da farklı bir hakları var gibi benim yanımda bir hak anlayışı yoktur. Ya da ileri gelenlerin, ekâbir takımının benim yanımda farklı, küçüklerin, sıradan insanların ise farklı bir hak ve konumları yoktur. Bana göre ileri gelenler de sıradan olanlar da eşittir. Hak, herkes için haktır, herke eşit olarak haklarını kullanacaktır. Günah ve suç da herkes için günah ve suçtur, bu nedenle de kimseye bir ayrıcalık yapılmaz. Haram, herkes için haramdır, helal de herkes için he-

laldir. Farz olan şeyler de herkes için farzdır. Hatta ben bile ilahi kanunun hükmü dışında değilim.⁴⁹²

Yüce Allah buyuruyor ki: *“Ey iman edenler! Haktan tarafa olup insanlar arasında her işinizde ve her alanda adaleti tüm gücünüzle sürdürüp ayakta tutun! Allah’ın rızasını gözetin şahitler olun! Hatta kendiniz, ana ve babanız, yakın akrabalarınız aleyhinde de olsa adaletten, doğruluktan ayrılmayın. Haklarında şahitlikte bulunduğunuz kimseler ister zengin, ister fakir olsunlar, unutmayın ki Allah bu ikisine de sizden daha yakındır. O halde heva ve arzularınıza uyarak adaleti terk etmeyin-yalan şahitlikte bulunmayın. Eğer şahitlikten dilinizi gerçek olmayan tarafa bükerek veya şahitlik etmekten kaçırırsanız, bilin ki şüphesiz Allah, bütün işlerinize muttallidir, hepsinden haberdardır.”* (Nisa, 135)

Şeriat ve siyaset bilimcilere, göre zimmet ehli-azınlıklar fıkhi-hukuku açısından değerlendirildiğine gösteriyor ki, bizim ilim adamlarımız, azınlıklara-zimmet ehline karşı hem insafı ve hem de adil davranmışlardır. Onların da ülke vatandaşları olmaları hasebiyle tam bir özgürlük hakları vardır. Bu, din ve milliyetçilik temellerine dayanmayan tam bir özgürlüktü. İslam çağlarının hiçbir döneminde İslam uygarlığı bağlamında ne milliyetçiliğe ve ne de din ayrılığına dayalı bir etnik temizliğe gidilmemiştir. Bu, tüm cemaatler ve toplumlar için geçerliydi. Aksine İslam ülkeleri, etnik kökeni, inancı, rengi, ırkı ve dili ne olursa olsun, hiçbir ayırma yer vermeksizin hepsine aynı şekilde kucak açan ilk ülke olma konumunda olmuşlardır. Hangi toplum ve cemaat olursa olsun, isteyen herkese bu manada kucak açmış ve onların ne kültürüne ne de dinlerine dokunmuştur.

⁴⁹² Ebul Ala el-Mevdudi, el-Hükümetul İslamiyye, s. 202.

Nitekim Yahudiler, Endülüs'ten (İspanya'dan) Hristiyan baskısı ve zulmünden, etnik ve dini temizlik yüzünde kaçmak zorunda kaldıklarında bile onlara kucak açanlar Müslümanlar olmuşlardır. Yani Dar'ül İslam'a sığınmışlardır. İslam davetinde hiçbir zaman bu türden bir sorun yaşanmamıştır.⁴⁹³

Bir de İslam'da çalışma ve öğrenim özgürlüğü vardır. Ezaya ve haksızlığa sebep olanlara karşı haklarını savunmak için de ezilenlerin kendilerini savunma özgürlükleri ve hakları vardır. Ezenlerin konumları ne olursa olsun, ister hâkim, idareci, ister idarede herhangi sorumluluk taşıyan biri olsun, haksızlığının karşılığını mutlaka görür. Ayrıca ev edinme ve ikamet özgürlüğü de vardır...

İslam devletinde bireyin özgürlüğü, görüşünü açık olarak ortaya koyabilme ve ifade etme hakkı vardır. İslam şemsiyesi altında hangi cemaate mensup olursa olsun, bu konuda men-subiyet özgürlüğü vardır. Yeter ki söz konusu cemaat veya toplumlar düşünce sistemi olarak İslami bir metodu prensip edinmiş olsunlar. Çünkü İslam'ın akide usulünün gereği olarak düşüncede birtakım kurallar vardır. Bireyin bunlara bağlanmasında veya intisabında herhangi bir zorluk söz konusu değildir. Çünkü vesileler ve araçlar tercihinde karakterler değişebilir; ama varılacak ve gidilecek olan hedefte ittifak edebilirler. Özellikle de eğer gidilecek olan yol tek ise İslam yolu ise burada araçlar farklı da olsa ittifak şarttır.

Kuşkusuz adalet ve özgürlük bizim şeriatımız açısından iki temel unsurdurlar. Kaldı ki bu ikisi aynı zamanda tüm ülkelerde gücün ve istikametın temeli olduğu hususu da unutulmamalıdır.⁴⁹⁴

⁴⁹³ Dr. Sami es-Salahat, eş-Şura, s.322.

⁴⁹⁴ a.g.e., s. 333.

Eşitlik:

Eşitlik prensibi, İslam'ın öngördüğü genel ve temel prensiplerden biridir. Bu prensip, İslam binasında yer alan İslam toplumunun ortak olan temel bir prensipleridir. Buna bağlı olarak modern çağda yasalar ve kanunlar çıkarılmıştır Nitekim Kur'an'ı Kerim'in şu ayeti eşitlik prensibini teyit babında gerçeği dile getiriyor. Rabbimiz buyuruyor ki:

“Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır.” (Hucurat, 13)

Veda Haccı esnasında Resulullah (sav) insanlara şöyle seslenmişti: *“Ey insanlar! Şüphesiz Rabbiniz bir tektir. Babanız birdir. Dikkat edin! Arapların Arap olmayanlara, Arap olmayanların da Araplara, kırmızı tenlinin siyah tenliye, siyah tenlinin kırmızı tenliye bir üstünlükleri yoktur. Üstünlük sadece takva ile dir (Allah'ın emirlerine ve yasaklarına karşı olan bağlılık ve duyarlılıkları oranındadır.) Tebliğ ettim mi?”* Orada bulunanlar da: *“Resulullah (sav) tebliğ buyurdular”* diye seslendiler.” Daha sonra Resulullah (sav) şöyle buyurmuşlardır: *“Şüphesiz Allah aranızda kan dökmeyi ve haksız yere mallarınızı almanızı da haram kılmış, yasaklamıştır. Tebliğ ettim mi?”* Orada bulunanlar da: *“Resulullah (sav) tebliğ buyurdular”* diye seslendiler. Bu defa Resulullah (sav): *“O halde burada hazır bulunanlar, benden duyup öğrendiklerini burada hazır olmayanlara iletinler”* buyurdu.⁴⁹⁵

⁴⁹⁵ Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 5, s. 411.

Resulullah'tan (sav) şu ifadeleri rivayet olunmuştur: *“Müminlerin-Müslümanların kanları birbirine denktir; onlar başkalarına karşı bir tek el konumundadırlar. Onların en sıradan olanının verdiği garanti geçerlidir.”*⁴⁹⁶

İşte bu prensip, çok eskiden beri farklı milletleri ve toplulukları İslam'a çeken en önemli prensiplerdendir. Çünkü bu prensip ilk Müslümanların güç aldıkları kaynaklardan bir kaynağın öngördüğü prensiptir.⁴⁹⁷

Burada sözü edilen eşitlik hayatın her alanında insanlar arasında söz konusu olan genel manadaki eşitlik demek değildir. Yani kimilerinin bu türden eşitlik olsun diye öncülük ettikleri ve bunun bir adalet gereği olduğunu savundukları türden aldatmaca bir eşitlik değildir.⁴⁹⁸

Çünkü yaratılış gereği olarak insanlar arasında birtakım farklılıklar vardır, yaratılışlarının gereği olarak güç, kuvvet gibi konularda aralarında farklılıklar vardır. Ancak burada söz konusu edilen eşitlik, İslam şeriatının öngördüğü eşitliktir. Yani öyle bir eşitlik ki, içinde eşitlik söz konusu olabilecek olan durumlarla ilgili olan eşitliktir. Yoksa her durumla ilgili olan mutlak manada bir eşitlik değildir.⁴⁹⁹

Eşitlik, insanlar arasında şeriat, yargı ve İslami hükümler önünde bütünüyle herkese karşı olması gereken eşitliktir. Yani tüm haklarını alma bakımından, kimsenin cinsine, kökenine, rengine, servetine, makam ve mevkiine ve buna benzer hususlara bakmadan, bunlar dikkate alınmadan olan eşitliktir.⁵⁰⁰

⁴⁹⁶ Buharî, h.111, 1870,3047, 3172; Müslim, h.1370; Ebu Davud, Sünen, Diyat, 4/238, h.4530.

⁴⁹⁷ Abdulhamid Mütevellî, Mebadiu Nizamil-Hükûm Fil İslam, s. 185.

⁴⁹⁸ Habenneke el-Meydanî, el-Ahlakul İslamiyye, c. 1, s. 624.

⁴⁹⁹ Muhammed Nureddin, Mebadiu İlmi İdare, s. 116.

⁵⁰⁰ Sallabi, Fıkhuttemkin Fil-Kur'ani'l-Kerim, s. 463.

Bütün insanlar, İslam nazarında eşittirler. İdare eden de idare edilenler de erkekler de kadınlar da Arap'ı da Arap olmayanı da Beyazı da siyahsı da İslam nazarında birbirlerine eşittirler. İslam, cins, ırk, dil, soy, tabaka, idare eden, idare olunanlar sebebiyle oluşturulan tüm farkları geçersiz kılmış, hepsini ortadan kaldırmıştır. Tüm insanları eşit saymıştır. Şeriat karşısında hepsi de aynadırlar, eşittirler. Bu nedenle ilk İslam devleti, halk arasındaki uygulamalarında bu prensibe göre hareket eder ve şu esaslara uyardı:

- Eşitlik prensibi kulluğa dayalı olan taabbüdü bir emir dir. Yüce Allah buna göre kişiyi, ya ecirle veya ceza ile değerlendirir.

- İnsanlar arasında tabaka, örf, kabilecilik, milliyetçilik, ırkçılık, vatancılık, bölgecilik ve benzeri farklılıkların kaldırılması. Çünkü bunlar insanlar arasında olması gereken eşitlik prensibini yok eden şeylerdir, üstünlük adına ilahi ölçüyü ihlal etmektir. Oysa Allah katında yegâne üstünlük takva ile dir.

- Herkes için olması gereken eşitlik prensibine uyulmalı ve bu uygulanmalıdır. Kimseye bulunduğu makam, mevki, gücü, soyu ve hasebi yönünden değer verilmeye kalkışılmamalıdır. Herkese aynı fırsatlar tanınmalı, herkes kendi gücü, yeterliliği ve ürettiği şeyler bağlamında fırsatlar tanınmalıdır.

Çünkü İslam devleti vatandaşları arasında eşitlik prensibine uyulması ve bunun tatbiki, onların saflarını güçlendirir, birliklerini sağlar. Bunun neticesinde karşılıklı merhametli olmalarını, aynı inanç ve gaye adına, aynı prensip uğruna yaşamalarını sağlar.⁵⁰¹

Medine Vesikası, Resulullah (sav) döneminde devletin ihtiyaç duyduğu her şeyi kapsıyordu. Gerek anayasal bir güç

⁵⁰¹ a.g.e., s.466.

olarak, gerek idari olarak, bireylerin devletle olan ilişkileri olarak her şey orada vardı. Medine döneminde Kur'an, on yol daha inmeye devam ediyordu. Bu arada Müslümanlara bir hayat yolu çiziyordu, nasıl bir idare sergilemeleri gerektiği hususunda prensipler getiriyordu, siyasetin temellerini belirliyordu, toplumla ilgili işleri, haram ve helal hükümlerini gösteriyordu. Yargılama esaslarını, adalet kurallarını, gerek içte ve gerekse dışta uyulması gereken İslam devleti kanunlarını ortaya koyuyordu. Sünnet de bunları destekliyordu, takviye ediyor, aydınlatma konusunda detay getiriyordu.

Bu vesika-belge anayasal düzenlemeler açısından çok geniş yollar çiziyordu, Müslümanlarla gayrimüslimler arasındaki ilişkilerine de sınırlar getirerek en önemli antlaşmalar ve sözleşmeler sağlanıyordu. Bu arada genel olarak aralarında ilişki karşılıklı müsamahaya, toleransa, adalete ve eşitliğe dayanıyordu.⁵⁰²

Bu vesika veya belgede uygarlık alanında birçok değerler bulunuyordu ki, bugünkü insanlar bunun adına "İnsan Hakları" demektedirler.⁵⁰³

Sahabe ve İslam bilginleri uygulamalarında eşitlik, çok dikkatle üzerinde durularak açıkça bu konu vurgulanmış, bu prensip onların döneminde açıkça görülecek düzeydeydi. Özellikle bu esaslı prensibin, İslam devleti içerisinde gayrimüslimler üzerinde uygulaması çok açık ve netti, onlar bu haktan ve uygulamadan rahat olarak yararlanıyorlardı. Bu konuda gelen birçok rivayetler bulunmaktadır. Bir örnek olması için Hz. Ömer'in (ra) Amr b. As'ın Mısır'da bir Kıpti'yi dövmesi sebebiyle ona söylediği şu sözü hatırlatalım: "Anneleri, onları özgür olarak doğurdıkları halde siz, ne zamandan beri insanları köleleştirdiniz?"⁵⁰⁴

⁵⁰² Sallabi, Essiretunnebeviyye, c. 1, s. 581.

⁵⁰³ a.g.e., c. 1, s. 581.

⁵⁰⁴ Dr. Sami es-Salahat, eş-Şura, s. 334.

Nitekim eşitlik prensibi bağlamında yargı alanında da gördüğümüz bir gerçek vardır. İslam nizamında güçler arasında çok geniş manada bir farklılık vardır. Biri diğerine müdahale edemez. Örneğin idareci veya devlet başkanı, gerektiğinde, kendisi tarafından atanan bir hâkim karşısında muhakeme edilebilirdi. Mesela Hz. Ali (ra), kendisi tarafından atanmış olan kadısı-yargıcı Şûrayh b. Hanî karşısına çıkmıştı. Bunun sebebi de Siffin Savaşı sırasında kaybolan zırhı, bir Yahudi'de bulunmuştu. Böylece davacı da davalı da hâkimin karşısına aynı konumda çıkıyorlardı. Yani Hz. Ali (ra) ve Yahudi, yargıcın huzuruna çıktıklarında yan yana idiler. Netice de hâkim de mahkûm da yargıç huzuruna eşit olarak çıkmışlardır, birine karşı herhangi bir ayrıcalık gözetilmemiştir.⁵⁰⁵

Çünkü Resulullah (sav) eşitlik prensibinin uygulanmasına açıkça önem verirdi. Hz. Aişe'nin (r. anha) rivayetine göre, Mahzum kabilesinden hırsızlık yapan bir kadının durumu Kureyşlileri derinden ilgilendiriyordu. Çünkü kadın soylu bir aileye mensuptu. Bu nedenle, konu hakkında aracı olması için Resulullah (sav) ile kim konuyu görüşebilir, böyle bir şeye Usame b. Zeyd dışında kimse Resulullah'ın (sav) huzuruna aracı olarak çıkmaya cesaret edemez dediler. Çünkü Usame, Resulullah'ın takın dostudur, dediler. Bunun üzerine Usame gidip konu hakkında Resulullah (sav) ile görüştü. Resulullah da (sav) Usame'ye:

“Sen, Allah'ın öngördüğü bir cezanın kaldırılması için aracılık mı ediyorsun?” diyerek onu uyardı ve sonra da kalkıp şu hitapta bulundu: *“Ey insanlar! Şüphesiz sizden önce geçenlerin sapıtması, içlerinden saygın birinin hırsızlık yapması durumunda, ona dokunmazlardı. Fakat içlerinden zayıf ve savunanı olmayan birinin hırsızlık yap-*

⁵⁰⁵ Ebu Yala el-Ferra, el-Ahkamussultaniyye, s. 66.

ması halinde ona hemen hırsızlık cezasını uygularlardı. Allah adına yemin olsun ki, eğer Muhammed'in kızı Fatıma hırsızlık yapmış olsaydı, Muhammed derhal onun da elini keserdi.”⁵⁰⁶

Hız. Ömer de (ra), valisi olan Ebu Musa el-Eşari'ye yazdığı bir mektubunda açıkça şu ifadelerle yer veriyordu:

“Asıl konuya gelince, yargı işi, kesin olarak uyulması gereken farz bir hükümdür ve izlenmesi icap eden bir sünnettir, bir yoldur. Bu yazdıkları çok iyi anla, sana herhangi biri dava geldiğinde, orada sadece hakkı söyleyip de, uygulamayı yapmamak sana bir yarar sağlamaz. Meclisinde bulunalar arasında eşit davran, kararlarında adil ol, seninle görüşenlere karşı da eşitlikten ayrılma ki, ileri gelenler senin tutumundan dolayı kendilerinde bir cesaret bulamasınlar, zayıf ve güçsüz olanlar zulmünden korkmasınlar. Davayı açanın delil sunması gerekir, davalıya da inkârı halinde yemin ettirilmesi lazım gelir. İki Müslüman'ın arasını bulmak, barıştırmak caizdir. Fakat bir haramı helal veya bir helâlî haram kılanlar arasında sulha yer yoktur. Dün verdiğin bir karar ile ilgili olarak, nefsine danışman halinde, onun yanlış olduğunu fark ettiğinde, doğruyu bulman halinde, yeniden hakka başvurman için, çünkü tutumun sana bir engel çıkarmasın, hak olan ne ise, ona dön. Çünkü hakkı hiçbir şey iptal edemez, geçersiz kılamaz. Hakk'a dönmek, batılda ısrar etmekten daha hayırlıdır. Sana anlayışlı olmanı tavsiye ederim, anlayışlı olmanı... Bir şey eğer içinde rahatsızlığa neden oluyorsa, seni huzursuz ediyorsa, işin anlayışlı olan tarafına bakmalısın.”⁵⁰⁷

⁵⁰⁶ Askalani, Fethulbari, c. 12, s. 106.

⁵⁰⁷ Darekutni, Sünen, c. 3, s. 447.

Görevlendirmede ve Kamu hizmetlerinde Eşitlik:

Gördüğümüz kadarıyla şer'i nasslar ister istemez sorumluluk verilmesi konularında eşitliğe ve kişinin gücüne göre tercih yapılmasını öngörmektedir. Nitekim biz bu gerçeği, Hz. Peygamberin (sav), Ebu Zer'in (ra) kendisinden bir görev istemesi üzerine, ona söyledikleri şu ifadelerinden görmekteyiz: *"Ey Ebu Zer! (ra) Sen zayıfsın, oysa görev bir emanettir. O, kıyamet günün rezilliğe ve pişman olmaya sebeptir. Ancak hakkıyla onu yerine getirenler ve üstlendikleri görevi gereği gibi yerine getirenler bunun dışındadırlar."*⁵⁰⁸

11-Şûra ve İslah (Reform) Meselesi:

Şûra söz konusu olunca bu, ister istemez, devletlerin partilerin, kurum ve kuruluşların, büyük Arap ve İslam dünyamızda reform davetçilerinin ya da çığırtkanlarının üzerinde çokça durdukları konu ve meselelerle de irtibatlı olan bir konudur. Aslında olması gereken ıslah veya yenilenme durumu, kendi iç işlerimizle ilgili bir mesele olup, Müslüman toplumların da özü oluşturan bir talepleri ve istekleridir.

Gerçek manada olan bir ıslahat veya yenilik ya da reform, bizzat ümmetin kendi akidelerinden ve kültürlerinden çıkacak olan bir yeniliktir. Onların uygarlık şahsiyetinden, kalkınma yeteneklerinde doğacak olan bir şeydir. Bu, öyle bir ıslahat, yenilik veya değişimdir ki, buna inanan ümmet, ona cevap veremeliler, onu özümsemeliler ve onun içinde şekillenmelidirler. Ya da en azından bu konuda bütün bunlar için yetenekleri ve kabiliyetleri bulunmalıdır.⁵⁰⁹

⁵⁰⁸ Nevevi, Müslim Şerhi, c. 12, s. 177.

⁵⁰⁹ Reysuni, eş-Şûra, s. 155.

İslam toplumları ve milletleri aslında şiddetli bir şekilde bir şûra kültürüne ve onu yaymaya muhtaçtırlar. Bunu mümkün olan tüm yollardan yararlanarak yapmalıdırlar. Yayın organlarından tutun da eğitim-öğretim, vaaz ve irşat, hitabet ve fevte konularına dek her yoldan yararlanmak suretiyle gereken yapılmalıdır. Nitekim şûra kültürü de genel olara bu türden bir uygulamanın tohumun her alanında yaygınlaştırılmasını gerektirir. Ki insanlar onun yaşasınlar, onunla kalkıp onunla oturabilsinler, değerlerini ona göre kavrasınlar ve ret edeceklerini de bu bağlamda reddetsinler. Şûra sadece önde gelenlere, idarecilere, büyüklere özgü bir şey de değildir. Ya da halifenin tercihlerine göre olması gereken bir şey de değildir. Savaşlarla, savaş alanlarıyla, siyaset ve buna bağlı meselelerle ilgili konulara da özgü bir görev değildir. Bu, genel manada olan bir görevdir.

Şûra, bir hayat uygulamasıdır, bir fikir ve metodudur. Şûra, ilişkiler ve muameleler uygulamasıdır. Kimse şûrasız yapamaz. Herkes şûraya, danışmaya muhtaçtır. İşte Beşerin Efendisi Resulullah (sav), o bile şûrasız, danışmadan iş yapmazdı. Küçük ve büyük, genel ve özel, dini ve dünyevi her konuda ashabıyla istişarede bulunur, onlara danışırdı.

Şûra, karı koca arasında söz konusu olan ailevi problemleri çözmede, doğruyu göstermede, baba ile çocuklarının arasını bulmada bir metottur. Karşılıklı olarak birbirlerini anlamaya, birbirleriyle diyalog kurmaya yarayan samimi bir yol ve uygulamadır. Şûra, bizi tek başımıza kararlar almaktan ve bunun getireceği sıkıntı ve sarsıntılardan bizi uzaklaştırır. Şûra, bizi şu yanlış düşünceden, erkeklerin kadınlar üzerinde soyut manada egemen olduğunu, onların baskısı ve tahakkümü altında bulunduğu düşüncesinden uzak tutar. Ancak onlarla bir dayanışma, istişare, karşılıklı anlayış, algılama, anlayış ve yar-

dımlaşma, hoşnutluk içerisinde görüşme ile erkeğin kadınlar üzerinde bir üstünlüğü söz konusudur.

Eğer Şûra, Kur'an ve sünnete uygun olarak uygulandığına, bireylerin hayatlarında ve eşler arasında buna uygun olarak sürdürüldüğüne, çocuklarıyla babaları arasında bu çerçevede devam ettirildiğine göre o takdirde genel türden olan her konuda ve her işte, ortak olan meselelerde de gayet rahat olarak uygulanacağı bir gerçektir.⁵¹⁰

Şûra kültürünün bir gereği olarak küçük sosyal birimlerde bir alanda olmak üzere şûraya dayalı ilişkiler ve önlemler oluşur. Örneğin aynı alanda birlikte oturanlar, aynı sanat çevresi etrafında beraberliklerini, sürdürenler, köy, kasaba, mescitlerde buluşanlar, pazar ve panayırarda bir araya gelenler, bir atölyede, bir fabrikada, bir ziraatla ilgili alanda, kısaca her konu ve her problemle ilgili alanlarda ve benzeri yerlerde şûra kültüründen yararlanılabilir.

Yine birtakım müşterek meseleler, müşterek maslahatlar ve müşterek problemler de var ki, bütün hepsi hakkında da istişarede bulunmak, istişareye dayalı algılamalara ve tedbirlere ihtiyaç vardır. Bu istişare durumu ister konu ile ilgisi bulunanlar arasında olsun, ister konu ile alakalı delegeleri, temsilcileri, vekilleri, ister bilginleri arasında sürsün fark etmez. Yani bunların şeriata ve fıkha ait içtihatları olsun ya da değişik meseleler ve problemlere dair konularla ilgili olsun fark etmez. Diyalog ve görüşmeler yoluyla aralarında danışarak ve istişarede bulunarak bunları mümkün olduğunca ittifakla çözüme bağlamalıdır.

Biz bu konunun temellerini ta Resulullah (sav) zamanına kadar, sahabesi dönemlerine kadar var olduğunu görmekte-

⁵¹⁰ a.g.e., s. 157.

yiz. Sahabenin en önemli müşavereleri, görüşleri ve en yaygın olanları içtihadı taalluk eden görüşmeleriydi. Çok önemli durumlar ve fiiller, anlaşmazlıklar karşısında en önemli gördükleri hükümleri bir sonuca bağlama konusunda danışma gayretleriydi. Nitekim İslam devletinde görev yapan kadıların ve fakihlerin de kendi çağlarında değişik konular hakkında yaptıkları iş bu idi.

Bu noktada özetle demek gerekirse şûra meselesi, bir kültür olarak herkesin buna duyarlı olmaları ve genel bir gidişat olarak bunu yapmaları gerekir. Bu, kanun ve nizam haline gelmeden önce artık bir ahlak, bir edep halini almalıdır. Çünkü kanunların, nizamların başarılı olması veya olmaması şûra kültürüne bağlı olarak bununla ne kadar ilgili olduğumuza bağlıdır. Bu nedenle onu oluşturan kültür, onu besler ve güçlendirir. Daha sonra da onu himaye eder ve onun bozulmasına, geçersiz kılınmasına engel olur. Eğer bu şûra kültürü değer kazanır ve toplumun her kesiminde faal hale getirilirse, tüm işlerinde buna başvurulursa, işte o zaman “biz bundan böyle şûra kurumunu hayata geçirir ve onu devlet, devlet kurumları ve buna yardımcı olan kurumlar düzeyinde bir düzenleme yapabiliriz” diye konuşabiliriz.⁵¹¹

12-Şûra İslam Dininin bir parçasıdır:

Şûra, aslında dinin bir cüzü, bir parçasıdır. Bu itibarla şeraitin de bir parçasıdır. İslam sisteminin mükemmel olan nizamının da bir parçasıdır. Fakat şûra sistemi, bugün istenilen en mükemmel düzeyde değildir. Sadece cüzi olan tüm parçalarını veya nizamlarını harekete geçirmekle bu sağlanabilir. Nitekim parçalardan herhangi birisinin sakat olması durumunda bu, diğer parçalarını da olumsuz olarak etkiler, onların da faaliyetle-

⁵¹¹ a.g.e., s.160.

rini sıkıntıya sokar. Bunun aksi de doğrudur. Bir parçanın düzelmesi halinde, ona bağlı olarak diğer parçalar da sağlıklı çalışır.

Şûra, kendi cinsinden olan bir sistemde ve uygun olan ortamlarda uygulandığında, iyi bir şekilde bundan yararlanılmasına ve amaçlarının gerçekleşmesine izin verildiğinde, gerek şûra ve gerekse buna bağlı olarak diğer hususların tam olarak uygulanmasıyla, uygun olmayan ortamlarda, sıkıntılı durumlar veya buna müsait olmayan konularda devreye sokulduğunda, zamana, zemine ve ortama göre faydalı olup olmama, yarar getirip getirmeme konularında farklılık sergiler.

Örneğin bir yerde ahlak ve onu ayakta tutan şeyler kaybedilirse, o zaman şûra sistemi sadece münakaşa ve tartışma yeri olmaktan başka bir işe yaramaz, bir şiddet, bir kavga, kısır bir çekişmeden başka hiçbir işe yaramaz olur.

Burada öğretici olan şûra ile bağlayıcı olan şûraya üçüncü bir şûra çeşidi ekleyelim, o da elem verici, üzücü olan şûradır. Bu türden bir şûra sadece düşmanlık, acı, sarsıntı üretir. Bazen şûra ve şûra kurumları bir kazanç, makam ve mevki aracı haline getirilir. İstibdada (dağıtmaya) ve istibada (uzaklaştırmaya), oyun eğlence konumuna dönüştürülür, bunlara araç kılınır. Nitekim Firavun ve adamları bile azgınlıkları ve bozgunculuklarını nasıl sergilemeleri gerektiği konularında danışma yaparlardı.⁵¹²

Nitekim Kur'an-ı Kerim birçok yerlerinde bunları hikâye etmektedir. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“Firavunun kavminden önde gelen ekâbir takımından liderler bütün bu mucizeleri gördüklerinde dediler ki: “Gerçekten bu, sihrin-büyünün her türünden haberdar olan büyük bir sihir bilginidir, sihirbazdır.”

⁵¹² a.g.e., s.174.

“Sizi bulunduğunuz Mısır topraklarından çıkarmak istiyor.” Firavun ileri gelen adamlarına: “o halde bununla ilgili olarak bana nasıl bir yol gösterirsiniz?” diye sordu.

Firavunun ileri gelen ekâbir takımından önde gelen ajanları ona dediler ki: “Musa ile kardeşi Harun’u belli bir süre beklet, şimdilik haklarında bir karar verme. Ancak Mısır çevresindeki belde, bölge ve şehir idarecilerine hemen adamlarını yolla da sana çevrelerinde bulunan ve alanlarında en uzman olan sihirbazları bulup gönder sinler.”

“Böylece sihrin her dalında gerçekten uzman sihirbazları bulup sana getirsinler.” (Araf, 109-112)

Yine Bir başka yerinde de Kur’an’da şöyle buyrulmaktadır: “Firavun, çevresindeki ileri gelenlere, “Şüphesiz bu, bilgin bir sihirbazdır” dedi. “Sizi, yaptığı sihirle, yurdunuzdan çıkarmak istiyor. Ne dersiniz?” (Şuara, 34-35)

Nitekim Hz. Yusuf’un (as) kardeşleri de aralarında görüşüp danıştılar ama amaçları kardeşleri Yusuf’a tuzak kurmaktı. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“Andolsun, Yusuf ve kardeşlerinde hakikati arayıp soranlar için ibretler vardır. Kardeşleri dediler ki: “Biz güçlü bir topluluk olduğumuz hâlde, Yusuf ve kardeşi (Bünyamin) babamıza bizden daha sevgilidir. Doğrusu babamız açık bir yanılğı içindedir.”⁵¹³ “Yusuf’u öldürün veya onu bir yere atın ki babanız sadece size yönelsin. Ondan sonra (tövbe edip) salih kimseler olursunuz.” Onlardan bir sözcü, “Yusuf’u öldürmeyin, onu bir kuyunun dibine bırakın ki geçen kervanlardan biri onu bulup alsın. Eğer

⁵¹³ Yusuf ile Bünyamin bir anadan, diğer kardeşler ise başka anadan idiler.

yapacaksanız böyle yapın” dedi. Babalarına şöyle dediler: “Ey babamız! Yusuf hakkında bize neden güvenmiyorsunuz? Hâlbuki biz onun iyiliğini isteyen kişileriz.” “Yarın onu bizimle beraber gönder de gezip oynasın. Şüphesiz biz onu koruruz.” Babaları: “Doğrusu onu götürmeniz beni üzer, siz ondan habersiz iken onu kurt yer, diye korkuyorum.” Onlar da “Andolsun biz kuvvetli bir topluluk iken onu kurt yerse o takdirde biz gerçekten hüsrana uğramış oluruz” dediler. Yusuf’u götürüp kuyunun dibine bırakmaya karar verdikleri zaman biz de ona, “Andolsun, senin Yusuf olduğunun farkında değillerken onların bu işlerini sen kendilerine haber vereceksin” diye vahyettik.” (Yusuf, 7-15)

Nitekim şûra, ancak hürriyet gölgesinde başarıya ulaşır ve başarısını sürdürebilir. Hürriyet ortamında bunu sağlayabilir yani vicdan özgürlüğü, düşünce özgürlüğü ve ifade özgürlüğü gölgesinde bunları başarabilir.

Gerçek bir özgürlüğün olmadığı yerde şûradan söz edilemez, varlığını kabul etsek bile uzun süreli olamaz. Uzun süreli olması durumunda o, şûra olamaz. Sadece birtakım şekillerden, isimlerden oluşan bir şey olur.⁵¹⁴

Müslümanların Bir Gerçeği Olarak Şûra Krizi:

Aslında istibdat rejimleri, bir bütün olarak toplumun geri kalmışlığından ileri gelir. Bunun kökleri ta tarihin derinliklerinde ve şûra uygulamasının unutulmasında aranmalıdır. Bunun örneğini Firavun kavminde görmekteyiz. Firavun toplumunu hafife alıyordu; ama yine onlar ona itaat ediyorlardı. Burada asıl vebal, Firavundan önce onun kavmindeydi. Nitekim Kur’an bu gerçeğe şöyle işaret etmektedir:

⁵¹⁴ Reysuni, eş-Şûra, s.175.

“Firavun, kavmini küçük düşürdü, ezdi. Onlar da kendisine itaat ettiler. Çünkü onlar yoldan çıkmış bir toplumdur.” (Zuhruf, 54)

İstibdat ile yönetilen bir toplumda idare veya müstebit idareci, topluma şûra özgürlüğünü vermiş olsa, eğer toplumun doğasında böyle bir özellik bulunmuyorsa, böyle bir değer yoksa o toplumun şûra konusunda başarılı olmasından söz edilemez. Biz burada genel manada bir toplum dokusundaki şûranın ruhuna işaret edelim. Bu konuda öncelikli olarak, üzerinde şûra kavramlarının bina edileceği temel prensipleri içeren bir yasanın hazırlanması bunun için yeterli olmaz. Aynı zamanda bu meseleyi Kur'an ve sünnetten nasslarla söz konusu kavramlara delil getirmek de yeterli olmaz. Bunun geçerli ve uygulanabilir olabilmesi için oldukça zor ve fakat önemli olan şey, bütün topluma, konunun manasını ve eğitimini sağlayacak olan gerçekleri öğretmektir. Söz konusu olan önemli nassları onların gönüllerine ekmek, Müslüman bireyin vicdanında bunun ruhunu yeniden diriltmek gerekecektir.

Bunlar kavranılsın ki, şûranın önemi anlaşılmış olsun. Şûra olarak yapılacak uygulamalarda, bu durum bütün davranış alanlarını etkileyebilsin. Buna bağlı olarak da, Müslüman toplum kuralı çerçevesinde şûranın siyasal kültürel bağlamında varlığı güçlenmiş olsun. Senin için de bu kültür, üzerinde gerçek manada var olan siyasal kültür sistemi durabilsin. Çünkü siyasal bünye, toplumsal açıdan siyasal kültür üzerinde ayakta durabilir. Yoksa sadece birtakım kuruntular ve vehimler üzerinde bu, ayakta duramaz.⁵¹⁵

Nitekim Talcott Parsons, Edward Şilz, Gabriyel Mond ve Beningam Baul gibi sosyologlarla siyaset bilimciler sundukları

⁵¹⁵ Eş-Şûra ve Muavedetu İhracil-Ümmeti, s. 145.

bir bildiride, siyasal bir toplumda oluşan kültür, üç yönlü olduğunu şu şekilde belirtmektedirler:

1- İşin “Bilinen” yönü: Bu, genel olarak herkesin, kendi ülkelerinde uygulanı siyasal düzeni bildiğini kapsayan manasıyla, bilinenler demektir ki bu, aynı zamanda onlar bu şeyleri idareci olan kimselerden ve bir bütün olarak ümmetin karşı karşıya kaldıkları problemlerden de anlaşılır.

2- İşin “Duygusalılık” yönü: Bu, halkın siyasal sisteme karşı olan duygularını kapsar. Yani siyasal sistem döne mi, destekleyici mi, ret edici mi veya karşı duran bir durumda mı, bu yönleriyle meseleyi değerlendirir.

Bu türden duygular, genel olarak her toplumun birbirleriyle olan muameleleri çerçevesinde kendi siyasal nizamının istekleri doğrultusunda oluşur. Yani siyasal sistem veya nizam isteklerine cevap veriyor mu, yoksa görmezden mi geliyor, ya da uygulama yapıyor mu, terk mi ediyor yoksa karşı mı çıkıyor? İşte bütün bunlar bağlamında olayları duygusalılığı içerisinde değerlendirir.

3- İşin “Takdir edilmesi” yönü: Halk, genel olarak kendi siyasal sistemlerine bir değer takdir ederler. Yani bu sistem demokratik bir sistemdir, ya da istibdada dayalı bir rejimdir ya da genel olarak iyilere hizmet sunan veya sunmayan bir rejimdir diye bir değerlendirmesi, takdiri vardır.⁵¹⁶

Kuşkusuz ümmetin siyasal davranışları, ister idare edenler olsun, ister idare olunanlar olsun, bu, ümmete ait olan kültürle değerleriyle ilişkili olan bir siyasal sistem olur. Nitekim işin bu noktasını şu türden olan örnekler açıklamaktadır: “Neden İngiltere halkı, krallıkla yönetilmeleri yanında demokrasi idaresini seçiyorlar? Neden ABD halkı, sultaya dayanan güçler ara-

⁵¹⁶ Eş-Şura ve Muavedetu İhracil-Ümmeti, s. 147.

sında çok kesin farklar içeren demokratik başkanlık sistemini tercih ediyor? Fransa halkı ne diye söz konusu iki rejim arasında orta bir rejim yolunu tercih ediyor? Bu toplumlarda söz konusu olan bu kültürel rejimler ne diye çok açık bir başarı kazandılar? Ne diye farklı siyasal kültürlere sahip olanlarda bu tohumlar ekildiğinde hem başarısızlığa uğruyorlar?”⁵¹⁷

Yukarıda isimlerinden söz ettiğimiz yeni sosyal ve siyasal bilimcilerden önce bazı toplumların kendilerine özgü şahsi ve kültürel özellikleri konusunda, bir İslam siyasal bilimcisi olan Ebul Hasan el-Maverdi, bu kavramdan şu şekilde söz ediyor ve diyor ki: “Bilinmesi gerekli olan bir şey var ki, o da mülkün değeri, vatandaşların salahına, doğruluklarına bağlıdır. Vatandaşlar, dinlerine, dünyalarına ve tüm ülkelerine bağlılıkta daha zengin, daha üstün ve daha olgun bir şekilde olurlarsa, daha uzun ömürlü ve daha geniş-güzel bir hayat yaşarlar. Devletleri de o nispette büyük ve güçlü hale gelir, saygın bir devlet halini alır. Fakat bu durumlarının değişmesi ve bozulması halinde ise bu defa aksi gerçekleşir. Yani en basit bir ülke, en az saygı gören bir toplum olurlar, herkesin müdahale ettiği bir oyuncak ülke halini alırlar.”⁵¹⁸

İşte bu, siyasi oluşum açısından oluşan öneme göre doğru olanın ta kendisidir. Yani bu, toplumun oluşmasıdır ve kendilerine özgü kültürlerinin oluşmasıdır. Bir idareci, vatandaşları ile alakalı durumları onlarla paylaşma rolünü üstlenmedikçe, yani vatandaşlarının ıslahı bakımından, onların buna kabiliyetlerini olsun en azında değerlendirip takdir etmedikçe, sonra da programını takdir etmeleri konusunda onlarla ortak hareket etmedikçe, ıslah mümkün olmaz. Yani idareci bunu başaramaz. Çünkü şûraya dayalı olan bir işin infazı konusunda

⁵¹⁷ Eş-Şura ve Muavedetu İhracil-Ümmeti, s. 147.

⁵¹⁸ Maverdi, Nasihatul-Muluk, s. 196.

kişi, yanında hak sahibini görünce uygulamaya geçer. Ki o hak sahibi kendisini unutani ve ondan yan çizerek ret edeni zaten aramaktaydı. Onu yanında görünce uygulamaya geçer.⁵¹⁹

Ümmet -kendisini idare edenlerden önce-, şûra prensiplerini, hem prensip olarak ve hem uygulama olarak ortaya çıkarandır.⁵²⁰

Allame İbni Haldun da bu noktaya dikkat çekiyor, toplum hayatında kültürel yönün önemine işaret ediyor. Gerçi o, eserinde bu meseleyi farklı bir isimle aktarıyor ve ümmetin oluşumunda dinin etkisinden söz ediyor. Bu bakımdan halkın, kendilerini idare eden idarecileriyle olan ilişkilerinde bu görülüyor. Bu husus aşağıdaki rivayetten çıkarılmaktadır. Adamın biri Hz. Ali'ye (ra): “Neden Müslümanlar, Ebu Bekir ile Ömer hakkında bir anlaşmazlığa düşmediler de, sıra sana gelince anlaşmazlık doğu, bunun sebebi nedir?” diye sorar. Hz. Ali (ra) de ona: “Ebu Bekir ile Ömer, benim gibi vatandaşları, idare ediyorlardı. Oysa ben, bugün senin gibi adamların idarecisim” diye cevaplar.”⁵²¹

İbni Haldun, sistemler meydana gelen arızaların sebebini, vatandaşlardaki dini hassasiyetin azalmasına bağlamaktadır. Bu, doğru bir gerekçedir. Çünkü Müslüman bir ümmette siyasal kültür açısından, din çok güçlü bir yer tutar. Hatta onu oluşturan tüm değerler içerisinde en güçlü olanıdır. Dinin etkisinin azalması oranında, kesin olarak ona özgü olan kültürel bağlar da zayıflar.

Dini yön zayıflayınca, Müslüman ümmette çağlar boyunca birçok gerilemeler ve tehlikeler baş göstermiştir. Nitekim bu

⁵¹⁹ Abbas el-Akkad, Eserul-Arab Alel-Hadaretil-Avrubiyye, s. 145.

⁵²⁰ Eş-Şura ve Muavedetu İhracil-Ümmeti, s. 148.

⁵²¹ İbn Haldun, Mukaddime, s. 211.

konuyu derinlemesine araştıran Malik Bin Nebi, “Uygarlığın Problemleri” konusunu işlerken bu konuya değiniyor. Bunu, İslam toplumunda çok büyük yaralar açan bir tehlike olarak sayıyor. Bu durum, bu günde hala Müslümanların tarihteki o önemli dönemlerine, afiyetlerine ve kalkınmalarına en büyük ve en şiddetli engeli oluşturmaktadır.

Malik Bin Nebi, İslam toplumunda birçok ölü fikirlerle, onların kültürlerini öldürecek olan fikirleri analiz ederken, çok eskiden bu yana İslam dünyasında olup bitenleri değerlendirirken, büyük bir teoriden söz eder: Onların sömürülmeye yatkın oldukları teorisine yer verir.

Malik Bin Nebi, bu araştırmasında birtakım nefsi-ruhsal ve toplumsal tehlikelerden söz eder, İslam dünyasında bunların çok eskilere dayandığını belirtir. Zaten batı sömürgeciliğine zemin hazırlayan hususların da bunlar olduğunu söyler. Batılılar dilediklerini uygulatabiliyor, onu kendi şartlarına boyun eğmeye zorlayabiliyor. Ona, elindeki hamur misali istediği gibi şekil verebiliyor. İşte bu türden psikolojik ve sosyal hastalıklar adeta, bedene yerleşen mikroba benzemektedirler. Malik Bin Nebi’nin Müslüman toplumlar hakkındaki bu, “sömürüye yatkın bir toplum olmaları” değerlendirmesi ve tahlili, aynı zamanda batılıların da onları sömürme konusunda iştahlarını kabartan bir gerçek olduğu da ortaya çıkmış bulunmaktadır.⁵²²

Malik Bin Nebi’nin bu teorisinden hareketle görüyoruz ki, bizim sosyal toplumumuzda oluşan bu, en tehlikeli ölü fikirler, aslında istibdada adayalı bir yetiştirme tarzının getirdiği bir tehlikedir. Bu eğitim tarzı iki kuruma egemen durumdadır, biri aile, diğeri de okuldur. Çünkü başkaları karşısında boyun eğmek, taklitçilik, fikrinden geri dönmek, görüşünü açıkça söy-

⁵²² Eş-Şura ve Muavedetu İhracil-Ümmeti, s. 149.

lemekten geri durmak gibi bunlar ve benzeri şeyler, çocuklar üzerinde yetişmeleri bakımından çok büyük tehlikeler oluşturmaktadır. İşte bu durum, toplumsal hayatta, şûra kabiliyetini, danışma yeteneğini engelleyen en büyük sebeptir. Çünkü şûranın tohumları çok derinlerdedir. Bu itibarla mutlaka işin bu yönünün tedavi edilmesi gereği vardır. Hem de ciddi ve köklü manada önce bunu tedavi etmemiz gerekecektir. Yani İslam toplumu için üstün bir siyaset temelini oluşturma konusunda, şûra fikrinin oluşmasından önce, söz konusu hastalıkların tedavisi gerekir.

Çağlar boyu İslam toplumundan şûra kurumunun yok olmasına sebep olan en önemli gerekçelerden bazıları şunlardır:

- Şûra aracının pratikte uygulama olarak durdurulmuş olmasıdır. Bu, sadece öncekilerden sonrakilere yani seleften halefe geçen bir sulta-güç haline getirilerek veliahtlık sistemi tarzında yürütülür olmuştur.

- Ciddi denetim kurumlarının yokluğundan dolayı egemen şahsiyetlerin diktatörlüklerinde ve tasallutunda olarak değişik tarzlarda bu işin yürütülmesidir.

- Egemen olan gücün, egemenliğini sürdürebilmesi adına dini nassların onların istediği doğrultuda tevیل edilerek yorumlanması.

- Siyasi, sosyal ve ekonomik ve benzeri konulardaki yayınlarda, işin ehliyetine ve yeterliliğine bakılmaksızın, kimin idareye getirilmesi, kime liderlik görevlerinin verilmesi konularında sadece birileri üzerinde odaklanarak göreve getirilmesi için yoğun propagandalara girişilmesi.

- Emri bil maruf ve nehyi anil münker görevleriyle ilgili prensibin zayıflatılması ve hatta geri planlara itilmesi.

- Ümmetin malları ve gelirlerinin egemen güç ile yandaşları arasında çarçur edilmesi, hesap soranın olmaması.

- Devlet idarecileri ve yöneticileri tarafından halkın zulüm, baskı ve haksızlıklar altında inler hale getirilmesi.

- Sosyal ayrışmanın açıkça artması.

- İdarecilere ve yöneticilere kutsallık ve dokunmazlık zırhının açıkça tanınması.

- Vakıf ve benzeri sosyal kurumları ellerine geçirerek, ya da bu tür kuruluşlar üzerinde baskılarını ve ağırlıklarını koyarak, saldırarak etkisini azaltmaları, ahlaksal çöküntüyü ve idarede bozulmayı beraberinde getirmeleri, siyasal ve şûra kararları üzerinde etkin rol oynamaları hep bu çöküntünün ve şûranın amacından saptırılmasının bir sonucu olmuştur.⁵²³

Müslümanların hayatlarının her alanında meydana gelen tüm değişikliklere rağmen yani ekonomik, sosyal, kültürel, bilimsel alanlar meydana gelen değişikliklere rağmen, siyasal bakımdan oluşan kısılmalar, diğer alanlarda olduğu gibi olmadı. Çünkü İslam'ın özünde var olan şûra idaresi, birçok sebeplerden ötürü itibarını yitirdi. Bunun en bariz örneği de veraset yoluyla bir idari sistemin getirilmesidir.⁵²⁴

Bu durum ilk olarak Emevi Devleti'nde Muaviye'nin ölümü ile başladı. Ebu Süfyan'ın oğlu olan Muaviye'nin ölümü üzerine veraset yoluyla oğlu Yezid onun yerine geçti. Aynı idari sistem böylece Emevilerden Abbasilere de geçti. Sistem babadan oğla geçen bir şekilde idare olunmaya başladı.

Nitekim ilim adamlarından Muhammed Reşid Rıza bu konuda diyor ki: "Daha sonra Abbasisler döneminde sulta aynı şekilde devam etti. Tıpkı Arap olmayan idari unsurlarda ol-

⁵²³ Dr. Sami es-Salahat, eş-Şûra, s. 219-264.

⁵²⁴ a.g.e., s. 266.

duğu gibi, bu durum diğer Müslüman kralları arasında aynen devam ettirildi. Acıdır ki, böyle bir idari sistemin sürdürülebilir olabileceğini, dönemlerindeki ilim adamları da bunu caiz görerek buna onay vermiş oldular. Oysa onlardan önce geçen selef bilginleri, böyle bir idari düzene şiddetle karşı çıkıyorlardı, krallara ve ümeraya böyle bir idari sistemin caiz olmadığını, buna onay vermeyeceklerini haykırıyorlardı. Bu durum, Ümeyyeoğulları-Emeviler dönemi ile Abbasilerin ilk dönemlerinde ortaya çıkmıştı.

Müslümanlara ister uzak olanlar olsun, ister yakın olanlar olsun, zannettiler ki, İslam'da idari düzen veya sistem kişisel istibdada dayanan bir sistemdir ya da rejimdir. Şûra ise tercihe dayalı bir durumdu, o da donduruldu. Evet, Müslümanlara yakın olanı da uzak olanı da böyle sanıyor ve böyle düşünüyordu.

Aman Allah'ım! Ne kadar da yanıltıcı ve şaşırtıcı bir durum?! Allah'ın Kitabı, şûranın varlığını açıkça haykırırken, onlar bunu sabit, değişmez bir şey haline getirdiler, bu, olacak iş mi? Yani yüce Allah, masum olan peygamberine siyasetinde ve devlet idaresinde izleyeceği yolun heva ve hevesine uygun olması emrini verecek öyle mi? Oysa Allah Resulü (sav), Uhud Savaşı esnasında ashabıyla istişarede bulunmuş, hatta sonunda hata sebebiyle olanlar olmuş olmasına rağmen yine de onların görüşünü alarak, onlarla danışarak karar vermişti.

Daha sonra ise Müslümanlar şûra sistemini terk ettiler, kamu işlerinde, Kur'an açısından onlar bununla muhatap oldukları halde, bir daha onu arayıp soruşturmamışlar ve istememişlerdir.⁵²⁵

Böyle bir durum örneği olarak Osmanlı dönemine de işaret etmek mümkündür. Çünkü İslam devletleri idarelerinde

⁵²⁵ Muhammed Reşid Rıza, Tefsirul-Menar, c. 4, s. 172.

şûra sistemi artık çalıştırılmaz olmuştu. Devlet idaresi idarecilerin himayesine, isteklerine terk edilmişti.⁵²⁶

Bu gerçeklere binaen şûra sisteminin bu kitapta yer verilen açıklaması Hz. Peygamber (sav) ile Raşit Halifeler dönemlerinde geçerliydi. Gördüğümüz kadarıyla şûranın idarede etkisi vardı, kamu hayatı üzerinde de çok güçlü bir ağırlığı bulunuyordu.

Emeviler, Abbasiler ve Osmanlılar dönemleriyle bu prensip, siyaset alanlarında ne kadar zayıflamış oldu. Bu zayıflık durumu ne yazık ki ta çağımıza kadar yani 21. yüzyıla kadar halen sürüp gitmektedir.

Zayıflık durumuna ve siyasal zaafa uğramış olmasına ve şûra sisteminin de kaybolmasına rağmen yine de bu dönemlerde birtakım parlıtlar ve ışıklar görülmüştür. Nitekim bazı örnekler verilebilir. Mesela, Emeviler döneminde Ömer b. Abdülaziz dönemi, bu dönem o çağda adeta atın alnındaki beyazlık gibiydi. Nitekim Abbasi halifeleri döneminde Nureddin Mahmud Zengi dönemi, Osmanlılarda da Fatih Mehmet Sultan dönemi bu müstesna dönemlerdendir. Bu dönemlerde büyük İslam uygarlığının kalkınma ve şahlanması dönemleriydi.

Emeviler, Abbasiler ve Osmanlılar dönemlerinde çok basit manada şûra uygulamalarından söz edilebilir. Bu dönemlerde şûra meclisleri merkez kentlerde oluşturuluyordu. Kuşkusuz, şûra uygulamasının kaybedilmesi, aslında tüm krizlerin, bunalımların, felaket ve musibetlerin de sebeplerindendir. Müslümanların bugün böyle bir duruma gelmeleri şûra sistemini hayatlarından çıkarmaları yüzündendir. Devlet idare sistemlerinde şûranın rafa kaldırılmasıyla, bireysel tarzda ve istibdada

⁵²⁶ Dr. Sami es-Salahat, eş-Şura, s. 267.

dayalı sistemler bağlamında işin götürülmesi sebebiyle bu duruma gelinmiştir.⁵²⁷

Nitekim istibdat konusunda Kevakibi diyor ki: “Bu öyle bir hastalıktır ki, tarihin belli aşamalarında bazı milletler bu hastalığa yakalandılar. Bu ise idare sistemlerinin en kötüsü ve insanlığa en çok zarar veren siyaset örneklerindendir.”⁵²⁸

İslam Topluluklarında Şûraya yeniden gerçeklik kazandırılması:

Müslümanların hayatında, şûranın yeniden geçerlilik kazanmasının önemli yolları:

1- Ümmet hayatında yeniden şer’i nizamın egemen olması için tek yol şûra sistemidir: Her türlü güç kullanılarak, örneğin silah yoluyla, askeri darbelerle devleti ele geçirmek, böylece halkın doğal haklarının alınmasını sağlamak, bu yoldan istenen bir şûra, lider ve doğru bir seçimi sağlamak doğru değildir. Bu yolların zor kullanılmak suretiyle ele geçirilmesi sağlıklı olamaz.⁵²⁹

Abdülkadir Udeh diyor ki: “Fakihler yani İslam hukuk bilginleri, fitneden sakınmak ve tefrikaya sebebiyet verme gibi endişelerin olması ve işin daha feci bir hale gelmesi ihtimali halinde, baskı ve zor kullanmak suretiyle idareyi geçiren kimsenin imametini, devlet başkanlığını kabul ederler. Yani daha büyük bir fitnenin doğmasına sebep olacaksa, İslam cemaatinin birliği bozulacak ve parçalanacaklarsa, Müslümanlar güçlerini kaybedecekse, İslami kurallar çiğnenecekse, bu gibi durumlarda zorla devleti ele geçirenlerin imametini, devlet başkanlığını uygun görmüşlerdir. Eğer buna cevaz veren İslam bilginleri bu

⁵²⁷ a.g.e., s. 269.

⁵²⁸ Tabaiul İstibdad ve Masariul İstibad, s. 5.

⁵²⁹ Dr. Sami es-Salahat, eş-Şûra, s. 355.

cevaz ve onaylarının işi nerelere vardırıldığını bilebilselerdi böyle bir şeye bir an için de olsa asla cevaz vermezlerdi.”⁵³⁰

Muhammed Gazali diyor ki: “Ben, müstebitlerin başına bir azap kamçısı yağdıran ve onların itibarlarını düşüren, toplumları onlardan uzaklaşmaları için onların üzerine saldırmaya teşvik eden ve onların köklerini kazımak isteyen İslam’dan başka bir din tanımıyorum.”⁵³¹

Bizler, toplumların uyanıklıkları, dikkat ve titizlikleri ve kültür değerlerine sahip çıkmaları kaydıyla toplumlarla birlikte istibdada ve istibdat yönetimlerine ve yapılan zulümlere karşı barış cihadının ve mücadelesinin yardımcılarıyız. Çünkü kendilerini idare edebilecek birilerini kendi tercihleriyle başa geçirmek adına bu haklarını kazanmaları için onların yanındayız.

2- Şûra Oluşumunda Sosyal Toplumun Rolü: Sosyal toplum hareketinin oluşması adına atılacak olan en önemli siyasi adım, bireyin, küçük ailenin ve büyük ailenin oluşmasında aldığı roldür ki, bu, oldukça önemlidir. Toplum için en gerekli olan şeyler, gerek küçük ve gerekse büyük aile toplumları açısından aralarında şûra kültürünün oluşmasını ve yaygınlaşmasını sağlamak gerekir.

Ümmetin, siyasal kültürel oluşum ve etki bakımlarından en küçük birimi, kuşkusuz ailedir. İnsan ilk olarak ailede her şeyle karşılaşır, itaat, fedakârlık, görevlerini yerine getirmek, toleranslı olmak, yardımlaşmak, danışmak, istişare gibi üstün değerleri burada öğrenir.⁵³²

Aile, İslam nazarında, ümmetin ve devletin küçültülmüş bir örneğidir. Devlet düzeyinde bunun karşılığı imamet veya

⁵³⁰ Abdulkadir Udeh, el-İslam ve Evdauna es-Siyasiyye, s. 170.

⁵³¹ El-İslam ve'l-İstibdad es-Siyasi, s. 69.

⁵³² Eş-Şûra ve Muavedetu İhracil-Ümmeti, s. 153

hilafettir. Şeriatla idare olunur ve şûra sistemi uygulanır. Burada evlilik bağı da adeta biat etme bağı gibidir. Herhangi bir problem ve anlaşmazlık ortaya çıktığında başvurulacak olan yer, çözümün sağlanacağı yerdir. O da ümmet düzeyinde yani banş, müşavere ve hakem tayini yoluyla sağlanır.⁵³³

Gerçek manada bir şûra kurumunu oluşturmak istediğimizde, mutlaka aile eğitimine ve onun güçlendirmeye önem vermemiz gerekecektir. Bunu başarmalıyız ki, normal bir şûra oluşumunu ortaya koyabilelim.⁵³⁴

Toplum çerçevesinde bir ailede veya geniş manasıyla ailelerde siyasal bağlamda şûrayı değerlendirdiğimizde, bu, hemen bir anda olup bitecek, bir uygarlıktan hemen anında diğerine geçilecek manada bir neshi, ortadan kaldırmayı içeren bir şûra sistemi değildir. Aksine bu, toplum düşüncesinde ve vicdanında, resmîyetle birlikte önce olgunlaşarak gelişecek ve güç kazanacak olan bir ameliyedir, bir iştir. İşte bu sağlam sosyal bir gücü oluşturacak olan şeydir. Bu, toplumda adeta herhangi bireysel veya parti bazında olan bir tasalluta, baskıya karşı medeni ve benzeri toplumsal tepki kurumları gibidir.

Şûra, elektronik bir ameliye, bir süreç veya faaliyet değildir. Ya da irticali bir organ olmadığı gibi, bir deneme tüpünde herhangi bir ürünün bilim adamları gözetiminde, bilge kimse-lerin denetiminde yürütülen bir şey de değildir. Bir de “efendim bu toplum, henüz şûra seviyesine gelmiş değildir, buna layık ve ehil kimseler değildirler veya onlar yitik olan kurguya dayalı şeylerdir” demek doğru olmaz.

İdarecinin kendi mahareti ve üstün becerisi sayesinde toplumu sevk idaresi altına alması ya da savaş ve olağan dışı du-

⁵³³ a.g.e., s. 153.

⁵³⁴ a.g.e., s. 154.

rumlar, örfe dayalı hükümler bağlamında bir vaziyette olmamız yahut da öncelikli olarak bizim mutlaka Filistin'i özgürlüğüne kavuşturmamız veya bir Arap ya da İslam vahdetini oluşturmamız gerekir ki, şûra oluşturabilelim. Bu sebeple cemaat veya idareci olarak alınacak olan bireysel türden kararlar şûranın kalkmasını gerektiren kararlardır. İşte bu ve benzeri düşüncelerin hiçbirisi hem şer'i bakımdan, hem kanun açısından, hem örf ve hem de akıl yönünden doğru değildir.⁵³⁵

Burada hem kendi içlerinde ve hem de akıl açısından şûrayı kabul etmeleri için gerek millet ve gerekse çoğunluk açısından bunun gerekli olduğuna dair buna meydan okumasıdır. Nitekim devlet yönetiminde olan lider konumunda olan kimse de cumhurun yani çoğunluğun görüşüne buyun eğer. Burada asıl problem, şûra kurumunun seçilmiş olan egemenler üzerinde nasıl bir değişim sağlayacağı ve onları ekonomik, siyasal ve sosyal bakımlardan nasıl güçlü, dikkatli ve titiz birer unsur haline getirileceği meselesidir.⁵³⁶

3- Şûra açısından bireyin, vatandaşların ve idarecinin uyanık olması meselesi: Şûra, bunun önemini bilmeyen, işin farkında olmayan bir toplumda veya millet arasında ya da ümmet içinde gelişmesi sözkonusu olamaz. Ya da bu konuya, bundan ders almak, siyasal konuma önem vermek nazarıyla bakmazsa yine orada şûranın gelişmesinden söz edilemez. Ya da siyasi çoğunluk elde edemeyiz hastalığına yakalananlar arasında da gelişemez.

Burada önemli olan şey, halkın veya vatandaşların çok dikkat sahibi olmaları ve şûranın önemini kavramış olmaları gerçeğidir. Yani hayatlarında şûranın değerinin farkında olur

⁵³⁵ Dr. Sami es-Salahat, eş-Şûra, s. 363.

⁵³⁶ a.g.e., s. 364.

ve istibdadın ya da mutlakiyet idaresinin ne kadar büyük tehlikeler içerdiğinin farkında olurlarsa o zaman durum farklılaşır. Nitekim Şeyh Muhammed Gazali de halkın tavırlarında ve davranışlarında, gelişmelerinde bir farklılık olmazsa, bunun gerçekleşemeyeceği görüşündedir.⁵³⁷

Ya da bunun öneminin farkında olmayan bilgisiz bir toplum arasında olunursa veya bunun anlam bakımından ne kadar büyük bir öneme haiz olduğunu bilenler yoksa yine de şûra oluşmayacaktır.⁵³⁸

Nitekim Kevakibi diyor ki: “Eğer bir ümmetin tamamı veya çoğunluğu istibdadın getirdiği acıların farkında değil veya bunu bilmiyorlarsa, onların özgürlüğe layık olmalarından söz edilemez.”⁵³⁹

4- Medeni bir toplum ve Halka ait kurumların oluşturulması: Malın, gelişmenin ve ekonomik hareketin özgür olması gerekir. Çünkü resmi kurumlarda denetim ve baskı aynı zamanda şûra ortamı için de baskı ve denetim demektir. Ya da devlet içerisinde demokratik bir sistem manasına gelir. Eğer medeni yani uygar güçlü bir toplumun varlığı gerçekleşirse, o takdirde şûra sistemi de toplumsal bir uygar kurum olarak güçlü bir niyetle oluşabilir ve aynı zamanda daha gelişmiş olan siyasal bir toplum ile irtibat kurabilir. Her ikisi de mümkün olduğunca devletten bağımsız olarak hareket ederler. Çünkü devlet, ümmet adına hareket eder. Diktatörce olan sistemler ise halkı yönetimden uzak tutmak için iki temele dayanırlar:

a- Güç-kuvvet kullanmaya dayanırlar:

⁵³⁷ El-İslam ve'l-İstibdadussiyasi, s.34.

⁵³⁸ Dr. Sami es-Salahat, eş-Şura, s. 364.

⁵³⁹ Tabaiul İstibdad ve Masariul İstibdad, s. 140.

Aslında, kuvvetin veya gücün kendisi bizatihi kötüdür manası taşımaz. Çünkü yasaların uygulanması, kötülüklerin ve kötülerin uzaklaştırılması için mutlaka güç gerekir. İbn Teymiyye'nin de dediği gibi hüküm veya ülkede yetkili olan kimseler açısından iki temel unsur vardır. Bunlardan birisi kuvvet, diğeri de güvenilirlik, emniyetin sağlanmasıdır. Her eyalet kendi idaresi altında kendi gücünü durumuna göre güç hazırlamakla yükümlüdür. Savaş emirliği komutasında kuvvet denince, burada aynı zamanda kalp cesareti de devreye girer, buna yürek ister. Savaş için deneyimli olan, savaş taktiklerini ve hile ve tuzak yollarını da çok iyi bilmek gerekir. Çünkü harp sanatı, aynı zamanda bir yanıltma sanatıdır.

Halk arasında kuvvetli ya da güçlü olmak demek, adilce davranmak anlamına gelir. Burada güçten bu anlaşılır. Bu da zaten kitap ve sünnet bağlamında yürütülür, hükümleri uygulamada güçlü olunmayı gerektirir.

Emanet ve emin olma meselesinde Allah'tan korkmak için içine girer. Aksi takdirde yüce Allah'ın ayetlerini az bir değere satmış olur, halkın, Allah korkusunu bir kenara itmesine sebep olur.⁵⁴⁰

Müstebit olan her idareci gücünü, kuvvet kullanmaktan ve baskıcı bir uygulamadan alır, o polis gücüne, askeri güce, istihbarata veya mutlak olarak askeri devlete dayanır. Çünkü kendisi ihtilal yaparak gücü ele geçirebilir veya basit bir bağımsızlık esasına dayanır. Bu türden bir bağımsızlık halk ayaklanmasına önceden dayandırılır. Sonrasında ise bu, bir ordu gücü hailini alır. Çünkü sistemini koruyabilmesi için buna muhtaçtır. Bir başka anlatımla, orduyu sanki halka hizmet edecek bir araçmış, düşmanlara karşı haklarını koruyacak bir unsur imiş

⁵⁴⁰ İbn Teymiyye, es-Siyasetuşşer'iyye Fi Islahirrai verraiyye, s. 14.

gibi bakar. Nihayetinde bu, egemen olan nizama hizmet ve herhangi bir serveti yok etmek adına kullanılır. Ya da vatandaşları adına onların şer'i-meşru olan haklarını gerçekleştirmek için ordu gücünden ve halk tarafından kurulmuş olan mücadele güçlerinden yararlanılarak iktidarı ele geçirirler.⁵⁴¹

b- Mali, ticari ve ekonomik kurum ve kuruluşlarıyla egemenlik kurarlar:

Devlet başkanı ya da başkan ve yardımcılarını mali, ticari ve ekonomik kurum ve kuruluşlarıyla egemenlik kurar. Bunların bütün gelirleri devlet başkanına ve onun adamlarına gider. Nitekim uygar bir toplum deneyimi başansız olması durumunda da sonuç aynı olur. Çünkü buna göre halk, egemen gücün kendileri aleyhine geçmesinden ve kendilerini kontrol altına almalarından sürekli korku içinde olarak yaşarlar. İşte böyle bir durumda, bu türden egemen olan bir devlet başkanı uygar bir toplumun kurumları üzerinde hep korku ve endişe bırakır.⁵⁴²

Nitekim 5 Nisan 2005 tarihinde ABD'li uzmanlar gözetiminde, kurumların gelir düzeyleri konusunda yapılan araştırmada, bunun ağırlıklı olarak siyasal partilere inhisar ettiği, insanlık açısından gelir düzeylerinin önünde yer aldığını ortaya koymuştur ki, bu da önemli olan problemdendir. Bu, birtakım uygar kuruluşların sistem üzerindeki rollerini de tenkidini içeren bir çalışmaydı. Burada şu ifadelerle yer veriliyordu:

“Nüfuz ve etkinlik alanlarını genişletmek amacıyla siyasal partileri de kucaklayarak onları etki alanlarına sokuyorlar. İşin bu yönü, siyasal açıdan ümmeti de içine alacak tarzda emellerini gerçekleştiremediler. Aksine oynadıkları rol sonucunda kendileri buna esir oldular.”

⁵⁴¹ Dr. Sami es-Salahat, eş-Şûra, s. 367.

⁵⁴² a.g.e., s. 369.

Aslında uygar bir toplumun resmi devleti etkisi altına almaktaki baskısı ya da başlarına musallat olan organları, meseleyi, cumhur ve vatandaşlar açısından dengede ve sert bir zeminde tutmaya götürecektir. Yani devletin kendilerine karşı tavır alması halinde, onların zalimce olan bu tutumlarına karşı nasıl direnecekleri konusunda yönlendirecektir.⁵⁴³

5- Devlet idarecilerinden ya da başkanlarından kutsal ve dokunulmazlık zırhının terki ya da reddi meselesi: İslam, devlet idarecilerine, başkanlarına ve liderlerine hiçbir zaman kutsallık atfetmez. Ya da valilerin ve emirlerin heva ve hevesine terk etmez. Daha açık ve daha genel bir anlatımda diyebiliriz ki: İslam, şahıslara veya onların hevalarına kutsallık tanımaz ve bunu kabul de etmez. Buna kesin olarak itibar edilmez. Çünkü şeraitte asıl amaç; şeriat açısından celbi gereken, kazanılması istenen maslahat ya menfaat ve uzaklaştırılması lazım gelen kötülükler ya da mefsedetlerdir. Ancak bunların değer kazanması, dünya hayatının ahiret hayatı için var olduğu gerçeğidir. Bu da sıradan maslahatlarını elde edebilmek veya sıradan kötülüklerin önüne geçebilmek adına olan nefsin arzuları doğrultusunda hareket etmek demek değildir.⁵⁴⁴

Hatta Resulullah (sav), saygın olan yerine ve mevkiine rağmen, şahısların kutsallaştırılması hakkında şöyle buyuruyordu: “*Hristiyanların Meryem oğlu İsa’yı kutsallaştırdıkları, batıl bir şekilde övdükleri gibi beni aşırı bir şekilde överek kutsallaştırmayın. Ben sadece Allah’ın kuluyum. Bana Allah’ın kulu ve Resulü deyin.*”⁵⁴⁵

⁵⁴³ a.g.e., s. 370.

⁵⁴⁴ Şatbi, el-Muvafakat Fi Usulışşeria, c. 1, s. 351.

⁵⁴⁵ Askalani, Fethulbari, c.6, s. 583; Buharî, Ehadisul Enbiya, h.3445/115; Müslim, 1691.

Bu kutsallaştırma veya aşırı övgü işi, bazen öyle bir noktaya gelir ki, idareci konumda olan lidere kulluk etme, tapma düzeyine gelebilir. Ya da başka bir ifade ile mutlak hâkim ve idare olarak adlandırılır. Kendisine tapınılan lider, adeta Allah'tan başka tapınılan put konumuna getirilebilir. Yani adam askeri, siyasi ve emniyet olarak tüm gücü eline geçirdiğinde, devlet başkanlığı kimliğinde halkı kendisine tapar hale sokar.

Üstat Muhammed Kutub diyor ki: “Demokrasinin kendisiyle övündüğü siyasal hukuka gelince, İslam bu türden idarelere ve idarecilere kutsallık tanıyan sistemleri ortadan yok etmiştir. Çünkü İslam Ulûhiyette ve Rububiyette Allah'ın birliğini getirmiştir. Allah'tan başkasına asla kulluk edilemez. Bu nedenle de yasa koyucu ve şariat getirici sadece Allah'tır.”⁵⁴⁶

İslam nizamında idarenin karakteri, egemen olan kuruma kutsallık vasfının kazandırılması veya verilmesidir. Oysa devlet bir müessese veya kurumdur, asla bir şahsiyet veya kişilik değildir. İşte işin bu yönüyle idareciler, hükümetler ve tüm sistemler hesaba çekilmeye izin verir. Yani eğer şariat kurallarının veya üzerinde ittifak olunan anayasanın dışına çıkanlar olurlarsa, konumları ne olursa olsun hepsi de hesaba çekilirler. Bu itibarla devlet başkanın olsun, hükümetin olsun hepsinin omuzlarına aldıkları görevin sorumluluklarını bilmeleri ve bunun farkında olmaları, büyük ve tehlikeli, ağır bir yükün altında olduklarını bilmelidirler. Belki de Hz. Ömer'in (ra) söylediği şu söz, bu yükün ne kadar büyük bir sorumluluk gerektirdiğini göstermek içindir. O diyordu ki: “*Eğer Fırat kenarında bir koyun murdar ölürse, kıyamet gününde onun hesabını kesin olarak Allah'ın benden soracağına inanıyo-*

⁵⁴⁶ Muhammed Kutub, Mezhebu Fikriyye Muasıra, s. 242.

rum.” Bu konuyu bundan daha açık olarak ifade edecek bir başka söz olmasa gerek.⁵⁴⁷

6- İslami İdare askeri değil, Medeni bir idare tarzıdır: Raşit halifeler –Allah kendilerinden razı olsun- İslam’da, adeta bir şehir medeniyetini vücuda getirdiler. Onlar, askeri sadece, halkın, ümmetin ve şeriatın hizmetinde bir güç olarak kullandılar. Bu nedenle “ordu komutanı sadece ordunun ve askerinin gücüne dayanarak, silah gücü altında devlet başkanlığını sürdürebilir” sözü doğru bir söz değildir.⁵⁴⁸

Nitekim Hz. Ömer’in (ra) ordu komutanı Halid b. Velid’i görevden alma kıssası herkesçe bilinen bir gerçektir. Hz. Ömer’in, onu neden görevden aldığı, gerekçesinin ne olduğu ise ben onu Ömer b. Hattab adlı eserimde zikretmişim. Özetle demek gerekirse şu hususları anlatabiliriz:

a- Tevhid inancını korumak: Hz. Ömer’in (ra), Hz. Halid hakkında söylediği önemli bir ifade bulunmaktadır. Diyor ki: “Halk, nerede ise onun yüzünden fitneye, tehlikeye düşecekti. Çünkü öylesine endişe ediyordum ki, halk, bu işi sadece o başarıyor, düşüncesine kapılır oldular. Bu nedenle de onunla imtihan olunur oldular.”

Burada anlaşılan o ki, Hz. Ömer’in endişesi halkının onun yüzünden fitneye düşmesi korkusu şûradan kaynaklanıyordu. Hz. Halid, zaferden zafere koşunca, Müslümanlar sandılar ki, Halid’in olduğu yerde zafer var, o yenilmez. Bu nedenle zafer’in yalnızca Allah katından olduğuna olan inançlarında bir zaaf oluşabileceği korkusu egemendi. Oysa orduya kim komuta ederse etsin, ister Halid komuta etsin, ister bir başkası etsin, zaferi verecek olan Allah’tır. Yoksa komutan değildir.

⁵⁴⁷ İbnul Cevzi, Menakıbu Ömer b. Hattab, s. 190.

⁵⁴⁸ Dr. Sami es-Salahat, eş-Şura, s. 378.

İşte Hz. Ömer'de oluşan bu endişe, bir de idaresinde olan devletin temellerini özellikle halis olan inanç temeline dayalı kıldığından, bunun sarsılmasına gönü rıza göstermiyordu. Çünkü düşmanlarıyla savaşırken, o zorlu savaşta tek gayesi halis olan o kaideyi üstün kılmaktı. Savaşını akide temeline ve onun gücüne dayandırıyordu. Dolayısıyla o değerli komutan Halid ile birlikte bir de fitne yanıbaşında askeri idare ediyordu. O fitne oluşan, bunu sadece Halid, başarı, yanlış anlayıştı. Müslüman vatandaşlarda da böyle bir fikir oluşuyordu. Halid, bir gün olur ki kendisini bu kuvvetin merkezinde görebilirdi. O noktaya kendisinden başkası yükselemezdi. Kaldı ki, kendisi bir savaş kahramanıydı, malını infak ederdi. Bu durum, hem onun için ve hem de devlet için bir hüsrana olabiliyordu.

Gerçi böyle bir durum oldukça uzak bir ihtimal de olsa, çünkü halk, halifeleri Ömer b. Hattab (ra) ile hep irtibat halindeydiler ve ondan oldukça memnun idiler. Bir de Hz. Halid'in askeri dehası ve bunun yanındaki takvası tartışılmazdı. Ama bir gün olur ki Hz. Ömer'den sonra olanlar olabiliyordu. Bu nedenle Hz. Ömer (ra), böyle bir endişeye yer vermemek için, Hz. Halid'i görevden aldı.⁵⁴⁹

b- Mal harcamada olabilecek anlaşmazlıklar: Hz. Ömer (ra), kalpleri İslam'a ısındırılanlar ile akide-inanç yönünden zayıf ve güçsüz olanları mal vermek ve bahşış sunmak suretiyle gönülleri kazanma döneminin sona erdiğini söylüyor ve bunu uygulamaya geçiriyordu. Çünkü Hz. Ömer (ra), artık İslam'ın böylelerine ihtiyacının olmadığını, o dönemin sona erdiğini bildiriyordu. Artık bundan böyle insanları kendi imanlarına ve vicdanlarına havale ediyordu. Böylece mükemmel manada bir iman eden nesil örneğini, İslam terbiyesiyle eğitilmiş bir neslin yetişmesini istiyordu.

⁵⁴⁹ Akkad, Abkariyyetu Ömer, s. 158.

Hiz. Halid (ra) savaşta kendisiyle birlikte hareket edenlerde umutsuz kimselerle m¼cahitlerin varlığını sezdiğinde, kiminin g¼n¼llerindeki imanları gel-git durumunda olduğunu fark edince, niyetlerin Allah için, sadece ondan gelecek sevabı elde etmek için olduğunu anlayınca, bu gibilerinin imanlarını takviye etmek ve g¼lendirmek için s¼z konusu mallardan onlara verilmesini, buna bu bakımdan ihtiyaç duyduklarını biliyordu.⁵⁵⁰

Oysaki Hiz. ¼mer (ra) muhacirlerin g¼s¼z olanlarının, ¼tekilerine g¼re mal yardımına daha fazla ihtiyaçlarının olduğunu kabul ediyordu. Nitekim Cabiye’de Halid’i, g¼revden alma mazeretini bildirirken diyordu ki:

“Ben, ona ganimet olarak elde ettiği bu malı, muhacirlerin yoksul olanlarına ayrılmasını istemiştim. O da gidip İslam davasından umutsuz olan, ona karşı bir tutum takınanlara verdi.”⁵⁵¹

şüphesiz Hiz. ¼mer (ra) de, Hiz. Halit (ra) de, bu uygulamayı yaparlarken, kendi içtihatları doğrultusunda yapıyorlardı.⁵⁵²

Ancak Halid’in sezemediği gerçekleri, Hiz. ¼mer (ra) ok iyi kavramıştı, olayların farkındaydı. Bu nedenle de yapmak istediklerini yapmış oldu.

c- *Kamu siyasetinde Hiz. ¼mer ile Hiz. Halid farklı g¼r¼řte idiler:* Hiz. Halid (ra), savaş alanında g¼rev alanlara tam bir ¼zg¼rl¼k tanınsın, cihat alanına hiç d¼nemden g¼revlerinde kalsınlar, başka herhangi bir işte g¼rev almasınlar istiyordu. ¼nk¼ o, buna inanıyordu ve ona g¼re şahit olan yani hazır olan kimsenin hazır olmayanın g¼rmediklerini g¼r¼r. Oysa Hiz. ¼mer de (ra) valilerden, ister b¼y¼k, ister k¼-

⁵⁵⁰ şuut, Ebatil Yecibu en tumha minettarih, s. 134.

⁵⁵¹ İbn Kesir, el-Bidaye vennihaye, c. 7, s. 115.

⁵⁵² Humeydi, et-Tarihul İslami, c. 1, s. 147.

çük olsun herkes için bu konuda valilerden izin vermelerini istiyordu. Belki de sebeplerden birisi de yeni yetişip gelenlere komuta yoluna açmak ve böylece Müslümanlar arasında bir orduyu sevk ve idare edebilecek birçok komutan düzeyinde kimsenin yetişmesini sağlamaktı. Örneğin Halid, Müsenna ve Amr b. As gibilerinin de yetişmesini istiyordu. Böylece halk, zafer ve başarının bir tek kimsenin elinde rehin olduğu inancına kapılmasınlar istiyordu.⁵⁵³

Bu adamın konumu ne olursa olsun, yenileri de yetişmelidir.⁵⁵⁴

d- Hz. Halid'in görevden alınmasının İslam toplumdaki yankıları: İslam toplumu, Hz. Ömer'in, Hz. Halid'i görevden alma kararını olumlu karşıladılar. Çünkü bu türden görevden almaların ve atamaların halifenin yetkisi dahilinde hakkı olduğunu kabul ediyorlardı. Halifenin böyle bir yetkiye sahip olması hasebiyle itaatleri ve biatleri gereği kimse bu olaya karşı çıkmadı.⁵⁵⁵

Ümmetin tercihi bir halife olması hasebiyle Hz. Ömer'den tarafaydı. Çünkü onu halife olarak tanıdığına ve kabul ettiğine göre, dolayı önemli mevkilerde yer alan önemli kişileri görevden alması ve göreve ataması yetkisi de elbette onun hakkı olacaktır. Dolayısıyla ordu komutanını görevden alma yetkisi de şer'i bir tasarruf olarak ona aittir.

Şûra sistemi, askeri bir düzen veya devrim yoluyla gelen bir güç ya da demokratik bir devrim gölgesinde gelişemez. İdare, ancak kılıçların gölgesinde kurulur diye inanan da sadece, Ebu Leyla künyesiyle bilinen Muaviye b. Yezid (h:41/64) olmuştur.

⁵⁵³ Şuut, Ebatil Yecibu en tumha minettarih, s. 134.

⁵⁵⁴ Sallabi, Ömer b. El-Hattab, s. 350.

⁵⁵⁵ Sallabi, Ömer b. El- Hattab.

Babası Yezid'in ölümünden sonra ona biat olunmuştu. İdarede sadece 40 gün kadar görevde kaldı. Ölümü yaklaşıncı halka şöyle seslenmişti: "Ben sizi idare etme görevinde zayıf düştüm. Size, Hz. Ebu Bekir'in yerine geçecek kişi olarak Hz. Ömer'i halife seçtiği gibi ben de onun gibisini tavsiye etmek isterdim, aradım fakat bulamadım. Ömer'in seçtiği altı kişi gibi bir şûra heyeti seçmek isterdim, onu bulamadım. Artık bundan sonra siz kendiniz, kendi işinizin çaresine bakmaya daha yetkilisiniz. Bu göreve kimi istiyorsanız, onu seçin."

Tarihten öğrendiğimize göre Emevilerle antlaşmalılar arasında kanlı savaşlar olmuştur. Nihayet idare, Ümeyyeoğullarından Mervanilere geçmiştir. Mutlaka şûra veya demokrasiyi istemeden önce böyle bir değişimi isteyen sosyal bir hareketin var olması gerekir. Ya da sosyal değişim diye adlandırdıkları gibi şûra ve demokrasiyi kabul için sosyal bir değişimin olması gerekir.⁵⁵⁶

7- Şeriatın maksadına göre toplumda oluşan değişikliklere karşı tutum meselesi: Hz. Ömer (ra) Irak ve Şam'da elde ettiği topraklar hakkındaki uygulama gibi olmalıdır. Çünkü Hz. Ömer (ra), bu arazileri haraç arazisi olarak değerlendirdi. Bu arazileri de Müslümanların zor yoluyla fethettikleri ülke arazilerinin gelirin ekledi ve bu toprakları sürekli gelir getirmesi amacıyla müslümanların maslahatları için vakfetti.

Büyük fetihler yoluyla Müslümanlar güçlerini arttırdınca, özellikle de iki büyük güç olan Farslarla Rumları yendiklerinde, İslam devletinin mali yönden gelir türleri değişti, giderleri de arttı. Dolayısıyla çevresi düşmanlara dolu olan bu devleti, devletin saygınlığını ve gücünü korumak için, kamu ve özel gider-

⁵⁵⁶ Dr. Sami es-Salahat, eş-Şura, s. 379.

leri karşılamak için mutlaka mali konularda bilgece bir siyasal sistem geliştirilmesi gerekiyordu.

Bu konu üzerinde Hz. Ömer, fikir yordu ve mutlaka sabit bir gelirin devamlı olması gerektiğini gördü. Böyle bir gelir olmalı ki, giderler karşılanabilsin. İşte bu gelir haraçtan başkası değildi.

Askeri fetihler yapan fatihler, aldıkları topraklarda elde ettikleri ganimetlerin, malların ve toprakların kendileri arasında bölüştürülmesini istiyorlardı. Hz. Ömer (ra) bu konuda sahabeden hayatta olanları da davet ederek çok geniş katılımlı bir şûra heyeti topladı. Nihayet katılımcılar ve ehli hall velakd heyeti de dâhil olmak üzere, farklı görüşlerin yanında halife Hz. Ömer'in görüşü uygun bulundu. Alınan karar gereği, fethedilen yerlerdeki topraklar, toprak sahiplerinin ellerinde kalacak, burada ekip biçmek suretiyle haraçlarını-vergilerini ödeyecekler ve kendi geçimlerini de sağlayacaklardır. Taşınır malların ise fatihler arasında bölüşülmesi uygun görüldü.⁵⁵⁷

Bu kararda çok derin bir anlayış ve şeriâtın özüne ve maksatlarına da uygun bir pratik uygulama geliştirilmiş oldu. Böylece çok büyük değişiklikler de gözetilmiş oldu. Çünkü değişen hayatın bir gerçeği olarak yapılması gerekenler yapılyordu. Çünkü ıslahatçı bakış açısı, idareci ve yardımcılarının şûra meclisinde düşüncelerini dile getirerek, anayasaya uygun ve sosyal devlette de uygulanabilir bir uygulamayı idareciye sunmalarıdır.⁵⁵⁸

Hz. Ömer (ra) fethettiği Irak ve Şam topraklarıyla ilgili durumu açıklarken, kendisinin, şûrada yer alan sadece bir birey olması yönüdür. O, kendi, düşüncesini söylemiş ve

⁵⁵⁷ Sallabi, Ömer b. El-Hattab, s. 254.

⁵⁵⁸ Dr. Sami es-Salahat, eş-Şûra, s. 283.

fakat şûradan çıkacak olan karara güveneneğini, ister muhalif olsunlar, ister muvafık olsunlar, çıkacak karara saygılı olacağını açıklamıştı. Anlaşmazlık noktasında meseleyi Allah'ın Kitabına götüreceklerdi. Hz. Ömer (ra) şöyle diyordu: “Ben de sizden biriyim, sizden biri gibi de davranacağım. Siz bugün hakkı dile getireceksiniz. Bana katılmayacak olanlar katılamayabilirler. Bana katılacak olanlar da katılabilirler. Çünkü elinizde, Allah'tan gelmiş olan konuşan bir Kitap bulunmaktadır.”⁵⁵⁹

8- Bilimsel araştırmada bağımsızlık ve ısrarcı olmak: Bilimsel araştırma, diktatörce olan bir rejimin gölgesinde gelişemez. Orada şûraya güven olmaz. Avrupa'da olan zorbacı baskılar, bilim adamları aleyhinde girilen katil olayları, bilindiği gibi bilim adamları ile kilise arasında kavga diye hep lanse edilir. Bu, sonunda Laisizm denen bir sistemi getirmiştir ve bizim de kabul ettiğimiz gibi en hayırlı yol olmuştur.

Kevakibi diyor ki: “Müstebit idarenin ve idarecilerin amacı vatandaşlarını bilgi ile donatmak değildir. Çünkü bilimin gücü, her gücün üzerindedir. Bu nedenle bilim ile istibdat sürekli olarak savaş halindedirler ve hep anlaşmazlık içindedirler.”⁵⁶⁰

Biz bu çalışmada yeni icatların düşünce üzerinde genel olarak rolünü olduğunu belirtmek istiyoruz. Özel manada da siyasal bir düşüncenin oluşması gerekir. Eğer biz, gelişmeye uygun yenilikçi bir sistemi devletlerimizde var edersek, idarecilerimizi de mümkün olduğunca anlamsız tartışmaların dışına atarsak, kendilerini bütünüyle yeni meseleleri araştırmaya yönlendirirsek, başarı imkânı doğar.⁵⁶¹

⁵⁵⁹ Sallabi, Ömer b. El-Hattab, s. 254.

⁵⁶⁰ El-İstibdad ve Masariul İstibad, s. 50–52.

⁵⁶¹ Dr. Sami es-Salahat, eş-Şura, s. 387.

Nitekim Şatibi diyor ki: “İlmin, belkemiğinden alınan şey, ilmin ta kendisidir. Kimisi de var ki, belkemiğini oluşturmaz ama yemekte tuz misalidir. Kimisi de var ki, ne belkemiğini oluşturur, ne de tuz gibidir. Bunun üzerinde olanlar ise istek peşindedirler. Bu noktaya da ancak ilimde rusuh sahibi olanlar-uzmanlar yani yetkili olanlar ulaşabilirler. Mübarek Şeraiti Muhammediye de bu şekilde nazil olmuştur. Bundan dolayıdır ki aslı da fûruatı da korunma altına alınmıştır. Çünkü bu, makasıdı korumaya racidir. Her iki dünyanın salahı ve düzeni de onunladır.”⁵⁶²

9- Uygarlıklara karşı direnme durumu: Müstebit idareler aslında cesaretleri olamayan idarelerdir. Bu nedenle uygarlıklara karşı direnemezler. Dışarıdan gelecek olan bir işgal hareketi, halk üzerinde etkin olmayacaktır ya da şûra uygulamasına direnemeyecektir. Birçok tarihsel olaylar ve gerçekler var ki, idarecinin zulmünden sömürgecinin kucağına giden bir kimse, denize düşenin yılana sarılması gibidir ve içine düştüğü kötü durumdan çok daha kötü bir duruma düşmek gibidir.

İstibdat nizamı, asla İslam’a uymaz ve ona intisap etmez. Aksine şûranın zıttı, kesin olarak istibdattır. Bu sonuncunun özellikleri, ister küçük, ister büyük olsun, şûranın özellikleriyle terstir.

Kevakibi, bunu şöyle anlatıyor: “Şûra, soyunu, hasebini ortaya koymak istediğinde, ben şerrim; babam, zulümdür; anem kötülüktür; kardeşim arkadan vurmaktır; kız kardeşim miskinliktir; amcam zarar vermektir. Dayım zillettir; oğlum, yoksulluktur; kızım çalışmamaktır; vatanım harap etmektir; aşiretim de cehalettir.”⁵⁶³

⁵⁶² Şatibi, el-Muvafakat Fi Usulîşşeria, c. 1, s. 52.

⁵⁶³ Tabaiul İstibdad ve Masariul İstibad, s.71.

Halkların ve milletlerin ilerlemesi, uygarlıklara karşı durmaması, adaleti yayması, herkesin siyasal hakkını vermesidir. Bireyin ve cemaatin olsun tüm yönleriyle ve çeşitleriyle haklarını sumasıdır.

İslam ümmeti, bu değerleri koruduğu dönemlerde, herkesin hakkını verdiği zamanlarda uygarlığın en zirve noktasında yaşamıştır. Fakat bu hakları ne zaman çiğner oldu, tepetaklak aşağılara yuvarlandı.⁵⁶⁴

Bir örnek olması açısından Salahaddin Eyyubi dönemini ele alalım. Kudüs'ün büyük fatihi ve çağlar sonra Kudüs'ü zilletten ve basitlikten kurtarıp ona özgürlüğünü veren zat Salahaddin Eyyubi. Müslümanlarla idarecileri arasında olan siyasal anlaşmazlıkları önleyen zattır.

İbn Esir'in onun dönemiyle ilgili olarak anlattığına göre, diyor ki: "İslam öncesi kralların tarihlerini inceledim, ondan itibaren günümüze kadar olan tarihi inceledim, Raşit Halifelerden ve Ömer b. Abdülaziz'den sonra, Adil Kral Nurettin'e kadar güzeline, daha çok adalet arayanını göremedim. Gecesini gündüzünü tamamen adaleti yaymaya hasretmiş biriydi, hayatını cihada adanmış ve yok edeceği haksızlıklara kendini vermişti. Kendisini yapması gereken ibadete ve yapacağı güzelliklere hayatını adanmıştı. Eğer o, herhangi bir ümmetten olsaydı, kesinlikle onla övünürlerdi. Ya bir aileye mensupsa ne demeli?"⁵⁶⁵

Salahaddin Eyyubi ve Nureddin Zengi harekete geçtiler, çevredeki milletlere karşı uygarlıkla onlara meydan okudular. Bu konuda fazla bilgi almak isteyenler, benim "Salahaddin Eyyubi" ve Nureddin Mahmud Zengi eşşehid" adlı kitaplarıma baksınlar. Orada detay bilgi bulacaklardır.

⁵⁶⁴ Eş-Şura el-Mısrussabık, s. 289.

⁵⁶⁵ Et-Tarihul-Bahir, s. 163.

Özetle deriz ki:

Bütün bunlardan sonra, Rabbimin bana bir lütfu olarak, bu eserimde şûra konusunu ele almış oldum. Eserime de: “eş-Şûra Fil-İslam” adını verdim. Burada yer alan doğrular, sırf Rabbimin bir fazlı ve ikramı sonucudur. Bundan dolayı ona minnet ederim, hamd ederim. Kitabımda yer alan yanlışlar sebebiyle de Allah’tan mağfiret dilerim, ona tevbe ederim. Allah ve Resulü bu hatalardan beridir. Benim için, hataya düşmemek konusunda gösterdiğim titizlik yeter. Umarım Rabbim beni bunun ecrinden mahrum bırakmaz.

Allah’tan isteğim, bu kitabım sebebiyle Müslüman kardeşlerimi yararlandırmasıdır, kitabımı okuyanlar, beni de dualarına katmalarıdır. Çünkü kardeşin, kardeşine onun gıyabında dua etmesi Allah’ın izniyle kabul görür. Kitabımı Rabbimin şu ayetiyle bitiriyorum:

*“Ey Rabbimiz! Bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla. Kalplerimizde, iman edenlere karşı hiçbir kin tutturma! Ey Rabbimiz! Şüphesiz sen çok esirgeycisin, çok merhametlisin.”*⁵⁶⁶ (Haşr, 10)

⁵⁶⁶ Muhacirlerin ve ensarın arkasından gelenler, kıyamete kadar gelip geçmekte olan müminlerdir. Ayette, Ashab-ı kiramı hayırla yâd etmenin, onlara dil uzatmamanın ve kin beslememenin gerektiğine işaret edilmektedir.